

~~292 H 2/6~~ ~~17 68.10~~
ANGELICI DOCTORIS

DIVI THOMÆ

AQUINATIS

OPUSCULA SELECTA

Summo studio, ac diligentia ab innume-
ris, quibus antea scatebant, erroribus
expurgata, atque in sex To-
mos distributa.

EDITIO PRIMA NEAPOLITANA.

T O M U S VI.

Ex libris Justici Veter

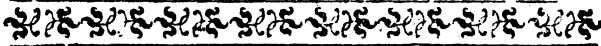

NEAPOLI) (MDCCLXXVIII.

EXCUDEBANT FRATRES PACI

propriis sumptibus.

PUBLICA AUCTORITATE.

D. THOMÆ
 AQUINATIS
 DOCTORIS ANGELICI
 OPUSCULUM
 SEXAGESIMUMTERTIUM.

De Beatitudine.

Eati qui habitant in domo tua Domine. Domus Dei est æterna beatitudo, quam naturaliter omnis homo desiderat, ut dicit Augustinus. Illa beatitudo consistit in Dei cognitione, dilectione, fruitione, unione, laude, gratiarum actione, & congratulatione. In præsentia vita cognoscitur Deus per speculum, & in ænigmate, ut dicit Apostolus 1. Cor. 13. per fidem, vel per creaturas obscure. Nam magnitudine, pulchritudine, bonitate creaturæ, ut dicitur in libro Sapientiæ, cognoscibiliter Creator poterit intueri: unde dicit Augustinus: Qui fecit magna, major est: qui fecit pulchra, pulchrior est: qui fecit bona, optimus est.

C A P. I.

Primum principale cognitionis per Deum.

SED in illa beatitudine cognoscitur Deus facie ad faciem sicut est, hoc est, Deus per Deum.

A 2

Un.

Unde Pſal. 35 : In lumine tuo videbimus lumen ; hoc eſt Deum Patrem in Filio Deo , & Filium Deum in Patre Deo , & Spiritum Sanctum in utroque . Hæc tanta res eſt , ut dicit Auguſtinus , ut in ejus comparatione nihil ſit totum . De iſto dicit Apoſtolus 1. Cor. 13 : Tunc cognoscam ſicut cognitus ſum . Deus enim cognoscit nos non per creaturam , ſed per ſe Deum : ita & ipſum ſimiliter cognoscemus . Tunc oculo ad oculum Deus manifeſtabitur in omni divina natura ſua , ſcilicet potentia , ſapientia , bonitate &c. de quo dicit Iſa. 45 : Vere tu es Deus abſconditus . Hanc cognitionem non operabitur Angelus in Angelo , vel in homine , vel homo in Angelo , vel homine , dicente Domino per Hierem. 31 : Non dicet vir fratri ſuo , Cognosce Dominum . A minimo enim uſque ad maximum omnes cognoscent me , dicit Dominus : ſed ſolus Filius Dei operabitur in quolibet Angelo , & homine illam cognitionem , quia ipſo teſte ; Nemo novit Patrem , niſi Filius , & cui voluerit Filius revelare ; ſicut dicit in Joan. 15 : Pater quos dedisti mihi , volo ut ubi ego ſum , & illi ſint mecum , ut videant claritatem meam . Claritas Filii , eſt claritas Patris . Hæc ergo beata cognitio juſtitiam consummatam facit , & immortalitatem adducit , juxta illud Sap. 15 : Noſſe te consummata juſtitia eſt , ſcire juſtitiam virtutem tuam , id eſt totam divinam naturam , totam ſapientiam , potentiam , bonitatem tuam , quæ radix eſt immortalitatis . De hac ſola cognitione gloriandum eſt electis , juxta illud Hierem. 9 : Non gloriatur ſapiens in ſapientia ſua , nec dives in divitiis ſuis , nec fortis in fortitudine ſua , ſed in hoc gloriatur qui gloriatur , ſcire & noſſe me .

Secundum principale cognitionis ad Deum .

Item cognoscitur ibi Deus ad Deum . In illa beata cognitione quicquid cognoscitur in Deo
vel

De Beatitudine.

5

vel de Deo, ducit ad Deum, & in Deum, sive sit potentia, sapientia, bonitas, charitas, & similia. Tanta est enim in Deo jucunditas, & amabilitas, ut cognitus ab anima statim ipsam ad se trahat, eamque vehementer in se absorbeat ad similitudinem adamantis, qui virtute sua fortiter ferum ad se trahit. Hoc testatur Spiritus Sanctus in Canticis: Oleum effusum nomen tuum: ideo adolescentulæ dilexerunt; hoc est: Tanta est suavitas, quæ a te Domine incessanter effunditur, quod ad amorem tuum ferventes, & fortes animæ pertrahuntur. Sic cognoscens Dominum Saulus per vocem dicentem, Ego sum Jesus Nazarenus, mox tractus fuit ad obediendum divinæ voluntati dicens: Domine, quid me vis facere? Sic & Beata Maria Magdalena, ut cognovit quod Jesus accubuit in domo Pharisei, statim venit in fervore, afferens alabastrum unguenti pretiosi.

Tertium principale cognitionis propter Deum.

Item, cognoscitur ipse Deus propter Deum: nam finis cognitionis ipse est. Licet enim anima ex illa cognitione percipiat æternam beatitudinem, sicut Dominus testatur apud Joan. Hæc est enim vita æterna, ut cognoscant te solum Deum, & quem misisti Jesum Christum: illam beatitudinem non percipit finaliter pro utilitate sua, sed pro manifestatione gloriæ Dei, ut glorificetur in anima beata Trinitas. Ibi limpide cognoscit anima quod intellectus capere non potest, videlicet quomodo æternus Deus, & immensus, Deus unus est in substantia, & trinus in personis. Item, lucide cognoscit quomodo Filius æternaliter nascitur a Patre, & quomodo Spiritus Sanctus continue procedit æqualiter ab utroque. Nec tamen una persona major, vel minor est altera, nec dignior, vel prior, nec posterior est altera, sed in singulis æternitas vera, cœqualis majestas. Item, ibi per-

spicue cognoscit anima quomodo divinitas, & humanitas inseparabiliter unita est in una persona Jesu Christi, & quicquid Deus habet per naturam, habet ille homo per gratiam. Et in hac cognitione trinitatis, & unitatis, divinitatis, & humanitatis Christi, maxima ejus beatitudo consistit. Item, teste Salomone, omnium operum Dei nemo rationem aliquam invenire poterit in hac vita & quanto magis investigare laborat, tanto minus inveniet. Illic vero manifeste cognoscit anima omnia opera divina, & maxima, & omnium rationem, creationem cœli, & terræ, & omnium elementorum ex nihilo, distinctionem ordinum Angelicorum, sapientissimam doctrinam donorum gratuitorum naturalium, nam singuli Angeli specie, & numero differunt sicut stellæ. Et in singulis operibus divinis delectabitur anima supra modum, cognoscens opera Dei esse optima suo tempore, & optimo modo facta, teste Damasceno. Si divina voluntas est providentia, omnino necesse est quæ providentia fiunt, secundum certam rationem, & ut optima, & Deo decentissima fieri, & ut non est melius fieri. Item, aperte videbit anima singula dona a fonte divino fluentia, non sic effluere tamquam ab ipso recedant, sicut rivus a fonte recedit, sed semper in ipso integraliter manent, sicut lucerna non amittit suam plenitudinem ex eo quod lucerna alia accenditur ab ipsa, & sine sui diminutione omnibus lumen communicat, & dividitur in multa sine omni sua mutatione, & sui diminutione. Ideoque sine damno omnibus desiderantibus dat affluenter, ut dicit beatus Jacobus. Alioquin si ex donatione pauperior fieret, sicut homo qui quod dat non retinet, jam non esset summe perfectus, immo continue sua perfectio minueretur. Similiter dona sua semper nova sunt, quia non est ibi præteritum, & futurum, sed semper præsens, & quod semel dat, semper dat: alioquin mutatio esset apud Deum, ideoque semper me-

me-

merito gratitudo debet esse tanta nobis de singulis donis Dei, sicut cum ipsa percipimus prima hora. Ex eadem ratione singula opera Dei nova sunt, & quicquid semel facit, semper facit propter immutabilitatem suam: unde patet dici ad Filium Psalm. 1: Ego hodie genui te; licet multis annis ante fuerit facta divina generatio, & humana. Ideo cum eadem gratitudine nobis semper debet esse præ oculis, sicut quando primitus fecit, & ea gratitudine omnia opera sua facit. Item, lucidabit anima quod hic occultum est, quomodo Deus ipse idem immutabilis, simplex, & indivisibilis, secundum magis, & minus participatur ab Angelis, & sanctis, secundum quod magis, & minus divinis moribus simulantur, ad instar Solis, qui unum magis, alium minus calefacit. Similiter ad instar cibi, qui uni est occasio infirmitatis, alii sanitatis, qui uni est sapidus, alteri insipidus, secundum quod plus, vel minus natura illorum cum cibo illo convenit, vel cum Sole. Item, ibi cognoscat anima summam bonitatem, & sapientiam Dei principium esse omnium creaturarum, & operum divinorum. Nam bonitas Dei producit in esse creaturas: sapientia vero constituit doctrinam inter ipsas. Ex summa igitur sapientia, & bonitate inscrutabili facit auram nunc frigidam, nunc calidam, nunc siccam, nunc madidam, nunc procellosam, nunc tranquillam. Ex eadem sapientia, & bonitate facit unum divitem, alium pauperem, unum fortem, alium debilem, & infirmum, & alium deformem. Ex eadem sapientia, & bonitate modo facit unam creaturam sensibilem, aliam rationalem, aliam sine ratione: uni dat unam formam, alteri aliam: ideoque teste Ecclesiastico 1: Opera Dei omnia bona sunt, & non est dicere, Hoc est nequius illo. Omnia enim tempore suo comprobantur: Nec est infernus peior cælo, dicente Isidoro: Sicut cælum sideribus, ita infernus damnatis hominibus, & dæmoniis ornabitur: æqualiter

enim commendat justitiam iudicis iniquorum devastatio, sicut innocentum defensio. Item, licet teste Apostolo, incomprehensibilia modo sunt iudicia Dei de damnandis, & investigabiles viæ eius de salvandis: ibi tamen comprehendet anima quod universæ viæ Domini fuerunt misericordia, & veritas ad iudicandum. Misericordia restrinxit justitiam, ne minus severe ageret, juxta illud Tob. 3: Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Et justitia temperavit misericordiam, ne nimis perceret: nam facultas veniæ incentiyum tribuit delinquendi. Justitia semper misericorditer punit, & misericordia semper secundum justitiam parcit. O quam occulta sunt in præsentem divina iudicia. Quis enim investigare potest, cum dixerit Dominus Malach. 1: Jacob dilexi, & Esau odio habui, antequam nati essent, quod vitium detestaretur in Esau, & quam virtutem diligeret in Jacob, cum nullum iudicet, nisi secundum præsentem justitiam. Similiter cum duo pueri portantur ad baptismum, unus natus de fidei moritur ante baptismum descendens in limbum: alter natus de infidei post baptismum moriens, statim evolat ad coelum. Similiter quare Dominus Jesus uni latroni tantam gratiam dedit, alteri vero nullam. Similiter quare Judam finaliter cadere permisit, & nullum alium Apostolorum. Et quare ab uno diu gravia, & multa peccata sustinet vita David, alium vero post primum peccatum dampnat sicut Saul. Hæc solvit Glossa super Genes. dicens: Novit Dominus cui parcat usque ad commutationem in melius, sicut pepercit Aaron, quem non perdidit cum aliis in conflatione vituli aurei: sic pepercit Ezechiz, contra quem dederat sententiam mortis, & tamen postea quindecim annos ad vivendum dedit. Item, novit cui parcat ad tempus, quamvis præciserit eum in melius non mutari: sicut peccatoribus ante diluvium dedit centum annorum spatium penitendi, & postea omnes homines perdidit per di-

De Beatitudine.

lucium, præter octo Item, novit cui non parcat, ut nec mutationem ejus expectet, sicut igne, & sulphure cito perdidit Sodomitas; Datan, & Abiron terra vivus absorbit in momento. Hæc omnia lucide videbit in speculo æternitatis, & quicquid augere potest suam beatitudinem, & de singulis habebit gaudium cum electis. Item, cognoscet sibi anima quomodo sapiens Deus omnia opera divina, angelica, & humana semper convertit ad optimum, hoc est manifestationem gloriæ suæ, & Angelis, & hominibus ad fruitionem divinæ naturæ, vel sapientiæ. Et licet malum in se nec speciem habeat, nec originem, singula tamen mala opera ordinat ad magnum bonum sapientissimus Deus, qui in domo sua nil inordinatum derelinquit. Mirabilem, & irrecuperabilem casum Angelorum, & obstinatam malitiam eorum ordinavit ad exercitium, & coronam justorum, juxta illud Bernardi: Jucundum Dei judicium est, quod superbus ille humilium malleator, ipso nesciente fabricat eis coronas perpetuas, ipsos impugnando. Similiter unicum casum solius hominis Adæ convertit in admirabilem totius humanæ naturæ exaltationem. Ex hoc enim humana natura divinæ naturæ inseparabiliter unita est in persona Domini Jesu non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. De quo Chrysostomus: Revera magnum, & mirabile est carnem nostram sursum sedere, & ab Angelis, & Archangelis adorari, quod nequaquam factum fuisset, si Adam non peccasset: unde Leo Papa: Si homo ad imaginem Dei factus in suæ naturæ honore perstitisset, nec diabolica fraude deceptus a lege sibi posita deviasset, Creator mundi creatura non fieret, nec sempiternus temporalitatem subiret Deus, nec æqualis Deo Patri Filius formam servi, & similitudinem carnis peccati assumeret. Similiter iniquam venditionem Joseph mutavit in salutem maximam fratribus venditoribus, & Ægypto,

pto, qui si venditus non fuisset, tota Ægyptus, & circumjacentes provinciæ inedia perissent, quod propriis fratribus venientibus in Ægyptum pro annona comparanda testabatur dicens: nolite timere, pro salute &c. & ipsi similiter testabantur respondentes ei: Salus nostra &c. Similiter gravissimum peccatum quod ab initio factum fuit, cum de consilio, & invidia promotione Judæorum venditus fuit filius Dei, & traditus, & blasphematus, ad mortem turpissimam condemnatus, crucifixus, inter latrones suspensus. Hoc malum pessimum ordinavit Dominus Jesus ad peccati destructionem, angelicæ naturæ reparationem, diabolicæ potestatis diminutionem; captivorum in limbo ereptionem, ecclestis januæ aperiitionem, & reserationem, & ut quilibet peccator multo facilius quam antiqui patres sanctissimi promereri posset immediatum transitum post præsentem miseriam ad divinam fruitionem. O ineffabilis sapientia, quæ tantum malum convertit in tantum bonum. Similiter illud grave peccatum beati Petri pro prima negatione Domini convertit ad bonum magnum peccatoribus, ut apud eum quem Ecclesia caput habere debebat, uberiores compassionem, & misericordiam invenirent. Dicit enim Ecclesiast. 34: Qui non est tentatus, quid scit? Et qui non est expertus, pauca cognoscit. Quomodo enim medicus qui non patitur, compati potest ægroto? Non compatitur famelico saturatus, neque peccatori justus. Ex eodem casu beati Petri Dominus Jesus præsumptionem omnibus hominibus amputavit. Similiter grave peccatum infidelitatis beati Thomæ redigit Dominus Jesus ad bonum totius Ecclesiæ. Magis enim credi oportebat de resurrectione Dominica beati Thomæ ex visu, & tactu cicatricum, quam beatæ Mariæ Magdalenzæ, quæ solis verbis crediderat Angelorum. Similiter pertinaciam Sauli convertit Deus in salutem omnibus Ecclesiis, cum prostratus savissimus persecutor,

fa.

factus est Evangelii fidelissimus prædicator. Valde enim laudabile fuit nomen Domini Jesu coram Regibus, Judæis, & gentibus constanter annunciaré, quod tanto fervore in Damasco expugnare venerat, & delere. Similiter grave peccatum, & contumeliam quam sustinuit in nuntiis suis Prophetis, Apostolis, martyribus, convertit in fulcimentum nostræ spei cunctis fidelibus. Nisi enim fidem Catholicam suo sanguine defendissent, nequaquam Domini Jesu nomen ad nos cum fide Catholica cum tanto robore pervenisset: unde Isa. 1: Nisi Dominus reliquisset nobis semen (supple in Apostolis, & martyribus), sicut Sodomam fuisset, & quasi Gomorra, &c. Ita etiam sapiens qui olim convertit aquam in vinum, mutabit omnem tentationem, & tribulationem hujus miseriæ in statum æternæ gloriæ, & reponderabit æterna, & immensa mercede, juxta illud Apostoli 2. Cor. 5: Id enim quod in præsentem momentaneum, & leve est tribulationis supra modum in sublimitate æternæ pondus gloriæ operatur in nobis. Ibi enim cognoscat anima vehementem diligentiam Creatoris circa salutem generis humani, quæ in primo apparuit cum unumquemque hominem ad imaginem, & similitudinem suam fecit. Deinde unicuique Angelum deputavit, qui eum in materno utero custodiret, natum ab insultu demonum defenderet; necessaria corporis singulis momentis convenientissima ministravit, deinde ab originali peccato unda baptismatis animam emundavit conferens Spiritum Sanctum cum omnibus donis suis, & singulis virtutibus, in filium quoque adoptavit, postmodum in adolescentia, quandoque in somno, quandoque interna inspiratione ad æternam salutem mutavit. Foris autem per creaturas quas singulis sic instituit, ut ad invisibilem Creatorem animam introducant, efficacissima exempla mortuorum hominum, & vivorum. Similiter per sacram Scripturam, quæ nobis viam

coelestem lucidissime demonstrat; qualiter homo se habere debeat ad Deum, qualiter ad proximum, qualiter ad amicos, quomodo ad inimicos, qualiter ad praelatos, qualiter ad subditos, qualiter ad vivos, qualiter ad mortuos: sed quia non omnes Scripturam intelligunt, addidit Doctores, & nuntios fidelissimos, qui eam exponunt universis fideliter, & devote. In eadem Scriptura per Prædicatores nunc minis terret, nunc blanditiis, & promissis allicit miseros peccatores ad salutem. Qui nuntii dum quandoque ab exteriorum sollicitudine in contemplatione divina quiescunt, quod Deo placet super omnia, ad inauendam tamen diligentiam suam circa peccatores, qui forte numquam curant salvari, advocat multitudinem nuntiorum ab ea quiete, quæ sibi delicias facit, ad sollicitudinem peccatorum, dicens in Canticis 5: *Aperi mihi soror mea, quia caput meum plenum est rore; quod Gregorius exponit dicens: Dum sponsa dormit, dilectus ei ut aperiat pulsat, quia dum mens sibi per otium intendit, Christus multa opera peccatorum in hoc mundo tolerat, quia nisi spirituales viri ad doctrinam se accingant, numquam seipfos carnales cognoscunt, vel corrigere curant. Vult igitur sponsus ut aliquando otium dimittatur, & ad ædificationem proximorum spirituales quique sollicitantur, quia dum perfecti viri sibi solum per interiorum quietem intendunt, dolet sponsus quod seculares magis ac magis, ac ad pejora corrumpant, dum eum propter silentium spiritualium minus accipimus cognoscunt. Quoniam autem hic omnia pro salute minime suffecissent propter diversa, & gravia vulnera peccatorum, ideo Deus Pater ineffabili motus diligentia, misit unicum filium suum qui diligeret, considerans quomodo in singulis membris omnipotentem Deum peccatores offenderent, abundantiorum emendam quam meruerat genus humanum, exhibuit in cruce in membris singulis Deo Patri, in qua cum clamore valido, &*

la-

lacrymis in membris singulis vulneratus, salutem perditam humano generi restituit, a Patre pro sua reverentia exauditus. Et ne salus obtenta periret, verba sua, mores, & exempla conscribi fecit in quatuor Evangeliiis, ex quorum imitatione salutem perpetuam meremur. Super hæc omnia pro manifestatione diligentiae suae, sanctissimum corpus suum, & sanguinem consecravit, & vim dedit consecrandi non tantum uni homini bono, nec tantum uno tempore, vel uno loco, immo sacerdotibus criminosis eandem contulit potestatem, ut omni tempore, & loco in Eucharistia, & Sacramentis ceteris consolationem spiritus, & peccatorum medicinam homines invenirent. Si enim tantum perfecti Episcopi, & Sacerdotes, chrisma, & corpus Dominicum consecrare possent, innumerabiles homines sine extrema unctione, & viatico morerentur. Insuper prælatos spirituales, & seculares constituit, qui etiam invitos cogerent ad observantiam præceptorum, & manifestis criminibus poenis variis, & sententiis mortis subditos coercerent. Hæc omnia sine adiutorio nostro, & desiderio facere potuit, & fecit, & nihil omisit eorum quæ necessaria fuerunt ad nostram salutem, teste Domino in Isaia 2: Quid ultra debui facere tibi, & non feci? præter hoc solum quod non violenter ad cælum nos trahit; hoc ideo dimittit, quia justitiæ suæ non convenit invitum aliquem coronare, cui liberum arbitrium dederit, in hoc hominem sibi assimilans quod a nemine cogi potest, unde Augustinus: Qui creavit te sine te, non justificabit te sine te. Creavit te nolentem, non justificabit nisi volentem: & quia consensum liberæ voluntatis exigit, ideo fere tota salus hominum perit. Veniet tempus cum apparebit innocentia Creatoris circa salutem humani generis, licet Deus apud plurimos judicetur reus, quasi salvare nolit quos redemit, quando manifestabitur cum quanto serio Filius Dei pro salute suorum in-

micorum laboravit. In tota enim machina mundi, teste Bernardo, non tantum laboravit. In aliis enim operibus dixit, & facta sunt; pro hominis vero salute sustinuit in verbis contradictores, in factis observatores, in morte illusores. Qui etiam in testimonium diligentiae suae cicatrices vulnerum ad caelum duxit, quibus iram Patris fortius mitigaret, & gratiam peccatoribus impetraret.

C A P. II.

Primum principale dilectionis per Deum.

EX illa cognitione beata amabitur Deus per Deum ab anima glorificata, hoc est per Spiritum Sanctum. Quicquid autem creatura facit sub nomine creaturae, imperfectum est. Istud enim impetravit Dominus Jesus fidelibus suis, cum dixit ad Patrem: Notum feci eis nomen tuum; per fidem, & notum faciam per speciem, ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit. Et dilectio qua Pater diligit Filium, est aeterna, & immensa; scilicet per Spiritum Sanctum, qui est nexus utriusque. Eadem dilectio, dicit Glossa, qua Pater diligit Filium, est in omnibus iustis; per eandem enim anima glorificata diligit Deum, & diligitur a Deo, alioquin anima, teste Augustino, quae non quiescit nisi in Deum, ad quem facta est, nunquam vere, & perfecte quiesceret, nisi Creatori suo in amore vicem rependeret. Dum autem, teste Bernardo, Deus animam amat, aeternitas amat, immensitas amat, cujus magnitudinis non est finis, cujus sapientiae non est numerus, necesse est animam Deum immense, & aeternaliter reamare, si debet in Deo perfecte quiescere. Hoc non fit nisi per Spiritum Sanctum, de quo dicit Apostolus: Roman. 5: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis; ubi dicit Glossa Charitas Dei & Deus est, & donum

num Dei est. Et quia Deus dilexit nos, ut a nobis diligeretur, Spiritum Sanctum dedit nobis. Si autem in charitate, quæ virtus est, in illa beatitudine diligeremus Deum, superflue dedisset sapientissimus Deus Spiritum Sanctum. Hæc fuit olim opinio Magistri in Sententiis. Moderni autem aliter sentiunt; tene quod placet: sed ad hoc dedit Spiritum Sanctum, ut anima beati ipsi vicem rependeret in amore, & sic in ipso quietem omnimodam reperiret. Ad intelligentiam hujus notandum est, quod in Joanne scriptum est, quod Pater diligit Filium. Et iterum scriptum est in persona Christi, Joan. 17: Ego diligo Patrem: hæc dilectio non est minor quam diligens, & dilectus, quia Spiritus Sanctus est amor Patris, & Filii, nec minus amatur ab amante, & amato ipse amor, quam amans ab amato, vel amatus ab amante. Et hæc est illa serenissima, jucundissima, & perfectissima trium personarum in una substantia dilectio, ubi amans est idem quod amatus, & amatus idem quod amans, amor idem quod amans, & amatus, amatus, & amans idem quod amor, ubi amans amatus, & amor penitus unum esse communicant, in uno velle conveniunt, unum nolle habent, idem posse participant, immo totum possident. Ibi unum summum quod est omne bonum in communi, & tamen in solidum possidetur, nullius in boni sine dilectione est possessio. In hac dilectione nullus defectus, nulla omissio, nulla unquam turbatio, nulla interpolatio: de hac dilectione totum notatum est quod loquimur, etiam si summo studio loqueremur. Hæc est cujus unio animam sibi unitam vere beatam facit: hæc est gaudium de quo dicitur Joan. 15: Ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. Quod est gaudium Patris, & Filii, nisi amare, & amari, & taliter amari? Quomodo anima famelica saturabitur, nisi huic gaudio uniatur, ut ipsa in hoc gaudio, & gaudium hoc in ipsa sit, & ejus sic gaudium implea-

pleatur cum amanti ita unita fuerit, & amato, quod se in tam ielicissima unione amare sentiat, & amari.

Secundum principale dilectionis ad Deum.

Ibi etiam amatur Deus ad Deum. Nam amor Dei vehementer ducit Deum in animam, & animam in Deum, juxta illud 1. Joan. 4: Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo; quare? quia Deus charitas est. O quam felix anima, quæ se absque interpolatione ex omni virtute sanctæ Trinitatis ad omne, & propter omne quod ipsa sentit se amari, & Deum tanto amore circa se occupari quasi omnium creaturarum sit oblitus: cujus beatitudo augetur, cum e conuerso amore sanctissimæ Trinitatis cum omnibus viribus suis penitus se immergit. Tunc implebit illud beatissimum præceptum, quod secundum expositionem beati Augustini in hac vita impossibile est impleri. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde; idest intellectum sine errore: ex tota anima, idest memoria sine oblivione: ex tota mente, idest voluntate sine contradictione. Tunc enim anima nunquam errabit in amore Dei, ut Deo aliquam creaturam æquet, vel præponat: nunquam obliuiscetur ad momentum amoris divini, qui semper præsens est: nunquam contrarium sentiet amori Dei, sicut, heu, in ista vita frequenter aliquid æquiparat Deo, vel præponderat, vel aliquid diligit, propter quod Deum minus diligit, & sæpe Dei obliuiscitur, vel appetit aliquid divinæ voluntati contrarium. Ibi etiam implebitur hoc præceptum, secundum expositionem Chrysostomi dicentis: Quid est Deum diligere ex toto corde, nisi ut cor tuum ad nullius rei dilectionem magis inclinatum sit quam Dei, nec delecteris in specie amplius quam in Deo, non in honoribus, non in auro, non in amicis &c. sed præ his omnibus Deum ames.

amas. Si autem in aliquo horum occupatus fuerit amor cordis tui, jam non ex toto corde Deum amas. Pro quanta enim parte fuerit cor tuum ad aliquam rem, pro tanta parte minus est ad Deum. Quid est Deum diligere tota anima? certissimum habere animum in veritate, & firmum esse in fide. Quid est Deum diligere tota mente? ut omnes sensus tui Deo vacent, intellectus, sapientia, cognitio, memoria. Quid ergo aliquid horum occupat circa temporalia, jam non ex tota mente diligit Deum: hoc etiam impossibile est hic impleri.

Tertium principale dilectionis propter Deum.

Ibi etiam diligitur Deus propter Deum. Anima enim ibi diligit Deum non ob hoc solum quod sibi bonus est, largus, & misericors, sed ob hoc multo fortius, quod simpliciter in se bonus, largus, & misericors est: & quanto sincerius amat Deum propter innatam sibi bonitatem, & non propter participationem beatitudinis ipsius, tanto beator est anima, licet communicatio beatitudinis divinæ nequaquam ipsam moveat ad illam sinceritatem amoris. Eja quantæ jucunditatis animæ nascitur, quando Creatori vicem reppendit in sinceritate amoris, quam nulla sanctitas, vel bonitas, in anima, vel utilitas traxit ad amorem animæ, sed innata bonitas ut communicaret animæ æternam beatitudinem in se ipso, pro qua conferenda cum diligentia maxima laboravit. De hac diligentia dicit Episcopus Parisiensis: Hoc est proprium bonitatis ubique, ut ad sui fructionem aliquos associet, & se eorum malis portandis, atque dolendis omnino exponat. Tanta autem bonitas Dei, cui non est mensura, vel numerus, tantam requirebat societatis conjunctionem, ut de omnibus bonis suis nullum incommunicatum retineret, & de malis suorum nullum susceptum relinqueret.

Ipsa enim bonitatis ejusdem immensitas pro ipsa fontis abyssali copiositate fluxus habere debuit usque ad ultimum, & supremum, ut essent opera misericordiae, & benevolentiae ab ipso fluentia, ultra quae, & supra quae quo se extenderet non haberet: & hoc indubitanter erat sui ipsius largitio, quo nihil magis in bonis habeat ut conferat, & mortis amicorum susceptio quo nihil in amici in malis magis habent ut ipse suscipiat. Vehementer ibi accenditur ad amorem Dei anima ex singulis quae in Deo sunt naturaliter, scilicet potentialiter, sapientia, bonitate, &c. Specialius tamen inflammatur, cum fervore totius Trinitatis, quasi omnium oblitus totaliter sit, & continue sentiet infundi, teste Ezechiele. Vultus animalium, idest omnium Sanctorum, sunt ut carbonum ignis ardentium. Nam teste David Psal. 18: Carbores succensi sunt ab eo; & non est ibi quisquam qui se abscondere valeat a calore ejus. In praesenti vita nuntiavit sponsa sponso, quia amore tuo languo, ut dicitur in Canticis. In prima vero praesentialiter dicitur. Amore tuo incessanter ardeo. Languor homini somnum subtrahit, cibum delicatum insipidum reddit, vires corporis, & decorem adimit, omnem ornatum postponit, carnalis amicitiae oblivionem inducit. Haec omnia verus amor in anima similiter operatur, ardor etiam humorem exsiccat, materiam sibi conjunctam penetrat; ita etiam in patria, fidelis anima per charitatem ab omni carnali concupiscentia separatur, & incessanter divinis gaudiis penetratur. Et valde mirabile est cum teste Moyse Deus noster ignis consumens sit, & natura ignis sit consumere omnia in se, & juxta se posita, quod anima ex tanto fervore non consumitur. Item, licet anima ex singulis Dei operibus parvis, & magnis amore Dei accendatur, specialius tamen ex quibusdam Dei operibus Domini Jesu Christi vehementius inflammatur, ut est incarnatio, nativitas, circumcisio,

ba-

baptismus, jejunium, corporis, & sanguinis sui consecratio, in coena humilis pedum ablutio, mirabilis passio, gloriosa resurrectio, mirabilis ascensio, Spiritus Sancti missio, sui ipsius frequens in Sacramento exhibitio, æquitas circa omnes in extremo judicio. Nam hæc omnia quælibet anima propter se solam reputat esse facta. Est ibi aliud inflammans animam ad amandum Deum, scilicet divina humilitas, de qua nimis admiratur anima. Nam Deus omnipotens singulis Angelis sanctisque animabus in tantum se subjicit, quasi sit servus emptitius singulorum, quilibet vero ipsorum sic Deus suus. Ad hoc innuendum transiens ministrabit illis, dicens in Psalm. 81: Ego dixi dii estis: summe quippe perfectus Deus sibi complebit quod hic docuit, quanto major es, humilia te omnibus, qui quamvis præsit omnibus dignitate, & divina majestate, omnibus tamen subjicitur humilitate. O quam raro conveniunt ista duo omnibus præesse per justitiam, & tamen omnibus subesse per humanitatis gratiam: ideo numeratur hæc anima cum amore. Valde autem inflammat amicitiam, & conservat, numquam velle præesse, vel parem esse, sed omnibus, & in omnibus velle subesse. Hæc autem humilitas causatur ex multitudine bonitatis, & divinæ nobilitatis, sicut arbor ex multitudine fructuum inclinatur. Similiter inflammat ad diligendum Deum specialiter humilitas Christi, qui cum in forma Dei esset æqualis Deo Patri, non solum minorari voluit ab Angelis, sed & carnis peccati similitudinem assumens, immo etiam excelsus super omnes homines, factus est abjectio plebis, & opprobrium pessimorum hominum. O immensa humilitas quæ Deum impassibilem, & immortalem coegit Creatorem Angelorum, & hominum inclinari ad infimam partem corporis piscatoris, hoc est ad pedes Apostolum in lotura. Eadem humilitas incomprehensibilem Dominum majestatis coegit frequenter venire sub specie pa-

nis ad consolationem fidelium in Sacramento. Est & aliud inflammans animam ad amandum Deum, scilicet patientia divina, quæ ibi apparuit, quando inimicis suis centum annorum spatium ad vivendum dedit, quamvis in eadem malitia eos perdurare præciverat. O quanta dissimulavit in illo tempore in paganis, & Judæis, quando electi sui, & Judæi præcepta sua contempserunt, ipsumque in deserto variis malis, & novis inventionibus irritaverunt, & cum charissimos Prophetas suos nuncios occiderunt, & ipsum morte turpissima damnaverunt, & memoriam ipsius de terra penitus delere disposuerunt, & Apostolos suos, quibus mundus non erat dignus, miserabiliter tractaverunt. Heu, quantas injurias dissimulat a paganis, Judæis, hæreticis, & falsis Christianis, qui etiam ab his qui Christiani videntur, & boni Christiani, immo etiam religiosi, & in sanctis religionibus constituti, tamquam inimicus continue impugnatur. Sub veste enim religiosa diversa crimina infidelium committere non verentur, & Glossa dicit super Matt. quod detestabilior est, qui sub nomine fideli agit opera infidelium, quam aperte paganus. Pro singulis vicibus patientiæ divinæ a principio mundi usque ad finem provocatur anima valde ad amandum Deum æternaliter, quia tanta luget virtus divina cum vitia peccatorum dissimulat, quanta luget cum peccatores a vitiis emundat: & tanta fulget cum damnatos æternaliter cruciat, quanta fulget cum electos in æternum remunerat. Est ibi aliud animam inflammans ad amandum Deum, videlicet cognitio divinæ fidelitatis, quæ in hoc apparuit, quod super multiplicem consolationem spirituales provenientes ex Scripturis, & lachrymis, ex desideriiis sanctis, ex divinis officiis, ex sanctorum doctrinis & exemplis, & laude, & gratiarum actione, & oratione, & confessione, & similibus, Deus Pater corpus, & sanguinem unigeniti dilecti filii sui Domini nostri Jesu Christi sub

sub specie panis, & vini ad delectabilem refectio-
nem animarum tam continue ministravit, in quo
totum quod ipse est, & habet cum Spiritu Sancto,
in summo dedit. Nihil enim est extra corpora-
lem, & spiritualem, & divinam naturam. Corpo-
ralis vero apprehendit omne quod quinque sensi-
bus percipitur. Spiritualis natura continet Ange-
los, animas, & omnia dona spiritualia, & virtu-
tes: divina natura totum quod est optimum natu-
raliter in se habet. Cum ergo corpus, & sangui-
nem Filii sui Deus Pater sub Sacramento dedit,
tunc corporalem substantiam in summo contulit:
quando vero animam ejusdem filii dedit, tunc spi-
ritualem substantiam in summo tradidit, cujus a-
nima omnibus Angelis, & sanctis animabus perfe-
ctior gratia in omni sanctitate fuit. Insuper in eo
totam divinam naturam obtulit omne bonum in
se naturaliter, & æternaliter continentem, nec
hoc semel tantum, aut bis in tota hominis vita
fecit, immo quocumque tempore, quocumque lo-
co, a quocumque Sacerdote fideli, bono, vel ma-
lo salutare illud sacrificium in forma Ecclesiæ ob-
latum fuerit, toties Deus Pater cum Spiritu San-
cto singulis animabus se totum ad fruendum ex-
hibet. Sed, heu, pauci sunt qui hanc fidelitatem
perspicaciter recognoscunt: & heu, pauciores sunt
qui ad perceptionem tanti muneris, ut in eis se-
cundum ordinationem Dei continue proficiant,
cum debita gratitudine se habilitare contendant.
O admirabilis fidelitas Jesu Domini nostri, qui
mille ducentis annis, & amplius ab indigne con-
ficientibus, & sumentibus, & incantantibus, in
Sacramento tantam eligit contumeliam sustinere,
ut in hoc tempore posset corpore, & sanguine suo
unam animam satiare, cui nihil sufficit, teste Au-
gustino, quod sit Deo minus. Est & aliud inflam-
mans animam ad amandum Deum totis viribus,
scilicet divini morés perfectissimi, de quibus est
alia materia specialis. Similiter vehementer accen-
dunt

dunt animam ad diligendum Deum exempla sanctissima Jesu Christi, videlicet exempla castitatis, humilitatis, altissimæ paupertatis, obedientiæ, constantiæ, innocentæ, diligentæ, patientiæ, sollicitudinis, taciturnitatis, asperitatis, pœnalitatis, fidelitatis, gratuitatis, despectionis, puræ intentionis, perfectionis, zeli animarum, dilectionis inimicorum. Singula exempla gratissima sunt hic animæ, & omne desiderabile in terris his comparari non potest in conspectu ipsius, qui valde æternaliter in singulis delectatur: & quanto magis despecta, & pœnalia in seculo hoc reputantur, tanto ea amici Dei in præsentibus, & in futuro majori gratitudine venerantur. Et quicquid bonum, & perfectum est, & ab omnibus collaudatur, hoc non tantum ex gratia, immo etiam naturaliter appetitur, & ideo ex facili, & hominum propria placencia coram Deo illius boni præmium minoratur: & quod bonum, & vere perfectum est, & non solum a malis, sed etiam a bonis vituperatur, & despicitur, hoc ex gratia tantum appetitur, & non ex natura, ideoque merces ejus coram Deo integra reperitur. Et ideo appetenda sunt magis exempla Jesu Christi, & bona opera quæ ab hominibus reprobandur, sed a Deo laudantur. De hoc dicit Hieronymus: Quis se maledici non desideret, ut mereatur voce Christi laudari, & cœlesti copiosaque mercede remunerari? Utinam ob Domini mei nomen, atque justitiam cuncta infidelium turba me persequatur, & tribulet. Utinam in opprobrium meum stolidus hic mundus exurgat tantum ut ego a Christo merear laudari, & suæ sollicitationis sperare mercedem. Hinc opprobria, & detractiones patienter toleremus, ut Dei laudibus digni esse possimus. Nam si humanam laudem inquirimus, divinam amittimus. Quisquis enim ab hominibus laudatur, a Christo culpatur, sicut scriptum est, Luc. 6: Væ vobis divitibus &c. Eja, quam beata est illa anima, in qua apparent singula

la vestigia Jesu Christi . Sic e converso maledicta est anima illa , in qua vestigia diaboli locum habent . Diaboli vestigia sunt singula peccata mortalia . In quacumque anima singula exempla Christi expressius apparebunt , de illius animæ præsentia omnipotens Deus , & omnes electi Dei abundantius æternaliter exultabunt . Est & aliud ibi inflammans animam vehementer ad amorem Dei , scilicet miserabilis & veneranda passio Domini nostri Jesu Christi , de qua Bernardus : Hoc est quod magis movet , magis accendit , calix Domine Jesu Christe , quem bibisti , opus redemptionis nostræ , quod opus nemo alius neque in cælo , neque in terra perficere potuit . In quo opere inestimabilis fidelitas apparuit amoris . In mente punitus fuit tædio , tristitia , & pavore : in corpore incomparabili dolore , juxta illud , Thren. 1 : Attendite omnes si est dolor , sicut est dolor meus . Caput enim tremendum , dicit Bernardus , Angelicis spiritibus , spinarum densitate coronatur . Facies pulchra præ filiis hominum sputis peccatorum deturpatur . Oculi lucidiores Sole caligant in morte . Auris quæ audit in cælis angelicos cantus , audivit in terris peccatorum insultus , crucifige , crucifige . Os quod docuit Angelos , potatur aceto , & felle . Manus quæ fundaverunt cælos , extenduntur in cruce . Dorsum virgarum , & flagellorum percussionibus plenum fuit , miles latus lancea perforavit , nec erat aliquod membrum in eo , quin speciali pœna innocenter pro nostris reatibus plecteretur . De hac innocentia exclamat Ambrosius : Quid commisisti , dilectissime puer , ut judicareris ? Ego sum culpa occisionis tuæ . O ineffabilis mysterii dispositio , peccat iniquus , & punitur justus : quod perpetrat servus , exolvit Dominus : quod committit homo , sustinet Deus . Ego inique egi , tu pœna mulctaris . Ego superbivi , tu humiliaris . Eja , quantus in patria animæ amor accenditur , ubi in singulis lachrymis Jesu Christi

22 *Opusculum sexagesimumtertium*

opprobriis, irrisionibus, colaphis, alapis, afflictionibus, vulneribus, livoribus, guttis sanguineis in omni vita sua effusis, æternaliter anima delectatur. Hanc enim passionem quælibet anima totam pro se sola reputat factam esse, secundum quod dicit Apostolus de Domino Jesu, Gal. 2. Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me: non dicit pro nobis, sed pro me, pro se solo reputans passum Dominum Jesum Christum. In præsentī vita singulorum prædictorum memoria cordibus nostris infixā esse deberet cum amaritudine continua ad provocandum in nobis divinum fervorem, juxta illud sponsæ in Canticis 1: Fasciculus myrrhæ, idest cumulus amaritudinis, dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Quanto enim inest hic animæ de prædictis tristitia, tanto major de eo animæ, & cunctis amicis Dei erit lætitia, quando juxta verbum Christi tristitia in gaudium convertetur. Similiter jugis recordatio prædictorum cedit in cumulum meritorum. Unde Bernardus: Ego, fratres, ab ineunte mea conversione pro cervo meritorum quem mihi deesse sciebam, hunc mihi fasciculum colligare, & inter ubera mea collocare curavi, collectum ex omnibus anxietatibus, & amaritudinibus Domini Dei. Primum quidem infantia ejus necessitatem, deinde laborum quos pertulit in prædicando, fatigationum in discurrendo, vigiliarum in orando, in jejunando, lachrymarum in compatiendo, insidiarum in colloquendo, postremo periculorum in falsis fratribus, convitiarum, sputorum, colaphorum, subsannationum, clavorum, horumque similium, quæ in salutem nostri generis in Silva Evangelica copiosa legitur pertulisse. Similiter horum frequens memoria monumentum est cuilibet animæ ad rependendam Domino Jesu vicissitudinem in hac vita, quæ etiam ex sola voluntate vicissitudinis nimium beatificatur, teste Hieronymo. Vere illa anima felix est, & Angelis exæquanda, quæ nomine, & opere

Chri-

Christi tanta quanta pro nobis ille sustinuit, voluerit sustinere. Est ibi aliud inflammans animam ad amandum Deum, scilicet veritas divina in promissis. Quicquid enim figuris, scripturis, figuratim, seu expresse per se, vel per sanctos suos bonis, vel malis Deus omnipotens repromisit, hoc totum absque ambiguitate complebit, sicut omnia complevit, quæ de eo scripta fuerant, usque ad turpissimam mortem crucis: ideo in fine gustato felle dixit: Consummatum est, supple, quicquid de me scriptum est. Promisit autem malis in Deuteronomio 32. dicens: Congregabo super eos mala. Numquam tot stillæ pluviarum descenderunt in terram, sicut diversa mala impios æternaliter occupabunt, de quibus beatus Augustinus scribit apertius: Væ his quibus paratus est dolor vermium, ardor flammæ, fitis sine extinctu, fletus, & stridor dentium, oculorum lachrymæ, tenebræ exteriores, pœna interminabilis: ubi nullus ordo, sive cognitio proximi, sed continuus dolor, & gemitus: ubi mors optatur, & non dabitur: ubi non est honor senioris, & regis, nec dominus super suam servum, nec mater diligit filium, nec filiam, nec filius honorat patrem, ubi omne malum, omnis indignatio, & fœtor, & amaritudo abundat. De hac amaritudine dicit Job. 3: Quare data est misero lux, & vita his qui in amaritudine animæ sicut. Qui querunt mortem propter acerbiteriam mortis: ibi autem mori desiderant propter amaritudinem vitæ, & fugiet mors ab eis. Eja quanta miseria ubi depascet eos mors, tamen mori nequeunt? Ibi in veritate sine fine vivunt, sine fine moriuntur: ibi odiunt Deum, & seipfos, & numquam venient in memoriam ante Deum, sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non est memor amplius. Anselmus: Ibi tormenta sine fine, sine intervallo, sine temperamento: ibi tortores horribiles, qui numquam lassescunt, numquam miserentur, timor conturbat reum, conscientia con-

fua.

fundit, cogitationes increpant, fugere non licet, ligatis manibus projiciuntur in tenebras exteriores. De hoc dicitur in Ecclesiast. 40: Factus est super impios cataclysmus; idest diluvium universale peccatarum. Promisit etiam bonis in Evangelio quod super omnia bona sua constituet eos, & unumquemque. Quæ ista bona sint, dicit Isa. 64. cap: Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te, Sed de his nemo scit, nisi qui accipit, & qui dat; unde Augustinus: Facilius invenitur in æterna vita quid ibi non sit, quam quid ibi sit. Non erit ibi lassari, & dormire, non erit ibi esurire, & sitire, non erit quiescere, senescere, & crescere, quia nasci non erit ibi, ubi vivi integri manent: tamen alibi aliquantulum tangit quid sit in vita æterna in libro de corporis, & animæ misera vita. O caro, inquit, illam vitam amplecti debuisti, ubi vita est sine morte, juvenus sine senectute, lux sine tenebris, gaudium sine tristitia, pax sine discordia, voluntas sine injuria, regnum sine disjunctione, hoc est Deus summum, & incommutabile bonum carens principio, & sine in quo omne bonum, & immensum naturaliter, & æternaliter, a quo omne bonum fluit temporaliter. Ibi dicit Augustinus: Nihil extra quod appetatur, nihil intus quod fastidiatur. Nullum bonum deerit neque bonis, neque malis: ex his prædictis patet quia fidelis Deus in omnibus verbis suis. Modo etiam multa latent sub pallio, & infinita quæ videntur valde bona, & non sunt, & infinita videntur mala quæ justa, & bona sunt, sed in judicio in omnibus veritas patefiet, quando Deus manifestabit consilia cordium; unde in Ecclesiast. 11: In fine hominis denudatio operum ejus. De quo Augustinus dicit: Multa facta quæ ab hominibus improbanda videntur, testimonio tuo, Domine, probata sunt, & multa ab hominibus laudata, te teste, damnantur, cum sæpe se aliter habeat species facti, & aliter animus facientis,

tis, atque aliter articulus occulti temporis. Est
ibi aliud arum inflammans ad Dei amorem, sci-
licet divina misericordia, de qua in Eccl. 2: Se-
cundum magnitudinem ejus, sic & misericordia e-
jus cum ipso est, sed magnitudinis ejus non est
finis dicit Psal. 114. Et Dominus Hierem. 23: Cœ-
lum, & terram ego impleo: ita & misericordia
sua mensuram non habet, & omnia implet que
sunt in cœlo, & in terra, & sub terra. In cœlo
apparet ejus misericordia in Angelis, & sanctis,
quia singulis contulit beatitudinem plusquam me-
ruerunt, quam speraverunt, quam desideraverunt,
quam cogitaverunt. In terra lucet ejus misERICOR-
dia circa bonos, quia eos prævenit per gratiam,
ut bonum velint, & subsequitur per gratiam ut
bonum volitum perficiant, & in bono opere per-
severent, quibus tantum unitus est per misERICOR-
diam, ut quicquid eis sit in bono, vel malo, sibi
reputet esse factum, juxta quod ipse dicit: Qui
tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi mei.
Item, Qui vos recipit, me recipit: & qui me re-
cipit, recipit eum qui me misit: & qui vos sper-
nit, me spernit. Et quod uni ex minimis meis
fecistis, mihi fecistis; ubi dicit Glossa: Minimi
sunt, qui nihil penitus habent in hoc mundo, &
judices erunt cum Christo. Et Saulo persequenti
Christianus dixit: Quid me persequeris? cum ip-
sum nunquam tangeret, sed fideles. Circa malos
in terra similiter lucet ejus misericordia, cum eis
diu parcat, quos juste subito damnare deberet pro
primo peccato, & quodcumque necessitas cogit
ad pœnitentiam, nec vitæ enormitas, nec horæ
extremitas, si pura sit voluntatis contritatio,
excludit a venia, sed mater charitas in sinus am-
plissimos filios prodigos recipit pœnitentes, im-
mo dicit Bernardus: Plene, & misericorditer indulget
Deus, non damnat ulciscendo, nec impropere
confundendo, nec minus diligit imputando. In in-
ferno etiam lucet ejus misericordia circa damnatos,
&

& damnatos homines, eo quod singulos punit citra condignum. In tantum enim contrariatur vitium summo bono, quod Deus sapientissimus excogitare non potest pœnam aliquam mortali peccato digne respondentem. Cum Deus immensus sit, & omnipotens, qui gravissime per peccatum offenditur, cumque omnis pœna taxari debeat secundum conditionem ejus qui offenditur, & cum Deus omnia disponat in numero, pondere, & mensura, nequaquam possent ad digae puniendum mille inferni unico vitio respondere. In purgatorio similiter apparet ejus misericordia ex eo quod ibi purgat animas, quæ sine purgatione claritatem vultus ejus minime ferre possent, qui etiam ex immensa misericordia ordinavit, ut quibus propria defunt merita, alienis suffragiis adjuventur. In hoc apparet maxima ejus misericordia, cum Deus non exaudiat peccatores pro seipsis, sicut dicit in Evangelio. Omnia tamen valent eis qui sunt in purgatorio, quæ a peccatoribus inimicis Dei fiunt pro ipsis. Et cum Sacerdos in mortali peccato Missam celebrat pro defunctis, licet in tali opere damnationem æternam mereatur, ipsis tamen valet ad pœnarum diminutionem. Deus enim non recipit illud sacrificium in persona Sacerdotis mali, sed in persona eorum qui in charitate de seculo migraverunt. Similiter lucet ejus misericordia circa eos qui sunt in limbo, quia nulla pœna corporali punit illos, videlicet fame, siti, vel frigore, calore, lassitudine, labore, vel ægritudine, quia etiam potius volunt esse quam non esse: nec atti, nec illi qui sunt in inferno Deum possunt arguere, quia non fecit eis injuriam, quibus non tenetur dare gloriam sempiternam. Unde dicit Glossa: supra illud, An non habet potestatem figulus & cet: Totum genus humanum in Apostolica radice damnatum est, ut etiam si nullus inde liberaretur, nemo tamen posset vituperare Dei sententiam, unde tamen Dominus dispensavit, ut

nec

nec omnes damnaret, nec omnes liberaret. Si enim omnes liberentur, lateret quid peccato per justitiam deberetur: si vero damnarentur, lateret quid gratia largiretur. Est & aliud animam ad amandum Deum inflammans, scilicet Dei justitia, quæ primo ibi apparuit, cum quosdam Angelos sponte avertentes se a summo, & æterno bono nullo extrinseco impellente in miseriam æternam dejecit: alios vero adhærentes summo bono mox in gratia confirmavit. Post hæc justitia Dei apparuit, quando ex prævaricatione Adæ folius totum genus humanum pœnalitatibus diversis, & mortis subjecit, & merito quidem. Nam sicut omnes homines, si solus Adam in præcepto Dei continuo perstitisset, æternæ vitæ gloriam percepissent, ita omnes homines de lumbis ejus procedentes merito mortis sententiam acceperunt. Sed in hoc etiam apparuit divina justitia, quod Angeli a nullo juvari poterant, nec debebant, qui per se absque ulla extrinseca tentatione ceciderunt. Homo vero per virtutem alterius juvari poterat, & debebat, qui per fraudulentam alterius suggestionem ceciderat. Et hoc est factum per Dominum nostrum Jesum Christum. Benedictus Deus in æternum. Item, ibi apparebit justitia Dei, quæ nunc occulta est, quare uni dat gratiam, alteri negat, sicut dicit Apostolus de Esau, quod propter unam escam vendidit primogenita sua, & postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est, quamvis cum lachrymis inquisisset eam. Sed propter lachrymas Ezechiæ Regis, sententiam mortis, quam contra ipsum tulerat, subito revocavit, quindecim annos vitæ ipsius adjiciens, faciensque magnum prodigium in Sole, quod per decem lineas quas ierat, retrocessit. Similiter David petenti veniam, peccatum indulgit, Sauli vero cum peteret, non indulgit, sed pro vindicta peccati regnum illi tradidit, quem odovit. Similiter quibusdam dat ex occulto judicio quandoque magnam, & multipli-

plicem gratiam, quos scit secum æternaliter non manuros, ut Judæ, de quo dicit Petrus: Sortitus est sortem ministerii hujus, in signis, & prodigiis faciendis. Aliis vero dat minorem gratiam, quos scit secum finaliter permanuros, unde Glossa super illud Roman. 2: Quem vult, indurat: obdurat non impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam his quibus non esse impartendam occulta æquitate, & ab humanis sensibus remotissima judicat. Circa eos qui sunt in purgatorio lucet Dei magna iustitia, quod electos suos tantam asperitatem permittit ibi pro suis reatibus sustinere, qui in hac vita brevi tempore per modicam sententiam omnia peccata teste Augustino, poterant abolere, de qua asperitate dicit Augustinus, Ignis purgatorius, etsi æternus non sit, excellit tamen omnem poenam, nunquam in carne inventa est tanta poena, licet martyres innumerabiles passi sunt tormenta. Item, iustitia summa apparebit in extremo iudicio, cum nullius personam accipiet, sed iudicabit parvum, & magnum, cum nullius acquiescet precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima, de quo in Ecclesiast. 11: Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium pro omni errato sive bonum, sive malum sit. Ubi dicit Glossa, quod etiam pro verbo otioso etiam ignoranter prolato. Unde Augustinus in 2. lib. de domo disciplinæ Dei dicit: Quid faciemus in die illa, cum coeperit sedere adversus nos, & disceptare, atque ante faciem nostram peccata nostra statuere, accusatores acerbissimos adhibere, & omnia sua quæ nobis contulit beneficia, comparare cum nostris sceleribus? Omnia enim appendentur in statera iustitiæ, verba, & facta, & cogitationes nostræ. Non erit tempus olei mutuandi a prudentibus virginibus, vel comparandi a vendentibus: non erit tempus illius dilationis, sed terribile, & iustum iudicium de omnibus prædictis in hac vita merito esset Deus ab anima super omnia diligendus.

CAP.

C A P. III.

Primum principale fruitionis per Deum.

Ibi etiam fruetur anima Deo per Deum. Fruitio est delectatio proveniens ex conjunctione intellectus, & affectus in Deum. Cum enim anima figit intellectum in æternitatem, immensitatem, omnipotentiam, sapientiam, bonitatem, largitatem, charitatem, nobilitatem Dei &c. statim affectus anima delectatur in singulis intellectis. Non solum autem delectatur in singulis quæ in Deo sunt, immo etiam fruatur Deo in singulis Angelis, & sanctis, & singulis virtutibus & donis eorum gratuitis, & naturalibus. Et ita secundum Apostolum 1. Cor. 15: Deus erit omnia in omnibus; idest ipse in omni quod ipse plene, & proprie, possidebitur in singulis quæ ab ipso sunt, scilicet in Angelis, & sanctis. De hac fruitione dicit Isa. 50: Tunc videbis, & affues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Videbis intellectu divinam naturam, & divina opera, & affues delitiando in singulis, & mirabitur cor tuum Trinitatem in unitate, & unitatem in Trinitate, & singula opera divina, & quomodo in singulis ipse sit totus, & dilatabitur cor tuum ad suscipiendam Trinitatem cum omni quod habet, & potest. Hanc delectationem non operabitur in anima neque fides, neque spes, neque devotio, neque aliqua virtus, sicut modo operatur delectationem in anima, sed ipse Deus, sicut ipse per Isaiam testatur: Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego ipse consolabor vos: quia delitiæ meæ esse cum filiis hominum. Ad hanc delectationem vocabat Dominus olim per Prophetam Isa. dicens 55: Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis pretium, venite bibite absque ulla commutatione vinum & lac. Vinum divinitatis, & lac humanitatis: & postea cum

cum magno desiderio personariter invitavit. Stabat enim in die magnæ festivitatis, ubi multi convenerant, & clamabat. Joan 7: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Et in Matt. 11: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego ipse reficiam vos; non per aliquos ministros, sed per meipsum. Et in Apoc. gratis affert delectationem dicens: Qui vult accipiat aquam vitæ gratis; neminem ad hoc cogens, quod in hac vita tam frequenter exhibuit, fideliter ibi dabit.

Secundum principale fruitionis ad Deum.

Ibi anima fruetur Deo ad Deum. Omnis quippe delectatio, quam percipit anima in creaturis in hac vita, quamplurimum elongat a Deo, quia non tota revertitur in Deum, sed hæret aliquantulum in creaturis, juxta illud Gregorii: Anima sine delectatione nequaquam esse potest, aut enim delectatur in infimis, aut in summis, & quanto acriori cura inardescit ad infima, tanto tempore damnabili frigescit a summis. Cessante vero omni delectatione circa creaturas, in futuro introducet Dominus Jesus fidelem animam in delectatione solius Creatoris, per illud verbum Psal. 36: Delectare in Domino &c. Quæ delectatio hic tam modica est, quod tota intrat in animam, illic vero tanta est quod non potest tota in animam intrare, sed anima intrabit in illam, juxta illud Augustini: Non totum gaudium intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Quod autem ex delectatione creaturarum anima impediatur a delectatione Creatoris, hoc præfiguratum est in Judæis, quibus nequaquam dedit manna durante farina circa triginta dies, quam tulerant ex Ægypto, qua cessante præstitit eis panem de cælo habentem in se omne delectamentum, & omnem saporem suavitatis, & uniuscujusque voluntati deserviens ad id quod quisque volebat con-

ver-

venebatur . Eja quanta erit delectatio in Creatore , qui tantam delectationem posuerat in pane . Hoc manna promittit Dominus Jesus in Apocaly. 2 : Nemo novit nisi qui accipit , idest experitur , hoc est ille solus qui gustat ; juxta illud Psal 33 : Gustate , & videte , quoniam suavis est Dominus . Amantibus nota est dulcedo quæ timentibus est abscondita , & incognita . Aliquantulum tamen explicat Augustinus , quæ sit illa multitudo dulcedinis , hæc est summus Deus , de quo sic dicit in lib. de Trinit: Quicquid amabitur aderit , & summus Deus summum bonum erit , atque fruendum amantibus præsto erit , quodque omnino beatissimum erit , ita semper forte certum erit . O quanta jucunditas ex Dei præsentia , ubi tanta est ex Dei memoria in hac vita . Unde Augustinus : Quid est quod in dilecti mei recordatione quandoque me tangere solet , & tam vehementer , & tam suaviter me afficit , ut a meipso quodammodo alienari , & attrahi incipiam , subito totus innovor , & immutor , & bene mihi esse incipit plus quam dicere sufficio . Ambrosius de eodem : Memoria tua super mel dulcis , meditatio de te plus quam cibus suavis .

Tertium principale fruitionis propter Deum.

Ibi etiam anima fruatur Deo propter Deum , hoc proprium est frui rei amore inherere propter seipsam , non propter aliud commodum . Delectatio qua anima Deum comprehendit , accendit eam ad desiderandum multo vehementius divinæ gloriæ manifestationem , quam propriam beatitudinem . Valde enim manifestatur divina gloria , dum se fideli animæ Deus exhibet ad fruendum , & tanta puritate afficitur anima circa Deum , si unum deberet eligere de duobus , vel æterna carere beatitudine , vel divinam voluntatem in se , vel in aliis impedire , multo libentius vellet æterna se-

licitate privari, quam Dei voluntatem in aliquo retardare, & magnam sibi reputaret beatitudinem cum proprio detrimento divinam in omnibus implere voluntatem. Sic Eleazarus, sicut scriptum est in libr. Machabæorum, potius voluit in inferno puniri, quam præ timore mortis mandatum legis transgredi. Eja quam justum est ut creatura multo abundantius intendat in omnibus Creatori quam sibi, qui tam fideliter curam generis humani peregit, qui pro homine factus homo, ut per hoc fieret homo Deus, qui tam dura sustinuit vulnera, qui in verbis habuit contradictores, in factis observatores, in morte illusores. Unde Apostolus: Qui vivit, jam non sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Cui si vellet homo vicem rependere, non posset, teste Job, unum pro mille respondere. Hoc etiam testatur Bernardus dicens: In opere creationis me mihi dedit, in opere redemptionis ubi se mihi dedit, me mihi reddidit. Datus ergo, & redditus me pro me debeo, & bis debeo. Quid ergo retribuam Deo digne pro se? Nam si millesies me rependere possem, quid sum ego ad Deum? ibi etiam fruitur anima bonitate Dei. Deus bonus est, & valde bonus, & solus bonus, & super omnia bonus. Quod bonus sit, & multum bonus, testantur pariter omnes creature ab ipso procedentes. Nam scriptum est Gen. 1: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant singula per se bona, in universo bona valde; unde sicut unaquæque arbor ex fructu bono bona cognoscitur, ita omnis creatura bona, & multum bona Deum bonum, & valde bonum efficaciter protestatur. Item, ipse solus bonus est, juxta illud verbum Domini Jesu, cum quidam responderet, Nemo bonus, nisi solus Deus, seipsum & Spiritum Sanctum non excludens, cum uterque sit solus, & verus Deus, & solus Deus naturaliter est bonus. Bonitas creaturarum visibillum, & invisibillum non est, ipsi innata, sed ab ipso solo duxit originem.

Jux-

juxta illud Jac. 1: Omne datum optimum, scilicet naturale: & omne datum perfectum, scilicet gratuitum, descendens a Patre luminum. Item, super omnia bonus est, juxta illud Augustini: Neque ulla anima poterit cogitare vere aliquid quod sit te melius, qui es summum bonum, & optimum bonum. Omnis enim bonitas cœlestium, & terrestrium comparata divinæ bonitati, malitia est, Hæc immensa bonitas neque scribi, neque dici potest, neque cogitari. Si enim omnes cœlestes spiritus, & maligni, & omnes animæ creatæ, & creandæ scribere vellent bonitatem divinam, etsi quilibet haberet maris abundantiam pro incastro, & eorum pro pergameno, tam immensus est Deus, quod antequam mediam partem bonitatis scriberet, mare cujuslibet esset siccum, & eorum cujuslibet esset repletum, quod nec capere unam literam posset: sed verbum citius est dictum quam scriptum. Etsi omnes stellæ, & singulæ guttæ pluviarum essent linguæ, & proponerent divinam bonitatem eloqui, tam ineffabilis est bonitas Dei, antequam tertiam partem bonitatis enarrarent, omnes pariter essent mutæ. Citius vero est aliquid cogitatum, quam vel dictum, vel scriptum. Unde si tota arena maris, & singula femina orta de terra essent corda, & vellent scrutari bonitatem Dei, tam super bonus est, antequam decimam partem bonitatis ejus investigarent, omnia corda citius scinderentur. Hæc immensa & æterna bonitas principium est, & causa omnium creaturarum, ad cujus fruitionem æternam Angeli, & homines creati sunt. Unde Augustinus: Credimus rerum creaturarum, visibilium, & invisibilium, cœlestium, terrestrium non esse causam nisi bonitatem Creatoris, qui est Deus unus, & verus. Cujus tanta est bonitas, ut summe bonus beatitudinis suæ, qua æternaliter beatus est, aliquid velit esse particeps, qua vidit communicari posse, & minime omnino non posse. Illud ergo bo-

nam, quod ipse erat, & beatus erat, sola bonitate non necessitate aliis communicare voluit, quia summi boni erat prodesse velle, & omnipotentissimi nocere non posse, quia non valet aliquis beatitudinis ejus particeps existere, nisi per intelligentiam, quæ quanto magis intelligitur, tanto plenius habeatur. Fecit Dominus rationalem creaturam quæ summum bonum intelligeret, & intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur; & sic æternaliter beatificaretur. Ibi etiam fruetur anima condelectatione Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, quæ summum bonum est, & vita æterna. Deus Pater supra modum delectatur in beatitudine Filii, & Filius similiter in beatitudine Patris, & Pater & Filius in beatitudine Sancti Spiritus, & similiter Spiritus Sanctus in beatitudine utriusque. Quælibet trium personarum delectatur tantum in altera, quantum in seipsa, nam omnium trium una est, & eadem beatitudo. Et hæc condelectatio est eis ex mutua, & verissima charitate: unaquæque trium personarum dicit alteri verbum illud in Joan. quod dixit Dominus Jesus Patri: Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, ideo quicquid tu es, ego sum. Et quicquid ego sum, & vere tu es. Ad desiderium hujus condelectationis invitat fideliter fideles suos Dominus Jesus, Petite, inquit, ut gaudium vestrum plenum sit, & accipietis. Plenitudo æterni gaudii est fruitio condelectationis Sanctæ Trinitatis. Hæc est torrens voluptatis, de quo David dicit Psalm. 35: De torrente voluptatis tuæ potabis eos. Qui torrens dicitur propter abundantiam, quæ in Deo est. Unde vero producat iste torrens, dicit Psal. ibid: Apud te est fons vitæ. Fons vitæ est Dei æterna; & immensa largitas, a qua fontis est gaudium sempiternum. Nec sufficit semel, aut bis, aut millesies potare de isto fonte, ideo fidelis anima æternam habebit in illo fonte quietem, & beatissimam mansionem, cum unicuique

que dicit Dominus : Intra in gaudium Domini tui. In hac vita gaudium totum divinum intrat in gaudentes, quia modicum est, & momentaneum quod hic percipitur. Illie vero non totum gaudium intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium, ut dicit Augustinus: Qui in hac delectatione sanctæ Trinitatis fruitur, semper quid est quod illi erit, & quid est quod illi non erit? Certe quicquid volet erit, & quicquid nolit non erit, dicit beatus Augustinus: Ibi etiam anima valde delectabitur in continua visione delectabilis vultus Dei, de qua dicit Glossa super Psalmos, quod visione nihil delectabilius, quia semper amabunt quem semper videbunt. In ea tanta est delectatio, quod teste Augustino, si possent mali, mallent esse in pœnis, & Deum videre, quam esse extra pœnas, & Deum non videre. Illa enim facies delectabiliter mirabilis est, & plena gratiarum. Itaque omnis pœna eorum citius deleteretur ex intuitu faciei, quam una scintilla in medio maris extingueretur. Similiter, nimis delectabiliter in vultu corporeo Jesu Christi, in quem teste beato Petro, Angeli desiderant prospicere, ubi causam desiderii ponit Glossa dicens: Tanta est ejus, qui pro nobis passus est, hominis gloria posterior, ut etiam Angelicæ virtutes in cœlo, cum sint æterna felicitate perfectæ, non solum immortalis deitatis magnificentiam, sed assumptæ ejus humanitatis claritatem semper aspiciere gaudeant. Sed cur cernere ejus faciem desiderant, & nunquam cernere cessant? nisi quod contemplatio divinæ presentis adeo Angelos beatificat, ut semper ejus visa gloria fatientur, & semper ejus dulcedinem quasi novam insatiabiliter esuriant? Ibi ergo Angelicæ virtutes, & beatæ animæ semper esuriunt, & semper satiantur, de qua satietate Gregorius: Ne in desiderio sit anxietas satiantur, ne autem in satietate sit fastidium,

fatiari desiderant. Desiderant ergo sine labore, quia
 desiderium fatietas comitatur, & fatiantur sine
 satiduo, quia satietas ex desiderio semper ac-
 cenditur; ibi singula sputa, singulae lachrymae,
 singulae guttae sanguinea, quae tempore passio-
 nis per istam venerandam faciem defluebant, si-
 gulis Angelis, & sanctis gerebant specialem dele-
 ctationem aeternam. De hac facie passibili, &
 mortali dixit olim Dominus Jesus discipulis, Luc.
 26: Beati oculi qui vident &c. Ergo beatissimi
 sunt oculi qui continue gloriosam eandem faciem
 intuentur. Notandum de claritate vultus Jesu Chri-
 sti, in Evangelio scriptum est: In resurrectione
 fulgebant singularia corpora Sanctorum sicut Sol,
 & animae iustorum multo amplius fulgebunt, &
 anima lucidior lucidius corpus habebit, insuper si-
 nguli Angeli clariores sunt Sole. Omnem istam cla-
 ritatem congregatam excellit claritas vultus Jesu
 Christi, sicut dies clarissima excellit noctem tene-
 brosam: & civitas coelestis non eget Sole, neque
 Luna, neque stellis, sed claritas vultus illius Agni,
 teste Joanne in Apoc. illuminabit eam. Vultus istus
 Agni est candor lucis aeternae, & speculum sine ma-
 cula, ut dicitur in libr. Sapien. qui olim dixit ad
 Patrem, Joan. 17: Quos dedisti mihi; volo ut ubi
 ego sum, & illi sint mecum, ut videant clara-
 tem meam; ibi dicit Glossa: Claritatem quam de-
 disti mihi, des singulis ad fruendum aeternaliter.
 Similiter in hac vita continue deberemus frui Deo
 tanquam re plenissime propria in omnibus operi-
 bus, & ad omnia opera in omnibus donis, & ad
 omnia dona. Ad hoc enim teste Isa. Filius Dei
 datus est nobis proprie ad fruendum. Magna ca-
 citas, & nimia stultitia est in multis; qui semper
 Deum quaerunt, continue ad Deum suspirant, fre-
 quenter Deum desiderant, quotidie in oratione ad
 Deum clamant, & pulsant, cum ipsi, secundum
 verbum Apostoli, sint templum Dei vivi, & Deus

veraciter habitet in eis, cum anima ipsorum sit sedes Dei, in qua continue requiescit. Quis unquam, nisi stultus querit instrumentum foris scienter, quod habet reclusum, aut quis utiliter uti potest instrumento quod querit, aut quis confortatur cibo quem appetit, sed non gustat? Sic etiam vita cujuslibet iusti Deum semper querentis, sed nunquam fruentis, & omnia opera ejus minus perfecta sunt.

C A P. IV.

Primum principale unionis per Deum.

Ibi etiam unitur Deo per Deum, cum consuetudines, & mores Dei non incessanter tenere, vel habere dignoscitur, cum divina voluntati, & exemplis Jesu Christi sanctissimis conformatur, cum singulis virtutibus, & donis Spiritus Sancti secundum ordinationem Dei aeternam perfruitur, cumque divine potentie sapientie bonitatis veritatis, & totius divine beatitudinis particeps efficitur. Hæc unio præfigurata est in libro Regum, ubi anima Jonathæ conjugata est animæ David, & dilexit eum quasi animam suam, quando fidelis anima sic Deo conjugitur, quod omne commutabile percipit per gratiam, quod Deus per naturam, quia Deus Pater dicit unicuique fidelis Filii, tu mecum semper es, & mea omnia tua sunt. Ideoque singuli electi fiunt dii, juxta quod in Psal. 81. dicit: Ego dixi dii estis; hæc unio fidelis animæ ad Deum fit per Dei filium, quia ideo naturam assumpsit humanam, ut per ipsam eandem transiret ad unionem divinam, hanc unionem impetravit Filius Dei in oratione devotissima, dicens ad Patrem: Sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, & iterum ego in eis, & tu in me, ut sic consummati in unum. Ibi est consummata unio, ubi Pater, & Filius

20 *Opusculum senagesimumtertium*
Annum sunt, & Filius existens caput Ecclesie cum
membris suis, idest, cum cunctis fidelibus, ad pa-
ternam transit unionem,

Secundum principale unionis ad Deum.

Ibi anima unitur Deo ad Deum, & illa unio
animæ fidelis cum Deo non habet interpola-
tionem, sed jugiter fidelem animam constringit ad
Deum, quia per Deum fit, de qua dicit Domi-
nus: Iterum videbo vos, scilicet in morte vel in
extremo iudicio, & gaudium vestrum nemo tollet
a vobis, videre Jesu Christi nihil aliud est, quam
fidelem animam inseparabiliter uniri Deo Patri.
Gaudium animæ est quod nemo aufert delectabili-
ter uniri, & taliter uniri, ut prædictum est San-
ctæ Trinitati. In mundo vero unio ad Deum mi-
serabilis, & inconstans est, quæ nunquam in eo-
dem statu permanet, teste Job, quæ ex facili lo-
vissimis tentationibus a Deo penitus separatur, quæ
etiam a familiaritate Dei, Peccatis venialibus e-
longatur. Eja quam vehementer suspirandum esset
ad illam beatam unionem, quantam putas delecta-
tionem anima fidelis sentiet in illa beatissima unio-
ne, quæ tantam percipit suavitatem in Domini
recognitione, de qua Psal. 76: Renuit consolari ani-
ma mea, in aliquibus transitoriis. Memor fui Dei,
& delectatus sum, sed quid sequitur illam delecta-
tionem? Respondit Isai: Memoria memor ero, de
illius unionis delectatione, & tabescet in me ani-
ma mea in eo quod elongor ab eius fruitione: unde
Gregorius super illud Canticum: Meliora sunt ube-
ra tua vino; quia in æterna per speciem, & per
sublimitatem contemplationis transcenditur quic-
quid de te modo per fidem, vel per scripturam
scitur. Et odor unguentorum tuorum super om-
nia aromata, idest, bona illa quæ per contempla-
tionem præparas, omnia hujus vitæ transcendunt
mûnera.

Ter-

Tertium principale unionis propter Deum.

Item, anima fidelis unitur ibi Deo propter Deum. In illa namque unione non attendit anima principaliter quod sibi utile est, sed pure super omnia quod Deo magnificentum est. Valde enim magnificentum est Deo, & honorificum homini uniri Deo in æterna beatitudine. Unde Job 7: Quid est homo, quis magnificas eum? Istam magnificentiam manifeste pronuntiabunt omnes electi Dei, juxta illud Psal. 114: Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tuæ narrabunt. Mirabilia sunt infimum unire summo, & æternaliter conjungere veritatem æternam vanitati. Est autem Deus verax, secundum Apost. Rom. 3: Et omnis homo mendax; & vanitas secundum Psalmum. Magna mirabilia sunt, quod illa unione obliviscitur naturæ suæ, hoc est quod semper super se reficitur quærens propriam utilitatem suam, & non alterius, ubi vero nihil quærit, nisi quod est laudabile Creatori. Ibi anima unitur Deo in libertate, quæ est de præcipuis donis inter omnia Dei dona, licet libertas in hoc mundo sit initium omnis mali. De hac dicit Apost. Rom. 8: Creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem filiorum Dei. Vera libertas est in oculis, ubi nemo ligatur peccatorum vinculis, quæ vera vincula sunt, juxta illud Prover. 5: Iniquitates suæ capient impium, & funibus peccatorum suorum quisque constringetur. Quod autem peccatis involati liberi non sint, omnino testatur Dominus in Job: Qui facit peccatum, non est liber, sed servus peccati, unde dicit Anselmus: Peccare non est libertas, nec pars libertatis. Possesse enim peccare potius est non esse, quam posse. Quisquis enim hoc quod potest quod ei non expedit, quanto magis hoc potest, tanto magis adversitas, & perversitas possunt in illum. Heu, quanta facit, & sustinet miser homo pro explenda libidine, quæ
gra-

gravissima essent ei qui ex corde peccata odiret, non in promptu est, quia graviter peccatorum vinculis constrictus est. Item, ibi facit quilibet quicquid vult, quia nihil mali vult, sed omne, bonum quod Deo placet, quia radix omnium operum est ibi charitas, de qua dicit Augustinus: Habe charitatem, & fac quicquid vis. Item, ibi habet quilibet quicquid vult, quia nihil mali vult: tam velle quod non decet, est esse miserum, ut dicit Augustinus in lib. de Trinit. Item, ubique vult unusquisque, ibi est, in Deo qui est vera quies animæ, de qua nunc dicit anima aliquando. In pace in ipsam, id est in eo qui est immutabilis, dormiam, & requiescam, & Psal. 114: Convertere anima mea in requiem tuam; id est in Deum. Similiter ubi vult esse spiritus, protinus erit & corpus, dicit Augustinus: Item, ibi nemo turbat alium, sed fedebit, dicit Dominus per Isa. Populus meus in pulchritudine pacis &c. Quoniam teste Psal. 147: Consecravit feras portatum Hierusalem, & benedixit filiis suis in ea. Item, ibi nullus alteri subicitur. Nam teste Apostolo, ibi cessabit omnis prelatio, sed soli Deo omnes subiecti sunt, cui subire, & servire est vere regnare. Item, ibi nihil extra Deum desideratur. Nam ipse est finis omnium desideriorum, ut dicit Bernardus: Item, ibi voluntas cuiusque per omnia semper, & ubique complebitur, juxta illud Augustini: Omnipotentes erunt voluntatis suæ, sicut Deus suæ, quia nihil aliud volunt quam quod Deus vult, & quod ipse vult, non potest non esse. In his omnibus vera libertas comprehenditur. Differt autem libertas unius ab alterius, sicut differunt claritas corporum, & incrementa virtutum. Quanto enim amplius in hoc mundo quisque fit servus omnium propter Deum, sicut Apostolus qui cum esset liber, fecit se servum omnium, quantoque magis homo seipsum stringit sponte in viis preceptorum, & seminat consiliorum Sacra Scripturæ

observatione regulari, castigatione corporali, tanto liberior erit in patria cœlesti: & quanto minus quilibet occupatur vanitatibus, sollicitudinibus, officiis, administratione rerum temporalium & quanto quis minus appetit dignitatem, & honorem, secularem prælationem, hominum laudem, inimicorum vindictam, temporalium rerum affluentiam, carnalem amicitiam, secularem lætitiã, hominum placentiam, & similia, quæ ablegant a Deo, tanto liberior in mundo, & tanto liberior fit in cœlo. Horum singulorum appetitus hic & in futuro valde cujuslibet diminuit libertatem. Item, anima Deo unitur in perfectione ipso Deo iubente, *Perfecti estote, sicut & Pater vester &c.* In duobus divina perfectio comprobatur in odio vitiorum, & in amore virtutum. Bonus Deus odit vitium, quia bono malum contrarium est, sicut lux tenebris, & aqua igni: & quia vitia Dei habitationem polluant in anima, scilicet conscientie puritatem, quia lumen mentis obscurant, scilicet rationem, ne verum a falso discernatur, vel limpide veritas cognoscatur secundum quam vivere oportet, quia liberum arbitrium subvertunt, ne melius bonum a viatore eligatur. Omnia gratuita dispergunt, scilicet virtutes, quibus homo Deo gratus efficitur, quia dona naturalia corrumpunt, in quibus est imago Dei in anima, scilicet memoriam, intelligentiam, voluntatem, quia affectiones animæ a Deo avertunt, scilicet spem, timorem &c. Per quas Deus delicias habet in anima, ipso teste, *Proverb. 8. Delicia mee esse cum filiis hominum; quia omnia bona opera viva in charitate facta mortificant.* Similiter Deus amat virtutes, & omne bonum semper, & ubique, quia quilibet diligit naturaliter sibi simile, & quia ipse summus bonus est, ideo summe amat bonum. Amat autem ideo virtutes, quia vitium enecant, quia firmiter Deo animum jungunt, quia ad omnem gratiam spirituales habi-

stant, quia opera peccatis mortificata vivificant, quia hominem interius in affectionibus, exterius in moribus secundum divinam voluntatem ordinant: ita etiam sancta, & perfecta anima vehementer in patria odit vitia, & amat virtutes, & omne bonum, sed hic oportet addiscere in hac vita, ut sciat in aeterna vita, aliquis abstinere a vitis, qui tamen ea non odit. Ille vero peccata odit, qui ea nunquam, nisi cum amaritudine mentis recogitat, qui semper cum dolore cordis de peccatis loquitur, & audit loqui, cui gravis est poena videre delinquentes, vel ipsos audire, vel cum ipsis conversari, vel cum eis sedere, qui nunquam sponte praesens est ubi vitia committuntur: & si quandoque cogitur ibi esse ex hoc gravis sibi crescit afflictio spiritus, qui detestatur omnia incitamenta peccantium, sicut sunt superflua ornamenta, & organica instrumenta. Idem nunquam in vita sua praestat doctrinam, & similiter auxilium, vel favorem, exemplum, vel occasionem aliquam ad peccandum, sed semper, & ubique peccata dissuadet, & prohibet, quantum potest: haec omnia verba signa sunt odii. Qui vero delectabiliter cogitat de peccatis, vel audit loqui, vel de ipsis loquitur, aut videt delectabiliter delinquentes, vel ibi libenter sedet ubi exercentur, vel aliquos excitat doctrina, consilio, auxilio, aut favore, exemplo, vel aliqua occasione ad peccandum, nec omnes etiam a peccatis prohibet, aut dissuadet quantum potest, ille nullatenus adhuc odit peccatum. Anima autem in hac vita debet addiscere virtutes, amare & bona opera, ut statim sciat in aeterna vita. Aliquis exercet se in operibus virtutum, nec tamen amat virtutes, ille solus amat virtutes, & opera virtutum, qui non propter timorem alicujus poenae, nec propter favorem, vel placentiam hominum, nec propter aliquod temporale lucrum, sed pure & simpliciter propter Deum in bonis operibus continuis se exercet, qui pro vir-

tu.

rutibus obtinendis incessanter toto nisu laborat, quâ mente vehementer affligitur eo, quod in virtutibus, incessanter crescere se non sentit, & quod bona opera secundum voluntatem suam, & secundum ordinationem divinam semper, & ubique non perficit, qui veraciter congratulatur omnibus spirituales gratias, & virtutes habentibus, & in virtuosis operibus jugiter se exercentes, qui omnia impedimenta virtutum, & bonorum operum quasi venenum fugit, qui nullum a virtutibus quacunque occasione retrahit, nec bona opera cuiquam prohibet, vel dissuadet: sed omnes ad hoc promovet doctrinis, consiliis, auxiliis, exemplis, minis, promissis, orationibus, desideris, quantum potest; quanto amplius quidam in amore virtutum, & odio vitiorum crescit, tanto se perfectiorem esse cognoscat in hac vita præsentis, & futura. Ibi etiam anima unitur in beatitudine, nam quicquid beatitudinis habet Deus per naturam, ipsa habet per gratiam; hoc impetravit Dominus Jesus dicens: Pater, quos dedisti mihi volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, & dedi eis. Claritas a Patre Filio collata est beatitudo, quam dedit singulis electis suis. Deus autem summe perfectus est in beatitudine, quia omne bonum immensum naturaliter, & æternaliter in se habet, & nullum bonum extra seipsum querere oportet, & nullius bono, nullius auxilio, aut consilio indiget, cum nihil boni sibi desit, & nemo quicquam boni sibi auferre possit. Nam bonum suum sibi innatum est, & natura nullum sibi subiectum ex facili derelinquit, & a nemine cogi potest, quia omnipotens est: & nemo super ipsum est, nemo sibi æqualis est, & a nullo turbari potest, quia mitissimus, & nihil contrarietatis habet, & nunquam mutari potest in sua beatitudine, quia idem semper est, sicut ipse dicit Malach. 13: Ego Deus & non mutor; & nihil sibi præteritum est, aut fu-

turum, sed semper præfens, singula horum pertinent ad beatitudinem veram. In hac ergo beatitudine anima unum fit cum Deo, quæ ibi nullius indiget creaturæ. Nam omne bonum in se continentem continet, qui nemo aliquid boni auferre potest, promittente Domino Jesu Joa. 17: Gaudium vestrum nemo tollet a vobis; gaudium animæ est unio ad Deum in illa beatitudine. Item, ibi nullus cogere potest, quia nihil adversitatis est ibi, nam omnia diversa superavit: ibi nunquam mutari potest, nam semper in eodem fervore beatitudinis est: sicut, hæc, in hac vita anima misera nunquam in eodem statu permanet, sed semper mutatur de spe in timorem, & e contrario, de amore in odium, & e contrario de bono in malum, e contrario, de facili turbatur, ex facili amore, vel timore, vel favore cogitur, ex facili gratia sibi auferitur. Indiget etiam continue consilio, & auxilio Angelorum, & hominum, & nihil boni per se habet, nec quid boni per se potest, ideo misera anima semper suspirare deberet ad illam beatitudinem cum Apostolo dicens, Rom. 7: Quis me liberabit de corpore mortis hujus; & cum David Psal. 41: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei mei?

C A P. V.

Primum principale laudis per Deum.

Ibi etiam anima laudat Deum ex omnibus viribus suis. Ad hoc enim creata est, ut dicit Dominus per Isa. 43: Populæ istum formavi mihi, laudem meam narrabit. Ad hoc movet Ecclesiast. 43: Laudate Deum quantum potestis, adhuc supervalebit, adhuc dignior est omni laude. Ad hoc movet Joan. in Apoc. 5: Laudem dicite Deo nostro omnes sancti ejus. Ista laus erit per Deum unigenitum Filium Dei, per quem etiam maiestatem

tem Dei omnes Angeli laudant, ut cantatur in Præfatione, quia unionem habent cum ipso in quantum est creatura, sicut & ipsi, hæc laus est tanto amabilior Sanctæ Trinitati, tanto utilior communitati, quam facit anima per Dei Filium, quam si faceret per seipsam, quanto Creator dignior est creatura: ita laus est animæ refectio, cui nulla similis videtur delectatio, ut dicit Cassiodorus. Hæc laus procedit ab anima ex nimio fervore charitatis, & ex nimia delectatione ad Deum. O quanta jucunditas ubi omnibus sanctis una erit lingua jubilationis indefessa, ut dicit Bernardus. Ubi omnes Sancti, & Angeli concorditer Deum laudant, & tamen dissimiliter. Sicut enim differunt in cognitione, & amore, ita etiam in laude; hoc opus laudis divinæ non abstrahit, nec elongat a Deo, nec generat laudanti fastidium licet sit opus continuuum, sicut alia opera ex continuatione sæpe ingerunt tedium in hac vita: & hæc est ratio, quia laus Dei non tantum est operatio, sed & remuneratio, ut dicit Cassiodorus super Psalmos, & de perceptione muneris, & præmii nemo lassatur. In laude vero Dei ipse actus est merces, ut dicit Glossa: quædam super Psalterium.

Secundum principale laudis ad Deum.

LAUS ista ducit animam incessanter propter fidei detestationem in Deum, & ad Deum, & fidelis anima vere tanto est beatior, quanto in laude Dei frequentior: ideoque sicut homines naturaliter semper appetunt beatitudinem, ita & laudem. Hanc laudem continuam promittit Dominus per Isa. 62: *Tota die, ac nocte non tacebunt laudare nomen Domini.*

Tertium principale laudis propter Deum.

Ibi etiam anima laudat Deum propter Deum. Licet enim anima fidelis in laude Dei sine delectatione magna nequaquam esse possit, nullatenus tamen ibi Deum desiderat laudare propter proprium commodum, sed pure, & simpliciter propter Deum, qui eternaliter ordinavit ab anima se semper laudari non propter suam, sed propter animæ beatitudinem ampliandam: illa puritas æterna causatur ex hujus vitæ puritate. Quanto enim anima fidelis in laude Dei propriam partem minus respicit, & quanto amplius Dei partem quærit in hoc mundo, tanto laus ejus apparet hic purior, tanto erit excellentior, tanto erit utilior communitati, & jucundior, & tanto consequenter Deus qui talem dedit puritatem, apparebit gloriosior. Eja quantum delectabitur anima in Deo, & Deus in anima, quando secundum divinam generationem singula membra corporis, & singulæ vires animæ in laude Dei continue movebuntur. Ibi laudabit anima singula per se quæ sunt in Deo per naturam, scilicet potentiam, sapientiam, bonitatem &c. Et totam virtutem suam effundet semper singula in laude. Similiter laudabit singula in omnibus simul, scilicet solam potentiam in sapientia, bonitate, charitate, &c. Et sic singula in omnibus conjunctim. Item laudabit omnia simul in singulis singillatim, scilicet potentiam, sapientiam, bonitatem, largitatem, misericordiam, & justitiam. In potentia singillatim, in sapientia singillatim, in bonitate singillatim, & de aliis. Hac signata sunt quatuor Alleluja in Apoc. 19. Alleluja est laus humanis verbis inexplicabilis. Ibi non laudabit anima omnia quæ in Deo sunt successive, scilicet modo potentiam, modo sapientiam, modo bonitatem, & sic de aliis: quia ibi non est successio temporis, & quia omnia videt simul, & cognoscit

scit in Deo, & amat, & fruitur, ideo etiam simul omnia laudabit. Item, non laudabit anima ea quæ in Deo sunt, unum minus, aliud magis, sed æqualiter omnia, quia æque immensa sunt singula in Deo, & æqualiter laude digna. Similiter anima cognoscit ibi, & amat singula per se, quæ in Deo sunt, & singula in aliis singulatim, & singula in omnibus communiter, & omnia simul in singulis. Similiter fruitur ibi, & unitur singulis per se, & singulis in aliis singulatim, & singulis in omnibus in communis, & communiter omnibus in singulis singulatim. Ex hoc delectabitur anima supra modum, ita quod hoc similiter hic esset faciendum. Ibi laudabit anima Deum in singulis actibus, & in singulis momentis secundum dignitatem suam, ut impleatur illud Propheticum Psal. 37: Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua: Si enim non sufficeret digne laudare Deum in uno actu laudis, similiter nec in alio posset, nec in tertio, & sic de aliis, & sic carere pleno gaudio, quod promisit Dominus Jesus fidelibus suis: Petite, & accipietis, ut gaudium vestrum plenum sit; Joan. 15. Gaudii plenitudinem anima percipit, quando Deum in singulis actibus suis, & singulis momentis secundum condescendentiam suam laudat. Etiam ibi non compleretur desiderium animæ, quod promittit Psalm. 102: Replebitur in bonis desiderium tuum. Fidelis igitur anima hic semper desiderat ut Deum secundum majestatem suam in futuro æternaliter laudare valeat. Ibi laudabit anima divinam potentiam, quæ in sua natura nobis incognita in hoc mundo, aliquantulum tamen est divinis operibus patefacta. Primo magna Dei potentia manifesta fuit, cum Deus ex nihilo cuncta fecit. Dixit enim, & facta sunt. Idem, tanta velocitate fecit omnia, sicut si aliquis unicum proferreret verbum: & licet omnes mirentur potentiam, & magnitudinem Creatoris ex magnitudine creaturæ, magis admirandum est quod

ex tanta potentia tam modica processerunt, & nimis mirabile est quod superbus Deus, cujus natura est diffundi, & communicare bonitatem sibi innatam, tam diu potuit continere, quod non fecit creaturas quæ bonitate sua, & beatitudine fruerentur. Postea apparuit eadem potentia cum omnia viventia deleuit aquis diluvii præter ea quæ in arca ipso jubente pro semine salvabantur. Item, lucebat potentia sua in diversis miraculis in Ægypto, & cum populum suum per mare rubrum transvexit sicco vestigio cunctis Ægyptiis insequentibus, descendantibus in profundum quasi lapis: & cum eum populum, scilicet sexcenta millia, & amplius per annos quadraginta uno cibo pavit, scilicet manna. Item, centum octoginta quinque millia quasi una hora per unicum Angelum interfecit. In novissimis vero temporibus valde eluxit divina potentia, quando Creator potuit fieri creatura, impassibilis potuit pati, immortalis potuit mori, invisibilis potuit videri, immutabilis potuit, & potest sub speciebus panis, & vini ab homine sacramentaliter manducari, & bibi. Hæc enim non sunt impotentix, sed verissimæ, & maximæ potentix argumenta. Similiter in hoc tempore valde clarescit divina potentia in hoc, quod Deus omnipotens detestans peccata, & vindicans in tertiam, & quartam generationem, continere potest vindictam contra tot Paganos, Judæos, Hæreticos, falsos Christianos, quorum nihil indiget, ipsum continue tam graviter offendentes, quos in uno momento delere posset sine suo damno; unde illud: Deus qui omnipotentiam tuam parcendo maxime, & miserando manifestas &c. Et in lib. Sapie. 12. quod omnium Deus es, omnibus te parcere facit. Fragilitatis indicium est subito contra inimicos expetere vindictam, sicut fortissimus Sampson fecit: sed melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, dicit Salomon, expugnatore urbium.

CAP.

C A P. VI.

Primum principale gratiarum actionis per Deum.

Ibi anima fidelis refert gratias Deo pro singulis donis naturalibus; & gratuitis animæ, & corporis, pro singulis spiritualibus, & temporalibus: spiritualibus, & communibus collatis, & conservatis in terra, & conservandis in patria, nec gratias aget modo pro istis, modo pro illis donis successive, sed pro omnibus simul quæ umquam effluxerunt a Deo, & effluxissent si habilitatem adhiberi reperissent. Hæc gratiarum actio erit per Deum Dei Filium, sicut Apostolus dicit: Gratias ago Deo meo per Jesum Christum, per ipsum solum gratias referre præsumo, cui sola veraciter cognita est magnitudo, & multitudo donorum, & nobilitas, & utilitas ipsorum: & per magnitudinem virtutum suarum respondere præsumo magnitudini donorum & per multitudinem virtutum suarum multitudini donorum, & utilitatem donorum digue offerre præsumo Deo Patri placentiam Filii, cui olim dixit Matth. 12: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi; id est beneplacitum meum summe perfeci. Beneplacitum Dei Patris in Filio est pro universis donis suis digna gratiarum actio.

Secundum principale gratiarum actionis ad Deum.

Ista gratiarum actio vehementer ducit ad Deum. Quanto enim amplius dantis qualitas, & affectus sinceritas, quantitas donorum, & utilitas ipsorum ibi ab anima ponderatur, tanto anima Deo gratior efficitur: & quanto omnipotenti Deo fit gratior, tanto fit omnipotenti semper propinquior, ibi tantum anima gratulatur divinæ sapientiæ, quæ singulis creaturis convenientissime singula dona redd-

D a dit,

dit, & distribuit, quod pro singulis donis Angelorum, & sanctorum uberiores gratias reddit quam si ipsa sola percepisset, & potius singula dona esse vult in singulis quam omnia in se sola: sicut nemo in aliqua parte corporis membrorum aliud esse vellet, quam divina providentia ordinavit, teste Apostolo 1. Cor. 12: In uno corpore multa membra habemus: omnia autem membra eundem actum non habent, ita corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia, ex diversis Angelis, & Sanctis, & ex diversitate donorum constituitur. Si ergo totum corpus esset oculus, vel manus, ubi corpus & si unus tantum haberet omnia dona, & officia, ubi esset Ecclesia? Nec tamen sequitur ex hoc, quod animam amplius afficiat primum accidentale, id est gratitudo, quam habet ex donis aliorum, quam substantiale, id est gratitudo, quam habet ex donis propriis, cum ex uno substantiali magis beatificetur, quam ex omnibus accidentalibus, sed ex parte qua considerat ordinationem Dei sapientissimam, & optimam, vult singula dona esse in singulis potius quam in se sola, sed ex ea parte qua bonum proprium naturaliter magis appetit quam aliorum, potius vellet omnia se habere quam alios; sed ubi gratia superat naturam, fidelis anima divinam ordinationem magis quam propriam utilitatem amplectitur.

Tertium principale gratiarum actionis propter Deum.

Ibi etiam anima gratias agit Deo propter Deum. Non enim fidelis anima principaliter ad gratias agendum ibi movebitur, eo quod ex gratiarum actione grata Deo efficitur, sed pure movebitur ex divina largitate, ex qua omnia dona effluerent ab initio, & effluent absque fine: & quanto anima minus sibi, & magis Deo intendit in gratiarum actione, tanto beatior erit, licet illam beatitudinem principaliter non intendat, &

tan-

tanto ejus beatitudine communitati jucundior, & tanto Deo gloriosior. Ibi anima gratias agat Deo, quia ei imaginem sanctæ Trinitatis impressit, juxta illud Psalm. 4: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Et quia Spiritum Sanctum cum donis suis, & omnibus virtutibus in baptismo contulit, & quia eam corpore, & sanguine suo delectabili sæpe reficit, & quia ei Sacram Scripturam concessit divinam naturam occultam manifestantem, omnem voluntatem suam manifestantem, indicantem nobilitatem, & utilitatem omnium donorum demonstrantem, viam certissimam ad cœlestia ostendentem per exempla sanctissima Jesu Christi: & quia sine meritis suis fidem Christianam sibi dedit, qua credere posset sacre Scripturæ promissis, & minis, consiliis, & doctrinis.

C A P. VII.

Primum principale congratulationis per Deum.

Ibi etiam anima continue congratulatur Deo in omnibus operibus suis parvis, & magnis, in omnibus judiciis circa bonos, & malos, in omnibus moribus suis perfectissimis, in omnibus exemplis Jesu Christi sanctissimis, in omni beatitudine & perfectione sua, quæ consistit in potentia, sapientia, bonitate æterna, & immensa, &c. Similiter in omnibus non successive, nam hæc omnia prædicta perfectissima in Deo esse cognoscit; & hæc gratulatio erit per Deum Dei Filium, in quo solo vere gaudere Deo possumus, qui solus beneplacitum Patris semper in summe perficit, & perficit, sicut ipse testatur Jo. 8: Quæ placita sunt ei facio semper: & David dicit de omnibus aliis. Psalm. 13: Omnes declinaverunt &c. Usque ad unum, idest Jesum Christum; & Salomon, Eccl. 7: Unum virum ex omnibus reperi, qui supplex Deo Patri per omnia, & in omnibus complac-

54 *Opusculum sexagesimumtertium*
ret. Mulierem autem non inveni.

Secundum principale gratulationis ad Deum.

HÆc congratulatio vehementissime ducit in Deum, & ad Deum propter delectationem, quæ in ipsa est. Si enim omnia corda essent unum cor, investigare non posset quantam delectationem habet anima in congratulatione Dei, specialiter congratulatur Deo de redemptione generis humani, ad quam invitat Dominus Jesus omnes amicos dicens, Luc. 15: Congratulamini mihi omnes, quia inveni drachmam quam peridi, Drachmæ perditio fuit totius generis humani a congratulatione separatio: drachmæ inventio fuit Christi per passionem ejusdem congratulationis recuperatio. Et nobile est, quod non dicit se emisse, sed invenisse, licet pretioso sanguine, & aspera passione genus humanum comparaverit, quia tantum desideravit salutem generis humani, quod intentionem reputavit tali modo se posse hominem a potestate diabolica liberare, & ad beatitudinem æternam ad quam creatus fuerat, revocare. Similiter notabile est, quod etiam omnes Angelos convocat ad congratulandum, non drachmæ, non homini, sed sibi quasi homo Dei Deus esset, & tota solus divina in ipsius inventionem dependere, & quasi sine ipso beatus esse non posset.

Tertium principale congratulationis propter Deum.

Ibi etiam anima congratulatur Deo non propter se, sed pure propter Deum. Tanta enim puritate anima afficitur in congratulatione Dei, quod potius vult ipsum esse beatum, quam seipsam esse beatam: immo anima fidelis mallet eligere omni beatitudine se semper carere, quam Deum aliejus beatitudinis & perfectionis defectum habere. In omnibus his septem membris prædictis Deus ipse

ipse est causa efficiens, materialis, formalis, & finalis: ipse est causa movens animam ad cognoscendum, ad amandum, ad fruendum, vivendum, laudandum, gratias agendum, & congratulandum. Similiter ipse est materia in se habens totum quod provocare potest animam ad cognoscendum, amandum &c. Hoc est sapientiam &c. Item, ipse est causa formalis informans animam, qualiter se habere debeat in Dei cognitione, amore, &c. Similiter ipse est finis, ad quem tendit rationis cognitio &c. De his septem potest intelligi illud Salomonis, Prov. 9: Sapientia divina ædificavit sibi domum, excidit columnas septem. Domus est cæli empyrei creatio: septem columnarum excisio est septiformis prædicta gratia, in qua consistit plenissima vera beatitudo. Qualiter autem unusquisque se habere debeat in hac vita, ut ad illam beatitudinem perveniat, docet Anselmus dicens: Tantum desiderium tibi esse debet in hac vita perveniendi ad quod factus es, tantus dolor quod nondum ibi es, & tantus timor quod non pervenies, quod nullam debes sentire lætitiã, nisi tantum de his quæ dant spem, vel auxilium perveniendi. Circa prædicta debet versari intentio nostra, & totum negotium nostrum in hac vita, sicut servis suis fidelibus committit Dominus Jesus in Luca. 19. dicens: Negotiamini dum venio; singulis de commissis sibi negotiis singulos judicare. Obsecro ergo te Domine propter omnem beatitudinem tibi innatam, præsta cunctis fidelibus in hac misera vita in prædictis crescere de hora in horam, ut manifestetur abundantia gloriæ tuæ per infinita secula seculorum. Amen.

*Explicit Opusculum sexagesimumtertium Beati
Thome, de beatitudine.*

EJUSDEM DOCTORIS

OPUSCULUM

SEXAGESIMUMQUARTUM,

De modo confitendi, & puritate conscientie.

Quoniam fundamentum, & janua virtutum, omnisque gratiæ, ac spiritualis consolationis principium est conscientie puritas, ac cordis munditia, ad quam principaliter, & præcipue per puram, & veram, ac integram, & perfectam confessionem peccatorum acceditur, nobis qui vocati sumus ad statum gratiæ, & ad acquirendas virtutes, ac vitanda vitia de sufficienti confessione, ac modo confitendi, ut decet viros ad statum perfectionis electos, cum summa diligentia, & sollicitudine continua præ ceteris mortalibus principaliter est videndum.

Confessio debet esse pura.

Est igitur primo videndum, quod confessio debet esse pura, quia peccata debent simpliciter dici absque duplicitate, & excusatione, sicut homo credit ea manifesta esse coram Deo. Nec debent verba dici palliantia, aut cooperientia, vel minuentia peccatum, sicut faciunt multi magnas phylacterias, & historias longas dicentes antequam peccatum explicent, ut sic per illas ostendant se minus culpabiles de peccato, quod quidem peccatum in fine illorum verborum superfluum excludunt. Vitanda sunt igitur superflua, & excusatoria

toria verba, sed pure dic peccata tua, ac simpliciter te accusa. Similiter non debet dici quod cadat in infamiam alicujus, aut quod possit præbere Confessori occasionem turbationis contra aliquem, aut materiam contemnendi. Unde si expediret nominare peccata alterius confitendo propria, tunc taliter explicentur, quod Confessor nullo modo possit intelligere personam cum qua peccasti, nec possit venire in notitiam complicitis in peccato, sicut si dedisti Petro occasionem peccandi cum peccavit, non debes nominare, sed sufficit tibi dicere, Fuit causa committendi tale peccatum cuidam personæ.

Vera.

Confessio debet esse vera, ita quod nulla falsitas dicatur scienter, nec aliquod dubium asfirmetur, Sed certa ut certa, & dubia, ut dubia sunt dicenda: & ideo quando confiteris, non dicas, Dico meam culpam si feci tale quid, aut si dedi materiam turbationis tali, aut fecissem tale peccatum si potuissem: sed dic simpliciter, feci sic & sic, & appetivi sic & sic, habui voluntatem deliberatam faciendi tale peccatum, & non dimisi nisi quia non potui, vel quia nescivi, vel quia timui verecundiam, aut poenam temporalem. Sunt tamen quidam qui nescientes, aut verecundantes, aut non curantes specificare peccata, aperte mentiuntur in confessione quam faciunt, dicendo quædam generalia ad quamdam cautelam, quibus comprehendant peccata omnia quæ fecerunt. Dicunt enim, Dico culpam meam de quinque sensibus meis male custoditis, scilicet, visu, auditu &c. Et tamen si interrogarentur de quolibet per se, invenirentur non offendisse in altero præmissorum istorum prædictorum, maxime postquam confessi fuerint: & sic dicunt etiam de septem vitiis capitalibus, cum tamen non offenderint in omnibus, sicut sonant verba eorum. Talis ergo modus, ab
his

his maxime qui sæpe confitentur, est vitandus: sed dicant vera, & necessaria, & dimittant falsa, & superflua. Similiter ante confessionem diligenter seipfos examinent, & dicant primo omnia vitiosa, & gravia, quæ pro certo noverint se fecisse, ita quod sub humilitatis specie, aut causa quacumque nullatenus mentiantur: sed postea possunt dicere generalia, & levia, quæ non possunt specialiter explicare, sicut sunt cogitationes otiosæ, verba otiosa, negligentia, & pigritia circa orationem, amissio temporis, distractio cordis dicendo horas, vel orando, ingratitude beneficiorum Dei, superflua cura de corpore, & de rebus temporalibus, turbationes leves contra proximum, iudicium leve alieni cordis, despectio proximi quo ad personam, & vitam, sive mores, non contentari de omnibus quæ Deus facit, aut fecit, aut fieri facere permittit, & his similia, quæ cum sint inevitabilia ab anima infirma, non possunt in numero declarari, sed potius expedit ea quotidie delere cum lacrymis, aut per ipsam infirmitatem animæ recognoscere, & in humilitate debita permanere.

Integra.

Confessio debet esse integra, ut omnia peccata quæ habes in memoria, aut quæ oblitus fueras confiteri, & modo recordaris, integre confitearis, nec dicas partem uni Confessori, & partem alteri, quia nullo modo debes dividere. Hoc faciunt illi qui timent despici a Confessore, vel reputari minus boni, plus timentes humanam verecundiam, quam divinam offensam: & plus amantes laudem extrinsecam, quam intrinsecam pacem mentis, & conscientiæ puritatem. Similiter si oblitus es quando confiteris aliqua peccata, & postea die sequenti, vel alia die recordaris, si potes, debes recurrere ad eundem Confessorem, ut confitearis si potes habere copiam, aut alium, alioquin

sufficit tibi bona voluntas : quod si non ex oblivione, sed ex malitia, & verecundia oblitus es, vel omisisti confiteri aliquod peccatum, teneris recurrere ad primum Confessorem, & vis recurrere ad alium teneris confiteri omnia peccata prius confessa, & illud quod prius omiseras, & omnia quae postea commisisti prima confessione facta, & teneris confiteri de mendacio, aut simulatione quam commisisti, quia dedisti intelligere Confessori tuo, quod primo integre fuisti confessus.

Locus.

Item confessio debet esse plena, quia debet continere circumstantias aggravantes peccata, quae sunt locus in quo peccasti, quia gravius est peccare in Ecclesia, aut in loco sacro quam in domo: & gravius est cogitare aliquod inhonestum quando dicis Missam, vel Officium, vel quando Horas, quam quando scribis; & gravius est respicere, vel tangere animo impudico corpus hominis sub pannis, quam manum, vel pedem, quia magis libidinosa delectatio est ibi. Et sic facies differentiam inter locum, & locum.

Tempus.

Tempus in quo peccasti, quia gravius est cavere a Missa, vel otari in die Dominico, vel in festo sollemni, quam in die alio simplici: & gravius est quodcumque peccatum in magna sollemnitate, quam alio tempore: & gravius est non vacare orationi vel esse dissolutum in lingua, vel relaxatum in gula quando homo debet communicare, in die quo homo communicat, quam alio tempore.

Coram quo.

Gravius est dicere, & facere aliquid coram eo qui potest hoc sumere occasionem peccandi quam

quam illud dicere, & facere occulte: & gravius est simulare se esse patientem habendo iram in corde, quam ostendere se esse turbatum sicut est, non dando tamen alicui per hoc turbationis, vel mali exempli occasionem, ut dicit Gregorius. Et ideo non sufficit dicere, Fui iratus de verbo mihi dicto, sed debet dicere, & addere, Et simulaui me esse patientem in verbis, & signis exterioribus, ut reputarer humilis ubi eram superbus, ita quod cum illa simulatione addidi mendacium ad iram quam occultavi. Adhuc est gravius tangere Bertam osculando, quam ipsam in eodem loco tangere cum pede: quia iste modus tangendi est magis impudicus. Unde non sufficit dicere, Tetigi Bertam impudice, sed oportet dicere locum corporis si tetigisti manum, vel pectus supra pannos, vel ad nudum, & dicas modum, scilicet cum ore, manu, vel cum pede, & cetera.

Mora que contrahitur.

QUoniam ibi majus est peccatum, ubi major mora contrahitur siue sit delectatio corporalis, siue mentalis, siue iram, siue odium tenas per mensem, aut annum: & diligenter est mora examinanda in peccato cogitationis, quia videndum est si in ipsa mora ratio succumbat sensualitati consentiendo in opus voluntate deliberata si posset, & tunc non est minor culpa, quam si peccatum opere perfecisset, quia sic voluntas profecto reputatur. Si autem succumbat ratio consentiendo in delectationem sensualitati tantum, quam non vult in opus procedere, sed vult tantum interius in delectatione voluptari: tunc licet ibi non sit plenus consensus, tamen est ibi peccatum mortale, sicut dicit Augustinus, sed est minus grave, quam primum, ubi est consensus in delectationem, & in opus. Si vero in neutrum consentit, sed ibi facit moram invite, quia scilicet nesciuit, vel non

pe-

potest expellere, tunc dicat occasionem datam: quamvis hæc sententia satis dura locum habeat in peccatis carnalibus, sive criminalibus, potest etiam notificari in homicidio, & in aliis multis peccatis. Quicquid autem sit, expedit conscientie munde facere prædictam examinationem in quibuscunque cogitationibus vitiosis morose multum pertractis.

Quoties.

NAm gravius est facere quodcunque peccatum cum corde, aut cum aliquo sensu corporis his, quam semel: & ideo si potes recordari, debes specificare vices cogitationum malarum, aut motus libidinosos in carne, & voluntatem faciendi aliquod peccatum, aut quoties iterasti respicere in faciem alicujus propter delectationem visus: aut quoties turbasti aliquem, aut murmurasti, & sic de aliis, quod si non es memor de numero, dic bona fide, secundum quod judicas te toties iterasse peccata. Et attende quod cogitationes leves, & levia verba non sunt numero explicanda, nisi essent occasiones alicujus gravis peccati, vel vitii, aut essent de se in aliquo genere septem vitiorum capitalium, si tamen propter aliquam cogitationem levem haberes nimis longam distractionem mentis in oratione, vel in psalmodia, credo quod bonum esset explicari si esses memor, propter magnum dispendium quod facit. Si etiam propter aliquod verbum solatiofum, vel leve aliquando turbaris, aut oriretur aliqua mala suspicio, aut aliquod malum, tunc debet specificari propter malum ipsius effectus, sic quod talia otiosa & levia sunt specificanda, quando propter ea incurritur aliquod grave vitium, vel delictum, aut datur alicui materia peccandi. Sufficit ergo dicere simul omnes distractiones mentis habitas in oratione, & in officio propter cogitationes leves, si dicendo: Dico meam culpam de nimia distractione,

&

& mentis evagatione quam habui in oratione, audiendo Missam, & dicendo Horas, propter cogitationes inutiles, & otiosas, in quibus cor meum nimis occupavi, sic quod ibi non fui intentus ac debui, & potui. Cogitationes autem vitiosæ procuratæ, & cum delectatione receptæ omnes sunt explicandæ quantum potest homo, quantum ad quantitatem, moram, & vices, ut supra dictum est. Cogitationes vero quantumcunque malæ & vitiosæ, si non sunt studiose procuratæ, nec cum delectatione receptæ, nec cum mora servatæ in corde, nec dedisti occasionem veniendi propter cibi & potus intemperantiam, aut propter occasionem, sed subito venerunt, & recesserunt, & displicentiam habuisti in illis, & statim quando sensit ut potuisti, expulisti, aut expellere procurasti occupando te in lectione, aut in meditatione sancta, tales dico non sunt confitentæ, quia non solum in istis homo non offendit, sed multum meretur tanquam pugil, pugnator, & victor: unde Hieronymus: Ille prædicatur beatus qui statim ut cepit cogitare, cogitatus interficit, & allidit ad petram, idest Christum. Sed hodie quidam tales cogitationes confitentur potius ad laudem, & vanam gloriam, ut Confessor reputet eos spirituales, cum tamen talia essent occultanda, & in confessione tacenda, quia solum confitens debet se simpliciter ostendere peccatorem: unde tales sunt thesauri Dei latrones, quia vanæ gloriæ appetitores, & ideo poena latronum sunt puniendi. Nam de talibus cogitationibus, quibus sic resistitur, dicit Apost. 1. Cor. 10. quod Deus facit cum temptatione proventum: quod ideo dicit, quia homo talibus resistendo meretur, & ideo intelligo quod digni sunt suspendio, qui sub specie charitatis, aut petendi consilii, aut alterius causæ coloratæ, quæ soli Deo sunt aperta, manifestant, & sperniunt malitiose, & sub dolo.

De motibus vanæ gloriæ.

Quia gravius est habere vanam gloriam de gratia spirituali a Deo recepta, quam de hominis opere manuali. Unde confiteri habes de vana gloria, aut spirituali, aut corporali: & gravius est dolere de bono spirituali alterius, quam de bono corporali ipsius: quia primus dolor est de invidia fraternæ gratiæ, quæ est peccatum in Spiritum Sanctum, quia est irremissibile. Secundus dolor ex simplici procedit invidia, & ideo non sufficit dicere, Dolui de bono alterius propter invidiam, sed debes specificare si de bono spirituali vel temporali. Et eadem ratione gravius est gaudere de spirituali damno proximi, sicut de peccato quod fecit, aut de ipsius infamia, aut quia amisit Dei gratiam, quam habebat, quam gaudere de temporali damno ipsius. Cavendum tamen est qualiter confitearis prædictum peccatum vanæ gloriæ de gratia spirituali, ne forte incurras majorem vanam gloriam in confitendo illum defectum. Nam dando intelligere Confessori, quod habuisti vanam gloriam, quia fuisti visus orare, vel in Missa prorare, vel laudatus quod bene prædicaveris, quod ex hoc potest incurrere vanam gloriam, sive peccatum vanæ gloriæ, quod Confessor ex hoc reputet te spiritualem. Debes igitur caute explicare Confessori tuæ gratiam tibi a Deo datam in oratione, seu lacrymis & hujusmodi. Potes tamen dicere sic. Dum dicerem, vel audirem Missam, vel prædicarem, feci actum aliquem propter quem personæ aliquæ me videntes cogitavi quod crederent me habere aliquam spiritualem gratiam ibidem. Et quia in ipsa cogitatione habui complacentiam & consensum, nec dolui, ideo me accuso. Vel sic: Appetivi quod aliqui sic crederent me habere, cum non haberem, & ad hoc credendum feci aliquos actus cum simulatione, & idem

intelligas de aliis peccatis . Similiter caute confitearis vanam gloriam quam habuisti in exercendo aliquos actus virtuosos . Sufficit tibi non explicando dicere . Feci aliquem actum , propter quem non appetivi in totum laudem Dei , sed potius hominum , quia non solum volui reputari ab illo cui feci , vel dixi quoddam bonum , sed etiam appetivi , ut aliis publicaretur . Et nota , quod cogitationes de vana gloria non sunt confitendæ , nisi quando est ibi complacentia , & consensus , & delectatio morosa . Si autem quando veniunt cognoscis eas non debere venire , & ex hoc statim displicet tibi quod veniant , ac per hoc statim recurris ad Deum , ut eas expellat , aut saltem te consentire non sinat , sis certus quod in eis non peccas , sed potius per eas coronam acquiris . Dic ergo statim in corde tuo , quando sentis eas : Deus in adiutorium meum intende : vel , Domine vim patior , responde pro me . Et caveas ne per hujusmodi tempestuositates seu tempestuosas cogitationes dimittas aliquod bonum opus incipere , vel inceptum continuare , ex quo principale motivum est bonum , sicut hodie multi faciunt credentes spiritui diffidentia , qui facit credere quod perdunt quicquid agunt , quod in bonis actibus suis cogitationes vanas contrahunt . Respondeas ergo tali spiritui . Nec propter te facio , ne facere voluistud bonum , nec propter te dimittam . Unde quantumcumque habeas in istis cogitationibus aliquando complacentiam & consensum , doleas , & pure confitearis , nec propter hoc cesses a bono propter Deum principaliter incepto , sed pugnaviriliter , & constanter , orando Deum , ut custodiat suum opus . Si autem naturaliter es passionatus & stimulatus de vana gloria , sicut sunt quidam qui nihil boni quasi faciunt , aut dicunt sine ipsa , tunc consulo tibi ut non delecteris in loquendo multum de Deo , aut de vita spirituali , docendo alios sub specie charitatis , quia pro certo sub hoc

velo

velo charitatis latet dulce venenum: sed puto esse securius, & magis expediens humiliare & filere a bonis, ne forte curando infirmeris, quia mens tua adhuc eget custodia, & frænum necessarium est linguæ tuæ, donec illa pestis in corde tuo fluctuare non cessat: alioquin sicut dixi, salvando & sanando alios, tuam destruis sanitatem. Experto crede, nam docere, & curare alios, est cibus perfectorum. Si vero necessitas inevitabilis, vel magna, vel rationabilis congruentia loquendi occurrat, tunc loquendum est taliter, quod ita te sicut & alios videaris arguere, & docere. Et quia ibi etiam non deerit spiritus vanæ gloriæ, cupiens per hunc modum loquendi reputaberis humilis, & discretus. Si etiam occurrit tibi loqui quando tacebis, vel quando de locutione humiliter excusabis, nescio aliud tibi remedium nisi confessionem puram, & lacrymas adhibere contra hanc maledictam pestilentiam. Est autem valde timendum, ne timore despectionis humanæ toties hoc vitium confiteri negligas, quoties ab ipso te noveris superari, nec ut minus verecunderis, mutes sæpius Confessorem, imo ut plus confundaris, studeas eidem sæpius, & clarius solito confiteri. Sic enim virtute humilis confessionis spiritus ille citius expellitur. Et si etiam tuæ confessioni se ingerat, ut de pura, & humili confessione appetas commendari, certe si te senseris vulneratum, non timeas in fine confessionis detegere ipsum vulnus.

De inobedientia.

ET est sciendum, quod gravius est esse inobedientem, vel irreverentem patri, vel matri propriæ, quam illi cui non sic tenetur obedientiam, vel reverentiam exhibere. Et gravius est turbare unum sanctum hominem, aut deridere ipsum, quam hominem vitiosum. Et gravius est provocare unam personam religiosam ad aliquod

peccatum, quod est contra professionem ejus, quam unam personam secularem inducere ad idem peccatum. Et gravius est inspicere unam juvenem impudice religiosam mulierem, quam secularem, quia secundum beatum Gregorium: Non licet inueneri, quod non licet concupisci. Et ideo dico esse gravius illud vitiose respicere, quod est gravius concupiscere vitiose. Hoc idem intelligo de tactu, & quocumque actu, & verbo impudico. De conditione personæ cum qua peccasti sufficit exemplum jam dictum. Non ergo sis contentus dicere, Non bene custodivi visum, aut dicere, Iteravi pluries aspectum in faciem cujusdam personæ cum complacentia, & imaginatione impudica, sed qualitatem, & conditionem personæ. Et si de visu sic expedit dicere, multo magis de verbo impudico dante provocationem ad peccatum, & de tactu, aut commotione carnis libidinosa habita ex allocutione, vel appropinquatione ad corpus alicujus.

De intentione habita in peccatis.

GRAVIUS est facere quodcumque peccatum cum intentione peccandi, seu provocandi aliquem ad simile, aut aliquod aliud peccatum, quam ad faciendum sibiipsum tantum, sit si noveris defectum alicujus, facias ipsum despici, aut minus reputari propter invidiam tuam, vel aliam malitiam. Aut si fecisti aliquem actum cum oculis, aut manibus adversus aliquem, vel aliquam personam, ut provocares eam ad malum, & sic de aliis peccatis studiose factis, non tantum in damnum facientis, sed etiam in proximi detrimentum. Quæ quidem peccata non sufficit confiteri, nisi explicentur intentiones malitiolæ. Tales recte assimilantur demonibus, & sunt inimici Christi, quia student animas perdere, pro quarum salute Christus sanguinem suum effudit. Item, descensus de peccato

in peccatum est diligentius perscrutandus: non est ita grave unum peccatum simplex, sicut est illud cuius occasione plura alia peccata sunt commissa. Unde si studiose fecisti aliquem defectum tali modo, quod alius fuit culpatus de hoc, & non excusasti innocentem, sed permisisti eum injuste pati: vel si pro defensione unius mendacii verba injuriosa protulisti, aut incurristi plura alia mendacia: aut pro excusatione unius mendacii, commisisti perjurium, & ob hoc fuit suspicio de alio, vel facta injusta punitio super aliquem, aut ortum est odium, aut turbatio aliqua inter aliquos, omnia hæc, & similia quæ ex peccato primo sunt consecuta, debent cum primo principali peccato plenius explicari.

De occasione, & causa peccatorum.

Similiter de plenitudine confessionis est dicere non solum circumstantias prædictas, vel similes, sed etiam occasiones, & causas peccatorum, propter quas incurristi ipsa peccata, videlicet quia neglexisti ea vitare, sicut potuisti, & scivisti. Hujusmodi autem causæ sunt taliter dicendæ, quod te cum peccatis accuses, & non excuses, sicut quidam faciunt imponentes culpam diabolo, sicut Eva quæ dixit, Serpens decepit me. Dicunt enim, Me tantum tentavit de tali peccato, quod oportuit me consentire, nec potui me defendere ullo modo. Sed ista non est confessio, nec expressio causæ peccati, immo est excusatio tui, & accusatio diaboli illius, qui forte non est culpabilis tibi. Non enim omne peccatum fit semper ex suggestione diaboli, nec omnis tentatio est a damone. Sed secundum beatum Jacobum I: Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus; vel illusus. Multi ergo mentiuntur dicentes: Demon me seduxit ad tale peccatum quod sibi confessi, qui a sola sua concupiscentia tentatus cecidit. Et

ideo oportet dicere, Cum sentirem me stimulari ad tale peccatum perpetrandum, fui negligens in evitando occasiones me incitantes ad hoc, scilicet locum, tempus, & personam: & fui negligens in adjuvando me cum jejuno, & oratione, & aliis necessariis sicut scivi, & potui. Unde propter negligentiam, & inantiam meam commisi ipsum peccatum, potius eligens fervire diabolo, superbia, & carni meae hoc suggerenti, quam Spiritui Sancto mihi per illud non facere inspiranti. Aliqui vero imponunt culpam proximo, sicut fecit Adam quando dixit Deo, Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Dicunt enim, Quaedam persona tantum instetit mihi rogando, & blandiando, & aliqua dona dando, quod nullus de mundo potuisset se defendisse, sic quod oportuit me finaliter consentire. Aliqui dicunt, Quidam dixit mihi tantum malum de quodam, quod fecit me murmurare de illo, & illum despiciere. Sed hæc est vitiosa confessio. Dic ergo sic de primo, Cum viderem expresse, quod loentio, & conversatio cum quadam persona esset mihi inutilis, & periculosa, & sentirem affectum cordis ad ipsam personam, aut ipsius ad me non esse purum, nec secundum Deum, sed potius secundum carnem, & in conspectu, & in presentia ejusdem haberem nimiam complacentiam, & sensualem, & ex hoc semper haberem imaginationes impudicas de illa cum libidinosis motibus carnis, & ita propter hoc debeam fugere eam, nihilominus sui secutus voluptatem carnis intantum, quod ad talem actum deveni cum ea, unde me & ipsam illaqueavi. De secundo sic dices: Audiens dici aliqua mala de quadam persona, facilius ea credidi quam credidissem bona si audissem propter levitatem cordis mei, & defectum charitatis: & quando debui compati murmuranti, & excusare in corde meo omnia de quo ille murmurabat, ego statim murmuravi cum illo confirmando malum de quo

quò dicebat, vel addendo ad illud quod dicebat, ac per hoc dedi sibi occasionem magis murmurandi. Et nota, quod hic non debet quis murmurantem nominare, nec factum de quo murmuravit, nec personam de qua murmuravit, quando scilicet talis nominatio esset in excusationem sui, vel infamiam proximi. Item, si te accuses de turbatione proximi, aut de turbatione habita contra aliquem principaliter propter defectum ejus, non debes exprimere illum defectum, ne per hoc ostendas te habuisse rationabiles causas turbationis, & sic videaris minus peccasse, aut motus zelo justitiæ. Sunt enim quidam qui dicunt in confessione: Vidi fieri talem defectum, vel audivi dici tale verbum, & de hoc fui valde turbatus, quia eras contra honorem Dei, contra bonos mores, & in malum exemplum aliorum. O stulte hypocrita quid dicis? nam te simpliciter laudas, & nihil penitus confiteris, taces peccatum tuum quod fecisti videndo alienum defectum, & non tuum qui forte fuit gravior quam iste defectus alterius, quia despexisti peccantem cui debebas compati, & mentiris dicendo te fuisse turbatum propter amorem Dei, & proximi, cum tamen fueris turbatus propter superbiam tuam, & quia non habes charitatem proximi quæ non permittit aliquem contra proximum turbari. Sic ergo dicas, Videntis vel audiens fieri vel dici aliquod quod judicavi esse malum, & forte esse pejus quam fuit propter malitiam meam, quæ non permittit me excusare factum, vel intentionem dicentis, vel facientis sicut poteram, & debebam, non fui motus ad compatiendum illi, vel ad orandum pro ipso, sicut debui ex charitate, sed magis fui commotus ad iram contra ipsum, contemnendo, & judicando ipsum, & appetendo statim punitionem ejus, vel habere potestatem puniendi, & hoc accidit mihi propter duritiam cordis mei, & quia non recognosco patientiam Dei quæ supportavit me in gravio-

ribus peccatis absque ulla punitione, & sic de aliis. Sunt alii qui se clarius laudant in confessione dicentes, Per gratiam Dei satis bene custodivi me a tali tempore, vel citra a tali & tali peccato. Nam bene continuavi officium, Missas, prædicationes, & orationes meas, faciunt qui volunt facere mala, quia ego intendo bene facere facta mea, & me custodire a peccatis melius quam faciat major pars vicinorum meorum. Et quia prius me permitterem occidi quam facere tale peccatum, & in me non sentio alium defectum, nisi quia sum ingratus de beneficiis Dei, nec sum sufficiens ad regratiandum Deo, qui me liberavit ab his peccatis, quæ faciunt multi alii. O Deus isti sunt similes Pharisæo, qui ascendit in templum ut oraret, cujus oratio fuit tota sui exaltatio super alios. Sic & isti qui debent se simpliciter accusare in confessione, super alios se laudant, narrando bona quæ faciunt. De superbia autem, & præsumptione quæ latet interius, nihil dicunt. Sunt alii qui confitendo peccata sua, totam culpam imponunt Deo, sic enim dicunt: Dominus Deus dedit mihi naturam ita perversam, & promptam ad tale peccatum, quod non possum mihi cavere. Isti dicunt cum Adam qui dixit: Mulier quam dedisti mihi &c. Quasi diceret, si non dedisses mihi non peccassem. Sed isti aperte mentiuntur. Nam secundum Gregorium: Diabolus non potest vincere nisi volentem; cum tamen de ipso dicatur, quod non est potestas super terram, quæ illius potestati valeat comparari, ergo multo minus potest quis violentari a concupiscentiâ naturali. Sunt alii qui dicunt, Fui deceptus a tali tentatione, quia Deus noluit me adjuvare, cum tamen sæpe jejunarem, & orarem, & ad ipsum recurrerem, sed isti non accusant pigritiam suam, & negligentiam, quæ noverunt vitare occasionem peccandi, & perferare in oratione. Afferunt enim Deum impium, & mendacem, qui tamen dicit in Psalm. 90: Clama-

ma-

mabit ad me, & exaudiam eum. Et alibi, Matt. 11: Venite ad me omnes qui laboratis. Et alibi: Petite, & accipietis. Et Apostolus 1. Cor. 10: Fidelis Deus qui non patietur vos tentari ultra quam potestis, sed faciet cum tentatione proventum. Sciant ergo quod ideo relinquuntur a Deo, quia insipide, & sine fide orant, nec volunt pugnare contra seiplos, nec perseverare patienter postulantes auxilium Dei sicut decet, sed volunt habere gratiam statim sine labore, petentes etiam illam a Domino non humiliter, sed præsumptuose tamquam digni, ac si esset Deus obligatus eis. Orant etiam cum securitate quadam, ut exaudiantur statim ut ipsi volunt, & non sicut ipse vult, sicque purantes ipsum ducere ad auxiliandum, potius provocant ad derelinquendum quia superbe, & præsumptuose accedunt ad ipsum. Causa ergo lapsus eorum est superbia, & negligentia sua, quam debent simpliciter accusare.

Occasiones que dantur aliis in peccando.

Sunt etiam in confessione explicandæ occasionēs datæ aliis ad peccandum: quia omnium peccatorum homo est particeps, quibus occasionem præbuit malitiose, vel non malitiose. Unde confiteri debes, si malitiose, vel ignoranter dedisti alicui occasionem peccandi, nec nominare debes directe, vel indirecte personam cui dedisti causam, sed sola occasio est dicenda. Peccatum vero quod factum est ab alio occasione tua, potest dici explicite, quando est notum Confessori, non illum qui fecit. Alioquin dic solam qualitatem delicti, sic dicendo, Feci fieri peccatum quoddam mortale vel grave propter talia verba quæ dixi, aut propter talem malum exemplum quod dedi. Item, si habuisti turbationem cum socio in itinere, vel in aliquo opere, aut propter socium dixisti male officium, quia male proferebat, non debes dice-

ge, Socius meus turbavit me in tali facto aut dixi male officium meum propter defectum socii mei, quia sic accusas socium, in cujus notitiata Confessor potest venire. Dic ergo, Turbationem habui cum aliquo propter meam superbiam, quia ipsi dixi verba injuriosa, & ipsum provocavi ad dicendum mihi. Et si est illius culpa, dic, Habui turbationem cum quodam propter impatientiam meam, quia nolui supportare eum in charitate propter aliqua verba ab eo dicta; vel Dixi male officium eum aliquo in tali hora, & dicente mihi conscientia ut redicerem, propter pigrítiam meam non redixi.

De pollutione.

SI habuisti pollutionem carnis vigilando, dic causam expresse. Si dormiendo, dic causam quam dedisse te credis. Causæ possunt esse cibus, & potus, intemperantia diei præcedentis, aut alio modo. Aut si dicendo ipsum propterea non dabis intelligere Confessori vim dierum præteritorum, cogitationes inhonestæ habitæ ante dormitionem, quas explicare potes, potissime quando somnias ea quæ præcogitasti. Nec sunt recitanda somnia vitiosa, vel inhonestæ, nisi ante cogitasse ea, aut post somnium cum delectatione, & mora, & motu carnis cogitasses. Et sunt dicenda tamquam cogitata, magis quam somniata. Si vero somnias te habere aliquem actum impudicum cum persona ad quod habes sensualem affectum, aut quam ante conspexisti oculo impudico, hoc debes exprimere, aut causam illius somni. Et quia homo plus in talibus delectatur, & multi post somnum gaudent se talia somniasse ubi vero non fuerit aliqua de prædictis causis, vel similibus, nihil de somnio est dicendum, quia nulla culpa est ibi, sufficit dolere in corde. Et ad quietandum conscientiam, potes dicere, Inhonestum habui somnium,

mnium, cui si dedissem causam, quam nescio,
tunc dico culpam meam.

De causis pollutionis.

SECUNDUM sanctos Patres triplex est causa pollutionis nocturnæ. Prima provenit ex voracitate gulæ, & superabundantia cibi, & potus, quæ est diligenter examinanda ab illis qui vocati sunt ad spirituale exercitium. Nam quandoque accidit aliquos relaxari in gula nimis aliquo tempore, & postea quando abstinere polluantur in somnis, credunt quod hoc non accidat ex culpa immoderantia, sed potius ex debilitate, & necessitate naturæ; sed errant, quia debent cavere, & iudicare an venerit ex nimietate saturitatis præteritæ. Quod enim fuerat per voracitatem, & ingluviem congestum in medullis, necesse est ut aliquando per præteritum, vel per insensibilitatem corporis jejuni afflicti egeratur, propter quod non solum abstinendum est a delicatis cibis, verum etiam a vilibus, & cum æquali continentia temperandum est: imo panis, & aquæ satietas est timenda, ut possit in nobis acquisita puritas permanere. Isti ergo qui nondum æqualis continentia, & moderantia gratiam sunt adepti, non minus perfectam pollutionem considerant, quæ ipsis etiam hominibus abstinensibus sic accidit. Secunda causa est, quando per incuriam, & immunditiam mentis elabitur. Nam mens spiritualibus exercitiis vacua, & disciplinis interioribus non intenta, sensu corporis per vanas, & immundas cogitationes evagatur, ex quibus merito culpæ eliciuntur humores. Et ideo volentibus obviare, necesse est privare, & hanc causam eradicare, videlicet mentis torporem excutere, & sensus refrænare, ne mens ad vana, & noxia discurrat, & illis assuefacta excessibus ad immundissima incitamenta luxuriæ somnians perturbetur. Prædicta ergo negligentia acquirendi
mun.

munditiam, & evitanda immunditiam, in confessione pure explicetur. Tertia causa potest esse, quando illudenis inimici invidia pollutio procuratur. Dum enim videt, sanctum virum per sollicitam victus moderationem, & integram, & perfectam, ac frequentem peccatorum confessionem perpetuam munditiae puritatem acquirere, conatur ejus conscientiam perturbare, maxime in diebus illis quibus considerat divino aspectui complacere, fluxus illius emissione pollueret, ut sic a sancta communione trahatur. Quibusdam vero contingere dicitur ex debilitate naturae, quae non est ita fortis, & valida, sicut antiquitus dicitur extitisse. Hanc causam potest quis in seipso advertere, quando in illo turpi, moderamine victus frequentius plus solito polluitur absque turpis somni interventu, sicut ego quosdam cognovi hac peste certis temporibus ter, & quater in hebdomada sordidari, quamvis non minus praedictae illusioni possit adscribi.

Utrum propter pollutionem nocturnam sit vitanda sacris Altaris perceptio.

Secundum Patrum sanctorum sententiam, vigilantia circumspeditione cavendum est ad communionem salutaris convivii accedere tempore, quo sentimus nos somni illusionem pollutos. Sed si hostis invidus taliter menti nostrae illuserit, ut nobis ecclesiae remedium subtrahat medicinam, dummodo nullus reprehensibilis interveniat pruritus, aut oblectationis assensus, si fluxus ille fuerit naturali necessitate profusus, aut impugnatione hostis antiqui procuratus, & absque sensu voluptatis adductus, debemus ad gratiam salutaris cibi nihilominus accedere confidenter. Quod si creditur evenisse occasione vitiosa, die illa debet se humiliter subtrahere ab Altari, ne in nobis verificetur sententia Apostoli 1, Cor. 11: Qui manducat, &

bi

bibit indigne, iudicium sibi manducat, & bibit, non dijudicans corpus Domini; idest non faciens differentiam inter perceptionem cibi cœlestis, & carnalis: nec iudicans ipsum corpus Domini esse tale, quod non nisi pura mente, & carne liceat manducare. Et ideo sub infert idem Apostolus: Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi; quasi diceret: Multi ex hac præsumptione, & manducatione indigna spiritualiter infirmantur, & somno mortali dormiunt multi per peccatum quod ex ipsa indigna manducatione, & assumptione incurrunt. Probet autem seipsum homo, idest examinet seipsum homo antequam Sacramentum percipiat, & diligenter se videat, utrum sit mundus, vel immundus, utrum devotus, vel indevotus, utrum reverens, vel irreverens, utrum timens, vel præsumens, accedat etiam si certus sit, vel certum se putet quod non sit vitiose pollutus, vel aliquo tali peccato infectus. Non enim debet volens istum cœlestem panem sumere esse contentus, se non habere peccatum mortale, nequè præcedenti nocte vitiosa occasione fuisse pollutum, quia licet hæc duo reddant quemlibet ipso cibo indignum, alia tamen plura sunt quibus se homo debet ab hoc subtrahere reverenter, quæ explicare non audeo, quia a Sanctis, & Doctoribus ipsa expressa non reperi, atque illustratione gratiæ Dei ea securius simpliciter relinquenda decrevi. Id tamen quod pro meipso retineo, est verbum illius qui hoc instituit Sacramentum, quem non credo illud frustra protulisse. Dixit enim: Hæc quotiescumque feceritis, in meam memoriam facietis. Ex quo quidem verbo arguo mihi ipse, quod quoties volo id agere quod ille instituit, & modo prædicto relinquit, nequaquam sine remorsu conscientiæ, ac præiudicio animæ timeo ad illum posse accedere, nisi præmemorata ipsius instituentis charitate, ac ejus passione, & morte, in cujus memoriam perpetue recolendam, illud

illud Sacramentum debere confici, & perfici ipseclare afferat, & injunxit. Considerans insuper circa hujus Sacramenti primordia lotionem pedum factam non absque mysterio, & sacramento ibidem fuisse dictum a Domino: Si non lavero te, non habebis partem mecum. Agnosco per hæc, & iudico non sine præsumptionis, & gravis offensæ periculo aliquem velle habere partem secum ipsam. Sacramentum sumendo, non præhabita alicujus gratiæ spiritalis lotionem, quam quidem lotionem non solum per compunctionem, & lacrymas putos fieri, verum etiam per intentionem mentis, devotionem, & fidem, in qua ipse Dominus vocat, & invitat animam, & trahit, & quodammodo cogit ad ipsum cibum angelicum, & cœlestem. Unde & ipse dixit illis quos laverat: Jam mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis: non dixit, propter aquam qua loti estis, sed propter sermonem. Hoc autem est verbum fidei quod prædicamus, secundum Apostolum. Unde in Actibus Apostolorum legitur: Fide purificans corda eorum. Hanc autem devotionem, & fidem celebrantis, seu Sacramentum sumentis credo esse illam quæ celebrat, & quæ facit ipsum Sacramentum percipi cum effectu, sicut & verba Christi sunt illa quibus consecratur, & transubstantiatur panis, & vinum in corpus, & sanguinem Christi, quam quidem devotionem voco Dei gratiam quæ prævenit, & disponit, subsequitur, & infundit. Ad hoc ergo Sacramentum cum instantia ferventi, & assidua orationis procuremus modo prædicto vocari a Domino, videlicet præhabita ipsius memoria, atque compunctionis, & devotionis, & fidei lotionem, ad quæ nos præparari oportet per mentis, & corporis munditiam, & per linguæ, & sensuum refrenationem, & per nostrarum passionum continentiam, ac moderationem.

De fluxu libidinis.

PRætermittendum quoque non est, quod quibusdam contingit interdum conscientiæ dubietas, & perturbatio magna, unde ipsis vigilantibus absque ulla commotione carnis, & cogitatione immunda, humor quidam per membrum secretum egreditur sine delectatione, & quasi insensibiliter, ita ut multi de hoc non perpendunt, nisi cum pannos senserunt madefactos. Cujus causam aliqui ignorantes, turbantur, & errant putantes se pollutos esse. Et ideo sciendum, quod illius humoris effusio non est pollutio: quia ut dicunt medici, sine libidinosa delectatione, & carnis motione nullus potest pollui vigilando. Ad ipsius tamen effusionem humoris, videtur naturalis conditio causam exhibere primariam, sed deinde id aliud quod ad naturam disponit causa vitiosa, & evitabilis perficit, & consumit. Quibusdam hoc provenire agnovi propter solam præsentiam, & allocutionem alicujus personæ, in cujus conspectu habuit complacentiam sensualem, & vanam, seu ad quam inordinato amore afficitur, aut per tactum impudicum levem, aut imaginando aliquos actus impudicos fortiter, & morose. In his enim casibus, & aliis similibus, multi inveniuntur habere calefactiones, & commotiones carnis libidinosas, dictumque humorem emittere, velint nolint: sed eas causas, & similes quæ sunt evitabiles, debet quilibet fugere, & evitare pro posse maxime qui sentit de hoc se passionatum, seu ad hoc naturaliter inclinatum sive ex vitio mentis, sive ex debilitate naturæ: & qui occasiones hujusmodi non evitaverit pro posse, vel juxta posse relinquendo amicitiam, & familiaritatem personarum, ad quas inordinate afficitur, fugiendo etiam allocutiones, & aspectum personarum, licet non credam ipsum per dictam effusionem peccare mortaliter, nisi for-

te aliter concupisceret, aut impudice tangeret personam quæ est causa istius effectus, tamen credo eum graviter peccare, & magno peccati mortalis periculo: & ideo consilium do tibi, quod absque dilatione morosa ipse sibi violentiam faciat in hac parte fugiendo personas hujusmodi, atque cum eis omnem opportunitatem loci, & temporis evitet. Hic itaque prædictus fluxus, qui a quibusdam vocatur libido, si potest evitari ipsius occasio, & si studiose non evitetur, est omnino confitendus cum suis occasionibus, & negligentia habita circa ipsas. Si vero contingit ex causa quæ vitari non potest, sicut quando audiuntur verba impudica ex casu, vel loquitur cum persona, vel sedet juxta eam, de cujus præsentia habet complacentiam vanam, & ab ea separari non valet. In his, & similibus credo sufficere, quod tam de occasione habita, & impotentia vitandi, quam de fluxu illius libidinis dolor est simpliciter habendus: quia tamen dubitare de talibus quæ spectant ad conscientiæ puritatem est quandoque valde proficuum, potius hoc confiteri propter quietudinem mentis, & pacem, quamvis expedire non credam.

De complacentia habita in memoria peccati.

SCIendum est, quod quando cogitas de injuriis receptis, & in illa memoria turbaris intra te cum aliqua mora, & appetis vindictam fieri, aut factam esse, aut doles quod non fuit facta per te, aut per aliam: aut imaginaris aliquid facere, aut aliquem motum tenere animo vindicativo, hæc omnia sunt confitenda, & alia quæcumque similia, si sentis in mente tua ratione istius injuriæ. Si autem rememorando mala præterita quæ fecisti, non haberes dolorem, sed potius delectationem in eis, & propter hanc delectationem facis moram ibidem, non credo expedire quod specifies ipsa peccata rememorata, si alias integre confessus es ea, & si non

non habuisti aliud quam delectationem in mente, sufficit dicere: Mihi venerunt ad memoriam quaedam vindictæ, vèi injuriæ quas feci, vel quaedam peccata gravia quæ commisi, de quibus non solum non habui dolorem in tali cogitatione, sed de ipsis cum multa complacentia cogitavi, & si aliud tibi occurrit in carne, vel in mente propter dictam complacentiam quod tibi videtur aggravare peccatum, ipsum etiam debes confiteri. Verbi gratia: Si de peccato luxuriæ per te facto habuisti memoriam, & de hoc habuisti motum carnis, & poenitudinem, quia ipsum peccatum non fecisti pluries, vel cum pluribus, tunc enim debes sic dicere, Ex imaginatione quam habui de quodam peccato luxuriæ, habui motum carnis, & complacentiam in mente, & appetivi illum fecisse multoties, & cum multis personis: & sic non oportet te indicare Confessori te jam fecisse illud peccatum, nisi forte alias idem indicasses, & nisi pro majori humilitate, & merito velis ipsum ei similiter explicare. Si autem recordaris te habuisse opportunitatem faciendi aliquod peccatum quod non fecisti, & in illa recordatione non gaudes te evasisse illud peccatum, nec regratiaris Deo qui custodivit te ab ipso, & abstulit opportunitatem, & voluntatem faciendi ipsum, omnia ista sunt plenius referenda: videtur enim in hoc magna ingratitude, & peccati commissio voluntaria. Sed si in prædicta recordatione peccatorum, & maxime carnalium, non posses vitare complacentiam, & motus carnis, dum velles ea studiose recolere, causa te ipsum excitandi ad compunctionem, & dolorem, consulo tibi quod non ea specialiter recolas, nec etiam alia peccata quæ non potes sine complacentia recolere, sicut est vindicta facta per te, vel per alium de inimico tuo, aut damnum, aut mors ejus quem occidisti. Debes ergo omnia peccata tua si vis confiteri generaliter sub duobus, scilicet superbia, & delectatione carnis, confitean-

do sic corde meditando, & ore proferendo, Dicam meam culpam de superbia quam habui contra Deum, & proximum, irascendo, invidendo; alios provocando, mundi gloriam appetendo, proximos judicando; Dei creaturam contemnendo, meipsum bonum reparando, alios vilificando de Dei operibus, ac judiciis, & ejus permissionibus murmurando, bonas ejus inspirationes, & omnia beneficia negligendo, impetus vitiosos sectando, blasphemando, & nomen Dei in vanum proferendo, & linguam meam contra veritatem per mendaciones, & simulationes, per duplicitates, & adulationes, per juramenta, & multa alia verba vitiosa laxando, otiose, ac accidiose vivendo, de me nimis confidendo, de fide dubitando, de occultis Dei operibus rationem presumptuose querendo, plus quam oportet sapere de Deo, & de proximo, & de seculo scire cupiendo, gratiam Dei non humiliter affectando, dona Dei occulta temerarie propalando, non in veritate, sed in hypocrisi, & falsitate coram Deo, & hominibus ambulando, & multa alia per superbiam mentaliter, & corporaliter exercendo.

De tempore mortis.

Postquam confessus es, dic animæ tuæ maxime quando te vides proximum morti: O anima mea egressus tuus appropinquat, & prope est terminus tuæ superbiæ, & finis delectationis hujus mundi, & miseræ carnis tuæ, quam delectationibus corporalibus pertulisti plus ipsam amando quam Deum, plus sibi compatiendo quam tibi, plus laborando pro ipsa quam pro te, plus obediens ejus concupiscentiis, quam divinis inspirationibus, & consiliis, scilicet dum consensisti tibi satisfacere in delectationibus gulæ, & luxuriæ multis diversis modis opere, & voluntate, atque satiare ejus visum, auditum, gustum, tactum, & odoratum, quan-

quantum, & qualiter potuisti consensisti amori ipsius carnis amittere partem maximam tui temporis superflue dormiendo, & acquiescendo in multis operationibus vitiosis, ac occupando in nimia cura, & sollicitudine rerum temporalium, & corporalium te exercendo plus propter avaritiam, & delectationem, quam propter necessitatem. Consensisti ejus pigritiei quam habuit semper ad operandum bonum, & ejus sollicitudini quam habuit ad peragendum malum quod potuit, in his fuit vita mea, in his expendi tempus meum. Ubi ergo es, o vanitas mea, & superbia mea, quo perexistis delectationes carnis meae? quid mihi attulistis? quid mihi reliquistis pro subjectione, & obedientia, qua vobis tot annis deservivi? Pro vobis commutavi vitam aeternam, amisi Deum, & acquisivi infernum, perdidi gaudia infinita, & lucratus sum lamenta aeterna. Privatus sum societate Sanctorum, & Angelorum, & merui fieri socius civium infernorum. Considera ergo, o anima mea qualem te fecit Deus, quia ad imaginem, & similitudinem suam, & modo sic es denigrata peccatis, nec aliquam virtutem in te agnoscis. Considera in te potius imaginem tentatoris tui, qui te depinxit colore superbiae, gulae, luxuriae, avaritiae, vanae gloriae, invidiae, accidiae, & ingratitude, & negligentiae, odii, & vindictae. Tibi suavitatem contempit Dei, & opposuit amorem saeculi: te induxit contra proximum ad murmurandum, judicandum, decipiendum, despiciendum, contemnendum, detrahendum, & aliorum defectus ponderandum, & tua gravia vitia non videndum. Non video ergo, o anima mea, nisi ut provoceris ad gemitum, fletum, plandum, tristitiam, & lamentum, & clames humiliter, & ferventer ad Dominum: Domine, ne in furore tuo arguas me &c. Miserere mei Deus secundum &c.

De cogitationibus inhoneſtis.

PLerique dubitant, ſi cogitationes inhoneſtæ ſint
 exterius explicandæ. Credo quod hoc facere
 ſit puritatis, & perfectionis, & magni meriti, ſed
 non credo eſſe neceſſitatis ſemper, niſi quando ex
 nimia mora facta in cogitatione illa homo ſenti-
 ret ſe inclinari ad faciendum, & perficiendum co-
 gitatum, ſi opportunitatem haberet quam vellet,
 aut ſi pollueretur ex illa vehementi cogitatione
 moroſa, aut ſi inordinate afficeretur ad aliquam
 perſonam, & de ipſa multo moleſtaretur in cogi-
 tatione habendo motus carnis, & imaginando ha-
 bere aliquos actus impudicos cum ipſa perſona.
 Hunc enim affectum inordinatum debes exprimere
 cum cogitationibus, & motibus carnis proceden-
 tibus, dicendo ex ipſo affectu ſic. Habui affe-
 ctum ſenſualem, & inordinatum ad quamdam mu-
 lierem, vel quemdam juvenem talis conditionis,
 & hunc affectum concepi ex complacentia habita
 in aſpectu, & colloquutione, ac præſentia corpora-
 li ipſius de ipſo, vel de ipſa. Habui tot vicibus,
 ac multoties imaginationes turpes, reſpiciendo cum
 oculis corporeis vel mentis faciem, vel aliam par-
 tem corporis ejus, & imaginando cum ipſa perſo-
 na habere amplexus, & oscula, vel talem actum
 impudicum, & in hiſ feci moram per magnum
 ſpatium habendo ibi motus carnis libidinoſos. Et
 ſpecialiter accidit mihi in oratione exiſtendo, aut
 Miſſam dicendo, & ſemper fui negligens ad labo-
 randum pro poſſe ad expellendum talia propter ni-
 miam delectationem, quam habebam ibidem, nec
 curavi, quantum potui, refrænare oculos ab aſpe-
 ctu illius perſonæ, quando habui præſentiam ejus.
 Quicumque igitur tales, & tali modo cogitationes
 & affectus exprimeret vitioſos, ab eis cito libera-
 retur, dummodo cum tali confeſſione contineret
 orationem, & cuſtodiam ſenſuum: quia demon

MON

non potest sustinere humilitatem puræ confessionis, cum sit superbus, & impudus, & omnis humilitatis, & immunditiæ inimicus. Et ideo non est melior, & facilius ad evadendum tentationes superbiæ, & luxuriæ, & omnis cogitationes vitiosas cum suis circumstantiis concurrentibus in carne, vel in mente, quod sæpe, & clare detegere Confessori, & toties exprimere, quoties renovantur.

De motibus carnis.

Sciendum est quod motus in carne, qui non provenit ex cogitatione impudica absque voluntate, & sine causa, scilicet visus, vel auditus sine aliqua causa extrinseca inhonesta, sine dubio provenit ex nimia repletionem prius facta in cibo, & potu. Quidam tamen putant, quod provenit ex nimia vigilia, quod potest esse, maxime quando constat eis quod non provenit eis ex aliqua causa prædicta. Et ideo oportet hominem esse parcum in diæta quo ad qualitatem, & quantitatem, quando de talibus molestat contra voluntatem, & cum displicentia. Nam intra corpus oritur causa, quia secundum Hieronymum, venter, & genitalia proxima sunt. Et hoc intelligo, quando non a causa exteriori, & tunc oportet cavere ipsum ab aspectibus, colloctione, & ab approximatione personarum, in quarum presentia sensit se sensualiter delectari, alioquin ille qui videtur motus naturalis, fieret vitiosus. Et quamvis sit securum confiteri tales motus procedentes sine causa vitiosa, quorum intemperantia videtur causa, dum tamen per ipsos non turbetur amor, & desiderium puritatis in corde, corporalis castitas non maculatur. Si vero procedunt a causa vitiosa, confitenda sunt, causa, locus, & tempus, mora contracta in eis, & vices motuum, sicut supra de circumstantiis peccatorum dictum est: non enim sufficit generaliter dicere culpam de motibus, sed

debes dicere sic: Dám essem in Ecclesia, vel in oratione, vel dum audirem Missam, aut prædicationem, cogitavi talem actum turpem, aut habui memoriam alicujus personæ, in cujus aspectu jam habui unam concupiscentiam, aut inordinatum amorem: aut aspexi in Ecclesia talem personam cum complacentia impudica, cujus causa habui motus carnis impudicos toties, & per tantam moram. Et si dixisti illi aliqua verba gratiosa prolixè, aut fecisti aliquid servitium malitiose, ut scilicet haberes complacentiam libidinofam, & motus carnales per majorem moram, totum confiteri debes, maxime quia si verba non dixisses, aut servitium non fecisses, sic prolixè, de istius præsentia delectationem non habuisses.

De periculo familiaritatis dominarum, vel mulierum.

QUoniam multi videntur negligere ut agnoscant affectus suos vitiosos, & per consequens non curant confiteri, cum tamen diligenter sunt perferenda, & cum suis vitiis orientibus ex ipsis exprimenda: ideo prætermittere non intendo, quod multi nimis afficiuntur ad seipfos, quidam ad aliquas personas, quidam ad honores, quidam ad divitias temporales. Et quia hæc sunt sicut murus inter Deum, & animam, ideo nullus homo habens aliquid de prædictis, potest in via Dei proficere, nec habere puram orationem, & maxime quando est carnalis affectio ad personam, & de hac intendo loqui modo. Nam talis affectio multos spirituales sub specie amicitiae spiritualis a statu orationis impedit, & impedit. Hæc est inquietudo mentis pestifera, orationem mentis, & oris inficiens, & dispersens, & affectus contrarios orationi in mente generat, & exercet. Nam sicut oratio pura mente purificat, & illuminat, lætificat, fortificat, & impinguat: sic carnalis affectio, &

& immunda mentem inficit, & obscurat, contri-
stat, debilitat, & siccit, & corpus ejusdem maledi-
ctionibus implicatur. Et quoniam spiritualibus
loquor, propter quos ista scribuntur, noverint ipsi,
quod licet carnalis affectio sit omnibus periculosa,
& damnosa, eis tamen perniciofa est magis, ma-
xime quando conversantur cum persona quæ spiri-
tualis viderur: nam quamvis eorum principium
videatur esse purum, frequens tamen familiaritas
domesticum est periculum, delectabile detrimen-
tum; & malum occultum bono colore depictum:
quæ quidem familiaritas quanto plus crescit, tan-
to plus infirmatur principale motivum, & utrius-
que puritas maculatur. Non tamen de hoc statim
perpendunt, quia sagittarius a principio non mit-
tit sagittas venenatas, sed solum aliquantisper vulne-
rantes, & amorem augmentantes. Ad tantum ve-
ro in brevi deveniunt, ut jam non velut Angelus
sicut coeperant se invicem alloquantur, & videant,
sed tanquam carne vestitos se mutuo intueantur,
& sentiant mentes quibusdam commendationibus,
ac verbis blanditoriis, quæ videntur ex prima de-
votione procedere. Exinde unus incipit appetere
alterius præsentiam corporalem, qui forma, vel
species corporis in utriusque mente concepta inci-
tat eos ad volendum præsentiam corporalem, qua
insit eis præsentia mentalis, sicque spiritualis de-
votio paulatim convertitur in corporalem, & car-
nalem, & sic ipsorum mentes quæ solebant in o-
ratione cum Deo absque intermedio loqui, nunc
inter se, & Deum alter ponit alterius corporalem
effigiem, quam velant, & obtenebrant ponentes
sibi ipsis faciem Dei cum facie creaturæ: & non
minus horrendum est, cum hi proprium errorem
percipere, & emendare deberent, in ipsius potius
nutrimento erroris totam illud judicant ex maxi-
ma charitate procedere, cujus merito puto & sibi
invicem mentientes, referunt quod in oratione u-
nus alteri præsentatur magis eis delectabile, ac si

pro se invicem orare cogantur gratia, & virtute divina, ac per hoc consolationem simpliciter sensualem, quam habent in illarum præsentatione de se invicem facta in oratione prædicta, æstimant, & affirmant, ac asserunt esse spiritualem gratiam, & divinam. Quales autem illusiones recipiunt a sagittario supradicto specialiter mulieres, quæ citius fidem adhibent illusioni mentali, effect horribile, & quasi impossibile declarare. Sentiant namque in oratione præfata, & representatione mentali calorem quemdam ignitum a sagittario illo illatum, quem credunt, & dicunt esse ignem charitatis a Spiritu Sancto transmissum, volentem conjungere spiritum unius spiritui alterius vinculo charitatis, cum inde sit ignis libidinosi amoris, prout sequentia manifestant: & tamen deliberant se tamquam spirituales unitos posse secutius, ac prolixius simul loqui, atque in hoc tempus non perdere, sed luctari. Proinde modos insolitos, & cautelas mirabiles adinvenierunt, quibus procurant simul colloqui, & frequenter, allegantes unus alteri causas utilitate, ac necessitate depictas, cum tamen in veritate nihil aliud sit causa, nisi onus cui ratio jam succumbit. Sic itaque carnali concupiscentia, seu complacentia excæcari tempus, quod olim consueverunt in oratione expendere, ac spiritualiter occupare, nunc in hujusmodi familiaritatibus, & colloquiis perdunt, & sic (quod dolendum est) allocutiones divinas pro carnalibus commutantes, jam modo nisi mora ferotina cogente, aut alia inevitabili causa, non possunt ab invicem discedere, & tunc invite, & tristes discedunt. Hæc autem tristitia est certissimum indicium, quod carnis vinculo sunt alligati, & per hoc v. strationes, & consolationes divinæ a carnalibus, & diabolicis discernuntur. Denique quamvis se multis exponant periculis, & multa mala incurrant, quæ eorum obtenebratis conscientis judicant tamquam spiritualibus sibi quædam esse licita, quæ fieri neque-

queunt absque periculo, & peccato, putavi tamen melius esse non multa de hoc calamo exarare, hæc tamen tacere non valeo, quin aliquo modo referam, maxime quia non longe a temporibus istis similia contigerunt. Tandem spirituales prædicti quandoque se deduci permittunt, ut se invicem familiariter tangant sub specie charitatis, referantes sibi invicem immensum cordis amorem, quod impudenter charitatem appellant. Sed in hac referatione amoris est summum periculum, quia ex hac fabricantur sagittæ, quæ mentes eorum vulnerant mortaliter, ac venenant. Et quod super omnia videtur mihi horrendum, Deo, Angelis, hominibus, ac dæmonibus, fuerunt vel aliquæ spirituales nomine spiritu luxuriæ imbutæ, quæ in excusationem suæ libidinis præsumpserunt dicere se habuisse in illis actibus impudicis magna sentimenta de Deo: quod nihil aliud iudico esse, nisi quoddam incrementum inductivum ad similia securius intrandum, & pejora perpetrandum. Dic mihi qui talibus credis, & adhæres. Si isti sunt vere spirituales ut asseris, quid aliud loqui, aut facere deberent, nisi quod a Spiritu Sancto procedere potest, vel procedit? Ab illo autem nihil procedit noxium, sed solum quod utile, & honestum. Quid enim ad Spiritum Sanctum de tactibus, & osculis, aut qualem honorem inde consequitur Deus, & quæ utilitas, aut quæ necessitas tibi ad salutem vel alteri, ut hos tactus facias, vel patiaris? Quæ conventio spiritus ad libidinem carnis? Quæ igitur tua præsumptio, ut hanc contumeliam inferas Spiritui Sancto, scilicet attribuendo sibi tuæ impudiciæ foetorem, quem vix dæmones patiuntur? Quæ, inquam, temeritas tua mulier hypocrita a facie Dei projecta, ut dicas delectationem carnis libidinofam esse gratiam, & consolationem divinam? Recede ergo, fera pessima de sinibus meis, quia dæmones nequeunt tuam præsentiam sustinere. Hæc itaque, fratres charissimi, non incongrue huic o-

peri sunt inserta, ut sciat unusquisque quod hæc venenosa affectio sub colore spiritus acquisita, summe impedit puritatem confessionis, & cordis munditiam, ut sic hæc fugiat tamquam vitiosam rubiginem, quæ vix potest aboleri de mente, si alicui fuerit applicata, præcipue quia tales personæ quamdiu sunt hac sagitta percussæ, quasi numquam pure, & integre confitentur, eo quod ipsum morbum despectabilem in persona spiritali verecundantur toties detegere plene, & integre Confessori, quia verentur exprimere aliquas circumstantias tali affectioni annexas, quas vel tacent, vel exprimunt imperfecte, utentes verbis operientibus dictum morbum, sic occupationem mentis quasi continuam circa personam dilectam, & in oratione, & in cunctis actibus suis, & imaginationes turpes de ipsa vana complacentia cordis in memoria, & aspectu mentali ipsius, & negligentia in evitando ejus præsentiam, & colloquantur quæ ipsi experiuntur. Propterea sæpe mutant Confessorem, aut vellem mutare si possent, sic quod tristes sunt, & æccidiosi frequenter tam ratione affectionis fluctuantis in mente, quam ratione confessionis imperfectæ, de qua ipsimet contristantur. Sed quod pejus est, cum ipsi deberent quærere medicos spirituales, cautos, & peritos, ac expertos, qui scient illam ægritudinem, & causas ejus agnoscere, & congruum remedium adhibere, non solum non faciunt, sed potius si semel ad aliquem talem pervenerint, ipsum ex tunc fugiant, nec revertuntur ad ipsum. Quærunt ergo Confessores idiotas, & simplices, qui nec morbum intelligunt, nec causas ejus agnoscunt, nec ideo sciunt congruam adhibere medicinam. Tantum de hac materia dixisse sufficiat, ut per hæc animentur per viam puram, & immaculatam incedere, & fugere periculosam pedem familiaritatem mulierum spiritualium, quæ non melius quam fugiendo vitatur. Satis enim posset quis hac sagitta percussus se jejuniis,

vigiliis, ac disciplinis affligere, & orare, quia si non fugiat personam, & omnem occasionem despiciat, numquam curabitur ab illo morbo, sed magis augetur illud vulnus. Propter quod sequamur auxilium, sive consilium B. Hieronymi dicentis: Feminam quam vides bene conversantem, mente dilige, non corporali frequentia: quia initium libidinis in visitatione mulierum est, & modus cum mulieribus non melius quam fugiendo vincitur, quia cum ceteris vitiis, & morbis quia posset resistere, huic tamen non potest nisi per fugam. Et alibi: Si mulier potuit vincere eum, qui jam erat in paradiso, non est mirum si eos impediatur qui nondum ad paradysum pervenerunt. Et idem: Solus cum sola non sedes in secreto absque arbitro, & teste. Et iterum: Ne sub eodem tecto cum muliere manseris, nec in praeterita castitate confidas, quia nec tu Samsone fortior, nec Salomone sapienior. Si forte dicas, jam corpus mortuum est, dicam tibi quoniam diabolus vivit, cujus flatus prunas extinctas ardere facit. Item idem dicit: Omnes virgines Christi, & puellas aut aequaliter dilige, aut aequaliter ignora. Item, B. Augustinus dicit: Sermo brevis, & rigidus cum mulieribus est habendus. Nec tamen quia sanctiores fuerint, ideo minus cavendus. Quo enim sanctiores fuerint, eo magis alliciant, & sub praetextu blandi sermonis immisceat se viscus impissimae libidinis; crede mihi, Episcopus sum, Episcopo loquor, non mentior. Cedros Libani, idest contemplationis altissimae homines, & gregem arietes, idest magnos Praelatos Ecclesiae sub hac specie corruisse reperi, de quorum casu non magis praesumebam, quam Hieronymi & Ambrosii sicut etiam ait Bernardus: Quotidie conversaris cum muliere, & continens vis putari? Esto quod sis, maculam tamen suspicionis portas, scandalum mihi es. Tolle materiam, & causam scandali: quae vix homini illi per quem scandalum venit.

De verbis otiosis.

Sciendum quod verba vitiosa, & gravia distincte sunt confitenda secundum differentias suas, & eum circumstantiis, & occasionibus eorundem. De murmuratione quæ fit quando narratur defectus personæ absentis si confiteri habes, dic utrum *vere*, vel *false*, & propter quam causam, scilicet propter odium, vel vindictam si induxisti, vel inducere cogitasti aliquem ad hoc, vel despexisti ex hoc, si alicui ex hoc nocuisti, vel alicui audienti generasti tedium de illo de quo dixisti, vel aliquid male accidit, aut velle accidere desiderasti. Non ergo sufficit dicere: Multoties murmuravi, & de multis, nisi ista explices. Non tamen dicas defectum de quo murmurasti si est verum, nec nomen personæ, sed dicatur qualitas personæ aggravans peccatum, sicut si de patre tuo, de sancto viro, de Prælate, & propter quam causam. Et si defectus est falsus, confiteri debes defectum, & personam cui falsum imposuisti. Et debes revocare coram illis, coram quibus propalasti, maxime si defectum illi esset grave. Sunt tamen quidam, ut minus displiceant Confessori, exprimunt personam cui fecerunt injurias, vel de qua murmuraverunt, quando ipsa persona reputatur mala quasi ab omnibus, vel quasi omnibus, odiosa, ut per hoc judicentur minus peccasse. Sed hoc est vitiose dictum, quia debent in cordibus suis repaetare, & per confessionem ostendere se ipsos esse peiores quam illa persona, quam in sui excusationem nominare præsumunt. Quidam adhuc pejus faciunt, qui ut placeant Confessori, personam exprimunt de qua murmuraverunt, aut offenderunt, auferendo rem, aut impediendo ejus bonum, quia sciunt illam personam displicibilem Confessori. Isti gravius peccant sic confitendo, quam sic peccati confessio, quia contra charitatem proximi dupliciter

ter peccant, quia faciunt Confessorem de peccato gaudere quod confitentur, & de injuria quam alteri inferunt, & sequitur quod non doleant de peccato quod confitentur, sed potius gaudeant, putantes per hoc captare benevolentiam Confessoris, quæ gravior quam detractio est: quoniam detractio est quoddam homicidium spirituale occultum, sicut quando aliquis audit aliquem laudari de aliqua virtute, & fiducia, conatur auferre de corde laudantis, aut cujuslibet audientis; illam bonam opinionem quæ habetur de illo, negando illud, & potius defectum istius declarando, aut hypocritam appellando, quia dicit quod quicquid facit pro humana laude facit. Hoc autem vitium facit propter invidiam aut vanam gloriam. Nam detractor querit laudari super alios; & potissime super illum cui detrahit, aut timet minus reputari, quam ille qui laudatur. Et inde oritur grave peccatum, quia affectant mortem, aut expulsionem, aut tribulationem, aut causam illius de cujus laude tristantur. Et statim sunt dispositi ad audiendum hoc de ipso cum gaudio, quod vitium nonnullos spirituales pulsat, qui nondum Paracletum receperunt. Quidam autem ore non murmurant, nec detrahunt aliis, ne & ipsi despiciantur, aut murmuremus de ipsis: appetunt tamen illud ab aliis fieri. Et omnia talia cum motivis, & causis sunt confitenda integre.

De mendacio.

DE duplicitate quæ dicitur mendacium, quædam est quando lingua, & intentio non concordant, quia facit intelligi, & credi, quod non est. Tales duplicitates sunt quandoque proditorie, sicut fuerunt in Juda, quando dixit: Ave Rabbi. Isti mel in ore gerunt, & retro pungere querunt, sicut fecit Judas: nam post osculum fecit capi Christum.

De

De simulatione.

DE simulatione quæ est in verbis, signis, & operibus exterioribus cuius contrarium est in mente. Hoc est proprium hypocritæ. Est autem simulatio falsas veritate depicta, vel vitium verbis, & actibus virtuosis opertum. Simulatio in verbis est, quando dicis te insipientem, & vitiosum, ut per hoc humilis reputeris, & cum hoc præeligis, ut sic non credatur, nec reputeris, quia appetis virtuosus, & sufficiens reputari, & e contrario turbaris si talis reputereris. Est ergo humilitas in verbis, superbia in mente. Simulatio in opere est, quando fit actus virtuosus, ut acquiratur fama solum. Simulatio in signo est, quando prætenditur honestas in sensibus, sed cor est plenum in honestate, nec trahitur quis ab opere, nisi quia caret opportunitate quam vellet. Sic quidam religiosi de die quando videntur, ut putentur sancti, & honesti, sensus suos valde componunt, & maxime in officio, & in choro inclinationes profundas, & similia faciendo, sed de nocte nulla signa devotionis ostendunt, dum non sentiunt se videri. Sic quidam se macerant abstinendo, ut religiosi appareant, & judicentur. Aliqui externis apparent patientes subridendo, qui tamen pleni ira, & tristitia, dolent de injuria eis facta. Et sic omnis hypocrita est simulator, duplex, & falsus, & per consequens proditor, & inimicus veritatis. Et ideo quia hæc vitio multa sunt annexa alia, cum diligenti examinatione debent in confessione evomere virus suum. Mendacia sunt secundum suas species consistenda. Quædam sunt aliis noxia, & hæc graviora non noxia. Quædam deliberate prolata, graviora illis quæ proferuntur a casu: quædam iocosa ad gaudium provocantia: quæ tamen a viris perfectis sunt arcenda. Qui vero dicunt mendacia per quamdam inadvertentiam, sicut

sicut narrantes historias, aut multum, aut prolixè loquentes, debent confiteri quæ noscunt falsa. Qui vero in prædicationibus narrant miracula non vera, aut historias derisivas, seu fabulas, aut textum sanctæ Scripturæ trahunt indebite, ut coarctent verba, male faciunt, & confiteri debent, quia tot varietates sunt in sacra Scriptura, quas possunt dici: quoniam mendacio non eget Deus. Adulator verba blanditoria ad complacendum proferens, vel ut commendetur, vel ut benevolus fiat, vel ut servitium recipiat, sunt confitenda tamquam mendacia exprimendo intentionem, quam habuerunt in prædictis, & potissime qui adulantur gestibus corporis, & actibus manuum, & oculorum, ut ostendant affectionem, & compassionem ad aliquem, quia tales omnes mendaces, & falsi.

Eruditio utilis ad omnia ista supradicta.

UT autem scias melius confiteri, studeas semel in die examinare quomodo tempus expendisti, & discurre per singulas horas cogitando in quibus fuisti, aut quibus personis, quid cogitasti, quid dixisti, quid audivisti, quid fecisti, ut cognoscas relaxationes linguæ, cordis, & sensuum in quibus, & quoties offendisti, aut dedisti aliis materiam offendendi, & sic ordina in mente tua, sicut ea fueris memor commississe, quia memor explicabis omnia quorum fueris memor, & illa pluries pertracta, & ordinate repete in mente tua, nec te pigeat in tali examinatione exercere, quia pax, & lætitia mentis, quam inde consequeris, excedit omne mundanum gaudium: quod si absque difficultate magna, & cum multa tranquillitate animi istum modum volueris observare, stude in paucis delinquere, ut pauca possis recolare, & confiteri. Confessorem eligas compassionem, probatum in tentationibus, & in via continentis se exercitantem, cui sæpe confitearis, & aperias omnes
de.

defectus clare, & lucide, & stimulos quibus molestaris. Sit ille charitativus, & humilis, discretus, & intelligens, sic, quod possis ad ipsum confidenter recurrere, & sciat tibi remedium adhibere. Aliter autem si cæcus cæco ducatum prættet, ambo in foveam cadunt. Ad ista melius obtinenda, necessaria est tibi solitudo, quæ est via primaria ad cordis munditiam, & tutela ad custodiam. Unde si es religiosus, si pacem quæris, hinc minus egredieris,

Cella quasi cælum tibi sit, qua cœlica cernas.

Hic legas, hic oræs, mediteris, crimina plangas.

Pax est in cella, foris autem plurima bella.

Si autem es secularis, fuge consortia, quantum potes, nisi pro evidenti utilitate, aut necessitate. Expedit etiam ut portes in corde propositum tibi cavendi pro posse ab omni offensa Dei, & proximi, & debes amare te cum oratione dicendo, Deus in adiutorium meum intende, quia sine auxilio Dei, impossibile est te a quantocumque peccato liberari. Et quamvis Deus permittat quantumcumque ipsum rogaveris in oratione, ne in aliqua peccata incidas, non tamen propter hoc desistas a bono proposito bene operandi, quia hoc Deus permittit, ut cogas te infirmum, & continue divino auxilio indigere, nihilque boni per te ipsum posse perficere, quantumcumque cupias & proponas. Propter quod oportet semper orare, & non deficere. Ille autem semper orat, qui non cessat bene facere, & mala vitare desiderat. Si autem ab incœpto bono desisteres, eo quod in oratione non exaudireris, tunc est signum, quod spiritualis ædificii, quod est conscientie puritas, cares principio, cui est annexa cognitio propriæ utilitatis, ad quod consequitur virtus humilitatis, quæ mentem in bono confirmat, & facit hominem contentari de omnibus judiciis, & permissionibus divinis, circa omnes creaturas & se. Dum enim in veritate te ipsum agnoscis, omnibus compare-

ris,

ris, nullum odis, nulli inimicaris, plus gaudes de passionibus, & pœnis corporalibus, quam de consolationibus carnalibus, quia te vides ista meruisse, esse utilia, hæc autem periculosa. Si ergo omnia præter peccatum diligis, nihil præter peccatum timeas, nihil te præter Deum afficiat, nihil te nisi culpa contristet: & quoniam cognitio, & accusatio sui ipsius quæ acquiritur per mentis munditiam in solitudine, & mentali oratione acquiritur, necesse est, ut quisquis ad hanc puritatem pervenire affectat, solitudinem velut matrem omnis munditiæ amplectatur, & ibi in lectione, & sui cordis scrutatione, sic se quotidie exerceat, quod omni otiositate vitata, omnique humana verecundia postposita, & despecta, ad puram, & integram, & plenam confessionem, nunc se præparet, & disponat.

Modus cognoscendi seipsum.

Postremo qui vult ad sui perfectam cognitionem cito, & faciliter venire, ac perfecte pacem conscientiæ possidere: Primo, cor suum spoliât omni amore, & affectione sensuali a quacunque persona, & re temporali, sic quod intra Deum, & cor suum nullum sit medium impediens, & nihil diligat extra Deum, & tunc talis affectio non erit medium impediens, sed adjuvans, & cooptans. Secundo, exuat cor suum ab amore inordinato ad seipsum, videlicet quod non sit fur, & latro honoris, & laudis; appetendo aliquid de his quæ debentur soli Deo simpliciter, nihil etiam terrenum appetat, nisi pro Dei servitio, & utilitate animæ suæ, vel proximi, abneget propriam voluntatem, cupiat alienum velle potius, quam suum perficere, nec a voluntate Dei, ac ejus permissione animus suus discordet. Tertio, ad suæ conscientiæ stimulum frequenter se exerceat, memorando præterita delicta, se ipsam arguendo &c.

ne.

negligentia, concupiscentia, & nequitia. De negligentia quidem se arguat, si cor suum non bene custodivit, si tempus suum inutiliter expendit, si opera sua in finem debitum non reduxit. Adhuc si fuit negligens in oratione, & in lectione, & boni operis executione, quorum unum non sufficit sine altero. Adhuc si fuit negligens ad agendum pœnitentiam de commissis, ad resistendum tentationibus a Deo permissis, ad proficiendum in bonis sibi ostensis. De concupiscentia autem se reprehendat, cogitando si in se vivit, aut vixit concupiscentia, & voluptas appetendo dulcia, & mollia, & cibaria sapida, vestimenta delitiosa, & oblectamenta luxuriosa, cum omnia in primo motu sint fugienda. Item si vivit in se, vel vixit concupiscentia curiositatis, appetendo scire occulta Dei, aut creaturarum, videre pulchra, habere pretiosa, & similia quæ omnia procedunt ex avaritia. Item si in se vivit, aut vixit concupiscentia vanitatis appetendo humanum favorem, vel honorem, laudem, propriam gloriam, hæc omnia quæ faciunt hominem vanum sunt fugienda a quocumque, & maxime religioso, qui debet ambulare in veritate coram Deo, & hominibus in cunctis bonis operibus suis, & ordinare cor, verba, & opera in laudem Dei, & ædificationem proximi, & utilitatem sui, nihil extra Deum ulatenus appetendo. De nequitia vero se arguat, cogitando si in se vivit, aut vixit iracundia in verbo, in animo, vel in exteriori signo, & si aliquem ad iracundiam provocavit. Hoc autem vitium non potest corrigi, nisi per spiritum veritatis, ut scilicet homo consideret quid meruit per peccatum mortale, ac per hoc bonitatem Dei attendat, & patientiam, quæ ipsum sustinuit usque nunc, nec adhuc eum damnare vult, cum iuste possit ac poterit quoties mortaliter deliquit. Cum ergo veritas ingreditur animam, & ibi permanet, omne cor impatiens, & furiosum, efficitur humile,

le, & mansuetum, & omne cordorum, & ipsam efficitur pius, & compassivus. Hec autem virtus ingreditur solummodo in cor mundatum. Item cogitet si in se vivit, aut vixit nequitia invidia, quæ de bono alterius contristatur, & de malo jucundatur, quod vitium directe contradicit Spiritui Sancto: & ideo ex invidia oritur peccatum in Spiritum Sanctum, quod dicitur invidentia, contra quod scriptum est in Matth: An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? & ideo peccatum hoc non remittitur in hoc seculo, neque in futuro. Item, cogitet si in eo est, vel fuit nequitia accidia, quæ confurgit ex radio boni, aut ex otiositate nimia, aut ex timore, vel dolore alicujus mali. Et ex hoc oriuntur pessimæ suspiciones, malignæ cogitationes, blasphemias, diffidentia de Deo, & finalis desperatio. Ad hanc sapissime veniunt insolentia dediti, & qui se negligunt in bonis exercere, & tempus suum utiliter expendere: necnon qui nimis est vitiosus, ambitiosus appetendo excessive honorem, talis qui appetit supra meritum suæ sufficientiæ, numquam habet quod appetit, sed pejus est quod iusto Dei iudicio, tanto magis ad ima trahuntur, quanto magis seipsum elevaverunt, & procuraverunt per alios trahi sursum. Qui ergo hoc vitium vitare desiderat, studeat otium evitare, ac mentis, & corporis superare pigritiam, eorumque occasiones præscindere, quæ sunt amor quietis, & immoderantia victus, propter has duas causas & peccata pessima perpetrata sunt. Ex his occasionaliter venit ira Dei super Sodomam, & Gomorrhiam. Idcirco sancti Patres fugientes de hoc seculo ad desertum, contra illud vitium accidia quæ inficit, & dissipat omne bonum, statim armis temperantia, & occupationis, & continentia, ne otiositatem radicem omnis mali incurrerent, se principaliter muniebant.

Peccatorum origo.

OMnium vitiorum capitalium unum est initium, scilicet ingratitude. Duplex enim radix est scilicet timor male humilians, & amor male inflammans. Triplex fomentum est, scilicet concupiscentia carnis, & oculorum, & superbia vitæ; septiforme caput est superbia, ira, invidia, accidia, avaritia, gula, luxuria, inter quæ sunt quinque peccata spiritualia, & duo carnalia, cum tamen peccatum mortale non sit aliud quam recessus a Deo per ipsius contemptum in se, vel in suo præcepto. Contemptus autem Dei fit superbia. Quia vero nullus contemnit Deum, vel suum præceptum, nisi quia aliquid ab ipso timet perdere, aut vellet acquirere: ideo oportet quod omne peccatum actuale trahat originem ab hac duplici radice, aut amoris, aut timoris. Omnis autem timor habet ortum ab amore, quia nullus timet perdere nisi quod amat; & ideo amor, & timor ab eodem foventur. Et quia amor inordinatus est respectu boni temporalis, & illud est interius excellentia, & exterius pecunia, inferius carnis lascivia, ideo tria sunt fomenta peccatorum, & vitiorum actualium, & radicalia, ad quæ dum anima inordinate fertur, omnia peccata actualia ordinantur: & quia hoc fit secundum septiformem modum, ideo sunt septem peccata capitalia, ex quibus generatur universitas peccatorum.

Peccata in Spiritum Sanctum.

Quamvis omne peccatum sit contra Deum trinum, & unum, appropriatur tamen Deo aliquod peccatum esse in Patrem, aliquod in Filium, aliquod in Spiritum Sanctum. Peccatum autem in Spiritum Sanctum est irremissibile in hoc seculo, & in futuro, non quia in hoc seculo non

possunt dimitti, sed quia non dimittitur, nisi raro, aut vix in hoc seculo quantum ad culpam, & modicum in futuro, quantum ad poenam. Hujus autem peccati sex sunt differentiae, invidia fraternae gratiae, impugnatione veritatis agnitae, desperatio, praesumptio, obstinatio, & finalis impenitentia. Primum est contra charitatem Dei, in quantum dolet quod Dominus Deus est bonus, qui ex bonitate sua dat gratiam, & est contra charitatem proximi. Secundum est contra veritatem fidei, quae est fundamentum nostrae salutis. Tertium est contra misericordiam Dei, quia credit se plus peccasse, quam Deus possit parcere. Quartum est contra justitiam Dei, quia tantum praesumit de misericordia Dei, quod credit se non debere puniri de peccatis, ac per hoc se relaxat ad peccandum, & poenitere non curat. Quintum est contra gratiam poenitentialem, quae facit resilire a peccatis commissis. Sextum est contra gratiam poenitentialem, quae facit praecavere a committendis, secundum quod ipsa finalis impenitentia dicitur propositum non poenitendi, sic enim est species peccati in Spiritum Sanctum: secundum autem quod finalis impenitentia dicit continuationem peccati usque in finem, sic est sequela omnium mortalium peccatorum quae in hac vita non remittuntur, & maxime omnium specierum peccati in Spiritum Sanctum, & sic omne peccatum initium sumit a superbia, & finem habet a finali impenitentia, in quam qui devenit, punitur in gehennam, a qua finali impenitentia nullus peccans mortaliter potest liberari, nisi interveniat gratia mediatoris Christi.

Peccati descriptio.

Cum omne peccatum dicat recessum voluntatis a suo primo principio, in quantum ipsa voluntas nata est agi ab ipso, & secundum ipsum,

& propter ipsum: ideo omne peccatum est inordinatio mentis, sive voluntatis, circa quam natae sunt esse virtutes, & vitia. Peccatum igitur actuale est actualis inordinatio voluntatis: vel secundum Augustinum, Peccatum actuale est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Inordinatio autem ista aut est tanta, quod ordinem exterminat iustitiae, & sic dicitur peccatum mortale, quod natum est auferre vitam ab anima ipsam separando a Deo, per quem vivificatur anima iusti: aut est tam modica, quod ordinem istum non perimit, sed aliquantulum perturbat, & sic dicitur veniale peccatum, quia de ipso cito possumus veniam obtinere pro eo quod ipsum non tollit gratiam, nec per ipsum incurritur inimicitia Dei. Ordo autem iustitiae est ut bonum aeternum praeferatur bono temporali, & bonum honestum praeferatur utili, & Dei voluntas praeferatur voluntati propriae, & iudicium rationis praesit sensualitati humanae: & quia lex Dei praecipit hoc, & vetat oppositum, ideo quando aeterno temporale, honesto utile, sensualitas rationi, & voluntas propria praefertur Dei voluntati, committitur peccatum mortale, de quo dicit Ambrosius, quod est praevicatio legis Dei, & caelestium inobedientia mandatorum. Haec autem committitur, quando omittitur, quod lex praecipit, sive sit quod vetat. Ex quo oritur duplex genus peccati, scilicet delictum, & omissum: quando vero bonum temporale plus debito modo diligitur, sed non praefertur aeterno, & honesto praefertur utile, & voluntas naturalis plus debito amatur, sic tamen quod non praefertur divinae, & caro concupiscit, non tamen praefertur iudicio rectae rationis, tunc est peccatum tantum veniale, quia licet hoc sit praeter legem divinam, non tamen est directe contra eam. Sensualis autem appetitus non praefertur rectae rationi, nisi quando ratio ei consentit: & ideo peccatum mortale non committitur sine consensu. Si
autem

autem sensualitas inordinate moveatur, cum ista inordinatio ad malum declinet, & hic ratio non consentiat ad aliquod peccatum, quia aliquo modo lædit ordinem iustitiæ, & quia in statu innocentie non movebatur sensualitas, nisi secundum motum rationis: ideo stante hoc non poterat ibi esse veniale peccatum. Nunc autem quia rationi repugnat sensualitas, velimus nolimus, ideo necesse habemus committere veniale peccatum aliquod per primos motus: & licet quædam particulariter, ac singillatim possint devitari, omnia tamen nullo modo possunt caveri, quia sicut peccata sunt, ita & pœnæ peccati originalis, & actualis: & ideo merito dicuntur venialia, quia hæc ipsa digna sunt venia. Verum quia ratio his consentire non compellitur, si post consensum delectationis consentiatur in opus, tunc est plenus consensus, ac per hoc est peccati consummatio, quæ provenit usque ad supremam portionem rationis, ex qua pendet plenitudo consensus. Quia vero non solum consensus in opus, verum etiam in delectationem consensus est, in quo inferior pars sequitur sensualitatem, ideo si in delectationem sensualem ratio sensualitati consentiat, & succumbat, propterea fit subversio ordinis recti, & sic fit subversio iustitiæ, propter quod committitur peccatum mortale, quamvis minus grave, quia non solum imputatur inferiori parti rationis, sed etiam superiori, quæ debuit compescere, & cohibere inferiorem ne consentiat.

Confessio, seu humiliatio suiipsius.

ECce descripsi cor mundum, & conscientiam puram. Vir ergo immundus, & maculatus multum me sciens ostendere, & meipsum nesciens, alienos defectus dijudicans, & meos non inspiciens, vitia, & occasiones vitiorum vobis aperiens, & ipsa vitia in meipso corrigere negligens, festucam in oculo alieno prospiciens, & in meo trabem non considerans, alienæ vitæ dux esse præsumens, & moderamina vitæ propriæ non tenens, omnium

mores discutiens, & meos non deferens, erga
 meipsum cæcus permanens, & circa alios oculatus
 existens: fraterna tamen charitate coactus, quia
 omnium fratrum animas sincere amplector, eo ma-
 xime quo eos sentio perfectam cordis affectare
 munditiam, mundumque cor sollicitè ac studiose
 perquirere, quo ipsam attingere valeatis, ut supra
 scriptum est, vestra charitativa dilectio humiliter,
 & benigne suscipiat ubique, & sicut in speculo,
 & exemplo verissimo viam, & januam per quam
 ingreditur anima in atrium domus Domini, quod
 est conscientia puritas, diligentissime speculetur fir-
 miter attendens, quod ad dictum atrium nullus
 umquam in hac vita pervenit, nisi modo prædi-
 cto seipsum agnoscere studeat secundum notitiam
 sibi datam a Domino, suamque conscientiam mun-
 dam, & immaculatam fervare, & per confessio-
 nem puram, veram, & integram superius memo-
 ratam. Ipse namque modus confitendi super hu-
 militate perfecte fundatur, procedens ex filiali De-
 timore, qui non patitur in corde habitare pecca-
 tum, nec circumstantias peccati, quibus putet
 Deum offensum: dummodo statim evomat per con-
 fessionem secundum sui possibilitatem, & notitiam
 habitam de offensa, & hujusmodi sollicitudo ser-
 vandi cor mundum, & conscientiam puram, est
 signum congruum, & evidens, quod quis inter
 Dei electos filios computetur. Unde talis anima
 secùre potest dicere: Domine dilexi decorem do-
 mus tuæ; idest munditiam animæ meæ, & locum
 habitationis gloriæ tuæ; idest puritatem conscien-
 tiæ, & ratio, quia in voluntate tua præstitisti de-
 tori puritatis meæ virtutem, & in iustitia appa-
 rebo purus, & mundus in conspectu tuo, & satia-
 bor cum apparuerit gloria tua, ad quam nos per-
 ducat ipse Deus qui vivit, & regnat &c.

*Explicit Opusculum sexagesimumquartum B. Thomæ
 Aquinatis, de modo confitendi, &
 puritate conscientia.*

EJUS.

EJUSDEM DOCTORIS

OPUSCULUM

SEXAGESIMUMQUINTUM,

De officio Sacerdotis.

Uia Sacerdotis officium circa tria principaliter versatur, videlicet circa divinorum officiorum celebrationem, Ecclesiasticorum Sacramentorum colationem, & populi instructionem, de his omnibus aliqua per ordinem sub brevitate ad laudem, & gloriam Dei & Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, & communem utilitatem, & maxime simplicium Sacerdotum eruditionem, prout occurreret nobis ex inspiratione Domini, & de Sanctis, & Sanctorum Patrum, & Sanctarum constitutionum regulis melius, & subtilius describemus.

De Horis Canonicis.

Divina quidem officia in septem Horas Canonicas distinguuntur, scilicet, Matutinum, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & Completorium. Has septem Horas debet Sacerdos quolibet die Domino reddere horis competentibus, ut *91. dist. Presbyter mane, & extra de celeb. Miss. Presbyter; nisi esset infirmus, in quo casu excusatur. 91. dist. Clericus victum.* Ex quo patet, quod non debet miscere Horas sub una oratione, sicut quidam faciunt, & male sed singulas Horas dicat, & distince. Si vero isto

impedimento detentus, horis competentibus non possit reddere, reddat postea quando poterit at, de do. & contu. Cum dilecti. Debet autem ipsas reddere in in Ecclesia, juxta illud: Ecclesis benedicite Deum: aliter reddat ubique, & honeste, quando commode poterit. Ad has septem Horas tenetur Sacerdos & alii clerici constituti in sacris ordinibus, sive habeant beneficium, sive non, & omnes illi qui percipiunt Ecclesiastica stipendia in quocumque ordine sint. arg. extra, de pos. cap. 1. & ad Hebr. 2. Sunt autem Ecclesiastici redditus deputati, ut ex eis sustententur qui in Ecclesia reddunt Domino divina officia, ut extra de cleric. resid. in Eccles. vel prel. cap. Cum ad hoc, de vit. & ho. cleric. cap. Cum ab omni. In modo vero, & ordine offician-di, quælibet Ecclesia se conformare debet Ecclesiæ matri, idest Metropoli, ut de consecrat. distinctio. 1. Institutio. & 22. dist. De his. Diebus tamen Dominicis 38. Psalm. 9. Lectiones, & 9. Psalm. dicimus aliis diebus minus sollempnibus; & pro festis 12. Psalm. & tres Lect. In septimana vero Paschali; & in septimana Pentecostes 3. Psal. & 3. Lect. dicimus: illi vero qui in aliis diebus tantummodo 3. Psalm. & 3. Lect. celebrare volunt, non ex regula sanctorum Patrum, sed ex fastidio, & negligentia probantur hoc facere, & de consecrat. distinctio. 3. in die Resurrectionis. Nec debet prætermittere officium mortuorum, quando dies sollempnis non impedit, ut extra de celebra. Miss. Quidam cap. Cum creatura. Missas quidem nullus celebret, nisi jejunus, & semel in die, excepto die Natalis Domini, in quo tres Missas celebrantur, ut de consecrat. distinctio. 1. Nocte natiuitatis sanctæ. Si vero necessitas immineat, puta quia oportet Sacerdotem celebrare pro defuncto, vel pro sponsalibus, vel scrutinio, & pro die, tunc potest bis celebrare, ut de consecrat. distinctio. 1. Sufficit, & extra de celebra. Miss. Constituti. Debet autem vino Sacerdos perfundere de-

gitos postquam accepit totum Eucharistiæ Sacramentum, & illud sumere, nisi eodem die aliam Missam debuerit celebrare, quia si vini perfusionem eodem die perciperet, non posset postea celebrare, utpote non jejunos, ut extra de cele. Miss. Ex parte vestra. Debet autem Sacerdos ponere in sacrificio Missæ panem azymum infermentatum, scilicet hostiam de puro frumento, non de alio blado, & vinum aqua mixtum, ut de consecr. distinctio. 2. in Sacramento, & debet plus ponere de vino, & longe minus de aqua, ut extra de celebrat. Miss. perniciosus. Et quoties celebrat Sacerdos, toties sanguinem, & corpus Domini accipiat, ut de consecr. distinctio. 1. Relatum. Paret autem Sacerdos calicem per se, vel paretur ipso præsentem, vel faciat parari coram se, non committat ulli scholari suo tantum, ne omittat vinum, vel aquam ex oblivione, sicut jam plures stulti fecerunt. Si vero non habeat vinum, potest uvas maturas in calice comprimere, & illud expressum aqua mixtum conficere, ut de consecr. distinctio. 2. Cum omne crimen. Missam tamen celebret in jejuniis in hora nona, alias Missas celebret in mane ab aurora usque ad tertiam, ut de consecr. distinctio. 1. Jejunus, & cap. Solent. Celebrat autem in Ecclesia, & non in aliis locis, ut de consecr. distinctio. 1. Sicut non alii. Si vero cogat necessitas, puta quia est in itinere, potest celebrare sub divo. Ita tamen, quod habeat supra altare tabulam per Episcopum consecratam, ut de consecr. distinctio. 2. Concedimus. Debet autem illa tabula esse lapidea, non lignea, ut de consecr. distinctio. 1. Altaria. Calix vero in quo conficitur, debet esse aureus, argenteus, vel stanneus, ut de consecr. dist. 1. Calix. Corporale vero debet esse album, nullo colore tinctum, ut de consecr. dist. 1. Consulto. Debent etiam omnia ista, scilicet calix, vestes & utensilia altaris in quibus sacrificatur, consecrari, & per Episcopum benedici, ut de consecr. dist. 1. cap. 6.

ut

ut extra de fac. un. Cum venissent. Quæ postquam fuerit nimia vetustate consumptas, comburantur; & cineres in loco mundo jacentur, ut pedibus transeuntium non coinquentur, ut consecrat. distm. 1. Altaris palla. Habeat autem Sacerdos crucem ad altare cum celebrat, quia in illo mysterio passio Christi representatur in memoriam Dominicæ passionis, sicut in reverentiam passionis Christi facimus festum de sancta Cruce, ut de consecrat. distm. 3. Crucis Domini, & cap. Sextam. Debet autem Sacerdos verba canonis Missæ ab illo loco Qui pridie quam pateretur, usque in finem consecrationis, cum summa diligentia, & sollicitudine proferre, ut non erret in eis, & non omittet aliquid ibi, nec reiteret, quia cetera quæ præcedunt, & quæ sequuntur, sunt de sollemnitate Missæ, sed illa sunt de substantia Missæ, utpote in quibus fit consecratio corporis, & sanguinis Christi, illis omisiss non fieret consecratio, ut de consecr. distinct. 2. Panis in altari est. Debet autem Sacerdos perficere totam formam verborum illorum in consecratione panis, scilicet usque hæc: Hoc est enim corpus meum, & tunc, scilicet quia jam facta est consecratio corporis Christi, & ipse Dominus noster Jesus Christus est in altari inter manus Sacerdotis, cum Angelis sanctis, ut de consecr. distinct. 2. Qui fit sanguis: Sacerdos se reverenter inclinet adorans verum corpus Christi. Et postea elevet in altum spectante populo, ut populus simul adoret. Alias si ante consecrationem elevaret, faceret idolatrare populum, & populum idolatria deciperet. Habeat autem Sacerdos lumen accensum, quando conficit, & cum sumit Sacramentum Eucharistiæ in Missa, & quando portat illud ad infirmum communicandum, extra de celeb. Miss. Sane, & cap. Lituras; & si distillaverit aliquid de sanguine, lambat illud si potest, & si ceciderit in ligno, vel lapide, vel in terra, radat illud Sacerdos, & comburat,

rat, & intus altare abscondat. Si vero ceciderit in pannum, lavet illud tribus vicibus, sumens loturam in calice, & ponat pannum juxta altare, ut de consecr. distin. 2. Si per negligentiam. Debet autem abstinere a celebratione, si habet conscientiam mortalis peccati, nisi confiteatur primo, ut 1. quæst. 1. Sacerdos. Si vero ex culpa sua ceciderit in pollutionem nocturnam, puta quia cogitavit peccatum ex delectatione, & ex hoc pollutus est, debet abstinere donec confiteatur. Si vero sine culpa sua, puta ex naturæ superfluitate, eodem die celebrare potest. Si vero ex alia levi causa, puta ex superflua potatione, seu ingurgitatione, eodem die abstinere debet, nisi imminet necessitas, & non habeat alium Sacerdotem, ut de consecr. distin. 6. Testamentum. Abstineat etiam Sacerdos si sit in notoria fornicatione, ut 21. distin. Qui sciunt, quia peccat ipse mortaliter celebrando, peccant etiam qui audiunt Missam ab eodem, ut 22. dist. nullus clericorum, & cap. Quæsitum. Abstineat autem omnino si sit suspensus, vel interdictus, aut excommunicatus, quia efficeretur irregularis per hoc. Et quia talis suspensus est quo ad se, & quo ad alios, peccat qui a tali recipit Ecclesiastica Sacramenta sciens: si tamen sit ligatus minori excommunicatione, non est suspensus quo ad alios, quia licet ipse peccet in conferendo Ecclesiasticum Sacramentum, non tamen peccat in hoc, qui ex fide ab ipso recipit, ut extra de cleric. excom. m. si. Celebrat. de conha. cler. & mu. Vestra. Et propter hoc, quandoque Sacerdos communicat excommunicato in verbis, vel in actibus, faciat se absolvere a quocumque Sacerdote si potest. Si vero Sacerdos in ipsa celebratione recordatur alicujus peccati mortalis, confiteatur si potest, vel saltem conteratur, & perficiat. Si vero non potest confiteri nihilominus conficiat, quia gravius peccaret, si deluderet populum, ut extra de celebrat. Miss. cap. Cum ho-

homine. Si vero in ipsa celebratione Sacerdos intercipitur in aliqua passione, & non possit perficere, alius Sacerdos incipiat, ubi ipse dimisit, & perficiat, ut 7. quæst. 1. Nihil. Debet etiam Sacerdos habere scholarem in Missa, qui iuvet ipsum; quia illud officium facere non potest solus, extra de si. Presbyt. Proposuit. Immo debet habere duos si potest ad minus, ut illa salutatio, Dominus vobiscum, verificetur, extra de consecr. distinct. 1. Hoc quoque. Potest autem Sacerdos pro pecunia celebrare, & locare operas suas ad annum, vel mensem, vel ad diem, sicut voluerit, si ad hoc non tenetur ratione beneficii, vel officii, extra de præ. Signatum, & 12. quæst. 2. Charitatem; quia si tenetur, non potest sine peccato pecuniam petere, vel aliquo modo exigere, ut extra de si. Cum in Ecclesiæ corpore; tamen sponte oblatam potest pecuniam recipere, ut 1. quæst. 2. Quam pro. Unde Sacerdos pro Diaconis Ecclesiæ suæ non potest ex pacto exigere, nec pignora petere, ut 1. quæst. 1. Placuit ut unusquisque: sed pro Diaconis aliquarum Ecclesiarum potest, quia ad hoc non tenentur, sed si volunt solvere, solvant quod in talibus est consuetum. Sacerdos postquam fecerit suum officium, libere, & absolute potest illud petere, & ad solvendum illud per superiorem compellere, extra de si. Ad audientiam. Tamen non potest Sacerdos illa intentione celebrare, vel officiare, ut ex hoc pecuniam consequatur, quia peccaret mortaliter, licet non sit simonia, ut extra de si. Tua nos. Pecunia ergo non debet esse causa celebrandi, sed occasio excitans, & inducens. Causa enim debet esse id, ad quod talia sunt inducta, seu instituta. Si vero offerentes habeant corruptam intentionem, credentes talia obtinere pro pecunia, non obest sanæ intentioni Sacerdotis, ut 1. quæstio. 1. Iudices. Ita tamen, quod Sacerdos intentione sua, vel in usu pecuniæ non offendas. Caveat autem Sacerdos ne recipiat obla-

lationes pro defuncto excommunicato, vel præciso, vel qui decessit in peccato mortali notorio, quia pro talibus non debet orare. 90. distin. cap. Oblationes, & 13. quæst. 2. Pro obeuntibus. Si vero in confessione veræ fidei decessit, etiam si sit in inferno, quia dubium est, tamen licet orare pro ipso, quamvis non possit proficere ei. 13. quæst. 2. Non extimemus. Tales enim non debent sepeliri in cœmeterio Ecclesiæ, immo si possent discerni sepulti, deberent exhumari, & ejici extra cœmeterium; extra de sepulcris sacris: cœmeteria in quibus corpora mortuorum excommunicatorum sunt sepulta, debent reconciliari asperione aquæ benedictæ, sicut fit in dedicationibus Ecclesiarum; extra de consecrat. Eccle. vel altar. consultisti. Soli etenim Catholici sepeliendi sunt apud Ecclesias, ut fideles euntes, & redeuntes orent pro ipsis, ut 13. quæst. 2. Non extimemus. Utrum autem celebrare quotidie, vel ex reverentia aliquando abstinere sit melius Sacerdoti, hoc relinquatur intentioni suæ, ut faciat in quo Deo credat magis vel melius placere, & ponitur exemplum de Zachæo, & Centurione, quorum unus placuit recipiendo, alter propter reverentiam abstinendo, dicens: Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum; de consecrat. distinct. 2. Quotidie; sicut mulier quæ patitur menstruum si vult communicari, & intrare Ecclesiam ex devotione, non est prohibenda, sed si ex reverentia vult abstinere, est laudanda, ut 5. distinct. Ad ejus vota. Ex negligentia tamen nunquam Sacerdos debet omittere, ut extra de celebr. Miss. Cum creatura.

De Sacramentis Ecclesiasticis.

Viso de officiis Ecclesiasticis, videndum est de Sacramentis Ecclesiasticis, quæ sunt septem, scilicet **Baptismus, Confirmatio, Pœnitentia, Eu-**
cha-

charistia, Etrema Unctio, Ordo, conjugium, seu Matrimonium. Et primo de Baptismo, qui ordine prior est, & necessarium est. 17. distin. Verum. Est enim janua, seu fundamentum Sacramentorum, extra de Presb. non Bapt. Veniens. Unde si quis omisso Baptismo ordinatur; non reciperet characterem, ut 1. quæst. 1. Si quis confugerit, ut si quis Presbyter deprehenderet se non esse baptizatum, debet baptizari, & iterum ordinari, extra de Presbyt. non bapt. Veniens. Consistit autem hoc Sacramentum in duobus, in elemento aquæ, & forma verborum, ut 1. quæst. 1. Detrahe, & extra de bapt. & ejus effectu. Non ut apponeret. In aqua enim debet baptizari, non in alio liquore, & undecumque sit illa aqua sufficit sive de mari, sive de fonte, sive imbribus, sive de glacie resoluta: Forma verborum est illa quam Dominus dedit Apostolis dicens: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; extra de baptis. & ejus effectum. Non ut apponeres: ita quod nihil omittatur de his verbis: & si omiserit aliquam de tribus personis, non dicitur baptizatus, de consecrat. distin. 4. In synodo. Nec debet omitti hoc verbum, dum dicitur, Ego baptizo te; extra de baptis. & ejus ef. Si quis puerorum. Si tamen corrumpat verba Sacerdos ex ignorantia latinæ locutionis, non nocet Sacramento, de consecrat. distin. 4. Retulerant. Ex satisfactione autem debet immergere ter, secundum hæc nostræ regionis consuetudinem, de consecrat. distinct. 4. De terra. Et debet formam verborum ore exprimere, & dum dicit verba baptizando, debet immergere in aquam, ut 1. quæstio. 1. Detrahe. Cetera verba quæ adhibentur ante, & post, oleum, & chrisma, quæ non sunt de substantia baptismi, sed de sollemnitate. Si tamen Sacerdos illa omittat ex contemptu, peccat graviter, quia sunt introducta ex generali consuetudine Ecclesiæ, de consecrat. distinct. 4. Sive parvuli, & generales consuetudines ser-

servari debent, sicut Evangelia, ut 11. distinct. Ecclesiasticarum. Sit autem Sacerdos cautus, ut per sese immergat, & per se elevet puerum de sacro fonte propter contingens periculum pueri, & postea tradat eum astantibus, & sciat se patrem spiritualement pueri, & compatrem parentum ex sola immersione, sicut alii elevantes. 20. questio. 1. Omnes; ita quod filia carnalis Sacerdotis contrahere non potest cum baptizato ab ipso, & matrimonium contractum, & consummatum dissolvetur, sicut inter filios duorum compatrum, extra de cog. spir. Ex litteris. Si vero imminet necessitas, vel infirmitas baptizandi, ut non possint solemnitates observari, quia timetur de morte baptizandi, tunc Sacerdos habeat aquam paratam in fonte vel in vase, & immergat puerum ter in aqua dicendo: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & postea si habeat opportunitatem repetat ea quæ omisit, extra de Sacrament. Unct. cap. Pastoralis, & cap. Presbyter. Si vero contingat imminente necessitate, quod puer baptizatus sit per aliquam mulierem, vel laicum, quis sic fieri aliquando consuevit Presbytero absente, Sacerdos in tali casu, quia probabiliter dubitat, baptizet eundem sub ista forma verborum: Si tu es baptizatus, non te baptizo: sed si non es baptizatus, ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; ut extra de baptism. & eius eff. De quibus. Si autem puer inveniat in platea, vel cœmiterio, & dubitetur utrum sit baptizatus, sicut sæpe fit de expositis, & projectis, baptizari debet; de consecrat. distinct. 4. Parvulus. Si vero aliquis magnus, & adultus venit ad baptizandum, quem Sacerdos præ mole corporis non possit immergere, tunc Sacerdos fundat aquam super corpus eius dicens, Ego baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & sic recipit baptismum. Tali enim adulto non imponitur poenitentia de commissis ante baptismum; sufficit

Sic enim tali peccatori Baptismi Sacramentum
 ad remissionem peccatorum omnium tam origina-
 lis, quam actualium, ut de consecrat. distinct.
 4. Sine poenitentia. Requiritur tamen in eo cordis
 contritio, sine qua non consequeretur veniam de
 actualibus peccatis, ut de consecrat. dist. 4. Omnis.
 Et talis adultus debet responderé de fide per se,
 non per alium, cum Sacerdos quærit de articulis
 fidei dicens: Credis in Deum Patrem &c. Credis
 & in Jesum Christum &c. ut de consecrat. distinct.
 4. Parvulus. Sed parvuli respondent per alios,
 quia per se non possunt hoc proferre, de consecrat.
 dist. 4. Parvulus. Habeat autem Sacerdos orarium,
 sive stolam ad collum cum baptizat. 13. distinct.
 Eccl. Habeat etiam cereum accensum, ut ostenda-
 tur sub typo luminis corporalis lux illa quæ illu-
 minat omnem hominem venientem in hunc mun-
 dum, sicut 21. distinct. Clericos, vel clericos, ut ex
 hoc apud homines fides augeatur: similiter extra
 de celebra. Miss. Sane. Admoneat autem Sacerdos
 Parrochianos suos, ut in septimana ante passio-
 nem Domini nostri mittant pueros suos, ut in-
 struantur de symbolo, de consecrat. distinct. 4. An-
 te baptismum, &c. Ante 20. dies. Credo quod si
 Sacerdos sit in tali loco, quod non possit habere
 aquam de fonte, vel de rivo, vel aliam, defodiat
 terram, si possit invenire, & si non poterit ha-
 bere, imploranda est bonorum omnium largitoris
 gratia, ut 20. distinct. De quibus. Si enim Sacer-
 dos facit quod potest, & quod non potest com-
 mittit Deo, tunc ipse supplet defectum, ut 22. dist.
 Qui quæritur. Parvuli delati ad baptismum res-
 pondeant per alios, quia per se non possunt. Idem
 est de mutis, surdis, & ægrotis, qui per se non
 possunt, ut de consecrat. distinct. 4. Parvuli. Po-
 test autem dari baptismus quandoque eadem hora
 quando natus est puer; ne interveniente morte,
 paganus mori valeat, qui redimitur per bap-
 tismum, ut de consecrat. dist. 4. Beati. Generalis

autem baptismus non debet celebrari, nisi in Sab-
bato sancto, & Sabbato Pentecostes, ut de consecrat.
distin. 4. Duo tempora. Nemo autem potest ba-
ptizare seipsum: sed alter debet esse baptizans,
& alter baptizatus, ut extra de bapt. & ejus of-
debitum. Ita duo sunt necessaria homini ad sa-
lutem, fides, & Sacramentum: sed ubi alterum
deest ex necessitate, ipse Deus supplet quod de-
est, in puero supplet fidem, in adulto supplet Sa-
cramentum: ubi utrumque deest, anima in æter-
num damnatur, ut de consecrat. distinct. 4. Firmif-
sime. Compaterni vero qui consentunt fidem pro
puero in baptismo, tenentur instruere ipsum pue-
rum jam adultum de fide, & charitate, ut de
consecratio. distinctio. 4. Vos autem omnia. Ca-
vere autem debet Sacerdos, ne vir teneat filium
uxoris suæ ad baptismum, sive habeat de se, sive
de alio, neque uxor filium viri sui. Si tamen fa-
ctum fuerit ex simplicitate, vel ex malitia non
sunt propter hoc separandi, ut trigesima quæstio-
ne prima dictum, & extra de cog. spi. capitul. Si
quis. Si tamen pater, vel mater filium suum ba-
ptizaverit in mortis articulo, cum non potest ha-
bere alium qui baptizaret, non sunt separandi:
nec aliquo modo peccaverunt, ut trigesima quæ-
stione prima ad limina. Potest autem ille idem,
qui tenuerit puerum ad baptismum, tenere ad chris-
ma, cum ex pluribus filiis aliquis compater fieri
possit. De consecratio. distinctio. 4. In catechismo.
Ille tamen qui non baptizatur, vel chrismatur,
nec ad baptismum, nec ad chrisma tenere potest,
ut de consecratio. distinctio. 4. In baptisate.

De Sacramento Confirmationis.

DE Sacramento Confirmationis, sive Chrisma-
tionis, breviter transeamus, prout spectat
ad Sacerdotem, quia illud Sacramentum spectat ad
collationem Episcopi. Presbyter enim ungit pue-
rum

rum sacro chrismate jam baptizatum in vertice, sed Episcopus ungit cum sacro chrismate in fronte, ut de consecr. distin. 5. novissime, de hoc plene tractatur, extra de sacra unct. cap. Cumque venisset; & in hoc Sacramento contrahitur compaternitas, sicut in baptismo, ut de consecrat. distinct. 4. In catechismo. 30. quæst. 4. Si quis ex uno. Debet enim Sacerdos monere parochianos suos, ut filios suos chrismati faciant, quia in Confirmatione, vel Chrismatione plene efficiuntur Christiani; de consecrat. distinct. 1. Omnes fideles: quia licet omisso Sacramenti non obsit puero morienti, ad salutem, prodest tamen viventibus, quia dat robur ad agones, & prælia hujus mundi; de consecrat. distin. 5. Spiritus Sanctus. Obest tamen presentibus si omittant ex contemptu, quia peccant graviter, cum sit Sacramentum necessitatis.

De cautela in confessione habenda.

DE pœnitentia multa in libris sanctorum Patrum, & scriptis inveniuntur Doctorum declarata. Quædam tamen quæ in usu ordinario magis occurrunt, duximus prælibanda: debet namque Sacerdos advertere utrum jurisdictionem habeat in illum vel in illam, quando audit ejus confessionem, puta si est parochianus ejus, alias si esset alterius, non posset ipsum absolvere, sine petita & obtenta licentia illius Sacerdotis cujus parochianus existit, ut de consecrat. distinct. 5. placuit, & extra. De pœn. & remiss. omnis utriusque sexus, nisi in articulo necessitatis, puta si pœnitens, & percussus, vel infirmus ad mortem, & non possit haberi proprius Sacerdos, in tali casu posset cuilibet confiteri etiam laico, & obtinere veniam ex desiderio Sacerdotis confitendo laico turpitudinem criminis, ut de pœnitent. dist. 6. cap. 1. Circa pœnitentiale judicium duo sunt necessaria Sacerdoti, scilicet munditia vitæ, & scientia discernendi in-

ter

ter lepram, & lepram. Munditia vitæ necessaria est, ut in nullo eorum sit judicandus, quæ in aliis est judicare paratus, juxta illud Domini, Qui sine peccato est, prius in illam lapidem mittat; scientia judicandi similiter necessaria est, ut cognoscat quid debet judicare, ut de pœnitent. distin. 5. cap. 1. circa medium, ut ex errore non imponat falsas pœnitentias, per quas animæ ad inferna trahuntur, ut de pœn. distin. 5. cap. Fratres; quia juxta sententiam veritatis, si cæcus cæcum præsumat ducere secum, in foveam ductor primus cadit, inde secutor, ut 38. distin. cap. Iphis, & de pœn. distin. 6. cap. 1. In primo autem inquirat Sacerdos diligenter in confessione peccata, & circumstantias peccatorum, scilicet tempus, modum, locum, & causam &c. Ut pœnitentes ex ignorantia, vel verecundia non celent in confessione peccata, ut de pœn. distin. cap. 1. circa finem, extra de pœnit. & remiss. omnis utriusque sexus. Et dum pœnitens confitetur, Sacerdos se exhibeat benevolam, & affabilem, & humanam, ut pœnitens non impediat in confessione sua ex austeritate Sacerdotis, & audita confessione, confortet ipsum utendo diversis experimentis ad sanandum ægrotum, nunc levando, & consulendo per spem veniæ, & gaudium æternæ vitæ, postea terrendo per pœnas æternas, & incendia gehennæ ostendendo, sicut viderit expedire, ut de pœn. distinct. 6. cap. 1. In fine, & extra de pœnitent. & remiss. Omnis utriusque sexus sicut videmus in medico corporali, qui freneticum per levia mitigat, & ad sanitatem reducit, & gulosum animum a vino, & a carnalibus asperis prohibet, ne per ea incurrat mortem. In quolibet autem peccato pœnitentia est arbitraria, ut Sacerdos consideret qualitatem peccati, & peccantis, ut si est senex, aut juvenis, aut dives, aut pauper, debilis, aut fortis, si est bene compos, aut compunctus, & alia, & omnibus bene consideratis, imponat ei pœnitentiam, & prout in arbitrio suo vi-

derit expedire, ut 26. quæst. 7. tempora. Et de pœn. distin. in mensuram. Ita tamen, quod juvenibus, maxime mulieribus, non imponantur itinera, & vagationes propter ætatis fragilitatem, ut 50. distin. pœnitentes, quia in eundo, & redeundo audit, & videt aliquid, per quod mulier juvenis colligit venenum mortis, & infundit aliis, quia non solum tactu, & ejus effectu, sed etiam aspectu quæcumque appetitur, & quisque appetit concupiscentiam feminarum, ut 32. quæst. 5. non solum. Masculis autem injungat pœnitentiam, scilicet genuflexiones, & alias satisfactions in Ecclesia faciendas, ad tollendam malam consuetudinem de non veniendo ad Ecclesiam diebus Dominicis, & festivis. Sit autem Sacerdos ita cautus, ut non imponat pœnitentiam ita gravem, & austeram pœnitenti, ut pœnitens totam dimittat, sicut adolescens qui fascem dejecit a tergo, quem super humeros portare non potuit, ut 26. quæst. 4. alligant; sed nec ita levem imponat, ne peccator contemnat peccatum, & ut ex levitate pœnitentiæ relabatur libentius ad peccatum, ut 50. distin. cap. 1. Faciat ergo quoddam temperamentum ex misericordia, & severitate, ut pœnitentia non sit nimis dissoluta, nec nimis rigida, ut 10. quæst. 5. Sunt namque. Tamen tutius est ponere minorem debito, quam majorem, quia melius excusamur apud Deum propter multam misericordiam, quam per nimiam severitatem, ut 26. quæst. 4. Alligant, in fin. quia talis defectus in purgatorio supplebitur. 25. distinct. qualis, & cap. Se. tamen reiteranti peccatum gravior est pœnitentia injungenda. Vulnus enim iteratum si incurratur gravius est ad sanandum, ut de pœnitent. distinct. 4. Inanis est pœnitentia. Ut autem Sacerdos ad ista sit doctus, & cautus, meditetur Scripturas Sacras, & dicta Sanctorum, in quibus ista inveniat. Nam propter hoc Dominus ponit verba sua in ore Prophetæ, & post commitit sibi curam animarum, dicens ad Hier: Ecce de-

dedi verba mea in ore tuo. Ecce constitui te super gentes & regna, ut 36. distin. cap. Ecce. Certe cum videamus medicos corporum revolvere quotidie, & legere libros physicales, & medicinales corporum in quibus docentur curare corpora moritura: magna stultitia est non legere libros sanctorum medicinales animarum in quibus docentur curare animas in æternum victuras. Majus est damnum unius animæ, quam de morte innumerabilium corporum, ut 24. quæst. 3. Si habeas, circa finem. Instruat Sacerdos confitentem, ut confiteatur omnia peccata pure, & sine palliatione, ut sicut peccata sunt in conscientia confitentis per memoriam, ita sint in ore ipsius per confessionem, nec dividat confessionem propter verecundiam, ut unum confiteatur uni, & aliud alteri, ut de pœnit. distin. 5. cap. 1. Ut cautus: & ut confiteatur per se non per nuntium, vel per scripturam, ut de pœnit. distin. 1. quem pœnitet in principio. Verumtamen dum Sacerdos inquit de peccatis, aut de circumstantiis peccatorum, ita caute inquirat, ut non instruat eum ad peccandum, quia nulli debemus parare laqueum. 17. distin. De viduis, sub nullo. Debet autem Sacerdos monere parrochianos suos, & si opus fuerit cogere, ut saltem semel confiteantur in anno, & communicent in Resurrectione Domini, extra de pœnitent. & remiss. Omnis utriusque sexus. Si vero Sacerdos timeat scandalum alicujus potentis de populo, & timet probabiliter, ut pejus inde oriatur, saltem denuntiet rectoribus, ac superioribus, ut per illos tales potèntes inducantur ad pœnitentiam, ut quæ non potest facere per se, faciat per alium. Sufficit enim Sacerdoti, ut faciat quod potest. Si autem pœnitens voluerit de aliquo peccato satisfacere, & in aliquo peccato remanere, puta ab usuris, & non a fornicatione, Sacerdos non debet omnino illam confessionem spernere, & sic secretum dimittere a se inconsultum: sed ipsam audire, &

dare sibi consilium, ut jejuset, vel elemosynas & alia bona faciat, & exerceat. Non tamen illum absolvat, nisi de omnibus confiteatur, & satisfaciat; extra de pœnitent. & remiss. quod quidem. Dominus enim noster totum hominem sanavit, & nullum sanavit, quem non omnino liberavit. de pœnitent. distinct. 3. Sunt plures. Denuntiet tamen, quod illa bona quæ facit in mortali peccato, non profunt sibi ad vitam æternam: sed ad hoc profunt, ut disponant, & habilitent ad pœnitentiam, ut legitur de Cornelio. 26. distinct. Deinde profunt etiam ad præmium temporale, de pœnitent. distinct. 3. ergo; vel ad supplicium in inferno, de pœnitent. distinct. 3. Si quis autem. Curat autem Sacerdos residere in tali loco, quando audit confessionem maxime mulierum, quod ab aliis videatur manifeste, sed a nemine audiatur, ne laici qui clericis oppido sunt infesti, & sunt prout ad suspicandum malum ex sinistra suspitione cordis percutiantur: sed a nullo audiantur quæ ibi dicuntur, ut illud iudicium soli Sacerdoti Confessori, & pœnitenti confitenti sit notum. Sufficit autem in illo divino officio testimonium Dei, & sanctorum Angelorum, qui illic assistunt, & coram quibus illud iudicium agitur, ut de pœnitent. distinct. 1. Quem pœnitent, & 50. distinct. De his vero. Sacerdos autem summa cura, & sollicitudine curare debet, ne revelet aliquid de his quæ dicta sunt sibi in confessione, neque per verbum, neque per aliud signum, sed si dubitat de aliquo peccato, & super hoc vult consulere magis peritum, ita caute quatet consilium de peccato, ut nullus aliquid perpendat de peccatore, alias esset in causa depositionis, ut de pœn. distinct. 6. Sacerdos, & extra de pœn. & remiss. utriusque sexus. Exhibeat se Sacerdos multa maturitate ne verbosus, aut loquax sit, ne propter hoc videatur ut suspectus in confessione, nec sedeat in conviviis in multitudine frequenter loquentium, ne aliquid verbum exeat

ex ore suo, quod noceat ipsi de revelatione confessionis, & si audiat verbum injuriosum a parochianis suis non reddat eis vicem pro vice, ne propter hoc insinuetur revelasse confessionis peccatum. Caveat autem Sacerdos ne dum audit confessionem mulierum, respiciat vultum earum, nec advertat qualitatem membrorum: propter quod bonum est, & congruum, ut mulier teneat in confessione locum magis imum, & Sacerdos magis altum, ut non de facili se videant mutuo, ne insidiante diabolo illa impediatur in confessione propter veracundiam, vel Sacerdos insidiatur ex illicita cogitatione: propter quod etiam Sacerdos expedita confessione juvenicularum mulierum non immoretur illa immiscere verba quæ confessionem perturbant, vel non adjuvent, nec ultra quam necesse est excogitare confessionem earum inquirendo vitiose motus membrorum suorum, & usus, quia ubi talis esca jacet, antiqui hostis stimuli non desunt ad tentandum. 81. distin. Oportet. Nec recipiat Sacerdos manus mulierum inter manus suas, sicut aliqui stulti faciunt, vel fecerunt, nec aliquo modo tangat mulierem: quia bonum est omnino Sacerdoti non tangere, ut 32. distin. Hospitiolum. Timeat autem Sacerdos instigationem versuti hostis, qui cum habeat mille nocendi modos, conatur a principio ruinæ suæ charitatem hominum, & bona opera perturbare, ut 16. quæst. 2. Visis. Debet autem Sacerdos omni tempore dare poenitentiam postulanti, & in ultimo artic. vitæ. de poen. distin. 6. in princip. & 16. quæst. 6. Si presbyter. Nec contrahat moram quandocumque advocatus fuerit ad poenitentiam imponendam, aliter puniri debet. Sed si infirmus, petit poenitentiam, & antequam Sacerdos veniat ad eum sit mortuus, vel amiserit loquelam, Sacerdos habeat eum pro confesso, & post mortem absolvat eum, ut de poenit. distin. 1. multiplex: ut extra de sent. excommunic. A nobis. Si autem aliquis

confiteatur aliquod peccatum de quo satisfacere non potest, puta rapuit aliena, quæ præ nimia paupertate reddere non potest, Sacerdos injungat sibi pœnitentiam, dicat tamen sibi, quod si veniat ad pinguiorem fortunam restituat ablatum, si restitui potest, ut 14. quæst. 6. Si res aliena. Item si mulier sibi supposuit partum alienum, ne bona viri sui convolverentur ad alias, vel suscepit filiam de adulterio quæ nutritur de bonis viri sui, in hoc casu audiat confessionem ejus Sacerdos, & similibus casibus, si qui tales occurrant, & absolvat eam, ut extra de pœnit. & remiss. officii. Item, si mulier habeat certam, & discretam conscientiam ex causa probabili, & vera, quod vir ejus sit consanguineus ejus, & ob hoc non vult contra conscientiam reddere debitum viro suo excommunicato, Sacerdos audiat confessionem suam, & absolvat eam, & communicet illi in occulto iudicio animarum, vitabit ipsam in publico, extra de restit. spol. Litera, extra de sentent. excommu. inquitum. Si autem aliquis confiteatur Sacerdoti aliquod peccatum, vel furtum, de quo satisfacere non possit, aut non vult, & mulier, aut Dominus rei furtivæ, petat excommunicationem inferri, Sacerdos debet excommunicare in genere, non in specie, sed dicat, Excommunico illum, vel illam qui fecit tale furtum, non nominando personam. Persona non debet nominari expresse, nisi convictus sit aliquis in iudicio: extra de offic. iur. ord. Si Sacerdos: & quodcumque Sacerdos excommunicat aliquem, scribat causam quare excommunicat, & in scriptis proferat, aliter incidit in illam constitutionem, ut extra de sentent. excommu. Medicinalis. Caveat autem Sacerdos ut non recipiat ad confessionem excommunicatos, interdictos, antequam absolvantur: quia cum tales sunt remoti a Sacramentis Ecclesiæ, non possunt eos absolvere durante vinculo interdicti, vel excommunicationis; sed si sit excommunicatus ab ipso

ipso Sacerdote, vel ab antecessore suo, potest ipsum absolvere præmissa satisfactione, & pœnitentiam impendere, ut 11. quæst. 3. si Episc. Si autem sit excommunicatus a Sacerdote alio, non posset ipsum absolvere jure ordinario, sicut nec posset aliorum parrochianos excommunicare, ut extra de sent. excom. A nobis: tamen in articulo mortis potest, vel posset simplex Sacerdos a quacumque excommunicatione absolvere; extra de sepulchr. cap. ult. Potest autem Sacerdos de omnibus peccatis venialibus, & mortalibus privatam pœnitentiam injungere, & absolvere fideliter confitentes, ut extra de pœn. & remiss. Deus; nisi prohibeatur ab homine vel a jure, ut si sint enormia crimina, in quibus requiritur major pœnitentia, & illa pro quibus requiritur sollemnis pœnitentia. Sollemnem enim pœnitentiam imponit Episcopus, non simplex Sacerdos. 50. dist. In capite quadragesimæ. Instruet autem Sacerdos parrochianos suos, ut addiscant symbolum, scilicet, Credo in Deum, & Pater noster, & confessionem: ista tria debent scire qui nesciunt legere, extra de pœnit. & remiss. Deus qui Ecclesiam. Et quando homines intrant Ecclesiam, aspergantur aqua benedicta, quam Sacerdos habet semper in Ecclesia paratam, quia in conspersione aquæ benedictæ remittuntur per gratiam peccata venialia, & debilitatur potentia inimici. ut de consec. distin. 3. Aquam. Et quando Sacerdos audit confessionem alicujus, post auditam confessionem injungat ei pœnitentiam salutarem, deinde faciat confessionem generalem, scilicet, Confiteor Deo. Et dum facit confessionem, instruet confitentem stare si xum ad terram pro reverentia absolutionis, ut ex hoc fides, & devotio augeatur pœnitenti: finita confessione, dicat Sacerdos: Misereatur tui omnipotens Deus &c. Indulgentiam &c. Et absolvat eum a peccatis, & ab excommunicatione restituens ipsum Ecclesie Sacramentis. Caveat autem Sacerdos,

dos, ut si quis vult confiteri ei alio audiente, non recipiat eum, sed quemlibet audiat separatim, ne unus audiat confessionem alterius nisi solus Sacerdos, ut extra de pœnitent. & remiss. Omnis.

De Sacramento Eucharistiæ.

DE Sacramento Eucharistiæ plura dicam sub eruditione simplicium Sacerdotum. Videamus ergo, quoniam iste tractatus excedit intellectum humanum, & hoc Sacramentum percipitur potius fide, quam doctrina, juxta illud dictum Domini, Nisi credideritis, non intelligetis. Plus enim in eo operatur credulitas mentis, quam perceptio corporis, ut de conse. di. 2. ad quid. Hoc Sacramentum Eucharistiæ sequitur pœnitentiam, quia non debet Sacerdos vere pœnitentibus illud denegare, ut de conse. dist. 1. Neminem. Est enim Sacramentum humanæ reconciliationis ad Deum, in eo quod Filius Dei assumpsit carnem humanam, & fecit se unum nobiscum Deus. In eo vero quod nos sumimus corpus Domini, & sanguinem ejus, efficimur unum cum ipso, & sic per Christum mediatorem reconciliamur æterno Patri, ut de consecr. dist. 3. In Christo pater. Sic ipse Salvator dicit ad Patrem: Volo Pater, quod fideles sint unum nobiscum sicut unum nos sumus, ut extra de sum. Tri. & fid. cath. damnatus. Nec debet solum istud Sacramentum ministrari per Episcopum, vel per Presbyterum: potest enim per Diaconum ministrari, ut de consecr. dist. 2. pervenit & 93. di. cad. præsentis, & cap. Diaconos. Est enim Sacramentum necessitatis, sicut Baptismus, & pœnitentia, unde dicitur variis a sanctis Patribus, ut 26. q. 6. qui recedunt: quia maxime dari debet morientibus, sicut viatoribus transeuntibus: ut extra de pœn. & remiss. quod vitæ. Unde Sacerdos debet esse sollicitus, ut

ut post pœnitentiam receptam communicet infirmum, ut sine communione non recedat, ut extra de pœn. & remiss. Deus qui Ecclesiam. Ideoque Sacerdos debet servare Eucharistiam, & habere paratas hostias consecratas pro infirmis communicandis de consec. dist. 2. presbyter: quam reponat in loco mundo, & singulari, ubi alia communia non ponantur, de quibus communicet infirmum quodcumque fuerit opportunum. Et quando ibi Sacerdos ad communicandum, portet plures hostias in eundo, & redeundo, ut populus se inclinans adoret verum corpus Christi, quod portatur manibus Sacerdotis. Portet autem Sacerdos illud publice, honeste, & honorifice ante pectus, indutus veste sacerdotali, cum reverentia, & timore, cum gaudio mundo, & decenti, præcedente ministro cum lanterna cum lumine, vel cum candelâ. Doceat autem Sacerdos populum in Ecclesia, ut quando levatur corpus Domini manibus Sacerdotis in altari, & quando portatur ad infirmum, omnes se reverenter inclinent flexis genibus adorantes, ut extra de celeb. Miss. Sane. Reponat autem Sacram Eucharistiam, & chrisma, & oleum in loco clauso, & consignato clavi, ut non possit aliqua temeraria manu extrahi, ut extr. de custo. Euch. cap. 1. Curet autem Sacerdos hostias consecratas reponere in loco decenti, ubi non marcescant: & si locus esset adeo humidus, quod non possent ibi durare, roscenseat eas, & revolvat frequenter, quia ex hac causa Sacerdos potest etiam in tempore generalis interdicti semel in hebdomada celebrare, januis tamen clausis, campanis non pulsatis, interdictis, & excommunicatis exclusis, ut extra de sent. exc. Permittimus. Quod si marcescerent, & veterascerent, sicut in aliquibus locis aliquando factum est, prout audivimus, jam desineret ibi esse corpus Christi, ut de consecr. di. 2. Qui bene: unde talis hostia non debet dari communicanti. Item dari debet corpus Christi je-
juno

sano stomacho ante cibum in honore tanti Sacra-
 menti, non post. de consecr. dist. 2. liquido: Si
 vero timeatur de morte, dari potest quodocun-
 que, ante, & post. Quando vero oportet Sacerdo-
 tem veteres hostias renovare, & consecrare de
 novo, sumat hostias veteres, & comedendo con-
 sumat jejuno stomacho, vel post Missam celebra-
 tam antequam sumat perfusionem, seu ablu-
 tionem digitorum. Illud idem faciat quando super-
 sunt hostiæ consecratæ communicationi populi, sicut in
 festo Natalis Domini, vel Resurrectionis, vel in
 aliis festivitibus, quibus communicant, ut de
 consecr. dist. 2. tribus gradibus. Debet autem Sa-
 cerdos dare panem seorsum, & calicem seorsum,
 nec debet Eucharistiam vino intingere, ut de con-
 secr. dist. 2. cum omne. Caveat autem Sacerdos,
 ut numquam porrigat sano, vel infirmo hostiam
 non consecratam pro corpore Christi, quia non
 debet populum deludere, cum falsa remedia sint
 veris periculis graviora, ut extra de celeb. Miss.
 de homine. Habeat autem Sacerdos orarium, sive
 stolam ad collum suum, quando communicat ali-
 quem, ut 23. div. ecclesiastica. Si vero aliquis
 sit infirmus, ita quod non possit hostiam totam
 sumere, quia forte patitur in gutture, Sacerdos
 frangat hostiam, & sumat inde aliquam particu-
 lam, quia pro qualibet parte sumitur corpus Chri-
 sti, quia in Sacramento per partes manducatur, &
 manet totum integrum, ut de consecrat. di. 2.
 Qui manducat. Sive plus, sive minus quis inde
 percipiat, omnes æqualiter, integerrime sumunt
 generaliter, & specialiter unusquisque, ut de con-
 secr. dist. 2. Quid sit sanguis. Cum autem Sacer-
 dos communicat sanum, vel infirmum, debet in
 porrectione facere Eucharistiæ facere signum crucis
 cum ipsa hostia in facie recipientis dicens: Cor-
 pus, & sanguis Domini nostri Jesu Christi con-
 servet, & custodiat te in vitam æternam. Cum
 vero porrigit calicem, dicat: In nomine Domini
 no.

nostri Jesu Christi: quia illud est purum vinum cum aqua, & non sanguis, cum non sit consecratum mystica prece Sacerdotis. Sanguis enim datur cum corpore per modum unionis, quia non est corpus sine sanguine, ideo debet dicere Sacerdos qui porrigit Eucharistiam: Corpus, & sanguis Domini nostri Jesu Christi conservet te in vitam æternam, Amen. Secus est in Sacramento altaris, ubi Sacerdos recipit seorsum sanguinem sub specie vini, tunc ipse recipit verum sanguinem Christi prece mystica consecratum: nam ante consecrationem erat vinum, post consecrationem vero est sanguis, quia benedictio consecravit, ut de consecr. dist. 2. Nos autem. Debet autem Sacerdos monere communicantes, ut sumant de calice tribus vicibus ad minus non propter aliquod mysterium, sed ut bene laventur ora sumentium, ne remaneant aliqua reliquia inter dentes communicantium, vel gingivas, & ut maleficæ mulieres non possint ita de facili reservare in ore corpus Christi ad aliquod earum maleficium perpetrandum, sicut sæpius intelleximus, quod plures maledictæ fecerunt. Debet autem teneri dum communicant, aliquod gausape ante pectus sub mento saltem ante caput illius gausapis, in quo Sacerdos tenet Eucharistiam ambabus manibus expansis, ut si tota ceciderit hostia, vel aliqua particula, non possit cadere in terram, vel conculcari, non est enim sine culpa, quando corpus Christi ex negligentia cadit in terram, ut de consecr. dist. 2. Qui bene & 1. quæst. 1. Interrogo. Si vero aliqui pueri de parrochia Sacerdotis venerint ad communicandum in festo Nativitatis, vel Resurrectionis Domini, & tantæ adhuc innocentia sint, quod nullo adhuc gravati sint gravi peccato, & sint tantæ discretionis, & compunctionis, quod sumant cum aliqua reverentia, & timore, potest Sacerdos dare eis corpus Christi post aliqualem confessionem, quæ inducit in illis devotionem, & assuetudinem consistendi: quia licet

nec non habeant actualem discretionem confitendi, & conterendi, tamen in ipsis operatur Sacramentum, cum non inveniatur obicem malitiæ in eis, ut extra de Baptism. & ejus effectu. Majores, in fine. Si autem indiscreti fuerint, & malitiosi, utpote in quibus malitia excedit ætatem, non debet Sacerdos indistincte talibus dare corpus Christi. Parvulis vero ita teneris, quod sumere illud non possunt, debet Sacerdos in mortis articulo vinum cum aqua in calice pro confirmatione porrigere, non quod sit Sacramentum, sed fides, & assuefactio Sacramenti. Illud autem credo, & rogo omnino vitandum, quod quidam Sacerdotes facere consueverunt, ut videlicet quando portant Eucharistiam ad infirmum non portant vinum de Ecclesia sua, sed accipiunt de domo infirmi. Portet ergo Sacerdos vinum de Ecclesia sua cum ipsa Eucharistia de segete sua si habet, ad domum infirmi: si vero non habet, acquirat unde possit, vel emat, & ab Ecclesia sua deferat ad infirmum, ne per hoc lædatur in tanto Sacramento fides illius infirmi, qui sic moraliter, & perniciose fumeret, cum in illo Sacramento plus operetur fides percipientis, quam Sacramenti perceptio, ut de consecr. distinct. 2. Ut quis. In omnibus enim Sacramentis, & in isto præcipue, quia magis caligat oculus rationis, debemus informare viros, & mulieres ad fidem, & devotionem non solum per verba, sed etiam per actus nostros exteriores, ut extra de celebrat. Miss. Sane. Sed si Sacerdos sit suspensus, vel excommunicatus, aut interdictus, vel remotus a collatione, & perceptione hujus Sacramenti, in hoc casu peccat Sacerdos in conferendo, & peccat ille qui scienter recipit ab eo. Si vero probabiliter ignoret de facto, non peccat, ut extra de cler. interdi. vel ex. minif. Apostolic. Si vero Sacerdos ligatus sit minori excommunicatione tantum, peccat Sacerdos in conferendo, sed non peccat ille qui recipit, quia

quia in casu Sacerdos, etsi sit remotus a perceptione Sacramentorum, non tamen a collatione, ut extra de cler. interdict. vel ex minori. tali celebrat.

De Sacramento Unctionis.

EXtrema unctio debet dari adultis infirmis, poenitentibus, & petentibus, de quorum morte timetur. Sane enim, & pueris, & non poenitentibus dari non debet: & debet dari ab Episcopis, vel Presbyteris, & non ab aliis, ut 95. distin. Quod illud &c. sequenti. Consistit autem hoc Sacramentum in unctione quæ fit ex oleo sancto, & oratione quæ funditur a Presbytero super infirmum, ut cap. præallegato. Debet autem adhiberi in hac unctione oleum benedictum per Episcopum, quod dicitur oleum infirmorum, & non oleum catechumenorum, quia illud adhibetur in Sacramento Baptismi; extra de sacra unctione, Cum venissent. Unde peccant Sacerdotes qui inungunt de alio oleo: peccant etiam in illa capitula, qui volunt dare illud oleum capellanis suis cum alio oleo, facientes quamdam divisionem Sacramentorum ex avaritia, vel ex jactantia, quia faciunt illos errare, dum unguunt infirmos de oleo catechumenorum. Si vero Sacerdos deprehenderit se errasse, & ex errore de alio oleo unxisse, debet adhuc de alio oleo debito ungere, & supplere quod omisit, ut extra de sacramen. unctione cap. 1. Et ille Sacerdos qui inungit, debet super infirmum fundere orationem: non enim unus debet inungere, & alius orationem dicere, sicut quidam fatui Sacerdotes facere consueverunt, ut non fit divisio Sacramenti, ut 23. distinct. Quorundam: possunt tamen alii Sacerdotes simul cum ipso Sacerdote inungente, & orante orare. Et debent etiam plures Sacerdotes adhiberi in collatione hujus Sacramenti, si fieri potest: nec
hoc

hic est taxatus numerus, quot Sacerdotes debeant interesse, quia sufficiunt duo, si plures haberi non possunt; possunt etiam communicare centum si volunt: sed quando non possunt esse plures Sacerdotes, potest unus Sacerdos cum scholare suo, & ex causa potest solus Sacerdos illud Sacramentum conferre infirmo, ut extra de verborum significatione. Quæ sunt. Debet autem Sacerdos istud oleum, & aliud oleum, & chrisma in die 5. feriæ hebdomadæ sanctæ per singulos annos de anno in annum renovare ad Sacramenta conferenda, & vetus in Ecclesia concremare, ut de consecrat. distinct. 3. Literis: & de oleo novo per Episcopum benedicto baptizare, & inungere, & non de veteri, alias esset graviter puniendus, nisi hoc faceret ex gravi necessitate, ut de consecrat. distinct. 4. Si quis de oleo. Et si oleum, vel chrisma ex frequenti usu deficeret, potest Sacerdos adhibere oleum non consecratum cum oleo consecrato; & totum efficitur consecratum, ut extra de consecrat. Ecclesiæ, vel altar. Quod in dubiis. Nec debet Sacerdos in collatione hujus Sacramenti pecuniam exigere, nec aliquo modo petere, quoniam hoc esset simoniacum, sponte tamen oblatum potest recipere. In nullo enim Sacramento permittitur pecuniam postulare, sed dari, ut prima quæstio. 3. cap. ultim. Si vero infirmus voluerit alios clericos præter clericos Ecclesiæ suæ convocare ad ipsum inungendum, Sacerdos parochialis Ecclesiæ licet non debeat pecuniam petere, potest tamen denunciare sibi, & dicere: Ego & socii mei nihil petimus, parati sumus sine aliqua satisfactione. Aliis vero cum sint extranei, est honestum, & consuetum ut aliqua elemosyna tribuatur. Item, potest illud Sacramentum iterari, sicut & poenitentia. Nam ista tria Sacramenta, scilicet Baptismus, Confirmatio, & Ordo iterari non possunt: reliqua possunt iterari, quæ sunt quatuor: quia enim iteratur morbus peccati, necesse erat ut posset iterari medicina Sacramen-

menti. Prodest autem istud Sacramentum ad quos. Primo, quia citius sanantur infirmi si sint convalescitur, secundo quia tollit peccatum veniale, sicut patet auctoritate Jacobi, unde sumitur istud Sacramentum, ubi dicitur, Jacobi 5: *Alleviabit eum Dominus, & si in peccatis fuerit, dimittentur sibi.* Si autem infirmus qui petit unctionem, amisit notitiam, vel loquelam antequam Sacerdos veniat ad eum, nihilominus ungitur eum Sacerdos, quia in tali casu debet etiam baptizari, & a peccatis absolvi, ut extra de bapt. & ejus effect. *Majores.* Potest autem corpus defuncti lavari, ut moris est apud quosdam, etiam si eadem die qua natus decesserit, quia talis lotio non obest defuncto nec prodest, sed prodest vivis qui per hoc reddunt testimonium fidei suae, quia tale corpus in generali resurrectione habet resurgere, ut. 12. qu. 2. *Non extimemus.*

De Sacramento Ordinis.

DE Sacramento Ordinis dicendum est, quod novem sunt Ordines Ecclesiastici, ad quos clericus finaliter promovetur, ut 25. dist. *Perlectis:* in quorum collatione talis est ordo. In primis enim tonsura efficitur clericus, ut extra de ætate & qualita. ordin. prædic. Cum contingat, qui aliter dicitur *Psalmistam* 25. distinct. *Perlectis*, ubi ad *Psalmistam*: deinde efficitur ostiarius, deinde exorcista, deinde lector, deinde acolytus, deinde subdiaconus, deinde diaconus, deinde Presbyter, deinde Episcopus, ut 77. distinct. cap. 1. Ad instar cœlestis militiae, ubi sunt novem ordines Angelorum, in quibus alii majores, alii minores, & dum minores exhibent reverentiam majoribus, & majores minoribus dilectionem impendunt, fit in eis vera concordia ex diversitatis contentione, ut 79. distinct. **Ad hæc autem.** Possunt autem semper recipi minores Ordines, sed sacri Ordines non possunt re-

cipi nisi septies in anno, videlicet in quatuor sabbatis temporum, & in sabbato sancto, & in sabbato ante Dominicam de passione Domini, ut extra de temp. & disp. de eo. Sacros autem Ordines dicimus a subdiaconatu & supra, ut 32. dist. Erubescant. Isti enim qui ad hos ordines promouentur, coguntur omnino continere, & profiteri castitatem, ut 38. distinct. Nullum facere subdiaconum. Debet autem quilibet clericus a suo Episcopo ordinari, vel de licentia sui Episcopi, ut 9. quæst. 2. iug. Si vero aliquis clericus de ignorantia, vel oblivione omisso aliquo medio fecerit se ad altiorem ordinem promovere, debet se abstinere ab executione illius ordinis, donec tempore debito, & statuto ad hoc receperit ordinem quem omisit, ut 52. dist. Sollicitudo. Et nota, quod quilibet prædictorum ordinum habet privilegium fori sui, & enormitatis, unde non potest conveniri nisi in foro Ecclesiæ: & quicumque percutit aliquem clericum, eo ipso incidit in excommunicationem, a qua non potest absolvi, nisi in articulo mortis, vel auctoritate Papæ, ut 17. quæst. 4. Si quis suadente. Et debet deferre tonsuram rotundam, non quadratam, vel fenestratam desuper caput ad modum spheræ, alias debet puniri, ut 23. dist. Prohibete. Aliter non conceditur ei ministrare ad altare, nisi cum tonsura, & veste congrua, ne faciat inde scandalum aliis, 23. distinct. cap. Presbyter. Debent etiam benedicere mensam quandocunque comedunt, & cibo sumpto gratias referre Deo, ut 43. dist. Non liceat.

De Sacramento Matrimonii.

DE Sacramento Matrimonii pauca dicemus, quæ spectant ad officium Sacerdotis. Est enim Sacramentum laicorum, laicis enim concessum est uxores ducere, filios procreare, terram colere, & temporalia possidere. Clericis convenit ab omni
 stre-

Arripitu temporalium cessare, vacare contemplationi, & orationi, quod designat rasura capitis, & corona quam habent in signum regni quod expectant in Christo, utpote in sortem Domini electi, ut 12. quæst. 1. Duo sunt: tamen quidam clerici possunt habere temporalia ad communem utilitatem indigentium exemplo Domini 12. q. 1. Habebat & Dominus, & 12. q. 2. Aurum Ecclesia habet. Quicquid enim habent clerici de redditibus, debet esse pauperum, & domus eorum debent esse communes ad susceptionem peregrinorum, ut 16. q. 1. c. ult. Aliter autem si ex avaritia retinent, & accumulunt, apud strictum judicem rei sunt omnium illorum quibus convenire possunt, ut 47. distinct. Sicut hi. Clerici in minoribus constituti possunt contrahere matrimonium si contrahere volunt, sed in sacris ordinibus a subdiaconatu, & supra nunquam, in 32. distinct. De illo cler. perdit tamen beneficium clericus conjugatus: quia non potest habere Ecclesiam & uxorem, seu beneficium ecclesiasticum cum uxore, ut extra de cleric. conjug. Joan. Potest autem redire ad clericatum si habuerit unicam uxorem, tamen virginem, ut 32. distinct. Nemo. Ad Sacerdotem pertinet curare ne in parrochia sua contrahantur clandestina matrimonia, & incestuosa, & ideo inveniri debent publica sponsalia, & aliæ sollempnitates consuetæ, per quas excluduntur, & revelantur ista impedimenta, propter quæ celebrat Sacerdos Missam specialem, in qua benedicit sponsam cum sponso, ut 30. qu. 5. per totum. Requiritur tamen quod sponsa benedicatur per Sacerdotem si sit virgo, ut habeat in se signaculum Sacramenti: signat enim Ecclesiam, quæ virgo Christo nupsit, & virgo in fide permanet, juxta illud Apost. 2. Corinth. 11: Respondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo; ut notatur extra de biga. Debitum, propter quod etiam mulier corrupta non potest in sacram virginem consecrari, ut 12. q. 5. Ille au-

tem, & 26. distinct. Acutius ; & ita quantum ad hoc requiritur major castitas in muliere quam in viro. Prius tamen quam sponsalia contrahantur, Sacerdos denuntiet publice in Ecclesia personas, inter quas matrimonium debet contrahi, ut quicumque sciverit aliqua impedimenta, infra certum terminum dicat, aliter Sacerdos non celebret sibi Missam, quia graviter puniretur a jure ; extra de clandest. sponsa. Cum inhibito. Illud autem non omitto, quod quando Sacerdos celebrat Missam sponsalium, facta consecratione antequam dicat, pax Domini, benedicat sponsam cum sponso, & peracta benedictione redeunt ad altare recepturi corpus, & sanguinem in altari. Ego autem laudo, & tutius reputo meo iudicio, ut Sacerdos prius sumat corpus, & sanguinem Domini, propter periculum quod posset intervenire in tanto strepitu hominum de corpore Christi, & propter periculum conscientie Sacerdotis, & sic peracto illo divino mysterio, Sacerdos vadat ad benedicendum illos ; sed ante benedictionem Sacerdos interroget illos utrum unus consentit in alterum per verba de presenti, & velit ipsam in conjugem habere, & hoc facto fundat benedictionem super capita amborum, principaliter tamen super mulierem, ratione cujus celebratur Missa, & datur benedictio, sicut patet ex verbis, & forma ipsius benedictionis. Et data benedictione, sicut moris est, Sacerdos accipiat manum dexteram sponsæ in manu sua involuta pallio quo induitur, & assignet eam sponso per verba consueta, & facto signo crucis dimittat eos in pace. In his sollempnitatibus maxime attenditur consuetudo, quia in quibusdam Ecclesiis hæc sollempnitas non servatur. Debet etiam Sacerdos curare, ut aliquis de parrochia non contrahat cum consanguinea sua, vel affine sua usque ad quartum gradum, nec in ipso gradu, ut extra. de consang. & affin. Non debet, & 35. qu. 3. *Æqualiter.* Si autem ab una parte in quinto gradu, ex altera

ra vero in secundo, vel in tertio, vel quarto possunt contrahere, quia quanto gradu remotior quis distat a stirpe, tanto gradu differt a quolibet per aliam lineam descendentium ab eodem, ut extra. de consang. & affin. ca. ult. Nec debet aliquis contrahere cum affine data consanguineo suo, & hoc si sponsalia contracta fuerint post septennium, quia tale matrimonium non potest contrahi, & contractum dirimitur, extra. de spon. impu. c. Literas. Nec inter filios duorum compatrum potest contrahi matrimonium, si per eos, vel per alterum eorum compaternitas est contracta, ut extra, de cons. spirituali super eo. Nec debet quis contrahere cum adultera quam duxit de facto vivente uxore sua, vel cui dedit fidem contrahendi post mortem uxoris suæ, ut extra. de eo qui duxit in matrim. quam polluit per adulterium cap. ult. Secus si uxor secunda nescia fuit de prima uxore. Nam in hoc casu post mortem primæ uxoris remanet matrimonium cum secunda, nec dissolvitur ad petitionem viri, ut extra de eo qui duxit in matrim. c. 5. & penult. Nec debet quis contrahere mortua uxore cum illa, cujus filium uxor sua dum viveret de sacro fonte levavit, secus si aliqua levavit alium ipsius uxoris suæ tantum, quia cum illa posset contrahere, ut 39. q. 4. Qui spirituales, & cap. Post uxoris; quia vir, & mulier communicant sibi affectiones, & non passiones, ut ibidem notatur: uxor enim viro acquirit compaternitatem, & vir uxori post contractum matrimonium, & consummatum tam in baptismo, quam in confirmatione sacri chris-matis agendo, idest tenendo filium alterius ad baptismum, vel ad chrisma, secus patiendo, si ejus filius, vel filia teneatur. Dicit enim magister Hugo, quod non solum in baptismo, sed in omnibus præludiis contrahitur compaternitas, ut 3. q. c. 1. Vin. & alii dixerunt, quod non, ut extra de cog. spiritu. contracto. Sed quia adhuc sub iudice lis est, ideo de ipsis præludiis quæ præ-

cedunt baptismum, & eorum caussis, aliqua differamus. Cum puer defertur ad Ecclesiam baptizandus, Sacerdos primo sufflat in modum crucis in faciem ipsius pueri, ut propter Sacerdotis mysterium Spiritui Sancto cedat fugiens malignus spiritus, ut de conse. dist. 4. Postquam. Post sufflationem vero signatur baptizandus signaculo sanctæ crucis tam in fronte, quam in toto corpore, & ut tunc diabolus recognoscens signaculum suæ mortis, sciat eum jam esse signatum per signaculum alienum, ut de conse. dist. 4. Postea. Signatur deinde pabulo salis in ore, ut sapientiæ sale conditus, foetore careat iniquitatis, ne putrescat vermibus peccatorum, ut de conse. dist. 4. Ex hinc postea tanguntur nares, & aures baptizandi de saliva Sacerdotis, & dicitur ei verbum, quod Dominus dixit quando sanavit infirmum mittens digitum suum in auriculam dicens: Ephpheta, quod est aperire, ut aperiantur nares ad recipiendam notitiam Dei, & aperiantur ei aures ad audiendam mandata Dei, ut de conse. dist. 4. Postea. Deinde ungitur in pectore de oleo sanctificato, ut cor illius confortetur in fide sanctæ Trinitatis, ut nullæ reliquæ latentis inimici remaneant in ipso. Ungitur etiam inter scapulas, seu spatulas de eodem oleo sanctificato, ut per Dei gratiam roboretur ad bona opera facienda, ut de consecratione distin. 4. Deinde post baptismum jam receptum ungitur in vertice, sive cerebro sacro chrismate, ut regni Christi particeps fiat, & sit paratus reddere rationem de fide quam suscipit in baptismo, ut de consec. dist. 5. Postquam. Et nota quod ante baptismum ungitur oleo sancto, sed post baptismum de chrismate sacro, quia sic est Christianus a Christo, ideo ungitur chrismate, quia dicitur a Christo, ob hoc etiam omnes baptizati dicuntur Christiani; quasi extra de sacra unctione. Cum venisset.

Cir.

Circa instructionem populi duo sunt necessaria, scilicet doctrina, & vita pura, ut doceat populum verbo, & opere, ædificet exemplo. Debet enim frequenter exponere verba sacre Scripturæ, idest sanctorum Patrum exempla, prout juxta congruitatem temporis, & moris viderit expedire ad cognitionem veritatis, & per exempla suæ conversationis, & vitæ ædificare auditores, & approbare quod dicit in cordibus auditorum ad amorem, & affectionem veritatis, ad quod designandum in Exodo vestimentis Sacerdotis tintinnabula inserta leguntur, ut audiantur sonitus, quando ingrediuntur sanctuarium in conspectu Domini, ut non moriantur, quia contra se iram judicis cœlestis erigit, nisi vita Sacerdotis simul cum linguæ sonitu uniformiter clamitet, modumque teneat in prædicando, ut juxta capacitatem audientium prædicet utilia, & intelligibilia, non alta quæ non possunt intelligi, vel quæ aliquo errore vulnerent conscientias audientium: neque superflua, quæ fastidium generant, aut tædium in animis auditorum. 43. distinctio. Sit rector. Non enim sufficit vita bona sine doctrina. Si enim Sacerdos ex ignorantia, vel negligentia non prædicet populo suo veritatem, nec exponat eis viam salutis, reus erit apud Deum animarum illarum quæ sub ipso perierunt ex defectu doctrinæ. 43. dist. Fessus & 30. dist. Si quis diaconus. Si vero Sacerdos diligenter doceat populum, & quantum in se est annuntiat eis viam salutis, & illi non acquiescentes ei pereant, Sacerdos sine culpa erit in die judicii apud Deum, & illi soli remansuri sunt in pœnis, ut 47. dist. c. ult. Aliter autem quantumcunque Sacerdos sit bonæ vitæ, non sufficit ei ad salutem, si curam habeat animarum: ex sola enim negligentia, quam habet ad subditos, damnaretur, ut 40. dist. Sic propterea Heli Sacerdos in se sanctus fuit, sed quia filios non erudit in omni disciplina, & correctio-

ne, superius cecidit, & mortuus est, ut extra de simo. Licet Heli in prin. Nec iterum sufficit doctrina sine vita. Si enim Sacerdos malæ vitæ sit, perdit fructum doctrinæ, quia cum ipse sit criminofus, non habet frontem corripiendi criminofum, ut 25. dist. c. ult. Laici enim de facili corrumpuntur per exempla malæ vitæ Sacerdotis, & ex hoc contemnunt verbum Dei, & sacrificium, & ex pravis exemplis Sacerdotis peiores fiunt, ut 50. dist. De his vero. Cujus enim vita despicitur, restat ut ejus prædicatio contemnatur, ut in qu. quarta idem testatur. Tot enim Sacerdotes digni sunt mortibus, quot ad subditos perditionis exempla transmittunt, ut 11. q. 4. Præcipue. Sacerdos autem qui nec habet regimen in se, nec rationem, nec delicta detersit, nec filiorum crimen correxit, canis impudicus dicendus est magis quam Episcopus. 2. q. 4. Qui nec. Sic ergo patet, quod Sacerdos debet utrumque habere, scilicet puritatem vitæ, & doctrinam, quantumcumque sit hoc difficile. Nam ut dicit Augustinus: Nihil in hac vita, & maxime in hoc tempore difficilius officio Episcopi, vel Presbyteri, si perfunctorie, vel adulatorie res agatur: sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militent, quo noster Imperator jubet, ut 40. dist. Ante omnia. Dominus noster Jesus Christus, qui est fons omnium bonorum, de cujus plenitudine omnes accipimus, tales Sacerdotes det nostris temporibus, quales descripti sunt, qui cum Patre, & Filio, & Spiritu Sancto vivunt, & regnant per infinita secula seculorum. Amen.

Explicit Opusc. sexagesimumquintum. De officio Sacerdotis.

EJUSDEM DOCTORIS

OPUSCULUM

SEXAGESIMUMSEXTUM

*Expositio Missæ, quid significant illa
quæ fiunt ibi.*

IN virtute sanctæ crucis, & sacramenti altaris magna est convenientia, & magna efficacia, cum per utrumque excludantur contraria, & renovetur, & sanctificetur Ecclesia. Duplici autem ratione renovamur, ut scilicet prius exuamur a vetustate, deinde induamur novitate. Septem sunt quæ in sacramento altaris attenduntur universaliter, scilicet quæ sit causa Missæ, quæ differentia, quis finis, quæ virtus, quis ordo, quæ ratio, & quæ utilitas. De causa Missæ. Causa Missæ est tripartita, scilicet honor sanctorum, salus vivorum, & requies defunctorum. Præmittitur autem quasi prologus oratio, & invocatio Trinitatis, in quo prælibatur, & ostenditur quæ sit causa Missæ sequentis. Suscipe sancta Trinitas, &c. Ibi continetur, ut sanctis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem, defunctis ad requiem. Tripartita est ergo differentia: nam secundum differentiam partium Ecclesiæ tres sunt Missarum differentiæ, ut scilicet alia dicatur pro sanctis, alia pro vivis, alia pro defunctis fidelibus. Sunt enim tres partes Ecclesiæ, scilicet pars in exultatione, pars in peregrinatione, & pars in expectatione. In exultatione sunt vivi, subjacentes veritati, & tribulationi: in expectatio-

ne

ne sunt fideles defuncti, qui expectant opem, & requiem. Secundum harum trium partium differentiam, sunt tres differentiarum finium Missarum, & officiorum. Alium enim finem habet Missa pro sanctis, quia *Ite Missa est*: alium finem Missa pro vivis, quia *Benedicamus Domino*, & alium finem Missa pro defunctis, quia *Requiescant in pace*. In fine Missæ pro sanctis, invitamur ad illam gloriam, in qua sancti jam requiescunt per *Ite Missa est*, hoc est hostia a Patre nobis Missa est, vel a nobis ad Patrem remissa est, ideo festinate ingredi ad illam requiem. Finis vero Missæ pro vivis hortatur nos qui sumus in hac peregrinatione, ut demus jugiter Deo benedictionem, & gloriam. Juxta illud Ps. 113: *Nos qui vivimus, benedicimus Domino, &c.* In fine Missæ pro defunctis, eis optamus requiem per *Requiescant in pace*, quod in principio petimus: similiter per *Requiem æternam, &c.* De virtute Missæ: crux Christi est, quæ sacramentum est altaris, & quæ sacramentum Ecclesiæ consecrat, & sanctificat. De ordine crucis in serie canonis. Et nota quod septem ordines crucis in serie canonis sunt, quos Spiritus Sanctus multa sapientia ordinavit. Primus ordo, a *Te igitur clementissime Pater*, usque ad *Quam oblationem*: secundus est, a *Quam oblationem*, usque ad *Qui pridie*: & tertius est, a *Qui pridie usque ad Unde & memores*: quartus est, ab *Unde & memores*, usque ad *Per quem hæc omnia*: quintus est, a *Per quem hæc omnia*, usque ad *Per ipsum*. Sextus est, a *Per ipsum*, usque ad *Pax Domini*: septimus est, a *Pax Domini*, usque ad finem Missæ. In singulis autem ordinibus sunt causæ profundæ, & rationes, quæ rationabiles movent quæstiones, quas spiritus cui vult aperit. In primo ordine canonis tria apponimus, & pro tribus rogamus Deum, & tria petimus, & ideo tres cruces facimus.

Qua-

Quare ibi ponimus panem, vinum, & aquam.

TRia apponimus, idest panem, vinum, & aquam. Quare autem ista tria potius quam alia apponantur, quæstio oritur. Tripartita vero causa. Prima causa, quia inter omnia humanæ vitæ sustentandæ necessaria, præcipua sunt panis, vinum, & aqua, & magis communia, & utiliora, & magis necessaria: propterea potius debuerunt apponi, quam alia, & in illud quod melius, & utilius est omnibus, & super omnia ad vitam capeffendam magis necessarium transformari, idest in corpus, & sanguinem Christi. Secunda causa est, quia in his res ipsa, & virtus sacramenti intelligitur, sine qua ad hoc sacramentum indigne acceditur, & ad iudicium non ad salutem sumitur. In aqua enim intelligitur fides quæ latet, & nutritur in aquis. In vino, quod lætificat, & accendit, intelligitur spes. In pane, qui confirmat, & reficit, intelligitur charitas. Vel in pane qui corroborat, intelligitur Pater, qui est omnium fortitudo. In vino, quod lætificat, intelligitur Filius qui est gaudium omnium nostrum, quod nemo tollet a nobis. In aqua quæ mundat, & lavat intelligitur Spiritus Sanctus, unde Ezechiel. 36: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Vel in aqua intelligitur munditia castitatis, in pane fortitudo & opera pietatis, in vino, quod accendit, rectitudo intentionis. Hæc enim tria accedentibus ad altare ita necessaria sunt, ut sine his cum salute nemo accedere possit, ideo in eminentiori loco paratur altare, ut ascensuri his gradibus studeant seipfos præparare: unde in quarto ordine canonis antequam dicamus, Panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ, pro necessario offerimus hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam: sed de his in consequentibus dicendum est. Tertia causa est, quare prædi-

ca

Etia tria apponuntur, scilicet panis, vinum, & aqua, quia pro tribus generibus hominum rogamus, etiam trina nobis donari petimus. Igitur secundum hoc, tria, panem, vinum, & aquam ponimus, pro tribus autem rogamus. Primo, simul generaliter pro omnibus, ubi dicimus, In primis quæ tibi offerimus pro Ecclesia, &c. Secundo, pro familiaribus nostris absentibus, ubi dicimus, Memento Domine famulorum famularumque, &c. Tertio, pro circumstantibus, ubi dicimus. Et omnium circumstantium. Tria etiam petimus, primo ut dies nostri disponantur in pace: secundo, ut eruamur ab æterna damnatione: tertio, ut mereamur numerari in Dominico grege, quæ omnia ibi habemus ubi dicimus, Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum jubeas grege numerari. Quia ergo tria ponimus, tria rogamus, tria petimus, propterea tres cruces facimus, ut per virtutem crucis primo quæ apposita sunt benedicantur, secundo, ut hi pro quibus apponuntur roborentur, tertio autem, ut quæ petimus, impetrentur. Quare primo tres cruces facimus. Soluta ergo est hæc quæstio, quare in hoc ordine tres cruces fiant, ut quando dicimus, Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, scilicet majestati divinæ, ut hæc dona referantur ad naturam, hæc munera ad gratiam, hæc sancta sacrificia illibata ad incorruptionis gloriam. Quare autem hoc sacramentum iteretur, vel quomodo bene sumatur, vel quid bene sumptum operetur, vel quare sub hac specie sacramenti veritas lateat, rationabiles quæstiones oriuntur.

Causa quare hoc Sacramentum iteretur.

QUare hoc sacramentum iteretur, triplex est causa. Prima est, ut qui quotidie labimur, per hoc quotidie relevemur. Secundo, ut sicut

cut in medio paradisi erat lignum vitæ, ita sit corpus Christi assidue in medio Ecclesiæ, quo criminaliter peccantes arceantur, donec per pœnitentiam satisficientes ad hoc, & per hoc reconciliati revertantur, vel redeant. Tertia est, ut per hoc unum corpus efficiamur cum Christo, & mediante Christo, unum efficiamur cum Deo: unde Jo. 5: Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Deinde bene sumitur; si quis per fidem integram, confessionem puram, & pœnitentiam dignam ad hoc præparatur. Deinde sumptum tria operatur. Primo peccata purgat, secundo virtutes roborat, tertio in vitam æternam resuscitat. Joan. 6: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in novissimo die. Quare hoc sacramentum speciebus sit velatum. Quare sub specie sacramenti veritas lateat, vel veletur, triplex est causa. Prima est interrogatio fidei. Secunda augmentum meriti. Tertia defectus infirmi. Primo enim homo fidem interrogat, ut interrogando probet, & consentiat. Secundo, ut per fidem probatam majus meritum acquirat. Tertio, ut nostræ infirmitati parcat, dum seipsum in suæ majestatis claritate non manifestat: sed sub quodam velamine occultat. In primo ordine petimus ut quæ apposita sunt benedicantur. In secundo vero petimus, ut quæ in primo benedicta sunt, in verum, & summum sacrificium transformentur. Quare secundo facimus quinque cruces. Quinque vero cruces facimus: quia quæ benedicta sunt in id transformari petimus, quod in quinque præcellit omnibus: scilicet in triplici prærogativa, & charitate gemina: ideo dicimus, benedictam: omni scilicet plenitudine gratiarum, & ascriptam, summa dignitate, & honore, Ratam, summa, & æterna potestate: sed quia hic triplex prærogativa parum vobis prodesset, nisi charitatem geminam exhiberet,

ret, propterea dicimus, ut nobis corpus, & sanguis fiat dilectissimi filii tui Domini nostri Jesu Christi: cujus charitas gemina fuit, quam habuit ad Patrem, & gregem, Patri obediendo, & pro grege moriendo, vel charitas gemina, qua corpus, & animam posuit. Aliter, vel ideo quinque cruces facimus, ut ex prædictis quinque necessaria nobis impetremus, scilicet, ex participatione sanguinis remissionem peccatorum, ex participatione corporis, unitatem, & societatem sanctorum, ex summa, & æterna potestate, timorem, & sollicitudinem mandatorum, ex summa dignitate, & honore, honestatem vitæ, & morum, & ex plenitudine gratiarum impetremus plenitudinem præmiorum.

Quare tertio duas cruces facimus.

IN tertio ordine petimus, ut quæ in primo, & secundo benedicta sunt, in verum, & summum sacrificium corporis, & sanguinis Christi transformentur: & ideo duas cruces facimus. Et nota, quod iste ordo brevior est, quam alius; sed profundior, & magis sapientia plenus: unde in hoc duplex quæstio movetur: prima est quare non nisi duæ cruces fiant: secunda quare in hoc ordine potius, quam in ceteris substantia panis, & vini in verum corpus Christi, & sanguinem transeat. Solutio primæ quæstionis est: quia nulla alia nisi hominis natura sola duplex redimenda erat, scilicet corpus, & anima. In hoc autem ordine, nostra redemptio, & reparatio celebratur, per quam humana natura liberatur, & ideo duplex crux fit hic propter redemptionem duplicis naturæ. Solutio secundæ quæstionis est: quia triplex est ordo, scilicet naturæ, justitiæ, & gratiæ. Ordine naturæ flos præcedit fructum, ordine justitiæ pœna sequitur peccatum, ordine gratiæ superabun-

abundat gratia peccatum, & misericordia impenditur, ubi nullum præcedit meritum, & ideo nec natura potuit, nec justitia debuit, ut panis, & vinum fieret corpus vel caro, & sanguis: sed sola gratia divina hoc potuit, & voluit, hoc fecit, & facit. Sicut autem sunt tria tempora, scilicet tempus ante legem, tempus sub lege, & tempus post legem, vel tempus gratiæ: venit Dominus Jesus Christus qui hoc sacramentum celebravit & instituit, sicut & in hoc tertio ordine canonis de pane, & vino, corpus, & sanguinem consecrat, & conficit. Et nota, quod hæc tria ad hoc sacramentum sunt necessaria, scilicet ordo, actio, & intentio. Ordo, ut sit Sacerdos, actio, ut verba proferat, quæ Christus dixit in cœna, intentio, ut ad hoc proferat, & hæc tria requiruntur in aliis sacramentis, præterquam in baptismo qui est necessitatis. Quandoque vero proferuntur jocosè verba pertinentia ad sacramenta, vel ad instruendum ignaros, & non habent tunc efficaciam illam vel effectum sacramenti. In quarto ordine præsentem vero & summo Sacerdote, jam apud Patrem innotescunt præces nostræ præsentem summa, & vera hostia, jam minor prætenditur mora, trium magnalium quæ fecit celebratur memoria, ut tam per eum, quam per ea quæ fecit Patris spectetur clementia.

Quare quarto fiunt quinque cruces.

Quinq; ergo cruces facimus, non quod eum qui præsens est sanctum sanctorum sanctificemus, sed ut per ejus poenitentiam offeramus, & sumamus hostiam salutarem, & eidem conformati sanctorum consortiis mereamur admitti: Dominus enim Jesus Christus in passione sua fuit hostia para, in resurrectione fuit hostia sancta, in ascensione hostia immaculata, panis vitæ æternæ esurientibus, calix salutis perpetuæ, justitiam
sa.

facientibus: ei ergo assimilari, & conformari debemus, qui ad ipsum offerendum, & sumendum accedimus.

Quare Sacerdos extendit brachia per modum crucis.

Sed quia hoc non potest fieri nisi passionem, resurrectionem, & ascensionem ejus studeamus imitari, propterea trium istorum memoriam facimus, cum dicimus: Unde & memores Domine nos tui servi, sed & plebs tua sancta ejusdem Christi Filii Domini Dei nostri tam beatæ passionis, nec non ab inferis resurrectionis, sed & in cælos gloriosæ ascensionis; ut scilicet ex imaginatione passionis per munditiam castitatis, simus puri, & offeramus hostiam puram, ex imitatione resurrectionis obtineamus rectitudinem intentionis & offeramus hostiam immaculatam, ex perceptione panis sancti, vitæ æternæ obtineamus virtutem & fortitudinem charitatis, & participatione calicis salutis perpetuæ, obtineamus magnitudinem & æternitatem. Tria ergo in hoc ordine sancto præcedere invenimus, quia tria prædicta necessario primum offerre debemus, ut ad panem sanctum vitæ æternæ, & ad calicem salutis perpetuæ digne perveniamus. Alia ratio, quare quinque fiunt cruces in isto quarto ordine: vel ideo quinque cruces facimus, quia propter quinque rogamus, & quia quinque petimus propter quinque rogamus. Primo generaliter pro fidelibus vivis omnibus ibi. Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris. Secundo specialiter pro altaris sacrificio participantibus: ibi, supplices te rogamus, &c. ut quotquot, &c. Tertio pro defunctis familiaribus, ibi, memento etiam Domine famulorum famularumque tuarum, &c. Quarto generaliter pro fidelibus defunctis omnibus, scilicet ipsis, & omnibus in Christo, &c. quinque petimus: duo, scilicet nobis, idest vivis, & tria fidelibus defunctis, duo

nobis, scilicet ut omni benedictione cœlesti, & gratia repleamur. Tria fidelibus defunctis, scilicet refrigerii sedem, quietis beatitudinem, & luminis claritatem. Ideoque in hoc quarto ordine de omnibus Patribus qui ante legem fuerunt, scilicet Abel, Abraham, Melchisedech præcipue ponitur memoria: quia in eorum personis, & sacrificiis, persona, & sacrificium Christi præfigurabatur.

Quare ponuntur duo ordines Sanctorum novi testamenti, primo & quarto ordine, & majores in primo, & plures.

Sed quare in hoc ordine, & in primo ordine canonis duo ordines Sanctorum novi testamenti ponuntur, in primo vero ordine plures, & majoris auctoritatis sancti commemorantur? Quia cum in isto officio, & ministerio, mirabilia, & incomprehensibilia agantur, idest substantia panis, & vini in veram carnem, & verum sanguinem Christi confectetur, majoribus, & pluribus auxiliis indigemus. In hoc vero, idest in quarto ordine, idest post consecrationem, & pauciores, idest quindecim, & minores sancti ordinantur, ut per virtutem sacramenti, quod tractamus & offerimus, eorum adjuti precibus, & meritis, quindecim charitatis gradibus ascendamus, & invicti ad sanctorum consortium transeamus. Multo ergo majus est, & mirabilius substantiam panis, & vini in verum corpus, & sanguinem Christi converti, quam in sanctorum consortium admitti.

Quare quinto sunt tres cruce.

IN quinto ordine, ut petitionum nostrarum consequamur efficaciam, captamus benevolentiam triplicem: quia commendamus personam Patris, personam Filii, & personam Spiritus Sancti. Commendamus personam Patris per ineffabilem pote-

statem, ubi dicimus, Domine sancte Pater, &c. personam Spiritus Sancti per multiplicem largitatem, ubi dicimus, Et præstas nobis; personam Filii, ubi dicimus, Per quem hæc omnia, per mirabilem sapientiæ profunditatem, quia ita ordinavit canonem, ut ad verbum creationis crucem non faciamus, ad tria autem consequentia faciamus, scilicet sanctificas, vivificas, benedicis. Et quare ter? hæc est causa: quia humana natura ex statu pristinæ conditionis, nec habuit profectum virtutis, nec stabilitatem boni operis, nec consummationem beatitudinis. Ex prima ratione creationis pollebat naturali ratione, gaudebat arbitrii libertate, per se autem non poterat stare nec proficere sine gratia adjutrice, & sanctæ crucis virtute. Ex virtute autem sanctæ crucis, & gratiæ adjutricis stabilis efficitur, & benedicta, propterea ad primum verbum creationis non facimus signum crucis. Et adhuc tria facimus, sanctificas, scilicet fide, & remissione peccatorum; vivificas, scilicet sacramento fidei, & virtute bonorum operum; benedicis, scilicet plenitudine gratiarum, & consummatione bonorum. Ideo ergo tres cruces facimus: quia per ejus virtutem & amorem, tria obtinemus, quia super omnia indigemus, vel commendamus personam Filii per multiplicem potestatem, ostendentes eum esse primo Deum naturæ, secundo Deum veniæ, tertio fontem vitæ, quarto Regem gloriæ. Prima potestas est: quia potest omnia ex nihilo creare: secunda est, quia potest peccata dimittere: tertia est, quia potest gratiam, & virtutem dare, & augere: quarta, quia potest emendatos, vel perseverantes in bono gloria, & beatitudine coronare. Et per quem Domine hæc omnia semper bona creas, ecce Deus naturæ; sanctificas: ecce Deus veniæ; vivificas: ecce Deus fons vitæ; & plenitudo virtutis, & gratiæ; benedicis: ecce Rex corona æternæ gloriæ. In sexto ordine per eum

qui venit in sexta ætate, & per virtutem crucis eius, jam plenius omnem veritatem cognoscimus, & per eum Deum Patrem honoramus, & glorificamus, ubi majori sumpta fiducia, & audacia, ut ad summam pacis omnium petitionum pertingamus, & bravium, colligimus orationem, Pater noster &c.

Quare est ibi tanta diversitas in crucibus.

IN hoc enim ordine quinque cruces facimus, ut per virtutem, & amorem crucis, quinque gradus in cognitionem veritatis ascendamus, sine quibus salvi esse non possumus. Primus gradus est fidei de æternitate Patris, secundus de æqualitate Filii, tertius de unitate essentiæ, quartus est de modo essendi, quintus de unitate Spiritus Sancti cum utroque, idest cum Patre & Filio. Et nota, quod in hoc ordine longe alius modus & alia ratio quam in aliis ordinibus observetur, eo quod in crucibus faciendis magna diversitas ostenditur, & corpus Domini integrum manu tenetur, & in eodem oratio Dominica continetur, unde & inde multæ quæstiones oriuntur. Prima quomodo est, quare in crucibus faciendis tanta diversitas ostenditur. Sed quare diversitas ostenditur? prima est, quia crux ex utraque protenditur ultra calicem, secunda quia calicem coæquatur, tertia est quia infra calicem coarctatur, quarta & quinta quia ante calicem deprimitur. In prima ergo cruce æternitas Filii cum Patre intelligitur, in secunda æqualitas, in tertia unitas Spiritus Sancti, in quarta, & quinta quod est æternus, & unus Deus. In eo autem quod dicitur, Per ipsum, intelligitur creatio. In eo quod dicitur, Cum ipso, intelligitur conservatio. Per Filium enim Pater creavit & creat universam creaturam, cum Filio Pater &c. cum Spiritu Sancto regit, & disponit, & conservat: unde dicitur: Est tibi Deo Patri omnipotenti in unitate Spiritus Sancti omnis honor, & gloria.

Quare corpus Christi integrum tunc manu teneatur .

Secunda quæstio est , quare corpus Christi integrum in eisdem crucibus faciendis manu teneatur , quod ideo fit , quia in sexta ætate ita integer , & perfectus homo apparuit , & ipsum perfectum , & integrum exhibuit , & pro nobis se obtulit , ideo in sexto ordine eum integrum manu teneamus , quem fide , & opere perfecte imitari debemus .

Quare oratio Dominica dicatur hic .

Tertia quæstio est , quare in hoc ordine potius quam in aliis dicatur oratio Dominica . Dicendum , quod ideo fit ; quia in sexta ætate Dominus iste veniens , orationem Dominicam docuit , & ideo in sexto ordine convenientius quam in aliis ponenda fuit . Septimus ordo a pace incipit , & ad pacem tendit : & inde , Pax Domini ; est enim pax inordinata superbiorum , qui contempto superiori obediunt inferiori . Est pax simulata proditorum , Hierem. 20. Eccles. 12. est pax immunda fornicatorum , est pax celebrata rebellium , & schismaticorum , est pax gratiosa iustorum . Hæc est pax Domini ordinata , quæ ordinem diligit , vera quæ neminem fallit , munda quæ omnia inquinamenta refugit , pudica , & æterna quæ finem nescit . In hoc autem ordine quæstiones multæ oriuntur , quæ Spiritu Sancto revelante solvuntur . Prima quæstio est , quare tres cruces fiant ibi . Pax Domini , &c. Solutio hæc est , quia tres sunt vitæ humanæ naturæ , prima est animæ simul cum corpore , secunda est animæ relicto corpore , tertia est resumpto corpore . In prima vitæ pax est necessaria , quæ longe facit a crimine , in secunda quæ longe facit a terrore , in tertia quæ longe facit ab utroque consummata gloria , & beatitudine , & ideo dicitur

ERUS .

mus, Pax Domini sit semper vobiscum. Secunda quæstio est, quare istæ non supra, vel extra calicem, sed tantum intra fiant. Solutio, quia in septima ætate quando accipietur ab octava pax consummata, non erit quidem unde exterius sit dolendum, sed unde interius potius sit gaudendum, propterea cruces non extra, sed intra facimus. Tertia quæstio est, quare tertia particula Domini corporis manu teneatur in crucibus faciendis. Solutio, tertia pars Domini corporis quam manu tenemus cum cruces facimus, pars est Ecclesiæ quæ est in exultatione, & gaudet cum Christo in æterna beatitudine. Quarta quæstio est, quare eadem particula factis crucibus descendit in calicem. Solutio. Dicendum, quod quia laborem signat, & imitationem Dominicæ passionis, habet suum interius, & suum exterius. Exterius pressuram, & tribulationem, interius gaudium, & consolationem: propterea tertia particula descendit in calicem, quia post laborem cum Christo æternam recipiet requiem. Quinta quæstio est, quare duæ partes extra calicem remanent. Solutio, duo partes Domini corporis, quæ extra calicem remanent, duæ partes sunt Ecclesiæ, una pars quæ est in peregrinatione, alia quæ est in expectatione. Sexta quæstio est, quare agnus Dei dicitur ter, & quare in duobus primis est convenientia, & quare in uno sit differentia, ibi Dona nobis pacem. Solutio, tria sunt tempora, quorum duo sunt tempora misericordiæ, tertium est pacis & justitiæ. Quia ergo in tempore tribulationis, speratur, & expectatur misericordia, in tempore vero resurrectionis pax conservatur atque justitia: propterea quando dicitur Agnus Dei, &c. in duobus primis est convenientia, in tertio vero est differentia.

Explicit Opusculum sexagesimum sextum, de expositione Missæ.

EJUSDEM DOCTORIS

OPUSCULUM

SEPTUAGESIMUM.

*Praeclara quaestiones, super Librum Boetii
de Trinitate. (a)*

A initio nativitatis investigabo, & ponam in lucem scientiam illius, Sap. 6. Naturalis mentis humanae intuitus pondere corruptibilis corporis aggravatus, in prima veritatis luce, ex qua omnia sunt facile cognoscibilia, defigi non potest, unde oportet quod secundum naturalis cognitionis progressum ratio a posterioribus in priora deveniat, & a creaturis in Deum. Rom. 1: Invisibilia ipsius a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur; & Sapientiae 13: A magnitudine speciei creaturae cognoscibiliter poterit Creator horum videri: & hoc est quod dicit Job. 36: Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul. Creaturae enim, per quas naturaliter cognoscitur Deus, in infinitam ab ipso distant. Sed quia in his quae procul videntur, facile visus decipitur, ideo ex creatoris in Deum cognoscendum tendentes, in errores multiplices inciderunt: unde Sap. 14. dicitur, quod creaturae factae sunt muscipulae pedibus insipientium, & in Psal. 63: Defecerunt scrutantes: & ideo Deus humano generi aliam tutam viam

co-

(a) Opusc. 67. 68. & 69. omittuntur.

cognitionis providit, suam notitiam per fidem mentibus hominum infundens: unde dicitur 1. Corinth. 2: Quæ Dei sunt nemo novit nisi spiritus Dei: nobis autem revelavit Deus per spiritum suum: & hic est spiritus quo efficimur credentes. 2. Cor. 4: Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Psal. 115: Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur. Sicut ergo naturalis cognitionis principium est creaturæ notitia a sensu accepta, ita cognitionis desuper datæ principium est primæ veritatis notitia per fidem infusa, & hinc est quod diverso ordine hinc inde procedit. Philosophi enim qui naturalis cognitionis ordinem sequuntur, præordinant scientiam de creaturis scientiæ divinæ, scilicet naturalem Metaphysicæ: sed apud Theologos proceditur e converso, ut Creatoris consideratio considerationem præveniat creaturæ. Hunc ergo ordinem secutus Boetius ea quæ sunt fidei tractare intendens, in ipsa summa rerum origine principium suæ considerationis instituit, scilicet de Trinitate unius simplicis Dei. Unde ei competunt verba præmissa *Ab initio &c.* In quibus verbis circa præsens Opusculum, quod ad Symmachum Patritium urbis composuit, tria possunt notari, scilicet materia, modus, & finis. Materia quidem hujus operis est in una divina essentia trinitas personarum, quæ confurgit ex prima nativitate, qua divina sapientia a Patre æternaliter generatur. Proverb. 8: Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram: & Psal. 2: Ego hodie genui te. Quæ quidem nativitas initium est omnis nativitatis alterius, cum ipsa sola sit naturam perfecte capiens generantis: omnes autem aliæ imperfectæ sunt, secundum quas genitum, aut partem substantiæ generantis accipit, aut solam similitudinem: unde oportet quod a prædicta nativitate omnis alia nativitas per quamdam imitationem derivetur; & Phil. 3: Ex quo omnis paternitas in

cælo, & in terra nominatur, & propter hoc dicitur filius primogenitus omnis creaturæ. Col. 1. Ut nativitatis origo, & imitatio designetur, non eadem generationis ratio: & ideo convenienter dicitur: Ab initio &c. Prover. 8: Dominus possedit me in initio viarum suarum, nec solum creaturarum est initium prædicta nativitas, sed etiam Spiritus Sancti, qui a generante, genitoque procedit. Pro hoc autem quod non dicit initium nativitatis investigabo, sed ab initio, designatur, quod in hujusmodi nativitatis initio ejus perscrutatio non finitur, sed quod ab hac incipiens ad alia procedit, ejus namque doctrina in tres partes dividitur. Prima namque de trinitate personarum, ex quarum processione omnis alia nativitas, & processio derivatur, continetur in hoc libro, quem præ manibus habemus, quantum ad id quod de trinitate, & unitate sciendum est. In alio vero libro, quem ad Joannem Diaconum Ecclesiæ Romanæ scribit de modo prædicandi quo utimur in personarum distinctione, & essentiæ unitate, qui sic incipit: Quæro an pater. Secunda vero pars est de processione bonarum creaturarum a Deo bono, in libro qui ad eundem Joannem scribitur de hebdomadibus, qui sic incipit. Postulas a me. Tertia vero pars est de separatione creaturarum per Christum. Quæ quidem in duo dividitur. Primo namque proponitur fides quam docuit Christus, qua justificamur, in lib. qui intitulatur de fide Christiana, qui sic incipit: Christianam fidem. Secundo explanatur, quid de Christo sentiendum sit, scilicet quomodo duæ naturæ in una persona convenient, & hoc in libro de duabus naturis, & una persona Christi, ad eundem Joannem scripto, qui sic incipit: Anxie te quidem. Modus autem tractandi de Trinitate duplex est, ut dicit Augustinus in 1. de Trini. scilicet per auctoritates, & per rationes, quorum utrumque Augustinus complexus est, ut ipsemet dicit. Quidam enim
sap.

sanctorum patrum, ut Ambrosius, & Hilarius, alterum tantum profecuti sunt, scilicet per auctoritates. Boetius vero eligit profecui secundum alium modum, scilicet secundum rationes, præsupponens hoc quod ab aliis fuerat per auctoritates profecutum. Et ideo modus hujus operis designatur in hoc quod dicit: Investigabo; in quo rationis inquisitio designatur. Eccles. 39: Sapientiam, scilicet Trinitatis notitiam, antiquorum, scilicet quam antiqui sola auctoritate asseruerunt, exquireret sapiens, id est ratione investigabit. Unde in proemio præmittit: *Investigatam diutissime*. Finis vero hujus operis est, ut occulta manifestentur, quantum in via possibile est, Eccl. 24: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt, & ideo dicit. *Ponam in lucem scientiam illius*. Job. 28: Profunda fluviorum scrutatus est, & abscondita produxit in lucem.

Textus.

Investigatam diutissime questionem, quantum nostra mentis igniculum illustrare lux divina dignata est, formatam rationibus, litterisque mandatam offerendam vobis, communicandamque curavi, tam vestri cupidus judicii, quam nostri studiosus inventi. Quam in re quid mihi sit animi quoties stilo excogitata commendo, tum ex ipsa difficultate materie, tum ex eo quod vobis, id est vobis tantum colloquor, intelligi potest. Neque enim fame jactatione, & inanibus vulgi clamoribus excitamur, sed si quis est fructus exterior, hic non potest aliam nisi materie similem sperare sententiam. Quocumque igitur a vobis dejectos oculos partim ignava segnitie, partim callidus livor occurrit, ut contumeliam videar divinis tractatibus irrogare, qui talibus hominum monstris non agnoscenda hic potius quam conculcanda projecerim. Idcirco stilum brevitate contraho, & ex intimis sumpta philosophiæ disciplinis novorum verborum signifi-

rationibus velo, ut hic mihi tantum, vobisque, si quando ad ea, converteritis oculos colloquantur: ceteros vero ita submovimus, ut qui capere intellectu nequiverit, ad ea etiam legenda videantur indigni. Sane tantum a nobis oportet quæri, quantum humanæ rationis intuitus ad deitatis valet celsa conscendere. Nam ceteris quoque artibus idem finis est constitutus, quousque potest via rationis accedere. Neque enim medicina agris semper affert salutem. Sed nulla erit culpa medentis, si nihil eorum quæ fieri oportebat omiserit, idemque in ceteris. At quantum hæc difficilior quæstio est, tantum facilior debet esse ad ventam. Vobis tamen illud etiam inspiciendum est, an ex beati Augustini scriptis semina rationum in nos venientia fructus attulerint. Nunc de proposita questione hinc sumamus initium.

Huic ergo operi præcæm præmittit, in quo tria facit. Primo breviter causas operis prælibat, in quo reddit auditorem docilem. Secundo excusationem subjungit, in quo reddit auditorem benevolum, ibi. *Idcirco stylum*. Tertio ostendit sui operis originem, & quasi doctrinam esse Sancti Augustini, in quo reddit auditorem attentum, ibi. *Vobis tamen id inspiciendum*. Proponit autem quatuor causas operis, in prima parte. Primo materialem, cum dicit: *Investigatam diutissime quæstionem*, scilicet de trinitate personarum unius Dei, in duo, & difficultatem materiæ insinuat, quæ diutina investigatione indiguit: & studii diligentiam, qua ipse eam diutissime investigavit, ut intelligatur investigatam a nobis, quamvis etiam intelligi possit investigatam a pluribus, quia a principio nascentis Ecclesiæ hæc quæstio ingenia fidelium maxime fatigavit. Secundo tangit causam efficientem, & proximam, sive secundariam, cum dicit. *Quantum mentis nostræ ioniculum*. Et primam sive principalem ibi. *Illustrare lux divina dignata est*. Proxima quidem causa hujus investigationis fuit intellectus auctoris, qui

qui recte igniculus dicitur. Ignis enim, ut dicit Dionysius 15. cœle. Hier. maxime competit ad significandas divinas proprietates, tum ratione subtilitatis, tum ratione luminis, tum ratione virtutis activæ propter calorem, tum ratione situs, & motus. Quæ quidem maxime Deo convenient, in quo est summa simplicitas, & immaterialitas, perfecta charitas, omnipotens virtus, & altissima sublimitas. Angelis autem competit mediocriter, sed humanis mentibus infirmo modo, quarum propter corpus conjunctum puritas inquinatur, & lux obscuratur, & virtus debilitatur, & motus in summo retardatur: unde humanæ mentis efficacia recte igniculo comparatur. Unde nec ad hujus quæstionis veritatem inquirendam sufficit, nisi divina luce illustretur, & sic divina lux est causa principalis, mens autem humana causa secundaria. Tertio tangit causam formalem, cum dicit. *Formatam rationibus*, & tangit modum agendi, quantum ad tria. Primo, quantum ad hoc quod argumentando procedit, & ideo dicit *formatam rationibus*. Quæstio namque quamdiu probabilibus rationibus sub dubio agitatur, quasi informis est, nondum ad veritatis certitudinem pertingens, & ideo formata dicitur, quando ad eam ratio additur, per quam certitudo de veritate habetur: & in hoc providit intelligentia, quia quod credimus, debemus auctoritati, quod intelligimus, rationi, ut Augustinus dicit. Secundo, in hoc quod non solum verbis differuit, sed etiam scripto mandavit, ut dicit. *Litterisque mandatam*. In quo providit memoriæ. Tertio, in hoc quod non ad præsentem per modum doctrinæ, sed ad absentem per modum epistolæ conscripsit. Sic enim & Aristoteles diversimode libros suos composuit, quosdam quidem ad præsentem, qui ab ipso audiebant, & hi libri dicuntur *auditus*, sicut dicitur liber de naturali auditu: quosdam autem ad absentes scribens, sicut libros de anima conscriptos esse significatur

in 1. Eth. ubi nominantur exteriores locutiones, ut commentator Græcus ibidem dicit. Unde sequitur. *Offerendam vobis quasi majori ad judicandum, communicandamque curavi, quasi socio ad profectum: & in hoc iudicium requirit.* Unde sequitur, *Tam vestri cupidus iudicii, quam mei studiosus inventi.* Ex hoc enim quod fuit studiosus ad inveniendam prædictam quæstionem, rationibus formavit: ex hoc vero quod fuit cupidus iudicii Symmachi, ei formatam obtulit. Quarto tangit causam finalem, cum dicit. *Qua in re quid mihi sit animi;* id est quem finem intendam ex supradicta re. *Quoties excogitata animo de prædictis vel quibuscumque aliis stilo commendo, intelligi potest ex duobus, tum ex difficultate materiæ, tum ex eo quod colloquor non multitudini, sed viris sapientibus, id est vobis tantummodo.* Non enim hunc librum scripsit, ut recitaret multitudini, quod quandoque fit propter vulgi favorem, sed tantum uni sapienti, unde sequitur. *Neque enim excitamur, scilicet ad scribendum, famæ jactatione, id est commendatione, & clamoribus vulgi, sicut poetæ recitantes carmina in theatris inanibus, quia tales clamores frequenter sine ratione sunt.* Et sic removet finem inconvenientem, & subjungit finem debitum, insinuans quidem finem principalem qui est interior, scilicet perceptio divinæ veritatis, & explicans finem secundarium, scilicet iudicium sapientis, unde dicit, *Sed si quis est fructus interior;* quasi dicat, principaliter incitat me fructus interior, sed si aliquis est exterior, hic non potest aliam expectare vel sperare sententiam, nisi materiæ similem, id est, convenientem; quasi dicat. Non aliud necessarium requiro pro fructu exteriori, nisi quod deceat tantam materiam, de qua iudicium concedi non debet neque ignaviter pigris, neque callide invidis, sed solum benevolo sapienti, unde sequitur. *Quocumque igitur a vobis deieci oculos; id est ad quoscumque respexi non ad vos tantum.*

Con-

Considerationi meæ occurrit partim; id est, in ali-
quibus ignava, id est stulta segnities, id est pigri-
tia: partim livor, id est invidia callidus, id est
astutus ad nocendum in tantum ut contumeliam
videatur irrogare divinis tractatibus, qui hæc, sci-
licet divina, projecit, id est inordinate exposue-
rit talibus monstris hominum. Monstra dicuntur
homines qui in corpore humano cor gerunt bestia-
le, per peccatum similes effecti bestiis in affectu,
non cognoscenda potius quam conculcanda, quia
non tam quærunt agnoscere, quam vituperare quæ-
cunque dicuntur propter invidiam, unde Mat. 7:
Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis mar-
garitas vestras ante porcos, ne forte conculcent
 eas. Ne ergo si aliter facere videar, quod projece-
rim &c. id circo stilum. Hæc est secunda pars
procemii, in qua subjungit excusationem. Et pri-
mo excusat operis difficultatem. Secundo, operis
imperfectionem. Sane tantum a nobis &c. Tan-
git autem triplicem difficultatem, quam sponte
huic operi adhibet. Prima est ex brevitate scri-
pturæ, unde dicit: Idcirco stilum brevitate contra-
ho, secundum illud Horatii: Dum brevis esse la-
boro, obscurus fio. Secunda, ex subtilibus ratio-
nibus quas inducit, unde dicit. Ex intimis disci-
plinis philosophiæ sumpta; quæ sunt disciplinæ a
sensibus abstrahentes, quarum principis, & con-
clusionibus utitur, & Metaphysicæ, & Logicæ.
Tertia, ex novitate verborum, unde dicit. Vela
significationibus novorum verborum. Quæ quidem
nova dicuntur vel quantum ad materiam, quia alii
tractatores hujus quæstionis non sunt usi talibus
verbis: vel quantum ad illos qui legunt, qui tali-
bus verbis non sunt affueti. Tres autem has diffi-
cultates quartæ addit, quam supra tetigi, quæ est
materiæ difficultas, ut in his quæ in hoc libro scri-
buntur, tantum sapientibus colloquatur, qui hæc
intelligere poterunt, sicut est auctor ipse, & ille
ad quem liber scribitur. Alii vero qui capere in-
tel-

tellectu non possunt, a lectione excludantur. Non enim libenter leguntur, quæ non intelliguntur. Et quia ratio ex præcedentibus connectitur, præmisit. *Idcirco*, quæ est nota conclusionis. Littera plana est. *Sane tantum a nobis*. Hic excusat operis defectum, quia scilicet non debet requiri ab eo in hoc opere plus certitudinis quam quantum ratio humana valet ad alta deitatis conscendere, quod probat per locum a minori in aliis artibus, in quibus iste terminus unicuique artifici constituitur ut tantum faciat, quantum humana ratio finit. Non enim semper medicus curat, sed si non omittit de his quæ facere debet, sine culpa erit, & similiter est in aliis artibus: unde & in hoc opere, ubi est materia difficilis sensum humanæ naturæ excedens, magis debet auctori venia dari, si non ad perfectam certitudinem quæstionem deducat. Deinde cum dicit. *Votis tamen*; dicit cujus auctoritatem instruendo sequatur, scilicet Augustini. Non ut ea tantum dicat quæ in libris Augustinus inveniuntur, sed quia ea quæ Augustinus de Trinitate dixit, scilicet quod in absolutis divinæ personæ conveniunt, & in relativis distinguuntur, accipit quasi semina, & principia, quibus utitur ad quæstionis difficultatem enodandam, & sic ipsa veritatis explicatio per multas rationes sunt fructus ex seminibus Augustini in ipso provenientes; qui autem sint convenientes, & uberes ei ad quem scribit, inspiciendum committit ad propositam quæstionem accedens.

Hic incidit duplex quæstio. Prima, de divinarum cognitione. Secunda, de eorum manifestatione. Circa primum quærentur quatuor. Primo, Utrum mens humana ad cognitionem veritatis nova illustratione divinæ lucis indigeat. Secundo, Utrum possit ad Dei notitiam pervenire. Tercio, Utrum Deus sit primum quod a mente cognoscitur. Quarto, Utrum ad divinæ Trinitatis

co-

cognitionem mens humana pervenire per naturalem rationem sufficiat.

AD primum sic proceditur. Videtur quod mens humana in cognitione veritatis cujuslibet indigeat nova illustratione divinæ lucis 2. Corin. 3: Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Sed perceptio cujuslibet veritatis non potest esse sine cogitatione; ergo humana mens non potest veritatem aliquam cognoscere, nisi de novo illustretur a Deo. Item, facilius est aliquam veritatem ab alio addiscere, quam per seipsum inspicere. Unde qui per seipsum sciunt, præferuntur aliis, qui ab aliis addiscere possunt in 1. Ethic. Sed non potest homo ab alio addiscere, nisi mens ejus interior doceatur a Deo, ut dicit Augustinus in libr. de magistro, & Gregorius in Homil. Pent. Ergo nec per seipsum potest aliquis veritatem inspicere, nisi de novo lumine mens ejus illustretur a Deo. Item sicut se habet oculus corporalis ad corporalia intuenda, ita intellectus ad intelligibilem veritatem inspiciendam, ut patet in 3. de anima. Sed oculus corporalis non potest videre corporalia, nisi illustretur a Sole materiali; ergo nec intellectus potest veritatem inspicere, nisi lumine Solis invisibilis qui est Deus, illustretur. Item, illi actus in nobis esse dicuntur, ad quos exercendos in nobis principia sufficienter habemus: sed in nobis non est omnino cognoscere veritatem, cum quandoque multi laborent ad veritatem cognoscendam, qui tamen eam cognoscere nequeunt; ergo non habemus in nobis sufficientia principia ad veritatem cognoscendam, ergo oportet ad hoc quod eam cognoscamus ab exteriori nos juvari, & sic idem quod prius. Item, magis dependet operatio mentis humanæ a luce divina, quam operatio creature sensibilis, vel inferioris a luce corporis celestis: sed corpora inferiora quamvis habeant formas, que

quæ sunt principia naturalium operationum, non tamen, possent operationes suas perficere, nisi lumine stellarum superveniente juvarentur; unde Dionysii. 4. c. de divi. no. dicit, quod lumen Solis ad generationem corporum visibilium confert, & ad vitam ipsa movet, & nutrit, & auget. Ergo nec menti humanæ sufficit ad videndam veritatem lumen naturale, quod est quasi forma ipsius, nisi aliud lumen superveniat, scilicet divinum. Item, in omnibus causis ordinatis per se, & non secundum accidens, effectus non procedit a secunda causa, nisi per operationem primæ causæ, ut habetur in prima propositione de causis. Sed mens humana ordinatur sub luce increata ordine essentiali, & non accidentali; ergo operatio mentis humanæ quæ est ejus effectus proprius, scilicet cognitio veritatis, non potest provenire ex ea nisi operante prima luce increata: ejus autem opinio non videtur esse aliud nisi illustratio, ergo &c. Item, sicut se habet voluntas ad bene volendum, ita intellectus ad recte intelligendum: sed voluntas non potest bene velle, nisi divina gratia adjuvetur ut dicit Augustinus, ergo nec intellectus potest veritatem intelligere, nisi divina luce illustretur. Item, id ad quod vires nostræ non sufficiunt, reprehensibiliter nostris viribus adscribimus: sed reprehensibile est quod aliquis scientiam veritatis suo adscribat ingenio, quinimmo jubemur illam Deo adscribere, secundum illud Ecclesiastici ult. Danti mihi sapientiam, dabo gloriam. Ergo ad cognoscendum veritatem, vires nostræ non sufficiunt, & sic idem quod prius.

Sed contra, mens humana illustrata est divinitus lumine naturali, secundum illud Psal. 4: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Si igitur hoc lumen quod creatum est non sufficit ad veritatem cognoscendam, sed requirit novam illustrationem, pari ratione lumen superadditum non sufficiet, sed indigebit alio lumine, & sic in infi-

nitum, quod nunquam compleri potest, & sic impossibile est cognoscere aliquam veritatem; ergo oportet stare in primo lumine, ut scilicet mens lumine naturali sine aliquo lumine superaddito possit veritatem videre. Item, sicut visibile in actu sufficiens est ad hoc ut moveat visum, ita intelligibile sufficiens est ut moveat intellectum si sit proportionatum: sed mens nostra habet in se unde possit facere intelligibilem in actu, scilicet intellectum agentem, & tale intelligibile est ei proportionatum; ergo non indiget aliqua nova illustratione, ad hoc quod veritatem cognoscat. Item, sicut se habet lux corporalis ad visionem corporalem, ita se habet intellectus ad intelligibilem visionem. Sed quælibet lux corporalis quantumcunque sit parva, facit aliquid videri corporaliter, ad minus seipsam; ergo & lux intelligibilis, quæ est menti connaturalis, sufficit ad veritatem aliquam cognoscendam. Item, omnia opera artificialia ex cognitione alicujus veritatis dependent, cum eorum principium sit scientia. Sed quædam sunt opera artificialia, in quæ potest liberum arbitrium per seipsum secundum Augustinum, ut ædificare domos, & hujusmodi; ergo ad aliquam veritatem cognoscendam sufficit homo sine nova illustratione divina.

Respondeo. Dicendum, quod hæc est differentia inter virtutes activas, & passivas, quod passivæ non possunt exire in actum propriæ operationis, nisi moveantur a suis activis, sicut sensus non sentit nisi moveatur a sensibili, sed virtutes activæ possunt operari sine hoc quod ab aliquo moveantur, sicut patet in viribus animæ vegetabilis; sed in genere intellectus invenitur duplex potentia, activa, scilicet intellectus agens, & passiva, scilicet intellectus possibilis. Quidam igitur posuerunt, quod solus intellectus possibilis est potentia animæ, intellectus vero agens erit quædam substantia separata, & hæc est opinio Avicennæ secundum quam

opinionem sequitur quod anima humana non possit in actum propriæ operationis, qui est cognitio veritatis exire, nisi lumine exteriori illustretur, illius scilicet substantiæ separatæ, quam dicunt intellectum agentem. Sed quia verba Philosophi in 3. de anima, magis videntur sonare, quod intellectus agens sit potentia animæ, & huic etiam auctoritas Scripturæ consonat, quæ lumine intellectuali nos insignitos esse profiteretur, cui Philosophus comparat intellectum agentem, ideo in anima ponitur respectu operationis intelligibilis, quæ est cognitio veritatis, & potentia activa, & passiva. Unde sicut aliquæ potentiæ activæ naturales suis passivis conjunctæ, sufficiunt ad operationes naturales, ita etiam anima hominis habens in se potentiam activam, & passivam, sufficit ad perfectionem veritatis. Cum autem qualibet virtus creata sit finita, erit ejus efficacia ad determinatos effectus limitata, unde in aliquos effectus non potest, nisi nova virtus addatur. Sic igitur sunt quædam intelligibiles veritates, ad quas se extendit efficacia intellectus agentis, sicut principia quæ naturaliter homo cognoscit, & ea quæ ab his deducuntur, & ad hæc cognoscenda non requiritur nova lux intelligibilis, sed sufficit lumen naturaliter inditum. Quædam vero sunt, ad quæ principia prædicta non se extendunt, sicut sunt ea quæ sunt fidei, & rationis facultatem excedentia, ut futura contingentia, & alia hujusmodi, & hæc cognoscere mens humana non potest, nisi divinitus novo lumine illustretur, superaddito lumini naturali. Quamvis autem non requiratur novi luminis additio ad cognitionem eorum, ad quæ naturalis ratio se extendit, requiritur tamen divina operatio: præter operationem enim qua Deus naturas rerum instituit, singulis formas, & virtutes proprias tribuens, quibus possent suas operationes exercere, operatur etiam in rebus opera providentiæ, omnium rerum virtutes ad actus proprios dirigendo, & mo-

ven-

vendo . Ita enim univēsa creatura divinæ gubernationi subicitur , sicut instrumenta subduntur gubernationi artificis , & qualitates naturales virtuti animæ nutritivæ , ut dicitur 2. de anima . Unde sicut calore naturali sequitur opus digestivæ secundum regulam quam imponit calori ipsa vis digestiva , & omnes virtutes inferiores corporum operantur , secundum quod diriguntur , & moventur ex virtutibus corporum cœlestium , ita omnes virtutes activæ creatæ operantur secundum quod diriguntur , & moventur a Creatore . Sic igitur in omni cognitione veritatis indiget mens humana divina operatione , sed in naturaliter cognitis non indiget nova luce , sed solo motu , & directione ejus . In aliis autem etiam nova illustratione . Et quia Boetius de talibus loquitur , ideo dicit. *Quantum divina lux &c.*

Ad primum ergo dicendum , quod quamvis nihil simus sufficientes cogitare ex nobis sine operatione Dei , non tamen oportet quod in qualibet nostra operatione novum lumen nobis infundatur . Ad secundum dicendum , quod secundum hoc Deus nos interius docet in naturali cognitione , quod naturale lumen in nobis caussat , & illud dirigit in veritatem : in aliis vero etiam lumen novum infundendo . Ad tertium dicendum , quod oculus corporalis ex illustratione Solis corporalis non consequitur lumen aliquod sibi naturale , per quod possit facere visibilia in actu : sicut consequitur mens ex illustratione Solis increati , & ideo oculus indiget semper exteriori lumine , & non mens . Ad quartum dicendum , quod lumen intellectuale ubi est purum , sicut in Angelis , sine difficultate omnia cognita naturaliter demonstrat , ita quod in eis est omnia naturalia cognoscere : in nobis autem lumen hujusmodi est obumbratum per conjunctionem ad corpus , & ad vires corporeas , & ex hoc impeditur , ut non possit libere veritatem etiam naturaliter cognoscibilem inspicere , secundum illud

Sapient 9: Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et ex hoc est, quod non est in nobis omnino veritatem cognoscere, scilicet propter impedimenta. Sed unusquisque hoc magis, vel minus habet in potestate secundum quod lumen intellectuale est in ipso purius. Ad quintum dicendum, quod corpora inferiora quamvis indigeant ad hoc quod operentur, corporibus superioribus, ut ab eis moveantur, non tamen indigent ad proprias operationes perficiendas, quod novas formas ab eis recipiant. Et similiter non oportet quod mens humana, quæ movetur a Deo ad cognoscendum naturaliter cognita, nova luce perfundatur. Ad sextum dicendum, quod sicut dicit Augustinus 8. super Gene. ad litteram, Sicut aer illuminatur a lumine præsentis, quod si fuerit absens continuo tenebratur, ita mens illustratur a Deo, & ita etiam lumen naturale semper Deus in anima causat, non aliud & aliud, sed idem: non enim est causa fieri ejus solum, sed etiam esse ipsius. In hoc ergo continue Deus operatur in mente, quod in ipsa lumen naturale causat, & ipsam dirigit, & sic mens non sine operatione causæ primæ in suam operationem procedit. Ad septimum dicendum, quod voluntas nunquam potest bene velle sine divino instinctu: potest autem bene velle sine gratiæ infusione, sed non meritorie. Et similiter intellectus non potest sine divino motu veritatem quamcumque cognoscere, potest autem sine novi luminis infusione, quamvis non ea quæ naturalem cognitionem excedunt. Ad octavum dicendum, quod hoc ipso quod Deus in nobis lumen naturale conservando causat, & ipsum dirigit ad videndum, manifestum est, quod perceptio veritatis sibi præcipue debet adscribi, sicut operatio artis magis adscribitur artifici quam arti.

Ad

AD secundum sic proceditur. Videtur quod Deus nullo modo possit cognosci a nobis. Illud enim quod in summo gradu nostræ cognitionis nobis incognitum remanet, nullo modo est a nobis cognoscibile: sed in perfectissimo gradu nostræ cognitionis Deo non conjungimur, nisi quasi ignoto, ut dicit Dionysius 1. cap. Mysticæ theologiæ; ergo Deus nullo modo est a nobis cognoscibilis. Item, omne quod cognoscitur, per aliquam formam cognoscitur: sed sicut dicit Augustinus, Deus omnem formam nostri intellectus subterfugit; ergo nullo modo est a nobis cognoscibilis. Item, cognoscentis, & cognoscibilis oportet esse aliquam proportionem, sicut & potentiæ cujuslibet ad suum objectum: sed inter intellectum nostrum, & Deum nulla potest esse proportio, sicut nec inter infinitum, & finitum; ergo intellectus nullo modo potest Deum cognoscere. Item, cum potentia, & actus reducantur in idem genus, utpote quæ dividunt omnia genera entis, nulla potentia potest in actum, qui est extra genus suum, sicut sensus non potest cognoscere substantiam intelligibilem: sed Deus est extra omne genus, ergo non poterit aliquo intellectu cognosci, qui sit in genere aliquo; sed noster intellectus est hujusmodi, ergo &c. Item, remoto primo, necesse est omnia consequentia removeri: sed primum intelligibile est quidditas rei, unde quod quid est, dicitur esse proprium objectum intellectus in 3. de anima, & quid est, est medium demonstrandi an est, & omnes alias rei conditiones; sed de Deo non possumus scire quid est, ut dicit Damascenus, ergo nihil possumus de Deo cognoscere.

Sed contra. Roman. 1: Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellectu conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus, & divinitas. Item, Hier. 9: In hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me. Sed hoc esset inanis glo-

ria, nisi eum cognoscere possemus; ergo Deum cognoscere possumus. Item, nihil diligitur, nisi cognitum, ut patet per Augustinum in 2. de Trinit. Sed Deum diligere jubemur, ergo eum cognoscere possumus, cum non præcipiatur impossibile.

Respondeo. Dicendum, quod dupliciter aliqua res cognoscitur. Uno modo per formam propriam, sicut oculus vidit lapidem per speciem lapidis. Alio modo, per formam alterius similem sibi, sicut cognoscitur causa per similitudinem effectus, ut homo per formam suæ imaginis. Per formam autem suam aliquid dupliciter cognoscitur. Uno modo, per formam quæ est ipsa res, sicut Deus cognoscit semper essentiam suam, & Angelus seipsum. Alio modo, per formam quæ est aliud ab ipso, sive abstracta sit ab ipso, quando scilicet forma est immaterialior quam sit ipsa res, sicut forma lapidis abstrahit a lapide; sive sit impressa intelligenti ab eo, utpote quando res est simplicior, quam similitudo per quam cognoscitur, sicut Avicenna dicit, quod intelligentias cognoscimus per impressionem earum in nobis. Quia igitur intellectus noster secundum statum viæ habet determinatam habitudinem ad formas, quæ a sensu abstrahuntur, cum compareretur ad phantasmata ut visus ad colores, ut dicitur in 3. de anima, non potest ipsum Deum cognoscere in hoc statu, per formam quæ est essentia sua, sed sic cognoscitur in patria a beatis. Similitudo etiam quæcumque impressa ab ipso in intellectum humanum, non sufficit ad hoc ut faciat ejus essentiam cognosci, cum in infinitum excedat quamlibet formam creatam, ratione cuius intellectui non potest esse Deus per formas creatas pervius, ut Augustinus dicit. Nec etiam in statu viæ hujus cognoscitur Deus a nobis per species pure intelligibiles, quæ sint aliqua similitudo ipsius propter connaturalitatem intellectus nostri ad phantasmata, ut dictum est. Unde relinquitur, quod solum per formam effectus cognoscatur. Effectus au-

autem est duplex, quidam qui adæquatur virtuti suæ causæ, & per talem effectum cognoscitur plene virtus causæ, & per consequens quidditas ejus: alius effectus est, qui deficit a prædicta æqualitate, & per talem effectum non potest comprehendi virtus agentis, & per consequens nec essentia ejus: sed cognoscitur de causa tantum quod est. Et sic se habet cognitio effectus, ut principium ad cognoscendum de causa an est, sicut se habet quidditas ipsius causæ cum per formam suam cognoscitur. Hoc autem modo se habet omnis effectus ad Deum: & ideo non possumus in statu viæ pertinere ad cognoscendum de ipso, nisi quia est. Et tamen cognoscentium quia est, unus alio perfectius cognoscit, quia causa tanto ex effectu perfectius cognoscitur, quanto ex effectu magis apprehenditur habitudo causæ ad effectum, quæ quidem habitudo in effectu non pertingente ad æqualitatem suæ causæ, attenditur secundum tria, scilicet secundum progressum effectus a causa, & secundum hoc quod effectus consequitur de similitudine causæ suæ, & secundum hoc quod deficit ab ejus perfecta consecutione: & sic tripliciter mens humana proficit in cognitione Dei, quamvis ad cognoscendum quid est, non pertingat, sed an est solum. Et primo secundum quod perfectius cognoscitur ejus in productione efficacia. Secundo prout mobiliorum effectuum causa cognoscitur, quia cum ejus similitudinem altiori modo gerant, magis eminentiam ejus commendant. Tertio, quod magis ac magis cognoscitur elongatus ab his omnibus, quæ in effectibus apparent. Unde dicit Dionysius de divi. no. quod cognoscitur ex omnium causa, & excessu, & ablatione. In hoc autem profectu cognitionis, maxime juvatur mens humana, cum lumen ejus naturale nova illustratione confortatur; sicut est lumen fidei, & doni sapientiæ, & intellectus, per quod mens supra se in contemplatione elevatur, in quantum cognoscit Deum esse supra

omne id, quod naturaliter apprehendit. Sed quia ad ejus essentiam videndam penetrare non sufficit, dicitur in seipsum quodammodo ab excellenti lumine reflecti, & hoc est quod dicitur Gen. 32. super illud, Vidi Dominum facie ad faciem, in Glossa Gregorii: Visus animæ, cum in Deum intenditur, immensitatis coruscatione reverberatur.

Ad primum igitur dicendum, quod secundum hoc dicimur in finem nostræ cognitionis Deum tamquam ignotum cognoscere, quia tunc maxime mens in Dei cognitione perfectissime invenitur, quando cognoscitur ejus essentiam esse supra omne id quod apprehendere potest in statu hujus viæ, & sic quamvis maneat ignotum quid est, scitur tamen quia est. Ad secundum dicendum, quod ex hoc quod divina essentia formam nostri intellectus subterfugit, apparet quod non potest cognosci quid est, sed solum an est. Ad tertium dicendum quod proportio nihil aliud est, quam habitudo duorum ad invicem convenientium in aliquo, secundum quod conveniunt, aut differunt. Possunt autem intelligi aliqua esse convenientia dupliciter. Uno modo ex hoc, quod conveniunt in eodem genere quantitatis, vel qualitatis, sicut habitudo superficiem ad superficiem, aut numeri ad numerum, in quantum unum excellit aliud, vel æquatur ei, vel etiam caloris ad calorem, & sic nullo modo potest esse aliqua proportio inter Deum, & creaturam, cum non convenient in aliquo genere. Alio modo possunt intelligi convenientia, ita quod conveniunt in aliquo ordine, & sic attenditur proportio inter materiam, & formam, faciens, & factum, & talis proportio requiritur inter cognoscentem, & cognoscibile, cum cognoscibile sit quasi actus potentia cognoscentis: & sic est proportio creaturæ ad Deum, ut causati ad causam, & cognoscentis ad cognoscibile; sed secundum infinitum excessum Creatoris super creaturam, non est proportio creaturæ ad Creatorem, ut recipiat influentiam ejus secundum

dum totam virtutem ejus, neque ut ipsum perfecte cognoscat, sicut ipse seipsum perfecte cognoscit. Ad quartum dicendum, quod intellectus, & intelligibile sunt unius generis, sicut potentia, & actus. Deus autem quamvis non sit in genere intelligibilium, quasi sub genere comprehensus, utpote generis naturam participans, pertinet tamen ad hoc genus ut principium. Ejus autem effectus non sunt extra genus intelligibilium, unde & hic per effectus, & in patria per essentiam cognosci poterit: & præterea intelligibile videtur magis dici per remotionem, quam per positionem. Ex hoc enim unumquodque est intelligibile, quod est a materia immune, & separatum. Negationes autem in divinis verificantur, quamvis affirmationes sint incompatæ, ut Dionysius dicit in 2. c. cœl. Hier. Ad quintum dicendum, quod quando aliquid cognoscitur, non per suam formam, sed per suum effectum, forma effectus supplet locum formæ ipsius rei, & ideo ex ipso effectu scitur ad causam sit.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod primum quod a mente cognoscitur, sive percipitur, sit ipse Deus. Illud enim in quo omnia alia cognoscuntur, & per quod ex omnibus que cognoscimus, judicamus, est primo cognitum a nobis, sicut lux est prius nota oculo, quam que per lucem videntur, & principia intelliguntur prius quam conclusiones: sed omnia in prima veritate cognoscuntur, & per ipsam de omnibus judicamus, ut Augustinus dicit in lib. de Tri. & de vera religione; ergo prima veritas est primum cognitum a nobis. Item, quando sunt plures causæ ordinate, prima causa influit prius in causarum, quam causa secunda, & ultimo dimittit ipsum, ut dicitur in libr. de causis: sed cum scientia hominis sit causata a rebus, scibile, vel intelligibile est menti humanæ causa intelligendi; ergo primum

in-

intelligibilium prius influit in ipsam : sed influxus intelligibilis in intellectum , in quantum huiusmodi , est ut intelligatur ; ergo Deus qui est primum intelligibilium , ab intellectu nostro prius intelligitur . Item , in omni cognitione , in qua ea quæ sunt priora , & simpliciora prius cognoscuntur , id , quod est primum , & simplicissimum , primo cognoscitur : sed in cognitione humana ea , quæ prius occurrunt , sunt priora , & simpliciora , ut videtur , quia ens est illud quod primo cadit in conceptione humana , ut Avicenna dicit ; esse autem est primum inter creata , ergo & cognitioni humanæ primo occurrit Deus , qui est simpliciter primum , & simplicissimum . Item , finis qui est ultimus in consecutione , est primus in intentione : sed Deus est ultimus finis humanæ voluntatis , ad quem omnes alii fines ordinantur , ergo est primus in intentione : sed hoc non potest esse nisi sit cognitus , ergo quod primo occurrit cognoscendum , est Deus . Item , id , quod non indiget aliqua præcedente operatione ad hoc quod circa ipsum sit operatio alicujus operantis , prius cadit sub operatione illius operantis , quam hoc quod indiget aliqua operatione alia , sicut lignum jam dolatum prius cadit sub operatione facientis scannum quam lignum adhuc non dolatum : sed res sensibiles indigent quod abstrahantur a materia per intellectum agentem antequam intelligantur ab intellectu possibili ; Deus autem per seipsum maxime est a materia separatus : ergo ipse prius intelligitur ab intellectu possibili , quam res sensibiles . Item , naturaliter cognita , & quæ non possunt intelligi non esse , sunt illa , quæ primo nostræ cognitioni occurrunt : sed cognitio existendi Deum omnibus est naturaliter inserta , ut Damascenus dicit ; nec potest Deus cogitari non esse , ut Anselmus dicit : ergo Deus est primum quod a nobis cognoscitur .

Sed contra : Secundum Philosophum , omnis nostra cognitio ortum habet a sensu : sed Deus est
ma-

maxime remotus a sensu , ergo ipse non est primo cognitus a nobis , sed ultimo . Item , secundum Philosophum , ea quæ sunt posteriora secundum naturam , sunt prius nota quoad nos , & minus nota secundum naturam , sunt magis nota quoad nos : sed creaturæ sunt posteriores , & minus notæ secundum naturam quam ipse Deus , ergo ipse posteriorius notus quoad nos . Item , id quod promittitur ut ultimum præmium , non est primum , quod præcedit omnia merita : sed cognitio Dei promittitur nobis , ut ultimum præmium omnis cognitionis , & actionis ; ergo Deus est primo a nobis cognitus .

Respondeo . Dicendum , quod quidam dixerunt quod primum quod a mente humana cognoscitur etiam in hac vita , est ipse Deus qui est veritas prima , & per hunc omnia alia cognoscuntur . Sed hoc aperte est falsum , quia cognoscere Deum per essentiam est hominis beatitudo , unde sequeretur omnem hominem beatum esse . Et præterea , cum in divina essentia omnia quæ dicuntur de ipsa fiat unum , nullus erraret circa ea , quæ de Deo dicuntur , quod experimento patet esse falsum : & iterum ea , quæ sunt prima in cognitione intellectus , oportet esse certissima , unde intellectus certus est se ea intelligere , quod patet in proposito non esse . Repugnat etiam hæc positio auctoritati Scripturæ , Exod. 33 : Non videbit me homo , & vivet . Unde alii dicunt , quod divina essentia non est primum cognitum a nobis in via , sed influxus luminis ipsius , & secundum hoc Deus est primum quod a nobis cognoscitur . Sed hoc etiam stare non potest , quia primo lux influxa divinitus in mentem , est lux naturalis per quam constituitur vis intellectiva . Hæc autem lux non est primum cognita a mente , neque cognitione qua scitur de ea quid est , cum multa inquisitione indigeat ad cognoscendum quid est intellectus : neque cognitione qua cognoscitur an est , quia intellectu

lum

Cum nos habere non percipimus, nisi in quantum percipimus nos intelligere, ut patet per Philosophum 9. Ethicor. Nullus autem intelligit se aliquid intelligere, nisi in quantum intelligit aliquid intelligibile. Ex quo patet quod cognitio alicujus intelligibilis præcedit cognitionem qua quis cognoscit se intelligere, & per consequens cognitionem qua quis cognoscit se habere intellectum, & sic influentia lucis intelligibilis naturalis, non potest esse primum cognitum a nobis, & multo minus quælibet alia influentia lucis: & ideo dicendum, quod primo cognitum homini potest accipi dupliciter, aut secundum ordinem diversarum potentiarum, aut secundum ordinem objectorum in una potentia. Primo quidem modo, cum cognitio intellectus nostri tota derivetur a sensu, id, quod cognoscibile est a nobis, a sensu est primo notum nobis, quam id, quod est cognoscibile ab intellectu, scilicet singulare, vel sensibile intelligibile. Alio modo, scilicet secundum ordinem objectorum in una potentia, cuilibet potentiz est cognoscibile primo suum proprium objectum. Cum autem in intellectu humano sit potentia activa, & passiva, objectum potentiz passivæ, scilicet intellectus possibilis erit id, quod est actu per potentiam activam, scilicet intellectum agentem, quia potentiz passivæ debet respondere suum activum. Intellectus autem agens non facit intelligibilia formas separatas, quæ sunt ex seipsis intelligibiles, sed formas quas abstrahit a phantasmatibus, & ideo hujusmodi sunt, quæ prius intellectus noster intelligit. Et inter hæc illa sunt priora, quæ intellectui abstrahenti primo occurrunt. Hæc autem sunt quæ plura comprehendunt, vel per modum totius universalis, vel per modum totius integralis, & ideo magis universalia sunt primo nota intellectui, & composita componentibus, ut diffinitum partibus diffinitionis. Et secundum hoc quædam imitatio intellectus in sensu est, qui etiam quodammodo ab.

abstracta a materia recipit . Etiam apud sensum singularia magis communia sunt nota primo , ut hoc corpus quam hoc animal . Unde patet quod Deus , & aliæ substantiæ separatæ nullo modo possunt esse primo intellecta , sed intelliguntur ex aliis , ut dicitur Roman. 1 : Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur .

Ad primum ergo dicendum , quod ex verbis illis Augustini , & similibus , non est intelligendum quod ipsa increata veritas sit proximum principium , quo intelligimus , & judicamus , sed quia per lumen nobis inditum , quod est ejus similitudo , cognoscimus , & judicamus . Nec hoc lumen habet aliquam efficaciam , nisi ex prima luce : sicut in demonstrationibus secunda principia non certificant , nisi in virtute primorum . Nec tamen oportet quod etiam ipsum lumen inditum sit primo a nobis cognitum . Non enim eo alia cognoscimus , sicut cognoscibili quod sit medium cognitionis , sed sicut eo , quod facit alia cognoscibilia , unde non oportet quod cognoscatur , nisi in ipsis cognoscibilibus : sicut lux non oportet quod videatur ab oculo , nisi in ipso colore illustrato . Ad secundum dicendum , quod non omnium causarum ordinatarum , est influentia unius rationis in ultimum effectum . Unde non oportet quod primum intelligibile hoc modo influat in intellectum nostrum , quod intelligatur , sed quod præstet intelligendi virtutem . Vel dicendum , quod quamvis Deus sit in ordine intelligibilium primum simpliciter , non tamen est primum in ordine intelligibilium nobis . Ad tertium dicendum , quod quamvis illa quæ sunt in genere prima eorum quæ intellectus abstrahit a phantasmatis , sit prima cognita a nobis , ut ens & unum , non tamen oportet quod illa quæ sunt prima simpliciter , quæ non continentur in genere proprii objecti , sicut & ista . Ad quartum dicendum , quod quamvis Deus sit ultimus finis in consecutione , & primus in in-

ten-

entione appetitus naturalis, non tamen oportet quod sit primum in cognitione mentis humanæ quæ ordinatur in finem, sed in cognitione ordinantis, sicut & in aliis quæ naturali appetitu tendunt in finem suum. Cognoscitur tamen a principio, & intenditur in quadam generalitate, prout mens appetit se bene esse, & bene vivere, quod tunc solum est ei cum Deum habet. Ad quintum dicendum, quod substantiæ separatae quamvis abstractione non indigeant ad hoc quod intelligantur, tamen non sunt intelligibiles per lumen intellectus agentis, unde non primo ab intellectu nostro cognoscuntur. Ad sextum dicendum, quod Deum esse, quantum est in se, est per se notum quia sua essentia est suum esse, & hoc modo loquitur Anselmus. Non autem nobis qui ejus essentiam non videmus, sed tamen ejus cognitio nobis innata dicitur esse, in quantum per principia nobis innata de facili percipere possumus Deum esse.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod ad cognitionem divinæ Trinitatis mens humana per naturalem rationem sufficiat. Quicquid enim convenit enti in quantum est ens, oportet maxime in primo ente inveniri; sed trinitas convenit enti in quantum est ens, cum in omnibus entibus inveniatur, eo quod omnia habeant speciem, modum, & ordinem, ut Augustinus dicit; ergo naturali ratione sciri potest quod in Deo sit trinitas. Item, nulla perfectio est subtrahenda Deo: sed ternarius est numerus perfectionis omnis rei, ut dicitur 1. Cœli & mundi; ergo trinitas Deo est attribuenda, & sic idem quod prius. Item, omnis inæqualitas ad æqualitatem reducitur priorem, sicut multitudo ad unitatem: sed inter Deum, & primum ens creatum est inæqualitas; ergo oportet præcedere aliam æqualitatem, quæ cum non sit nisi plurium, oportet esse aliquam pluritatem in divinis. Item, omne æquivocum reducitur ad uni-

univocum: sed exitus creaturæ a Deo est æquivo-
cus; oportet ergo ante hunc ponere processionem
univocam, qua Deus procedit a Deo, ex qua tri-
nitas personarum sequitur. Item, nullius boni sine
confortio potest esse jucunda possessio: sed in Deo
est ab æterno jucundissima boni possessio, ergo ha-
bet æternum confortium, quod non est nisi divi-
narum personarum, quia nulla creatura est æter-
na; ergo oportet in deitate plures personas pone-
re. Item, quod Deus sit intelligens ratione na-
turali potest haberi: sed ex hoc quod est intel-
ligens sequitur quod verbum concipiat, quia
hoc est commune omni intelligenti, ergo natura-
li ratione potest cognosci filii generatio, & ea-
dem ratione amoris processio. Item, Ricardus
de Sancto Victor. in lib. de Trinit. dicit: Credo
sine dubio ad quorumlibet explanationem, quæ ne-
cesse est esse, non modo probabilia, sed etiam ne-
cessaria argumenta non deesse: sed Deum esse tri-
num, & unum est necesse, quia est æternus; er-
go ad hoc sunt rationes necessariæ, & sic idem
quod prius. Item, Platonici non habuerunt co-
gnitionem de Deo nisi per rationem: sed ipsi po-
suerunt ad minus duas personas, scilicet Patrem,
& mentem ab ipso genitam, quæ omnium rerum
rationes continet, quod nos dicimus de Filio; er-
go & ratione naturali potest personarum pluralitas
cognosci. Item, Philosophus in primo de cælo
& mundo dicit, Per hunc quidem numerum adhi-
buimus nosmetipsos magnificare Deum Creatorem
&c. & sic idem quod prius. Item, de Deo in sta-
tu viæ nullo modo possumus cognoscere quid est,
sed solum an est: cognoscimus autem aliquo mo-
do Deum esse trinum. & unum, quia per fidem;
ergo hoc non pertinet ad quid est Dei, sed ad
an est ipse: sed an est, possumus naturali ratio-
ne cognoscere de Deo, ergo & Deum esse trinum,
& unum naturali ratione sciri potest.

Sed contra. Fides est de non apparentibus ra-
tio-

tioni, ut patet Hebr. 11. sed Deum esse trinum, & unum est articulus fidei, ergo ad hoc videndum ratio non sufficit. Item, omnis ratio naturalis ex primis principiis naturaliter cognitis efficaciam habet: sed Deum esse trinum, & unum non potest deduci ex principiis naturaliter cognitis, quæ a sensu accipiuntur, cum in sensibilibus nihil simile inveniatur, ut sint tria supposita unius essentia, ergo Deum esse trinum, & unum non potest sciri per rationem. Item, Ambrosius: Cuicumque impossibile est generationis scire secretum, mens deficit, vox silet non solum mea, sed etiam Angelorum, ergo ratio naturalis non sufficit ad cognoscendam generationem divinam, & per consequens nec Trinitatem personarum.

Respondeo. Dicendum, quod Deum esse trinum, & unum est solummodo creditum, & nullo modo potest demonstrative probari, quamvis ad hoc aliquales rationes non necessariae, nec multum probabiles nisi credenti haberi possint: quod patet ex hoc quod Deum non cognoscimus in statu viæ nisi ex effectibus, ut ex dictis patere potest. Et ideo naturali cognitione de Deo cognoscere non possumus nisi quod percipitur de Deo ex habitudine effectuum ad ipsum, sicut ea quæ designant causalitatem ipsius, & eminentiam supra creatura, & quæ remouent ab ipso imperfectas condiciones effectuum: trinitas autem personarum non potest percipi ex ipsa causalitate divina, cum ipsa causalitas communis sit toti Trinitati. Nec etiam dicitur secundum remotionem tantum, unde nullo modo potest demonstrative probari Deum esse trinum, & unum.

Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ in creaturis sunt plura, in Deo unum sunt secundum rem: & ideo quamvis in quolibet ente creato inveniatur aliqua trinitas, ex hoc tamen non potest necessario concludi, quod in Deo sint aliqua tria, nisi secundum rationem, & hæc pluralitas non sufficit

fit ad distinctionem personarum. Ad secundam dicendum, quod perfectio ternarii invenitur in Deo, etiam secundum essentialitatem unitatem, non quia ipsa essentia numeretur, sed quia virtute continet omnis numeri perfectionem, ut dicitur in arithmetica Boetii. Ad tertium dicendum, quod etiam remota distinctione personarum, est æqualitas in divinis, secundum quod ejus sapientia ejus potentia æquatur. Vel potest dici, quod in æqualitate est duo considerare, scilicet pluralitatem suppositorum inter quæ attenditur æqualitas, & unitatem quantitatis, quæ est causa æqualitatis. Reductio igitur inæqualitatis ad æqualitatem non fit ratione pluralitatis suppositorum, sed ratione causæ, quia sicut unitas est causa æqualitatis, ita inæqualitas est causa pluralitatis. Et ideo oportet quod causa æqualitatis sit ante causam inæqualitatis, non quod ante quælibet inæqualia sint aliqua æqualia: alias oporteret in ordine numerorum esse aliquid ante unitatem, & dualitatem quæ sunt inæqualia, vel in ipsa unitate inveniri pluralitatem. Ad quartum dicendum, quod quamvis omne æquivocum reducatur ad univocum, non tamen oportet quod generatio æquivoca ad univocam reducatur, sed ad generans, quod est in se univocum. In rebus enim naturalibus videmus quod generationes æquivocæ sunt priores generationibus univocis, eo quod causæ æquivocæ habent influentiam super totam speciem, non autem causæ univocæ, sed solum super unum individuum, unde sunt quasi instrumenta causarum æquivocarum, sicut corpora inferiora corporum superiorum. Ad quintum dicendum, quod ex hoc non potest homo habere vitam jucundam sine consortio, quia non habet in se unde sibi quantum ad omnia sufficiat, & propter hoc animalia, quæ habent in se omnia unde sibi sufficiant, consortium vitam non requirunt, sed sunt solitaria: Deus autem est maxime sibi sufficiens, unde secunda distinctio personarum

parum, adhuc manet in eo iucunditas summa. Ad sextum dicendum, quod in Deo idem est intellectus, & intellectum, & ideo non oportet quod ex hoc quod intelligit, ponatur in eo aliquid conceptum realiter distinctum ab ipso, sicut est in nobis: trinitas autem personarum requirit distinctionem realem. Ad septimum dicendum, quod intellectus illius verbi apparet ex hoc quod sequitur, quamvis contingat nostram industriam latere; omnia ergo necessaria in seipsis sunt vel per se nota, vel per alia cognoscibilia, non tamen oportet quod ita sit quo ad nos: unde non possumus ad omnia necessaria probanda secundum nostram industriam rationes necessarias invenire. Ad octavum dicendum, quod Platoniorum positio nihil facit ad propositum secundum rei veritatem, quamvis videatur facere secundum verba. Non enim posuerunt quod illa mens esset ejusdem essentiae cum Deo Patre, sed quod esset quaedam alia substantia separata a prima procedens, & tertiam ponebant animam mundi, ut patet per Macrobius. Et quia omnes substantias separatas Deos vocabant, inde est quod istas vocabant, seu dicebant tres Deos, ut dicit Augustinus decimo capit. de Civit. Dei. Quia tamen non ponebant aliquid Spiritui Sancto simile, sicut Patri, & Filio; anima enim mundi non est nexus illorum duorum secundum eos, sicut Spiritus Sanctus Patris, & Filii: ideo dicitur in tertio signo defecisse, id est in cognitione tertiae personae. Vel dicendum, sicut communiter dicitur, quod cognoverunt duas personas quantum ad appropriata potentiae, & sapientiae, non autem quantum ad propria. Bonitas autem, quae Spiritui Sancto appropriatur, maxime respicit effectus, quos illi non cognoverunt. Ad nonum dicendum, quod Aristoteles non intendit dicere, quod Deus sit magnificandus ut trinus, & unus, sed quia ternario numero sacrificiorum, & orationum ab antiquis honorabatur propter

pter ternarii numeri perfectionem . Ad decimum
dicendum, quod omnia quæ in Deo sunt, una,
& simplex ejus essentia sunt : sed ea quæ sunt in
ipso unum, sunt in intellectu nostro multa, &
propter hoc intellectus noster potest apprehendere
unum illorum sine alio . Inde est quod in statu
viæ de nullo eorum possumus cognoscere quid est,
sed solum an est, & contingit quod cognoscatur,
an est unum eorum, & non alterum ; sicut scit
aliquis an sit sapientia in Deo, qui tamen non
cognoscit an insit omnipotentia, & similiter potest
ratione naturali sciri an Deus sit, non autem an
sit Trinus, & unus .

DEinde quæritur de manifestatione divine co-
gnitionis, Ubi quærantur quatuor . Primo,
Utrum divina liceat investigando tractare . Secun-
do, Utrum de divinis quæ fidei subsunt, possit esse
se aliqua scientia . Tertio, Utrum in scientia fi-
dei quæ est de Deo, liceat rationibus philosophi-
cis uti . Quarto, Utrum divina sint velanda no-
vis, & obscuris .

AD primum sic proceditur . Videtur quod di-
vina investigare non liceat arguendo, Ec-
clesiastici 3 : Altiora te ne quæsieris, &c. sed
divina sunt maxime homine altiora, & præci-
pue ea quæ sunt fidei ; ergo hujusmodi scrutari
non licet . Item, pœna non inferitur nisi pro cul-
pa : sed sicut dicitur Proverb. 25 : Qui scrutator est
majestatis, opprimetur a gloria ; ergo perscrutari
ea quæ ad divinam majestatem pertinent, est illi-
citurum . Item, Ambrosius : Tolle argumenta ubi
fides quæritur : sed in divinis, maxime circa Tri-
nitatem requiritur fides, ergo in hac materia non
licet per argumenta veritatem inquirere . Item,
Ambrosius de generatione divina loquens, dicit :
Scrutari non licet mysteria superna, licet scire
M 2 quod

quod status sit, non licet discutere quomodo natus sit; ergo eadem ratione nec aliquid eorum, quæ ad Trinitatem pertinent, licet argumentis investigare. Item, Gregorius in Homil. in octavo cap. Paschæ: Fides non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum: sed malum est fidei meritum evacuare, ergo non licet rationibus de his quæ sunt fidei perferuari. Item, omnis honorificentia Deo debetur: sed secreta per silentium honorificantur, unde dicit Dionysius in fine cœl. Hierar: Super nos secretum silentio honorificantes; & huic consonat quod dicitur in Psalm. 64. secundum litteram Hieronymi: Tibi silet laus Deus, idest ipsum silentium est laus tua Deus; ergo debemus a perferuatione divinorum sileere. Item, nullus movetur ad infinitum, ut Philosophus dicit. 1. cœle. & mun. quia omnis motus est propter consecutionem termini, qui non invenitur in infinito: sed Deus in infinitum distat a nobis, cum ergo perferuatio sit quidam motus rationis in id quod perferuatur, videtur quod divina perferuari non debeamus.

Sed contra est quod dicitur 1. Pet. 3: Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est fide, & spe: sed hoc non potest fieri, nisi ea quæ sunt fidei argumentis perferuemur; ergo perferuatio per argumenta de his quæ sunt fidei est necessaria. Item, ut dicitur. Tim. 1: ad Episcopum pertinet, ut sit potens exhortari in doctrina sana, & contradicentes revincere: sed hoc non potest fieri nisi argumentis, ergo in his quæ sunt fidei argumentis oportet uti. Item. Augustinus dicit 1. de Trinit: Adjuvante Domino Deo nostro suscipiamus & sem quam flagitant rationem, quod Trinitas sit unus Deus; ergo Trinitatem potest homo rationibus perferuati. Item, Augustinus contra Felicianum: Quia non nimis inconvenienter duo ista discernis cum ratione permissa etiam testimonia non omittis, fatetur

sc-

secuturum quo ipse probaveris, scilicet quod rationibus, & auctoritatibus utar; & sic idem quod prius.

Respondeo. Dicendum, quod cum perfectio hominis consistat in conjunctione ad Deum, oportet quod homo ex omnibus quæ in ipso sunt quantum potest ad divina innitatur, & adducatur, ut intellectus contemplationi, & ratio inquisitioni divinorum vacet, secundum illud Psalm. 72: Mihi adherere Deo bonum est. Et ideo Philosophus in 10. Ethi, excludit dictum quorundam, qui dicebant quod homo non debebat se de rebus divinis intromittere, sed solum de humanis; sic dicens: Oportet autem non secundum suadentes humana sapere hominem ut mortalia mortalem, sed in quantum convenit mortale facere, & omnia facere secundum optimum eorum quæ in ipso. Tripliciter tamen potest homo in hoc peccare. Primo ex præsumptione, quia scilicet sic ea scrutatur aliquis quasi ea perfecte comprehensus, & hujus præsumptio arguitur. Job. 11: Forsitan vestigia Dei comprehendes, & usque ad perfectum omnipotentem reperiens; & Hilarius dicit: Ne te inferas in illud secretum, & arcanum inopinabilis nativitatis, ne te immergas summam intelligentiæ comprehendere præsumens, sed intellige incomprehensibilia esse. Secundo, ex hoc quod in his quæ sunt fidei ratio præcedit fidem, non fides rationem, dum scilicet aliquis hoc solum vult credere quod ratione potest invenire, cum debeat esse e converso; unde Hilarius: Credendo inquire, percurrere, persiste. Tertio ultra modum suæ capacitatis ad divinorum perscrutationem se ingerendo, unde Rom. 12: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Non enim omnes eandem mensuram sunt consecuti, unde aliquid est ultra modum unius, quod non est ultra modum alterius.

Ad primum ergo dicendum, quod illa dicuntur altiora homine, quæ capacitatem ejus excedunt, non quæ sunt digniora secundum naturam: quia his quæ sunt digniora, quanto magis homo seruat suo modo intendit, tanto magis proficit, sed etiam in minimis considerandis dum aliquis modum suæ capacitatis excedit, de facili incidit in errorem, unde Glossa ibidem dicit: Hæretici duobus modis fiunt, scilicet cum de Creatore, vel de creaturis ultra modum intendentes, in errores incidunt, & a veritate discedunt. Ad secundum dicendum, quod perscrutari est quasi ad finem scrutari: hoc autem illicitum, & præsumptuosum est, ut aliquis sic divina scrutetur, quasi ad finem comprehensionis venturus. Ad tertium dicendum, quod ubi fides quæritur, argumenta tolluntur quæ fidei adversantur, & eam præcedere conantur; non illa quæ eam modo debito sequuntur. Ad quartum dicendum, quod non licet hoc modo scrutari divina mysteria, ut ad eorum comprehensionem intentio habeatur, ut patet ex hoc quod sequitur. Licet scire quod natus sis &c. Ille enim modum nativitatæ discutit, qui quærit quid sit ipsa nativitas, cum de divinis possimus scire quid non sint, & non quid sint. Ad quintum dicendum, quod duplex est humana ratio. Una demonstrativa eogens intellectum ad credendum, & talis non potest haberi de his quæ sunt fidei, sed potest haberi ad evacuanda ea quæ fidem destruant, vel impossibilem asserunt. Quamvis enim ea quæ fidei sunt, demonstrari non possint, non tamen possunt demonstrative improbari. Si autem talis ratio ad probandum ea quæ sunt fidei induceretur, evacuetur meritum fidei, quia jam assentire his non esset voluntarium, sed necessarium. Ratio autem persuasoria sumpta ex aliquibus similitudinibus ad ea quæ sunt fidei inducta, non evacuat fidei rationem: quia non facit ea esse apparentia, ~~sed~~ non fiat resolutio usque ad prima principia, quæ

quæ intellectu videntur. Nec iterum meritum fidei evacuat, quia non cogit intellectum ad consentiendum, unde assensus remanet voluntarius. Ad sextum dicendum, quod Deus honoratur silentio, non quod de ipso nihil dicamus, vel inquiramus, sed quia intelligimus nos ab ejus comprehensione defecisse, unde Ecclesiastici 43: Glorificantes Dominum quantumcunque potueritis, supervalebit adhuc, & admirabilis magnificentia ejus. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: major est enim omni laude. Ad septimum dicendum, quod cum Deus in infinitum a creatura distet, nulla creatura movetur in Deum, ut ipsi adæquetur, vel recipiendo ab ipso, vel cognoscendo ipsum. Hoc igitur quod creatura in infinitum distat, non est terminus motus creaturæ, sed quælibet creatura movetur ad hoc quod Deo assimiletur plus & plus quantum potest: & sic etiam humana mens debet semper moveri ad cognoscendum de Deo plus, & plus secundum modum suum. Unde dicit Hilarius: Qui pie infinita persequitur, etsi non contingat aliquando, tamen proficiet procedendo.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod de divinis quæ fidei subsunt, scientia esse non possit. Sapientia enim contra scientiam dividitur: sed sapientia est divinorum, non ergo scientia. Item, sicut dicitur 1. Posteriorum: in qualibet scientia oportet de subjecto supponere quid est: sed de Deo nullo modo possumus scire quid est, ut dicit Damascenus; ergo de Deo scientia haberi non potest. Item, cujuslibet scientiæ est partes, & passionibus sui subjecti considerare: sed Deus cum sit forma simplex, nec partes habet in quas dividatur, nec passionibus aliquibus subijci potest; ergo de Deo non potest esse scientia. Item, in qualibet scientia ratio præcedit assensum. Demonstratio enim facit in scientiis scibilibus assentire: sed

in his quæ fidei sunt oportet esse econverso, scilicet quod assensus fidei præcedat rationem, ut dictum est; ergo de divinis præcipue quæ fide capiuntur, non potest esse scientia. Item, omnis scientia procedit ex principiis per se notis, quæ quisque probat audita, aut ex principiis quæ ab his fidem habent: sed articuli fidei qui sunt prima principia in fide, non sunt huiusmodi, quia nec sunt per se nota, neque ad per se nota resolvi possunt demonstrative, ut dictum est; ergo de divinis quæ fide tenentur, non potest esse scientia. Item, fides est de non apparentibus: sed scientia est de apparentibus, quia per scientiam apparent ea quæ per scientiam traduntur; ergo de divinis quæ fide tenentur, non potest esse scientia. Item, cujuslibet scientiæ principium est intellectus, quia ex intellectu principiorum venit in scientiam conclusionum: sed in his quæ sunt fidei intellectus non est principium, sed finis, quia ut dicitur Isaia 7. Nisi credideritis, non intelligetis: ergo de divinis quæ fide tenentur, non potest esse scientia.

Sed contra est quod dicit Augustinus 12. de Trinitate: Huic scientiæ tribuo illud tantum quo fides saluberrima quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, defenditur, roboratur; ergo de his quæ sunt fidei est scientia. Item, Sapient. 10: Dedit illi scientiam sanctorum, id est, fidei, quia de alia intelligi non potest, nisi de ea qua sancti ab impiis discernuntur, quæ est scientia fidei. Item, Apostolus de cognitione fidelium loquens. 1. Cori. 8. dicit: Non omnium est scientia; & sic idem quod prius.

Respondeo. Dicendum, quod cum scientiæ ratio consistat in hoc quod ex aliquibus notis alia ignotiora cognoscantur; hoc autem in divinis contingat: constat quod de divinis potest esse scientia. Sed divinarum notitia dupliciter potest estimari. Uno modo ex parte nostra, & sic nobis cognoscibilia non sunt nisi ex creaturis, quarum notitiam a sensu accipi-

mus.

nis. Alio modo ex natura ipſorum, & ſic ipſa ſunt ex ſeipſis maxime cognoscibilia, quamvis ſecundum modum ſuum non cognoscantur a nobis, tamen a Deo cognoscuntur, & a beatis ſecundum modum modum ſuum: & ſic de divinis duplex ſcientia habetur. Una ſecundum modum noſtrum, qua ſenſibilium principia accipit ad notificandum divina, & ſic de divinis Philoſophi ſcientiam tradiderunt, philoſophiam primam divinam ſcientiam dicentes. Alia ſecundum modum ipſorum divinorum, ut ipſa divina ſecundum ſeipſa capiantur, quæ quidem perfecte nobis in ſtatu viæ eſt impoſſibilis, ſed fit nobis in ſtatu viæ quædam illius cognitionis participatio, & aſſimilatio ad cognitionem divinam, inquantum per fidem nobis infuſam inhæremus ipſi primæ veritati propter ſeipſam. Et ſicut Deus ex hoc ipſo quod cognoviſcit ſe, cognoviſcit alia modo ſuo, id eſt ſimplici intuitu, non diſcurrendo: ita nos ex his quæ fide capimus primæ veritati inhærendo, venimus in cognitionem aliorum ſecundum modum noſtrum, ſcilicet diſcurrendo de principiis ad concluſiones. Unde primo ipſa quæ fide tenemus, ſunt nobis quaſi prima principia in hac ſcientia, & alia ſunt quaſi concluſiones. Ex quo patet quod hæc ſcientia eſt altior illa divina, quam Philoſophi tradiderunt, cum ex altioribus principiis procedat.

Ad primum ergo dicendum, quod ſapientia non dividitur contra ſcientiam, ſicut oppoſitum contra oppoſitum, ſed quia ſe habet ex additione ad ſcientiam. Eſt enim ſapientia, ut dicit Philoſoph. 6. Ethicorum, caput omnium ſcientiarum regulans omnes alias, inquantum de altiffimis principiis eſt, propter quod etiam Dea ſcientiarum dicitur. 1. Metaphyſicæ; & multo magis hæc, quæ non ſolum de altiffimis, ſed ex altiffimis eſt. Sapientis autem eſt ordinare, & ideo iſta ſcientia altiffima, quæ omnes alias ordinat, & regulat, ſapientia dicitur, ſicut in artibus mechanicis ſapientes dicimus illos qui

qui alios regulant, ut architectos: scientiæ vero nomen aliis inferioribus relinquitur, & secundum hoc scientia dividitur contra sapientiam, sicut proprium contra diffinitionem. Ad secundum dicendum, quod sicut supra dictum est, quando causæ cognoscuntur per suos effectus, effectus cognitio supplet locum cognitionis quidditatis causæ quæ requiritur in illis scientiis, quæ sunt de rebus quæ per se ipsas cognosci non possunt: & sic non oportet quod ad hoc quod de divinis scientiam habeamus, præsciatur de Deo quid est. Vel potest dici quod hoc ipsum quod scimus de Deo quid non est, supplet in divina scientia locum cognitionis quid est: quia sicut per quid est distinguitur res ab aliis, ita per hoc quod scitur quid non est. Ad tertium dicendum, quod partes subjecti in scientia non solum sunt intelligendæ partes subiectivæ, vel integrales, sed partes subjecti sunt omnia illa quorum cognitio requiritur ad cognitionem subjecti, cum omnia huiusmodi non tractentur in conscientia, nisi in quantum habent ad subjectum ordinari: passiones etiam dicuntur quæcumque de aliquo probari possunt, sive negationes, sive habitudines ad alias res. Et talia multa de Deo probari possunt, & ex principiis naturaliter notis, & ex principiis fidei. Ad quartum dicendum, quod in qualibet scientia sunt aliqua quasi principia, & aliqua quasi conclusiones. Ratio ergo, quæ inducitur in scientiis, præcedit assensum conclusionis, sed sequitur assensum principiorum, cum ex eis procedat. Articuli autem fidei in hac scientia non sunt quasi conclusiones, sed quasi principia quæ etiam defenduntur ab impugnantibus, sicut & Philosophus 4. Metaphysicæ disputat, contra negantes principia: & manifestantur per aliquas similitudines, sicut principia naturaliter nota per inductionem, non autem ratione demonstrativa probantur. Ad quintum dicendum, quod etiam in scientia humanitus traditis sunt quedam principia in
qui-

quibusdam earum, quæ non sunt omnibus notæ, sed oportet ea supponere a superioribus scientiis: sicut in scientiis subalternatis supponuntur, & creduntur aliqua a superioribus scientiis subalternatis, & hujusmodi non sunt per se notæ nisi superioribus scientiis. Et hoc modo se habent articuli fidei, qui sunt principia hujus scientiæ ad cognitionem divinam, quia ea quæ sunt per se nota in scientia, quam Deus habet de seipso, supponuntur in scientia nostra, & creditur ei nobis hoc indicanti per suos nuntios, sicut medicus credit physico quatuor esse elementa. Ad sextum dicendum, quod apparentia scientiæ procedit ex apparentia principiorum. Unde scientia non facit apparere principia, sed ex hoc quod apparent principia, facit apparere conclusiones: & per hunc modum scientia de qua nunc loquimur, non facit apparere ea de quibus est fides, sed ex eis facit apparere alia per modum, quo de primis certitudo habetur. Ad septimum dicendum, quod cujuslibet scientiæ principium est intellectus semper quidem primum, sed non semper proximum, immo aliquando fides est proximum principium scientiæ, sicut patet in scientiis subalternatis: quia earum conclusiones, sicut ex proximo principio procedunt ex fide eorum quæ supponuntur a superiori scientia, sed sicut a principio primo, ab intellectu superioris scientis, qui de his creaturis per intellectum habet certitudinem: & similiter hujus scientiæ principium proximum est fides, sed primum est intellectus divinus, cui nos credimus, sed fides est in nobis, ut perveniamus ad intelligendum quæ credimus, sicut si inferior scientis addiscat superioris scientiam, tunc fiunt ei intellectus & scita, quæ prius erant tantummodo credita.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod in his quæ sunt fidei non liceat rationibus physicis uti. *1. Corinth. 1. Non misit me Christus*

baptizare, sed evangelizare, non in sapientia verbi; Glossa in doctrinā Philosophorum, & super illud: Ubi inquisitor hujus sæculi? dicit Glossa: Inquisitor est qui naturæ secreta rimatur, tales non recipit Deus inter prædicatores: & super illud 1. Corinth. 2: Sermo meus & prædicatio mea, non in persuasibilibus, dicit Glossa: Et si persuasibilia fuerint verba, non tamen per humanam sapientiam, ut verbum pseudoapostolorum. Ex quibus omnibus videtur quod in his quæ sunt fidei non liceat uti rationibus physicis. Item, Isaia 15. super illud: Nocte vastata est Ar. dicit Glossa: Ar. id est adversarius, scilicet scientia sæcularis, quæ adversaria est Deo; ergo &c. Item, Ambrosius dicit: Secretissimum fidei a physicis argumentis est liberum, ergo ubi de fide agitur, Philosophorum rationibus, & dictis uti non licet. Item Hieronymus refert in epistola ad Eustochium, se in visione divino judicio verberatum, pro eo quod in libris legerat Ciceronis, & qui astabant precabantur ut veniam tribueret adolescentiæ, exactus deinde cruciatum, si in libris gentilium aliquando legisset: unde obtestans nomen Dei clamavit: Si unquam habuero seculares codices, si legero, te negavi. Si ergo non licet in eis studere, ergo multo minus licet eis in divinis tractatibus uti. Item, sapientia secularis in Scriptura per aquam frequenter significatur, sapientia vero divina per vinum, secundum Isaia 1. vituperabuntur caupones aquam vino miscentes; ergo vituperabiles sunt Doctores sacræ Scripturæ physica documenta miscentes. Item, sicut dicit Hieronymus in Gloss. Osee 2: Cum hæreticis nec nomina debemus habere communia: sed hæretici utuntur ad fidei corruptionem physicis argumentis, ut habetur in Glossa Proverb. 7. & Isaia 15. ergo catholici eis in suis tractatibus uti non debent. Item, quælibet scientia principia habet propria, ita & sacra doctrina, articulos scilicet fidei: sed in aliis scienc

Scientiis non recte proceditur, si sumantur alicuius scientiæ principia, sed oportet in unaquaque ex propriis procedere, secundum doctrinam Philosophi. i. posteriorum; ergo nec in sacra doctrina recte proceditur. Item, si alicujus doctrina in aliquo repudiatur, ejus auctoritas invalida erit ad aliquid confirmandum: unde dicit Augustinus quod si in sacra doctrina concesserimus aliquid esse falsitatis, peribit ejus auctoritas ad fidei confirmationem: sed sacra doctrina Philosophorum doctrinam in multis repudiat, quia in multis errasse inveniuntur, ergo eorum auctoritas non est efficax ad aliquid confirmandum.

Sed contra, Apostolus. Tim. 1. utitur Epimenidis postæ versiculo dicens: Cretenses semper mendaces, malæ bestię &c. & 1. Cor. 13: verbis Menandri: Corruptunt bonos mores colloquia mala, & Act. 17. verbis Arati, Iphius, scilicet Dei, & genus fumus; ergo & aliis divinæ Scripturæ doctoribus licet physicis argumentis uti. Item, Hieronymus in epistola ad magnum urbis Romæ oratorem, enumeratis pluribus Scripturæ Doctoribus, ut Basilii, Gregorius, subjungit: Qui omnes in tantum Philosophorum doctrinis atque sententiis suos resperferunt libros, ut nescias quid in eis primum mirari debeas, utrum eruditionem seculi, vel scientiam Scripturarum: quod non fecissent, si non liquisset, vel inutile fuisset. Item, Hieronymus in epistola ad Pamachium de dormitione Paulæ; Si adamaveris mulierem captivam, scilicet sapientiam secularem, & pulchritudine ejus captus fueris, decalva eam, & illecebras crinium, atque ornamenta verborum cum tenacibus unguibus seca; lava eam prophetali nitro, & requiescens cum illa dicite. Sinistra ejus sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me, & multos tibi captiva fetus dabit, ac de Moabitude efficietur tibi Israelites: ergo fructuosum est ut aliquis sapientia seculari utatur. Item, Aug. 2. de Trinitate dicit: Non ego saguis ad

ad inquirendam scientiam Dei sive per Scripturam, sive per creaturam; sed cognitio Dei per creaturam in philosophia proponitur, ergo non est inconveniens quod aliquis in sacra doctrina rationibus philosophicis utatur. Item, Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana: Philosophi autem si qua forte vera, fidei nostræ accommoda dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquam ab injustis possessoribus in nostrum usum assumenda: & sic idem quod prius. Item, super illud Daniel, 1. Proposuit autem Daniel &c. Glossa: Si quis imperitus mathematicæ artis contra mathematicos scribat, aut expertus philosophiæ contra Philosophos agat, quis etiam ridendus vel ridendo non rideat? sed oportet doctores sacre Scripturæ quandoque contra philosophos agere; ergo oportet eos philosophia uti.

Respondeo. Dicendum, quod dona gratiarum hoc modo naturæ adduntur, quod eam non tollunt, sed magis perficiunt; unde & lumen fidei quod nobis gratis infunditur, non destruit lumen naturalis cognitionis nobis naturaliter inditum. Quamvis autem naturale lumen mentis humanæ sit insufficiens ad manifestationem eorum quæ per fidem manifestantur, tamen impossibile est quod ea quæ per fidem nobis traduntur divinitus, sint contraria his quæ per naturam nobis sunt indita, oporteret enim alterum esse falsum; & cum utrumque sit nobis a Deo, Deus esset nobis auctor falsitatis, quod est impossibile; sed magis cum imperfectis inveniatur aliqua imitatio perfectorum, quamvis imperfecta in his quæ per naturalem rationem cognoscuntur, sint quædam similitudines eorum quæ per fidem tradita sunt. Sicut autem sacra doctrina fundatur super lumen fidei, ita philosophia super lumen naturalis rationis: unde impossibile est quod ea quæ sunt philosophiæ, sint contraria eis quæ sunt fidei, sed deficient ab eis. Continent tamen quædam similitudines eorum, & quædam ad

ea præambula, sicut natura præambula est ad gratiam. Si quid autem in dictis philosophorum inveniatür contrarium fidei, hoc non est philosophiæ sed magis Philosophiæ abusus ex defectu rationis. Et ideo impossibile est ex principiis philosophiæ hujusmodi errorem refellere vel ostendendo omnino esse impossibile, vel non esse necessarium. Sicut enim ea quæ fidei sunt, non possunt demonstrative probari, ita quædam contraria his non possunt demonstrative ostendi esse falsa, sed potest ostendi non esse ea necessaria. Sic igitur in sacra doctrina, philosophia possumus tripliciter uti. Primo ad demonstrandum ea quæ sunt præambula fidei, quæ necessaria sunt in fidei scientia, ut ea quæ naturalibus rationibus de Deo probantur, ut Deum esse, Deum esse unum, & hujusmodi vel de Deo, vel de creaturis in philosophia probata quæ fides supponit. Secundo ad notificandum per aliquas similitudines ea quæ sunt fidei, sicut Augustinus in lib. de Trinitate utitur multis similitudinibus ex doctrinis philosophicis sumptis ad manifestandum Trinitatem, ergo ad resistendum his quæ contra fidem dicuntur sive ostendendo esse falsa, sive ostendendo non esse necessaria, tamen utentes philosophia in sacra Scriptura possunt dupliciter errare. Uno modo utendo his quæ sunt contra fidem, quæ non sunt philosophiæ, sed potius error, vel abusus ejus, sicut Origenes fecit. Alio modo, ut ea quæ sunt fidei includantur sub metis philosophiæ, ut si nihil aliquis credere velit, nisi quod per philosophiam haberi potest, cum e converso philosophia sit ad metas fidei redigenda, secundum illud Aposto. 1. Cor. 10: In captivitatein redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.

Ad primum ergo dicendum, quod ex omnibus illis verbis ostenditur, quod doctrina philosophorum non sit utendum quasi principali, ut scilicet propter eam credatur fide: non tamen removetur quin ea possint uti sacri doctores quasi secundaria.

Un-

Unde ibidem super illud ; Perdam sapientiam sapientium &c. Glossa: Non ideo hoc dicit ut veritatis intelligentia possit a Deo reprobati, sed quia eorum prudentia reprobatur, qui in sua eruditione confidunt. Ut tamen totum quod est fidei, non humanæ potentæ, aut sapientiæ tribueretur, sed Deo, voluit Deus ut primitiva Apostolorum prædicatio esset in infirmitate, & simplicitate, cum tamen potentia & secularis sapientia postea supervenientes ostenderit per victoriam fidei mundum esse Deo subiectum & quantum ad potentiam, & quantum ad sapientiam. Ad secundum dicendum, quod sapientia secularis dicitur contraria Deo quantum ad ejus abusum, sicut ea hæretici abutuntur, non quantum ad ejus veritatem. Ad tertium dicendum, quod sacramentum fidei pro tanto dicitur esse liberum a philosophicis dictis, quia sub philosophiæ metis non coarctatur. Ad quartum dicendum, quod Hieronymus adeo afficiebatur ad aliquos libros gentilium, quod sacram Scripturam quodammodo contemnebat; unde ipse dicit: Si quando in memet reversus Prophetas legere cœpissẽm, sermo hærebat incultus: & hoc esse reprehensibile nullus ambigit. Ad quintum dicendum, quod ex tropicis locutionibus non est assumenda argumentatio, ut dicit Magister 6. distinct. 1. lib. Et Dionysius dicit in epistola ad Titum, quod symbolica theologia non est argumentativa, & præcipue cum hoc non sit expositio alicujus auctoris: & tamen potest dici quod quando alterum dæorum transit in naturam alterius, non reputatur mixtum, sed quando utrumque a sua natura alteratur. Unde illi qui utuntur philosophicis documentis in sacra Scriptura redigendo in obsequium fidei, non misceant aquam vino, sed convertunt aquam in vinum. Ad sextum dicendum, quod Hieronymus loquitur de illis rationibus quæ ab hæreticis sunt inventæ accommodæ suis erroribus: philosophicæ autem doctrinæ non sunt tales, immo so-

Solum in errorem ducunt, & ideo non sunt propter hoc vitandæ. Ad septimum dicendum, quod scientiæ, quæ habent ordinem adinvicem, hoc modo se habent, quod una potest uti principiis alterius, sicut scientiæ posteriores principiis priorum scientiarum sive sint superiores, sive inferiores: unde metaphysica, quæ est omnibus, superior, utitur his quæ in aliis scientiis sunt probata. Et similiter Theologia, cum omnes aliæ scientiæ sint ei quasi famulantes & præambulæ in via generationis, quamvis sint dignitate posteriores, potest uti principiis omnium aliarum. Ad octavum dicendum, quod in quantum sacra doctrina utitur Physicis documentis propter se, non recipit ea propter auctoritatem dicentium, sed propter rationem Doctorum, unde bene dicta recipit, & alia respuit: sed quando utitur eis propter aliquos errores refellendos, utitur eis in quantum sunt in auctoritatem aliis quæ refelluntur, quia testimonium adversarii efficacius est.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod divina in scientia fidei non sint obscuritate verborum velanda, quia ut dicitur Prov. 14: Doctrina prudentum facilis. Ergo sine obscuritate verborum proponi debet. Item, Ecclesiast. 4: Non abscondas sapientiam tuam in decore suo: & Proverb. 11: Qui abscondit frumenta, Glossa: prædicationis, maledicetur in populis; ergo verba sacrae doctrinæ non sunt velanda. Item, Matth. 10: Quod dico vobis in tenebris, Glossa: in mysterio. Dicite in lumine, Glossa: aperte; ergo obscura fidei sunt magis referenda, quam occultanda difficultate verborum. Item, Doctores fidei sunt sapientibus, & insipientibus debitores, ut patet Rom. 1; ergo ita debent loqui, ut a magnis, & parvis intelligantur, id est, sine obscuritate verborum. Item, Sap. 7. dicitur: Quam sine fictione didici, & sine invidia communico: sed qui occultant non communicant, ergo videntur invidiæ rei. Item,

Augustinus 4. de doctr. Christiana : Expositores sacrae Scripturae non ita loqui debent , tamquam seipfos exponendos simili auctoritate proponant , sed omnibus sermonibus suis primitus , & maxime ut intelligantur laborent ea quantum possunt , perspicuitate dicendi , ut multum tardus sit qui non intelligat .

Sed contra est quod dicitur Matth. 7 : Nolite sanctum dare canibus &c. Glossa : Res absconsa a viduis quaeritur , celata venerabilius conspicitur , diu quaesita charius tenetur . Cum igitur sacra documenta expediat summa veneratione intueri , videtur quod expediat ea obscure tradi . Item , Dionysius 1. c. eccles. Hierar : Omnem sanctam laudem non tradas alteri praeter aequae ordinatas Dei formas , id est , divinas laudes , quibus omnia sacramenta complectitur , non tradas nisi tibi similibus : sed si verbis conspicuis scriberentur , omnibus paterent , ergo secreta fidei sunt obscuritate verborum velanda . Item , Luc. 8 : Vobis datum est nosse mysterium regni Dei ; id est , intelligentiam scripturarum , ut patet per Glossam : ceteris autem in parabolis ; ergo oportet verborum obscuritate aliqua a multitudine velare .

Respondeo . Dicendum , quod verba docentis ita debent esse moderata ut proficiant , non noceant audienti . Quaedam autem sunt quae audita nulli nocent , sicut ea quae omnes scire tenentur : & talia non sunt occultanda , sed manifeste omnibus proponenda . Quaedam vero sunt quae proposita manifeste auditoribus nocent : quod quidem contingit dupliciter . Uno modo , si arcana fidei infidelibus fidem abhorrentibus denudentur : eis enim venient in derisum , & propter hoc dicitur Mat. 7 : Nolite sanctum dare canibus : & Dionysii 2. c. coel. Hierar : Audi sancte dicta , divinus divinorum in doctrina factus , & mentis occulto sancta circumabsccondens ab impunda multitudine , ut quam uniformia custodi . Secundo autem modo , si aliqua sub-

tilia rudibus proponantur, ex quibus perfecte non apprehensis materiam sumunt errandi; unde 1. Cor. 3: Non potui vobis loqui tamquam spiritualibus, sed quasi carnalibus; tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Unde super illud Exo. 21: Si quis aperuit cisternam, dicit Glossa Gregorii: Qui in sacro eloquio jam alta intelligit, sublimes sensus coram non capientibus per silentium tegat, ne per scandalum interius aut fidelem parvulum, aut infidelem qui credere potuisset, interimat. Hæc ergo ab eis, quibus nocent, occultanda sunt: sed in colloquutione potest fieri distinctio, ut eadem sapientibus seorsum manifestentur, in publico taceantur. Unde Augustinus 4. de doctrina Christiana: Sunt quædam quæ vi sua non intelliguntur, aut vix intelliguntur quantalibet, & quantumlibet dicentis plenissime versentur eloquio, quæ in populi audientia, vel raro si aliquid urget, vel nunquam omnino mittenda sunt: sed in scribendo non potest talis distinctio adhiberi, quia liber conscriptus ad manus quorumlibet pervenire potest, & ideo sunt occultanda verborum obscuritatibus, ut per hoc profint sapientibus qui ea intelligunt, & occultentur simplicibus qui ea capere non possunt. Et in hoc nullus gravatur, quia qui intelligunt, lectione detinentur, qui vero non intelligunt, non coguntur ad legendam. Unde Augustinus in eodem: In libris autem qui ita scribuntur, ut ipsi sibi quodammodo lectorem teneant cum intelliguntur, cum autem non intelliguntur molesti non sint nolentibus legere, non est hoc officium deferendum, ut vera quamvis ad intelligendum difficillima, ad aliorum intelligentiam perdamus.

Ad primum igitur dicendum quod auctoritas illa non est ad propositum. Non enim intelligitur quod doctrina prudentium sit facilis active, id est, quod faciliter doceant: sed passive, quia faciliter docentur, ut patet per Glossam. Ad secundum di-

cendum, quod auctoritates illæ loquuntur de illo qui abscondit ea quæ manifestanda sunt, unde Ecclesiastic. 4. præmittitur: Ne timeas verbum in tempore salutis. Per hoc autem non removetur, quin ea quæ sunt occulta, debeant obscuritate verborum celari. Ad tertium dicendum, quod doctrina Christi est publice, & plane docenda, ita quod unicuique sit planum id quod expedit ei scire: non autem ut publicentur illa quæ scire non expedit. Ad quartum dicendum, quod Doctores sacre Scripturæ non sunt ita sapientibus, & insipientibus debitores, ut eadem proponant utrisque, sed ita quod utrisque proponant quod eis expedit. Ad quintum dicendum, quod non ex invidia subtilia multitudini occultantur, sed magis debita discretionem. Ad sextum dicendum, quod Augustinus loquitur de expositoribus qui ad populum loquuntur, non de his qui scripto tradunt, ut patet ex consequentibus.

Christiana religionis reverentiam plures usurpant, sed ea fides pollet maxime, ac solitarie, qua tum propter universalium præcepta regularum, quibus ejusdem religionis intelligatur auctoritas, tum propterea quod ejus cultus per omnes fere mundi terminos emanavit. Catholica, vel universalis vocatur, cujus hæc de Trinitate sententia est. Pater, inquit, est Deus, Filius est Deus, Spiritus Sanctus est Deus; igitur Pater, Filius, & Spiritus Sanctus Deus unus, non tres dii, cujus conjunctionis ratio est indifferentia. Eos enim differentia comitatur, qui vel augent, vel minuant, ut Ariani, qui gradibus meritorum Trinitatem variantes distrabunt, atque in pluralitatem deducunt. Principium enim pluralitatis, alteritas est. Præter alteritatem enim hæc pluralitas quid sit, intelligi potest. Omnium namque rerum, vel quolibet tum genere, tum specie, tum numero diversitas constat. Quoties enim dicitur idem, toties & diversum predicatur. Idem vero dicitur tribus modis,

dis, aut. genere, ut idem homo quod equus, quia his idem genus ut animal: vel specie, ut idem Cato quod Cicero, quia eadem species, ut homo: vel numero, ut Tullius Cicero, quia unus est numero. Quare diversum etiam vel genere, vel specie, vel numero dicitur, sed numero differentiam facit accidentium varietas. Nam tres homines neque genere, neque specie, sed suis accidentibus distant. Nam si vel animo cuncta ab his accidentia separemus, tamen locus cunctis diversus est, quem unum fingere nullo modo possumus. Duo enim corpora unum locum non obtinent, qui est accidens: atque ideo sunt numero plures, quoniam accidentibus plures fiunt.

POST proœmium hic Boetius incipit tractatum de Trinitate personarum, & unitate divinæ essentiæ: & dividitur liber iste in duas partes. Primo, prosequitur ea quæ pertinent ad unitatem divinæ essentiæ contra Arianos. Secundo, ea quæ pertinent ad Trinitatem personarum contra Sabellium, ibi. *Sed hoc interim ad eam*. Prima in duas. Primo proponit Catholice fidei sententiam de unitate divinæ essentiæ. Secundo, investigat propositæ sententiæ veritatem, ibi. *Age igitur ingrediamur*. Prima in duas. Primo describit fidei conditionem, cuius sententiam prosequi intendit. Secundo, proponit descriptæ fidei sententiam de proposito, ibi. *Cujus hæc de Trinitate*. Describit autem eam dupliciter, scilicet ex comparatione hæresum quibus præpollet, & proprio nomine, quia Catholica, vel universalis vocatur. Dicit ergo, plures, id est diversarum hæresum sectæ usurpant, id est indebite sibi attribuunt, reverentiam christianæ religionis, id est quæ Christianæ religioni debetur, ut scilicet ei omnes subdantur. I. Joannis 5: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Vel reverentiam quam Christiana religio Deo exhibet credendo his quæ divinitus sunt

prædicata, sed ea fides pollet maxime, & solitarie. Hæc duo adjungit, ut discretionem faciat ejus quod est secundum veritatem, & ejus quod est secundum opinionem: secundum enim rei veritatem hæretici Christiani non sunt, cum a doctrina Christi recedant, & quantum ad hoc Catholica fides solitaria pollet: sed secundum apparentiam, & hominum opinionem hæretici Christiani dicuntur, quia saltem voce nomen Christi confitentur, & quantum ad hoc fides Catholica non sola, sed magis pollet. Ipsa enim communius, & diffusius est recepta, unde subdit. Quæ vocatur Catholica in græco, vel universalis in latino, quod idem est: Catholicum enim græce, latine universale dicitur, cujus nominis assignat duas rationes dicens: *Tum propter præcepta universalium regularum*. Præcepta enim, quæ fides Catholica proponit, non uni tantum genti observanda, sed omnibus proponit: in quo præcipue differt a lege Moyfi, quæ uni tantum populo præcepta proponebat. Similiter etiam singulæ hæreses suis tantum sectatoribus præcepta accommodata tradant: sed fides Catholica de omnibus curam gerens, omnibus præcepta accommodata tribuit non solum continentibus, ut Manichæi, sed etiam conjugatis: & non solum innocentibus, ut Novatiani, sed etiam pœnitentibus, quibus illi salutem denegant. Unde subdit. Quibus, scilicet universalibus regulis, intelligitur auctoritas ejusdem religionis, per quas omnes ei subditi esse debent. Vel dicuntur universales regulæ, quia nihil eis falsitatis, aut iniquitatis admiscetur in quocumque articulo, sive in quocumque casu. Deinde subjungit aliam causam dicens: *Tum propterea, quia ejus cultus per omnes fere mundi terminos emanavit*: quod planum est secundum illud Psal. 18: In omnem terram exivit sonus eorum &c. *Cujus hæc de Trinitate*. Hic ponitur prænotare fidei sententia de proposita questione. Et circa hoc tria facit. Primo, proponit Catholicæ fidei sen-

ten-

tentiam de unitate Trinitatis. Secundo ejusdem sententiae rationem, ibi. *Cujus conjunctionis*. Tertia ostendit praedictae rationis convenientiam, ibi. *Principium enim pluralitatis*. Proponit autem Catholicae fidei sententiam per modum cujusdam argumenti, eo quod fides dicitur argumentum non apparentium Hebr. 11. in quo quidem argumento ex hoc quod divinitas singulis personis confortatiter attribuitur, concluditur quod de omnibus non pluraliter, sed singulariter hoc nomen Deus praedicitur. Deinde hujus sententiae rationem assignat. Et primo ponit rationem: secundo per contrarium exponit, ibi. *Eos enim*. Dicit ergo: Cujus conjunctionis, id est conjunctae argumentationis ratio est indifferentia, scilicet Deitatis in tribus personis, quam fides Catholica confitetur. Ex hoc enim est quod ex praemissis praedicta conclusio sequitur, quia indifferens Deitas tribus personis indifferenter attribuitur: quam quidem rationem per contrarium exponit dicens: Eos enim comitatur differentia Deitatis, scilicet qui vel augent, vel minuunt, id est qui ponunt unam personam majorem alia, vel minorem, ut Ariani ponentes Patrem majorem Filio. Unde subdit, qui, scilicet Ariani, variantes Trinitatem gradibus meritorum, id est dignitatum, dum Patri Filium subjiciunt, Spiritum Sanctum utrique. Distrahunt, id est in diversa trahunt, Deitatem in eis dividendo, atque in pluralitatem deducunt. Ex divisione enim sequitur pluralitas. E converso vero Catholici aequalitatem personarum confitentes indifferentiam profitentur, & per consequens unitatem. Deinde ostendit praemissam rationem esse convenientem dicens. *Principium enim* &c. & praemonstrat praesignatae rationis necessitatem. Secundo, quiddam quod in sua demonstratione suppositum fuerat probat, ibi. *Omnium namque*. Circa primum duo facit. Primo, ostendit quod alteritas est principium pluralitatis, alteritas intelligens differentiam, qua aliqua inter con-

constituuntur. Et mavult dicere alteritatem, quam arietatem: quia non solum substantiales differentie pluralitatem constituunt, quarum est facere aliud, sed etiam accidentales, quarum est facere alterum: ad arietatem vero sequitur alteritas, non e converso. Ex hoc autem habetur ratio Ariani-
 cæ deductionis. Si enim alteritas est principium pluralitatis, & posita causa ponitur effectus, ergo ponentibus eis alteritatem per augmentum, & diminutionem, sequitur pluralitas Divinitatis. Secundo, proponit alteritatem esse proprium principium pluralitatis, quia præter eam pluralitas intelligi non potest, ex quo habetur ratio Catholicæ conjunctionis: remota enim propria causa tollitur effectus. Si igitur in tribus personis non est alteritas aliqua Deitatis, non erit pluralitas aliqua, sed unitas. Deinde probat quod supposuerat, scilicet alteritatem esse proprium principium pluralitatis, cum dicit *Omnium namque*, & est ratio sua talis. Omnium rerum genere, vel specie, vel numero, differentium, est aliqua alteritas, sive differentia causa pluralitatis, vel diversitatis: sed omnes res plures sive sint tres, sive quotlibet, sunt diversæ vel genere, vel specie, vel numero: ergo omnium plurium principium est aliqua alteritas. Circa hanc rationem tria facit. Primo, ponit minorem: secundo probationem, ibi. *Quoties*. Et est probatio: Quoties dicitur idem, toties dicitur diversum; sed idem dicitur tribus modis, scilicet genere, & specie, & numero; ergo diversum. Primam supponit ex hoc quod dicitur in 1. Topic. quod quoties dicitur unum oppositorum, toties & reliquum: & ex hoc quod dicitur 10. Meta. quod idem, & diversum sunt opposita. Secundam manifestat per exempla, & supponit eam per hoc quod dicitur 1. Top. Tertio vero probat majorem quantum ad id quod circa eam poterat esse dubium, ibi. *Sed numero differentiam*. Quod enim diversitatis illorum quæ sunt diversa genere, vel specie prin-

principium sit aliqua alteritas, manifestum est ex ipso nomine. Ex hoc enim aliqua sunt diversa genere, quod est eis genus alterum: & diversa specie, quod sub altera specie continentur. Sed in his, quæ dicuntur esse diversa numero, non est manifestum ex ipso nomine quod aliqua alteritas sit principium pluralitatis, immo videtur magis e converso secundum nomen, quod pluralitas, quæ in numero designatur, sit principium diversitatis, cum ita dicantur esse aliqua diversa numero secundum nomen, sicut genere, vel specie: & ideo ad verificandam majorem sui syllogismi, ostendit, quod hanc etiam differentiam qua aliqua dicuntur differre numero, facit aliqua alteritas, sive varietas: quod probat per hoc quod in tribus hominibus qui conveniunt genere & specie, & differunt numero, inveniuntur altera accidentia, sicut in homine, & bove species altera, & in homine, & lapide genus alterum. Unde sicut homo, & bos distat specie, ita duo homines distat accidentibus. Et quia posset aliquis dicere quod varietas accidentium non est causa pluralitatis secundum numerum, quia remotis accidentibus, vel secundum rem, ut separabilibus, vel animo & cogitatione, ut inseparabilibus, adhuc remanet substantia cum accidente quod adest, & adest præter subjecti corruptionem: ideo huic responsioni obviat dicens, quod quavis omnia accidentia possint saltem animo separari, tamen aliqujus accidentis diversitas nullo modo potest etiam animo a diversis individuis separari, scilicet diversitas locorum. Duo enim individua non possunt esse in eodem loco nec secundum rem, nec secundum animi fictionem, quia hoc nec intelligi, nec imaginari potest. Unde concludit quod ex hoc sunt aliqui homines plures numero, quod sunt accidentibus plures, idest diversi, & in hoc terminatur sententia hujus partis.

Hic est duplex quæstio. Prima de his que pertinent ad fidei communionem: secunda,

de

de his quæ pertinent ad causam pluralitatis . Circa primum quærentur quatuor . Primo , Utrum humano generi sit fides necessaria . Secundo , Quomodo se habet fides ad religionem . Tertio , Utrum convenienter verâ fides Catholica , vel universalis nominetur . Quarto , Utrum hæc sit veræ fidei confessio , quod Pater , & Filius , & Spiritus Sanctus singulus est Deus , & tres sunt unus Deus absque omni inæqualitatis distantia .

AD primum sic proceditur . Videtur quod non fuerit necessarium humano generi fidem habere . Ut enim dicitur Eccl. 6: Quid necesse est homini majora se quærere? quasi dicat , nihil : sed ea quæ fide creduntur , majora sunt homine , ut pote rationem ejus excedentia , alias ad ea cognoscenda sufficeret ratio causans scientiam , nec requireretur fides : ergo non fuit necessarium homini , ut ea quæ sunt fidei extra doceretur . Item , naturam humanam Deus in sua conditione perfecte instituit ; Deut. 32 : Dei perfecta sunt opera : sed ex his quæ menti humanæ in sua conditione sunt indita , non potest homo pertingere ad ea quæ sunt fidei cognoscenda , alias possent per scientiam haberi , quæ causatur ex eo quod conclusiones resolvuntur in principia naturaliter nota . Cum ergo perfectum dicatur aliquid cui nihil deest eorum quæ debet habere , ut dicitur 5. Meta: videtur quod homo fide non indigeat . Item , unusquisque sapiens ad perveniendum in finem viam eligit breviorē : sed difficilior videtur creaturæ ea quæ super rationem sunt credere , & valde periculosum hominibus , cum multi a statu salutis decidant per hoc quod non credunt ; ergo videtur quod Deus qui est sapientissimus , non debuit viam fidei præparare hominibus ad salutem . Item , ubicumque est acceptio aliquorum cognitorum sine iudicio , est via facilis ad errorem : sed non habemus aliquid in nobis , per quod possimus judicare de

de his quæ per fidem accipimus, cum naturale iudicium ad huiusmodi non se extendat, utpote rationem excedentia; ergo patet via facilis ad errorem, & ita videtur homini potius esse noxium quam utile, ut dirigatur in Deum per fidem. Item, ut dicit Dionysius: Malum hominis est præter rationem esse: sed homo fidei in hærens a ratione discedit, & in hoc etiã affuescit rationem contemnere; ergo videtur quod via sit hominibus mala.

Sed contra Heb. 11: Sine fide impossibile est placere Deo: sed hoc est maxime homini necessarium ut Deo placeat, sine quo nihil potest bonè facere, vel habere; ergo fides est maxime homini necessaria. Item, homini est maxime necessarium cognoscere veritatem, cum gaudium de veritate cognita sit beatitudo, ut Augustinus dicit: sed fides collocat credentes in veritate, & in eis veritatem, ut dicit Dion. 7. c. de divi. no. ergo fides est homini maxime necessaria. Item, id sine quo non potest conservari humana societas, est homini maxime necessarium, & toti generi humano, cum homo sit animal politicum, ut dicitur 8. Eth. sed sine fide humana societas servari non potest, quia oporteret ut unus homo alteri credat in promissis, & in testimoniis, & in aliis huiusmodi, quæ sunt necessaria homini ad communiendum: ergo fides humano generi est maxime necessaria.

Respondeo. Dicendum, quod fides habet aliquid commune cum opinione, & aliquid cum scientia, & intellectu, ratione cuius ponitur medium inter opinionem, & intellectum, sive scientiam ab Hugone de San. Vict. Cum intellectu autem, & scientia commune habet certum, & fixum assensum: in quo ab opinione differt, quæ accipit alterum oppositorum cum formidine alterius, & a dubitatione quæ fluctuat inter duo contraria: sed cum opinione commune habet quod est de rebus, quæ non sunt intellectui naturaliter possibilis, in quo differt

a scientia, & intellectu. Quod autem aliquid non sit apparens humano intellectui, potest contingere ex duobus, ut dicitur in 2. Met: scilicet ex defectu ipsarum rerum cognoscibilium, & ex defectu intellectus nostri. Ex defectu quidem rerum, sicut in singularibus, & contingentibus, quæ a nostris sensibus sunt remota, sicut sunt facta hominum, & dicta, & cogitata: quæ quidem talia sunt, ut uni homini possint esse nota, & alii ignota. Et quia in convictu hominum unus homo oportet quod alio utatur sicut seipso, in quibus ipse sibi non sufficit: ideo oportet quod stet illis, quæ alius scit, & sunt sibi ignota, sicut his quæ ipse cognoscit: & inde est quod in hominum conversatione est fides necessaria, qua unus homo dictis alterius credit, & hoc est iustitiæ fundamentum, ut Tullius dicit in lib. de officiis: & inde est quod nullum mendacium est sine peccato, cum per omne mendacium huic fidei tam necessariæ derogetur.

Ex defectu vero nostro sunt non apparentia, ut res divinæ, & necessariæ, quæ sunt secundum naturam maxime notæ. Unde ad horum inspectionem non sumus statim in principio idonei, cum oporteat ex minus notis, & posterioribus secundum naturam, ad magis notæ, & priora naturaliter pervenire. Sed quia ex nullo horum quæ ultimo cognoscimus, sunt nota ea quæ primo cognoscimus, oportet nos etiam primo aliquam notitiam habere de illis, quæ sunt per se magis notæ, quod fieri non potest nisi credendo. Et hoc etiam patet in ordine scientiarum, quia scientia quæ est de causis altissimis, scilicet metaphysica, ultimo occurrit homini ad cognoscendum, & tamen in scientiis præambulis oportet quod supponantur quædam quæ in illa plenius innotescunt: unde quælibet scientia habet suppositiones, quibus oportet addiscentem credere. Cum igitur finis humanæ vitæ sit beatitudo, quæ consistit in plena cognitione divinorum, necessarium est ad humanam vitam in beatitudinem di-

dirigendam statim in principio fidem divinorum habere, quæ plene cognoscenda expectantur in ultima perfectione humana. Ad quorum quædam cognoscenda plene possibile est homini pervenire per viam rationis in statu viæ: & horum quamvis possit haberi scientia, & a quibusdam habeatur, tamen necessarium est habere fidem propter quinque rationes, quas Rabbi Moyses ponit. Primo, propter profunditatem, & subtilitatem materiæ, per quam occultantur divina ab hominum intellectu. Unde ne sit homo sine qualicumque horum cognitione, provisum est ei ut saltem per fidem divina cognoscat. Unde Ecclesiastes 7: Alta profunditas, quis cognosceret illam? Secundo, propter imbecillitatem intellectus humani a principio. Non enim provenit ei sua perfectio, nisi in fine: & ideo ut nullum tempus sit vacuum a Deo cognitione, indiget fide, per quam ab ipso principio divina accipiat. Tertio, propter multa præambula quæ exiguntur ad habendum cognitionem de Deo secundum viam rationis. Exigitur enim ad hoc fere omnium scientiarum cognitio, cum omnium finis sit cognitio divinorum: quæ quidem præambula paucissimi comprehendunt, vel consequuntur. Unde ne multitudo hominum a divina cognitione remaneat vacua, provisum est ei divinitus via per fidem. Quarto, quia multi hominum ex naturali complexione sunt indispositi ad perfectionem intellectus consequendam secundum rationem, vel viam rationis: unde ut hi divina cognitione non careant, provisum est via fidei. Quinto, propter occupationes plurimas, quibus oportet homines occupari: unde impossibile est quod omnes consequantur per viam rationis id quod est de Deo necessarium ad cognoscendum, & propter hoc est via fidei procurata, & hoc quantum ad illa quæ sunt aliquibus scita, & aliis proponuntur ut credenda. Quando vero divinorum sunt, ad quæ plene cognoscenda nullatenus ratio humana sufficit,

sed

sed eorum plena cognitio expectatur in futura vita, ubi erit plena beatitudo, sicut Trinitas, & unitas unus Dei: & ad hanc cognitionem homo perducitur non ex debito suæ naturæ, sed ex sola divina gratia. Unde oportet quod ad huiusmodi etiam scientiæ perfectionem quædam suppositiones ei primo credendæ proponantur, ex quibus dirigatur in plenam cognitionem eorum quæ a principio credit, sicut etiam in aliis scientiis accidit, ut dictum est, & ideo dicitur Isa. 7. secundum aliam aliam translationem: Nisi credideritis, non intelligetis. Et huiusmodi suppositiones sunt illa quæ sunt credita quantum ad omnes, & a nullo in hac vita sunt scita vel intellecta.

Ad primum igitur dicendum, quod licet ea quæ sunt fidei sint majora homine, viribus naturæ consideratis, non tamen sunt majora homine divino lumine illustrato, & ideo non est necesse homini, ut huiusmodi propria virtute quærat, sed est ei necessarium, ut ea divina revelatione cognoscat. Ad secundum dicendum, quod Deus in prima rerum conditione hominem perfectum instituit perfectione naturæ, quæ quidem in hoc consistit, ut homo habeat omnia quæ sunt suæ naturæ debita: sed supra debitum naturæ adduntur postmodum humano generi aliquæ perfectiones ex sola gratia divina, inter quæ est fides, ut patet Eph. 2. ubi de fide dicitur, quod est Dei donum. Ad tertium dicendum, quod cuilibet in beatitudinem tendenti necessarium est cognoscere in quibus beatitudinem quærere debeat, & qualiter: quod quidem facilius fieri non potest, quam per fidem, cum rationis inquisitio ad talia pervenire non possit, nisi multis præcognitis, quæ non est facile scire. Nec etiam potuit cum minori periculo; cum humana inquisitio propter imbecillitatem intellectus nostri sit facilis ad errorem, & hoc etiam aperte ostenditur ex ipsis philosophis, qui per viam rationis humanæ vitæ quærunt, & modum perveniendi
in

in ipsum non inuenientes, in errores multiplices, & turpissimos inciderunt, adeo sibiinvicem dissidentes, ut vix duorum, aut trium esset de his per omnia communis una sententia, cum tamen per fidem videamus in una sententiam etiam plurimos conuenire populos. Ad quartum dicendum, quod quodcumque acceptis aliquo modo assentitur, oportet esse aliquid quod inclinet ad assensum: sicut lumen naturaliter inditum in hoc quod assentitur primis principiis per se notis, & ipsorum principiorum veritas in hoc quod assentitur conclusionibus scitis, & aliquæ verisimilitudines in hoc quod assentimus his quæ opinamur: quæ si fuerint aliquantulum fortiores, inclinant ad credendum, prout fides dicitur opinio iuvata rationibus, sed id quod inclinat ad assentiendum principiis intellectis, aut conclusionibus scitis, est sufficiens inductivum, unde cogit ad assensum, & est sufficiens ad iudicandum de illis quibus assentitur. Quod vero inclinat ad opinandum qualitercumque, vel etiam fortiter, non est sufficiens inductivum rationis, unde non cogit, nec per hoc potest haberi perfectum iudicium de his quibus assentitur. Unde & in fide qua in Deum credimus, non solum est acceptio rerum quibus assentimus, sed aliquid quod inclinat ad assensum, & hoc est lumen quoddam quod est habitus fidei divinitus menti humanæ infusum: quod quidem sufficientius est ad inducendum quam aliqua demonstratio, qua etsi nunquam falsum concludatur, tamen frequenter in hoc homo fallitur, quod putat esse demonstrationem quod non est, sufficientius etiam quam ipsum lumen naturale, quo assentimus principiis, cum lumen illud frequenter impediatur ex corporis infirmitate, ut patet in mentecaptis. Lumen autem fidei, quod est quasi sigillatio quædam primæ veritatis in mente, non potest fallere, sicut Deus non potest decipere, vel mentiri, unde hoc lumen sufficit ad iudicandum. Hic tamen habitus non movet per viam in-

intellectus, sed magis per viam voluntatis: unde non facit videre illa quæ creduntur, nec cogit assensum, sed facit voluntarie assentire. Et sic patet quod fides ex duabus partibus est a Deo, scilicet ex parte interioris luminis quod inducit ad assensum, & ex parte eorum, quæ exterius proponuntur, quæ ex divina revelatione initium sumpserunt, & hæc se habent ad cognitionem fidei, sicut accepta per sensum ad cognitionem principiorum, quia utrisque fit aliqua cognitionis determinatio. Unde sicut cognitio principiorum accipitur a sensu, & tamen lumen quod principia cognoscuntur est innatum: ita fides est ex auditu, & tamen habitus fidei est infusus. Ad quintam dicendum, quod vivere secundum rationem est bonum homini in quantum est homo; vivere autem præter rationem potest uno modo sonare in defectum, sicut est in illis qui vivunt secundum sensum, & hoc est homini malum. Alio modo sonare in excessum, ut cum homo divina gratia adducitur in id quod est supra rationem: & sic præter rationem vivere non est homini malum, sed bonum supra hominem. Et talis est cognitio eorum quæ sunt fidei, quamvis & ipsa fides non omnibus modis sit præter rationem: hoc enim naturalis ratio habet, quod assentiendum est his quæ a Deo dicuntur.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod fides a religione distinguenda non sit, quia ut dicit Augustinus in Ench. fide, spe, & charitate colendus est Deus: sed cultus Dei est actus religionis, ut per definitionem Tullii patet, qui dicit: Religio est quæ cuidam superiori naturæ, quam divinam vocant cultum cæremoniamque affert: ergo Fides ad religionem pertinet. Item, dicit Augustinus de vera rel. quod vera religio est qua unus Deus colitur, & purgatissima pietate, vel puritate cognoscitur: sed cognoscere Deum est fi-

fidei, ergo fides sub religione continetur. Item, offerre Deo sacrificium est opus, vel actus religionis: sed hoc pertinet ad fidem, quia ut dicit August. 5: de civitate Dei: Verum sacrificium est omne opus quod agitur, ut sancta societate inhaeramus Deo: prima autem inhaesio hominis ad Deum est per fidem, ergo fides praecipue ad religionem pertinet. Item Joan. 4: Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu, & veritate oportet adorare: magis autem adoratur Deus, cum ei prosternitur intellectus, quam cum ei prosternitur corpus; sed per fidem ei substernitur intellectus, dum se omnino subjicit ad assentiendum his quae de Deo dicuntur, ergo fides ad religionem maxime pertinet. Item, omnis virtus quae Deum habet pro objecto, est virtus Theologica: sed religio habet Deum pro objecto, non enim nisi Deo cultum debitum offert, ergo est virtus Theologica: sed magis videtur pertinere ad fidem quam ad aliquam aliarum, cum non dicatur esse extra religionem Christianam, nisi quae sunt extra fidem; ergo religio videtur esse idem quod fides.

Sed contra est, quod Tullius in 2. veteris Rhetoricae ponit religionem partem iustitiae, quae est virtus moralis; ergo cum fides sit virtus Theologica, religio erit alterius generis quam fides. Item, religio consistit etiam in actu qui est apud proximum, ut patet Jacobi 1: Religio munda & immaculata apud Deum, & Patrem haec est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum: sed fides non habet actum nisi qui est ad Deum; ergo religio est omnino a fide distincta. Item, religioni dicuntur communiter, qui quibusdam specialibus votis adstringuntur, non autem soli illi dicuntur fideles; ergo non est idem fidelis, & religiosus; ergo idem fides, & religio.

Respondeo. Dicendum, quod sicut patet per August. 10: de civitate Dei, Theosebia quae cultus Dei dicitur, religio, pietas, & latria, ad

idem pertinere intelliguntur, scilicet ad Deum colendum. Cultus autem cuilibet rei impensus nihil aliud esse videtur, quam debita operatio circa id adhibita, & ex hoc diversimode dicuntur aliqui colere agros, parentes, patriam, & alia hujusmodi, quia diversis diversæ operationes coaptantur. Deus autem non hoc modo colitur, quod ei nostra operatio aliquid profit, aut subveniat sicuti in prædictis est, sed solum in quantum ei nos subdimus, & subditos demonstramus. Hic ergo cultus divinus absolute Theosæbiæ nomine designatur: sed religio importat quamdam religionem, secundum quod homo se adstringit quodammodo ad cultum istum, unde dicit August. in lib. de vera religi: Religio a religandò dicta creditur: vel etiam a recte eligendo, ut dicit 4. de civitate Dei. Ex propria enim electione aliquis ligatur ad aliquid faciendum. Oportet etiam nos reeligere quæ amissimus negligentes, ut ibidem dicit: & inde est quod illi qui vitam suam totam, & seipsum ad divinum obsequium votis quibusdam obligant, religiosi dicuntur: sed pietas animum colentis respicit, qui non fide, nec mercenario affectu ei obsequitur. Et quia his quæ sunt supra nos, quasi quædam veneratio divina debetur, beneficia etiam quæ miseris exhibentur, sunt quasi quædam sacrificia Dei secundum illud Hebr. ultimo: Beneficentiæ, & communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Hinc est quod nomen pietatis, & religionis ad opera misericordiæ transfertur, & maxime ad beneficia quæ in parentes, & patriam exhibentur: sed latria importat debitum colendi, sive rationem cultus, ex hoc scilicet quod sumus servi ejus quem colimus, non hoc modo quo homo servus hominis dicitur propter quodcumque accidentale debitum, sed quia totum quod sumus, ei debemus tanquam Creatori; unde & latria servitus dicitur non quælibet, sed illa tantum qua homo servus Dei est. Sic ergo

religio consistit in operatione, qua homo Deum colit se ei subjiendo, quæ quidem operatio debet esse conveniens & ei qui colitur, & colenti. Ipse autem qui colitur, cum sit spiritus, non potest corpore, sed sola mente contingi, & sic cultus ejus principaliter mentis actibus consistit, quibus mens ordinatur in Deum: & hi sunt præcipue actus Theologicarum virtutum, & secundum hoc dicit Augustinus quod Deus colitur fide, spe, & charitate: & his adjunguntur actus donorum ordinantium in Deum, ut sapientiæ, & timoris. Sed quia nos qui Deum colimus, corporei sumus, & per corporeos sensus cognitionem accipimus, inde est quod ex parte nostra requiruntur ad cultum prædictum etiam aliquæ corporales actiones, tum ut ex toto quod sumus Deo serviamus: tum ut per hujusmodi corporalia nosmetipsos, & alios excitemus ad actus mentis ordinatos in Deum. Unde dicit Augustinus in lib. de cura pro mortuis habenda: Orantes de membris sui corporis faciunt quod supplicantibus congruit, cum genua figunt, cum manus extendunt, vel etiam se prosternunt solo, & si quid aliud visibiliter faciunt, quamvis eorum invisibilis voluntas, & cordis intentio Deo nota sit, nec ille indigeat his indicis, ut animus pandatur humanus: sed hinc magis se ipsum incitat homo ad orandum, gerendum humiliter, atque ferventius. Sic ergo omnes actus quibus se homo subjiicit Deo sive sint mentis, sive corporis, ad religionem pertinent. Sed quia ea quæ proximis propter Deum impenduntur, ipsi Deo impenduntur, constat quod ad eandem pertinent subjectionem, in qua cultus religionis consistit, & sic diligenter consideranti apparet, omnem actum bonum ad religionem pertinere. Unde Augustinus dicit, quod verum sacrificium est omne opus quod agitur, ut sancta societate inhæreamus Deo; tamen quodam ordine. Primo enim & principaliter ad cultum prædictum pertinent actus men-

tis ordinati in Deum . Secundo , . actus corporis qui ad hos excitandos , vel designandos fiunt , ut prostrationes , sacrificia , & huiusmodi . Tertio , ad eundem cultum pertinent omnes actus alii in proximum ordinati propter Deum . Et tamen sicut magnanimitas est quædam virtus specialis , quamvis omnium virtutum actibus utatur secundum specialem rationem objecti , utpote coniectans magna in actibus omnium virtutum : ita etiam religio est specialis virtus in actibus omnium virtutum , specialem rationem objecti considerans , scilicet Deo debitum , sic enim est iustitiæ pars . Illi tamen actus specialiter religioni assignantur , qui nullius alterius virtutis sunt , sicut prostrationes , & huiusmodi , in quibus secundario cultus Dei consistit . Ex quo patet quod actus fidei pertinet quidem materialiter ad religionem , sicut & aliarum virtutum , & magis in quantum fidei actus est primus motus mentis in Deum , sed formaliter a religione distinguitur , utpote aliam rationem objecti considerans . Convenit etiam fides cum religione propter hoc , in quantum fides est religionis causa & principium . Non enim aliquis eligeret cultum Deo exhibere , nisi fide teneret Deum esse creatorem , gubernatorem , & remuneratorem humanorum actuum . Ipsa tamen religio non est virtus Theologica ; habet enim pro materia quasi omnes actus , ut fidei , vel virtutis alterius , quos Deo tanquam debitos offert , sed Deum habet pro fine . Colere enim Deum est , huiusmodi actus ut Deo debitos offerre . Et per hæc patet responsio ad objecta omnia .

AD tertium sic proceditur . Videtur quod fides Christiana Catholica non debeat nominari ; quia cognitio debet esse cognoscibili proportionata ; non enim quilibet quolibet modo cognoscitur ; sed fides est cognitio Dei , qui non est universalis , neque particularis , ut Augustinus dicit

in

in lib. de Trinitate; ergo nec fides debet dici universalis. Item, de singularibus non potest haberi cognitio nisi singularis: sed fide quædam singularia facta tenemus; ut passionem Christi, resurrectionem, & hujusmodi; ergo fides non debet dici universalis. Item, ab eo quod est commune multis, non debet alicui eorum nomen proprium imponi, cum nomen causa innotescendæ rei imponatur: sed quælibet traditio, vel secta proponit ea quæ tradit ut universaliter ab omnibus credenda, vel observanda ut universaliter vera; ergo non debet fides Christiana specialiter Catholica dici. Item, idolatria ad omnes mundi angulos pervenit: sed Christiana fides nondum invenitur ad omnes mundi fines pervenisse, cum aliqui barbari sint, qui fidem Christi non cognoscunt; ergo secta idolatriæ magis debet dici Catholica, quam Christiana fides. Item, quod non convenit omnibus, non potest dici universale: sed fides Christiana a multis non recipitur; ergo inconvenienter universalis, vel Catholica dicitur.

Sed contra est quod dicit Augustinus lib. de vera religione: Tenenda est nobis Christiana religio, & ejus Ecclesiæ communicatio, quæ Catholica est, & Catholica nominatur non solum a suis, verum etiam ab omnibus inimicis. Item, universale, & commune idem esse videtur: sed fides Christiana ab Apostolo fides communis dicitur. Tit. 1: Tito dilecto filio secundum communem fidem; ergo convenienter Catholica dicitur. Item, quod universaliter omnibus proponitur, maxime debet dici universale: sed fides Christiana omnibus universaliter proponitur, ut patet Matth. ult: Docete omnes gentes, &c. ergo ipsa merito debet dici Catholica, vel universalis.

Respondeo. Dicendum, quod fides, sicut quælibet alia cognitio, duplicem habet materiam, scilicet in qua, idest, ipsos credentes, & de qua, idest, res creditas, & ex parte utriusque materiam

fides Christiana Catholica dici potest . Ex parte quidem credentium : quia illam fidem veram asserit Apostolus Rom. 3: quæ testificata est a lege & prophetis . Cum autem prophetarum temporibus diversæ gentes diversorum Deorum cultibus insisterent , solus vero populus Israel Deo vero cultum debitum exhiberet , & sic non esset una universalis religio , prædixit per eos Spiritus Sanctus, cultum veri Dei ab omnibus esse assumendum . Unde Isa. 45: Mihi curvabitur omne genu , & confitebitur omnis lingua : quod quidem per fidem, & Christianam religionem impletur . Unde merito Catholica nominatur , utpote a cujuslibet conditionis hominibus recepta . Et sic illi qui ab hac fide & religione communiter promissa , & recepta in quasdam sectas declinaverunt , non Catholici , sed quasi a communione divisi , hæretici nominantur . Sed ex parte rerum etiam creditarum in fide Christiana veritas Catholica invenitur . Fuerunt namque antiquitus diversæ artes & viæ , quibus hominibus quantum ad diversa providebatur , vel provideri credebatur . Quidam namque bonum hominis in solis corporalibus ponebant , vel in divitiis , aut honoribus , aut voluptatibus . Quidam autem in solis animæ bonis , ut in virtutibus moralibus , vel intellectualibus . Quidam autem , ut Augustinus dicit libr. de civitate Dei , existimabant Deos esse colendos propter corporalia bona istius vitæ . Quidam vero , propter bona , quæ sunt post hanc vitam . Porphyrius etiam ponebat quibusdam gentilibus animæ imaginativam partem purgari , & non totam animam , dicebatque , ut Augustinus dicit 10s de civitate Dei , nondum receptam esse unam sectam , quæ universalem viam contineat animæ libertatem . Hæc autem est religio Christiana , ut Augustinus dicit ibidem . Ipsa enim docet Deum esse colendum non solum propter æterna , sed etiam propter temporalia beneficia : nec solum in spiritualibus , sed etiam in usu corporalium hominum

nem

nem dirigit, & beatitudinem animæ, & corporis re-
promittit. Et ideo regulæ ejus universales dicun-
tur, utpote totam vitam hominis, & omne quod
ad ipsam quolibet modo pertinet, continent, &
ordinantes: & has duas rationes universalitatis as-
signat Boetius, ut in littera patet.

Ad primum igitur dicendum, quod quamvis
Deus in se nec universalis, nec particularis sit,
est tamen universalis omnium rerum causa, & fi-
nis, & sic cognitio quæ de ipso habetur, ad omnia
quodammodo universalis est. Ad secundum, quod
illa particularia facta tenet fides ut universalis re-
media ad totum genus humanum redimendum, &
liberandum. Ad tertium dicendum, quod aliæ se-
ctæ hoc sibi vindicare nituntur, quod est pro-
prium fidei Christianæ, sed non possunt pertin-
gere, unde eis proprie universalitatis non com-
petit nomen. Ad quartum dicendum, quod ido-
latria non erat una religio, sed apud diversos di-
versa, cum diversi diversos Deos colendos sibi
instituerent: nec iterum ipsa ab omnibus nationibus
est recepta, cum a veri Dei cultoribus fuerit re-
probata, & etiam a sapientibus gentilium, qui di-
cebant hujusmodi cæremonias esse observandas tam-
quam legibus jussas, non tamquam diis placitas,
ut de Seneca dicit Augustinus lib. de civi. Dei.
Ad quintum dicendum, quod Christiana fides non
dicitur Catholica, vel universalis propter singula
generum, sed propter genera singulorum, quia ex
omni conditione hominum ei aliqui adhæserunt.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod non
sit fidei Catholicæ confessio, quod Pater, &
Filius, & Spiritus Sanctus sint unus Deus. Quia
ut ipse Boetius dicit, ad inæqualitatem sequitur
pluralitas Deorum: sed Catholica Scriptura, quæ est
caput Catholicæ religionis, ut dicit Augustinus de
vera religione, ponit inæqualitatem Patris, & Fi-
lii, ut videtur per hoc quod dicitur Joan. 14:

Pater major me est , ex persona Filii ; ergo non est confessio Catholicæ fidei quam dicit . Item , 1. Corint. 15: Cum subjecta fuerint illi omnia , scilicet Filio , tunc & ipse Filius subjectus erit illi , scilicet Patri , qui sibi subiecit omnia ; & sic idem quod prius . Item , orare non est nisi inferioris ad superiorem : sed Filius orat pro nobis . Rom. 8: Christus Jesus qui etiam interpellat pro nobis : similiter & Spiritus Sanctus , ibidem : Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus ; ergo Filius & Spiritus Sanctus sunt Patre inferiores secundum confessionem Catholicæ fidei , & sic idem quod prius . Joan. 17. dicit Filius loquens ad Patrem . Ut cognoscant te solum verum Deum , & quem misisti Jesum Christum ; ergo solus Pater est verus Deus ; non ergo Filius , & Spiritus Sanctus , ergo videntur esse creaturæ , & sic idem quod prius . Item 1. ad Ti. ult. dicit Apostolus : Quem , scilicet Christum , suis temporibus ostendet beatus , & solus potens Rex Regum , & Dominus dominantium , qui solus habet immortalitatem , & lucem habitat inaccessibilem . Ergo hæc omnia soli Patri conveniunt : & sic idem quod prius . Item Marci 13. dicitur : De die autem illa , vel hora nemo scit , neque Angeli in cælo , neque Filius , nisi Pater . Ergo major est scientia Patris quam Filii , ergo & major essentia , & sic idem quod prius . Item , Matt. 20: Sedere ad dexteram meam , vel ad sinistram meam non est meum dare vobis , sed quibus paratum est a Patre meo ; ergo Filius non est æqualis potestatis Patri , ergo &c. Item , Colos. 1. dicitur de Filio , quod est primogenitus omnis creaturæ : sed comparatio non est nisi eorum quæ sunt unius generis , ergo Filius est creatura . Item , Ecclesiast. 24. dicitur ex persona divinæ sapientiæ : Ab initio & ante sæcula creata sum ; & sic idem quod prius . Item , ille qui clarificatur minor est illo qui clarificat : sed Filius clarificatur a Patre , ut patet Joan. 12. ergo Filius est minor Patre . Item ,

mit-

mittens major est eo qui mittitur : sed Pater mittit Filium , ut patet Gal. 4. Misit Deus Filium suum &c. Et etiam mittit Spiritum Sanctum . Jo. 14. Paraclitus Spiritus Sanctus , quem mittet in nomine meo : ergo Pater major est Filio & Spiritu Sancto . Et sic ista sententia quam dicit , non videtur esse fidei Catholicæ .

Sed contra est , quod dicitur Joa. 1: In principio erat Verbum , & Verbum erat apud Deum , & Deus erat Verbum , & omnia per ipsum facta sunt &c. Ex quo habetur quod Filius sit æternus , alias non esset in principio : & quod sit Patri æqualis , alias non esset Deus : & quod non sit creatura , alias per ipsum omnia facta non essent . Item , cum Filius sit veritas , de se mentitus non est : sed Filius dicebat se Patri æqualem . Joan. 5: Patrem suum dicebat Deum , æqualem se faciens Deo : ergo ipse est æqualis Patri . Item , Philipp. 2: Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : esset autem rapina si arbitraretur , & non esset , ergo est æqualis Deo . Item , Joan. 10: Ego & Pater unum sumus , & Joan. 14. Ego in Patre , & Pater in me est ; ergo unus alio major non est . Item , Rom. 9: Ex quibus Christus qui est super omnia Deus benedictus ; ergo nullus superior eo est , & sic non est minor Patre . Item , 1. Joan. ult: Dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum , & simus in eo vero Filio ejus : hic est verus Deus & vita æterna , ergo non est minor Patre . Item , ostenditur quod Spiritus Sanctus sit verus Deus , & æqualis Patri per hoc quod dicitur Phil. 3. secundum græcam litteram : Nos sumus circumcisio , qui spiritui Deo servimus ; & intelligitur de servitute patriæ , ut in græco patet . Et talis nulli creaturæ debetur . Deut. 6. & Matth. 4: Dominum Deum tuum adorabis , & illi soli servies . Ergo Spiritus Sanctus non est creatura . Item , membra Christi non possunt esse templum alicujus qui sit minor quam Christus : sed corpora nostra quæ sunt membra Christi

sti

fi secundum Apostolum, sunt templum Spiritus Sancti, ut dicitur 1. Corin. 6. ergo Spiritus Sanctus non est minor Christo, & sic nec Patre, & & ita verum est quod auctor dicit, esse Catholicæ fidei sententiam.

Respondeo. Dicendum, quod Arianorum positio inæqualitatem in divinis personis constituens, non est Catholicæ fidei confessio, sed magis gentilis impietas, quod sic patet. Apud gentiles enim omnes substantiæ immortales dii dicebantur: inter has autem dicebant, vel ponebant Platonici tres personas principales, ut patet per Augustinum de civitate Dei. lib. 10. & per Macrobius super somnium Scipionis, scilicet Deum omnium creatorem, quem dicebant tantum Patrem propter hoc quod ab ipso omnia deducebantur; & quamdam inferiorem substantiam, quam paternam mentem, sive paternum intellectum dicebant, plenam omnium rerum ideis, & hanc factam a Deo Patre dicebant, & post hæc ponebant animam mundi quasi spiritum vitæ totius mundi. Et has tres substantias tres principales Deos nominabant, & tria principia, per quæ animæ purgarentur. Origenes autem Platonicis documentis insistens, arbitratus est hoc modo in fide ponendum esse, quia dicitur, Tres sunt qui testimonium dant in cælo. 1. Joan. ult. sicut Platonici tres principales substantias posuerunt, unde posuit Filium esse creaturam, & minorem Patre in lib. qui dicitur Periarchon. idest de principiis, ut patet per Hieronymum in quadam Epistola de erroribus Origenis: Et cum ipse Alexandria docuerit, ex ejus scriptis suum errorem Arius hausit. Et per hoc dicit Epiphanius, quod Origenes fuit pater Arii, & fons. Tantum ergo Christianæ & Catholicæ fidei, positio Arii est contraria de Trinitate, quantum error Gentilium, qui creaturas Deos dicentes, eis lætriæ servitutem exhibebant. Quod arguit Apostolus Rom. 1. dicens quod coluerunt & ser-

servierunt creaturæ potius quam Creatori .

Ad primum ergo dicendum , quod dicit Aug. 2. de Trinitate: De Patre & Filio dicitur aliquid in Scripturis tripliciter . Quædam namque unitatem substantiæ & personarum æqualitatem ostendunt , ut , ego & Pater unum sumus . Quædam vero Filium minorem ostendunt propter formam servi , secundum quam factus est seipso minor , secundum illud Philip. 2: Semeptipsum exinanivit formam servi accipiens . Quædam vero ita dicuntur , ut neque minor , neque æqualis ostendatur , sed tantum quod Filius sit de Patre , sicut Joan.6. Sicut Pater habet vitam in semetipso , sic dedit & Filio vitam habere in semetipso . Ipsæ autem primæ auctoritates sunt Catholicis in adminiculum ad defensionem veritatis . Sed ea quæ secundo , & tertio modo dicuntur in Scriptura , assumpserunt hæretici ad sui erroris confirmationem , sed vane . Non enim quæ de Christo dicuntur secundum humanam naturam , referenda ad ejus divinitatem , alias sequeretur quod secundum Deitatem esset mortuus , cum hoc de ipso secundum humanitatem dicatur . Similiter nec ostenditur Patrem minor Filius , quamvis Filius sit ex Patre , quia Filius omnia a Patre quæ Pater habet , accepit , ut habetur Joan.16. & Matth.11. Unde per hoc ordo originis , non inæqualitas Divinitatis adstrui potest . Quod ergo dicitur , Pater major me est , dictum est de Filio secundum humanam naturam , secundum Augustinum , vel secundum Hilarium secundum Divinam , ita quod majoritas non importet inæqualitatem , quia Filius non est minor Patre , cui datum est nomen super omne nomen , sed importat auctoritatem principii , secundum quod hoc quo Filius est æqualis Patri , habet a Patre . Ad secundum dicendum , quod Filio subjecit omnia non solum Pater , sed etiam ipse sibi ipsi secundum illud Philip. 3: Secundum virtutem qua potens est subjicere sibi omnia ; hoc est , secundum Deitatem qua æqualis est Patri . Unde cum di-

dicitur quod Christus erit subiectus, non fit comparatio Filii ad Patrem secundum Deitatem, sed magis secundum humanitatem Filii ad Deitatem Patris, quæ toti Trinitati communis est. Et tunc apparebit maxime secundum humanam naturam divinæ subiectus, quando divina natura perfecte cognoscetur, non tali subiectione, sicut quidam hæretici dixerunt, quod ipsa natura humana a Divina assumpta transeat in Divinam, sed secundum quod minor est Patre humanitas, quod maxime apparebit cum regnum, idest fideles tradet Patri, non sibi adjiciens, sed ad Patris visionem adducens, qua visione etiam ipsius Deitas videbitur. Ad tertium dicendum, quod secundum Aug. 3. de Trini. Ex hoc Filius orat, quo minor est Patre: ex quo vero æqualis est Patri, exaudit cum Patre. Sed Spiritus Sanctus interpellare dicitur, in quantum nos interpellantes facit, & nostris orationibus efficaciam præstat. Ad quartum dicendum, quod secundum Aug. 6. de Trini. Solus unus verus Deus non est tantum de Patre intelligendum, sed simul de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto, qui dicuntur solus unus verus Deus, quia nihil præter Trinitatem illam est verus Deus. Unde sic est intelligendum, ut cognoscant te Patrem, & quem misisti Jesum, esse unum solum verum Deum, & tacet de Spiritu Sancto: quia cum sit nexus amorum, ex utroque intelligitur. Ad quintum dicendum, quod secundum Aug. 1. de Trinitate, verbum illud non est intelligendum de sola persona Patris, sed de tota Trinitate. Tota enim Trinitas est beata, & potens, tota etiam Trinitas Filium ostendit. Si tamen dixisset, quem ostendet Pater beatus, & solus potens &c. non propter hoc separaretur Filius, sicut nec Pater separatur, cum dicitur Eccles. 24. ex persona Filii, qui est Dei sapientia, Gyrum cœli circuiivi sola: & hoc ideo quia in his quæ ad essentiam pertinent, Pater, & Filius sunt omnino unum, & ideo quod de uno di-

dicitur per dictionem exclusivam, non removetur ab alio, sed solum a creaturis, Ad sextum dicendum, quod Filius non solum secundum Divinam naturam scit diem, & horam illam, sed etiam secundum humanam, quia anima eius scit omnia. Dicitur autem ideo diem illam nescire, ut dicit Aug. 1. de Trin. quia non facit nos scire eam: unde de hoc querentibus dixit: Non est vestrum nosse tempora &c. Act. 1. per quem modum dicit Apostolus 1. Corint. 2: Non iudicavi me scire aliquid inter vos &c. Quia scilicet alta eis dicere noluerat, quia capaces non erant: vel hoc intelligendum est de Filio non in Persona capitis, sed in Persona membrorum, quia Ecclesia nescit, ut Hieronymus dicit. In hoc autem quod Pater solus dicitur scire, ostenditur etiam Filius scire secundum prædictam regulam. Ad septimum dicendum, quod sicut dicit Aug. 1. de Trin. sic exponendum est verbum illud. Non est meum dare vobis, idest, non est humanæ potestatis hoc dare, ut per hoc intelligatur illud dare, per quod est Deus, & æqualis Patri. Ad octavum dicendum, quod secundum Aug. 1. de Trin. hunc Apostolicum locum hæretici non intelligentes, in contumeliam Filii Dei sæpe prorumpunt dicentes, & adstruentes quod creatura sit, minus considerantes verborum vim. Primogenitus quippe dictus est, & non primus creatus, ut & genitus pro natura Divina quam habet, & primus propter perpetuitatem credatur. Quamvis autem Filius non sit de genere creaturarum, tamen secundum Basilium habet aliquid cum creaturis commune, scilicet accipere a Patre: sed hoc habet præ creaturis, quia per naturam habet quæ a Patre accepit, & propter hoc potest ordo inter generationem Filii, & creaturarum productionem notari. Ad nonum dicendum, quod illud verbum, & omnia similia, quæ de sapientia Dei leguntur, vel sunt referenda ad sapientiam creatam, sicut sunt Angeli: vel ad ipsam Christum secundum hu-

ma-

manam naturam, & sic dicitur ab initio, vel initio creatus, quasi ab æterno prædestinatus creaturam assumere. Ad decimum dicendum, quod sicut dicit Augustinus 2. de Trin. ex hoc quod Pater clarificat Filium, non ostenditur Filius minor Patre, alias etiam esset Spiritu Sancto minor, quia dicit Filius de Spiritu Sancto, Joannis 16: Ille me clarificabit. Illa enim clarificatio non ostendit aliquid in persona Filii fieri, sed vel in notitia hominum, secundum quod clarificare est ipsius notitiam claram facere: vel in corpore assumpto, prout refertur ad claritatem resurrectionis. Ad undecimum dicendum, quod Filius, & Spiritus Sanctus dicuntur missi a Patre non quod essent ubi prius non fuerant, sed ut aliquo modo quo prius non fuerunt, quod est secundum aliquem effectum in creatura. Unde per hoc quod Filius, & Spiritus Sanctus dicuntur a Patre missi, non ostenditur Trinitatis inæqualitas, sed ordo originis, quo una persona est ab alia: unde Pater non mittitur, quia non est ab alio ut efficientiam ab alio habens respectu illius effectus, secundum quem Persona Divina mittitur.

DEinde quæritur de his quæ ad causam pluralitatis pertinent. Et quærentur circa hoc quatuor. Primo, Utrum alteritas sit causa pluralitatis. Secundo, Utrum varietas accidentium faciat diversitatem secundum numerum. Tertio, Utrum duo corpora possint esse, vel intelligi simul esse in eodem loco. Quarto, Utrum varietas loci aliquid operetur ad differentiam secundum numerum.

AD primum sic proceditur. Videtur quod pluralitatis causa non sit alteritas. Ut enim dicitur in Arithmetica Boetii: Omnia quæcumque a summa rerum natura constructa sunt, numerorum videntur esse ratione formata. Hoc enim fuit prin-

principale in animo Conditoris exemplar: & hoc consonat ei quod dicitur Sapientiae 11: Omnia in pondere, numero, & mensura disposuisti; ergo pluralitas, sive numerus est primum inter res creatas, & non est ejus aliqua causa querenda. Item, dicitur in libr. de causis: Prima rerum creatarum est esse: sed ens in primo dividitur per unum, & multa, ergo multitudine nihil potest esse prius nisi ens, & unum; ergo non videtur esse verum, quod aliquid aliud sit ejus causa. Item, pluralitas vel circuit omnia genera, secundum quod dividitur contra unum, quod est convertibile cum ente: vel est in genere quantitatis, secundum quod dividitur uni quod est principium numeri: sed alteritas est in genere relationis, relationes autem non sunt causae quantitatum, sed potius e converso, multo etiam minus relatio est causa ejus quod est in omnibus generibus, quia sic esset causa substantiae; ergo alteritas nullo modo est causa pluralitatis. Item, contrariorum contrariae sunt causae: sed identitas, & alteritas, sive diversitas sunt oppositae, ergo habent oppositas causas: sed unitas est causa identitatis, ut patet in 5. Meta. ergo pluralitas, vel multitudo est causa diversitatis; ergo alteritas non est causa pluralitatis. Item, alteritatis principium est accidentalis differentia: hujusmodi enim differentiae secundum Porphyrium faciunt alterum: sed non in omnibus in quibus est pluralitas, invenitur accidentalis differentia qualiscunque. Quaedam enim sunt quae accidentibus subjici non possunt, lo formae simplices: quaedam vero sunt quae in nullo conveniunt, unde non possunt differentia dici, sed diversa, ut patet per Philos. 10. Metaph. ergo non omnis pluralitatis causa est alteritas.

Sed contra est, quod Damascenus dicit, quod divisio est causa numeri: sed divisio in diversitate, vel alteritate consistit, ergo diversitas, vel alteritas principium pluralitatis est. Item, Isidorus dicit, quod numerus dicitur quasi nutus numeris, ide est

idest divisionis, & sic idem quod prius. Item, pluralitas non constituitur nisi per recessum ab unitate: sed ab unitate non recedit aliquid nisi per divisionem, cum ex hoc aliquid dicatur unum, quod est indivisum, ut patet 10. Metap: ergo divisio pluralitatem constituit, & sic idem quod prius.

Respondeo. Dicendum, quod sicut dicit Philosophus 10. Meta: Plura dicit aliquid ex hoc quod est in divisibile, vel divisum. Unde omne illud quod est causa divisionis, oportet ponere causam pluralitatis. Causa autem divisionis aliter accipienda est in posterioribus, & compositis, & in primis, & simplicibus. In posterioribus namque, & compositis causa divisionis quasi formalis, idest ratione cujus fit divisio, est diversitas simplicium, & primorum, quod patet in divisione quantitatis. Dividitur enim una pars lineæ ab alia per hoc quod diversum habent situm, quod est quasi formalis differentia quantitatis continuæ positionem habentis. Patet etiam in divisione substantiarum. Dividitur enim homo ab asino per hoc quod habet diversas differentias constitutivas: sed diversitas qua dividuntur posteriora composita secundum priora, & simpliciora, præsupponit pluralitatem primorum, & simplicium. Ex hoc enim homo & asinus habent diversas differentias, quod rationale, & irrationale non sunt una, sed plures differentię. Nec potest semper dici quod illius pluralitatis sit alia diversitas aliqua prior, & simplicior causa, quia sic esset abire in infinitum. Et ideo pluralitatis, & divisionis priorum, & simplicium oportet alio modo causam assignare. Sunt enim hujusmodi secundum seipsa divisa. Non potest autem esse, quod ens dividatur ab ente in quantum est ens: nihil autem dividitur ab ente nisi non ens. Similiter etiam ab hoc ente non dividitur hoc ens, nisi per hoc quod in hoc ente includitur negatio illius entis. Unde in primis terminis propositiones negativæ sunt immediate quasi negatio unius sit

fit in intellectu alterius. Primum etiam cauffatum in hoc facit pluralitatem cum cauffa, quod non attingit ad eam. Et secundum hoc quidam posuerunt quodam ordine pluralitatem ab ipso uno cauffari, ut ab uno procedat primo unum, quod cum cauffa pluralitatem constituat, & ex eo iam possunt duo procedere, unum secundum ipsum, aliud secundum conjunctionem ejus ad cauffam: quod dicere non cogimur, cum unum aliquid possit primum in aliquo imitari, in quo alterum deficit ab eo: & deficere, in quo alterum imitur; & sic possunt inveniri plures primi effectus, in quorum quodlibet est & negatio cauffae, & negatio effectus alterius secundum idem, vel secundum remotiorem distantiam in uno & eodem. Sic igitur patet quod pluralitatis, vel divisionis ratio prima, sive principium est ex affirmatione, & negatione, ut talis ordo originis pluralitatis intelligatur, quod primo sint intelligenda ens, & non ens, quibus ipsa prima divisio constituantur, ac per hoc sunt plura. Unde sicut primum ens in quantum indivisum est, statim invenitur unum, ita post divisionem entis, & non entis statim invenitur pluralitas primorum simplicium. Hanc autem pluralitatem sequitur ratio diversitatis, secundum quod manet in ea sine cauffae virtus, scilicet oppositionis entis, & non entis. Ideo enim unum plurium diversum dicitur alteri comparatum, quia non est illud. Et quia cauffa secunda non producit effectum, nisi per virtutem cauffae primae, ideo pluralitas principiorum non facit divisionem, & pluralitatem in secundis compositis, nisi in quantum manet inter ea virtus oppositionis primae, quae est inter ens, & non ens, ex qua habet rationem diversitatis, & sic diversitates primorum facit diversitatem secundorum. Et secundum hoc verum est quod Boetius dicit, quod alteritas est principium pluralitatis. Ex hoc enim alteritas in aliquibus invenitur, quod eis diversa.

insunt. Quamvis autem divisio precedat pluralitatem primorum, non tamen diversitas, quia divisio non requirit utrumque condvisorum esse, cum divisio sit per affirmationem, & negationem: sed diversitas requirit utrumque ens, unde presupponit pluralitatem. Unde nullo modo potest esse, quod pluralitatis primorum causa sit diversitas, nisi diversitas pro divisione sumatur. Loquitur ergo Boetius de pluralitate compositorum, quod patet ex hoc, quod inducit probationem de his quæ sunt diversa vel genere, vel specie, vel numero, quod non est nisi compositorum. Omne enim quod est in genere, oportet esse compositum ex genere, & differentia, Eos autem qui ponunt Patrem, & Filium inæquales Deos, sequitur compositio saltem ratione, in quantum ponunt eos convenire in hoc, quod sunt Deus, & differre in hoc quod sunt inæquales.

Ad primum igitur dicendum, quod numerus in verbis illis ostenditur esse prior rebus aliis creatis, ut elementis, & aliis huiusmodi; non autem aliis intentionibus, utpote affirmatione, & negatione, aut divisione, & huiusmodi. Nec tamen quilibet numerus est prior creatis omnibus, sed numerus qui est causa omnis rei, scilicet ipse Deus, qui secundum Augustinum, est numerus omni rei speciem præbens. Ad secundum, quod pluralitas communiter loquendo immediate sequitur ens, non tamen oportet quod omnis pluralitas, & ideo non est inconveniens, si pluralitas posteriorum causetur ex diversitate priorum. Ad tertium dicendum, quod sicut unum, & multa, ita idem, & diversa non sunt propria unius generis, sed sunt passionis entis in quantum ens, & ideo non est inconveniens si aliquorum diversitas aliorum pluralitatem causet. Ad quartum dicendum, quod omnem diversitatem precedit aliqua pluralitas, sed non omnem pluralitatem precedit diversitas, sed aliquam pluralitatem aliqua diversitas. Unde, & utrumque verum est,

est, scilicet quod multitudo diversitatem facit communiter loquendo, ut dicit Philosophus, & quod diversitas in compositis facit pluralitatem, ut dicit Boetius hic. Ad quintum dicendum, quod Boetius accipit alteritatem pro diversitate quae constituitur ex aliquibus differentiis sive sint accidentales, sive substantiales. Illa autem quae sunt diversa, & non differentia, sunt prima, de quibus hic Boetius non loquitur.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod varietas accidentium non possit esse causa pluralitatis secundum numerum. Philosophus enim dicit 5. Metaph. quod numero sunt unum, quorum est materia una; ergo & numero plura, quorum materiae plures, ergo diversitatem in numero non facit varietas accidentium, sed magis diversitas materiae. Item, dicit Philosophus 4. Metaph: quod idem est rebus causa substantiae, & unitatis: sed accidentia non sunt individuo causa substantiae, ergo nec unitatis, ergo per consequens nec pluralitatis secundum numerum. Item, omnia accidentia cum sint formae, ex seipsis sunt communicabilia, vel communia, & universalia: sed nihil huiusmodi potest alteri esse causa individuationis, vel principium, ergo accidentia non possunt esse individuationis principium: sed aliqua sunt secundum numerum diversa, in quantum in sua individuatione dividuntur; ergo accidentia non possunt esse causa diversitatis secundum numerum. Item, sicut ea quae in genere, vel specie differunt secundum substantiam, & non solum secundum accidens, ita & ea quae differunt secundum numerum: sed aliqua dicuntur diversa genere, vel specie per id quod est in genere substantiae, non per accidentia; ergo similiter dicuntur diversa numero, secundum illud quod est in genere substantiae, & non secundum accidentia. Item, remota causa, removetur effectus: sed omne accidens contingit a subjecto re-

moveri vel actu, vel cogitatione. Si igitur accidens esset principium pluralitatis secundum numerum, & diversitatem, contingeret eadem esse quandoque unum secundum numerum, quandoque diversa actu, vel cogitatione. Item, posterius numerum est causa prioris: sed inter omnia accidentia primum locum tenet quantitas, ut Boetius dicit in lib. prædicam. inter quantitates autem numerus prior est, cum sit simplicior, & magis abstractus; ergo impossibile est, quod aliquid accidens sit principium pluralitatis secundum numerum.

Sed contra est, quod dicit Porphyrius, quod individuum facit collectio accidentium, quæ in alio reperiri non possunt: sed id quod est principium individuationis, est principium pluralitatis secundum numerum; ergo accidentia sunt principium pluralitatis secundum numerum. Item, in individuo non inventiuntur nisi materia, forma, & accidentia: sed diversitas formæ non facit diversitatem secundum numerum, sed secundum speciem, ut dicitur, 10. Metaphys. Diversitatem vero secundum genus facit diversitas materiæ. Dicit enim Philosophus 10. Metaphys. quod in genere differunt, quorum non est materia communis, nec generatio ad invicem: ergo diversitatem secundum numerum non potest facere nisi diversitas secundum accidentia. Item, id quod invenitur commune in pluribus specie differantibus, non est causa diversitatis secundum numerum, quia divisio generis in species præcedit divisionem speciei in individua: sed materia invenitur communis in diversis secundum speciem, quia eadem materia contrariis formis subditur, aliis habentia contrarias formas ad invicem non transmutarentur; ergo materia non est principium diversitatis secundum numerum, nec forma, ut primo factum est, ergo relinquitur quod accidentia sunt hujus diversitatis causa. Item, in genere substantiæ nihil invenitur, nisi genus, & differentia e

cia : sed individua unius speciei non differunt genere, nec substantialibus differentiis ; ergo non differunt nisi accidentalibus differentiis.

Respondeo . Ad evidentiam hujus quaestionis , & eorum quae in littera dicuntur , oportet videre quae sit causa hujus triplicis diversitatis , quae in littera assignatur . Cum enim in individuo composito in genere substantiae non sint nisi tria , scilicet materia , forma , & compositum , oportet ex aliquo istorum cujuslibet harum diversitatum causas invenire . Sciendum igitur , quod diversitas secundum genus reducitur in diversitatem materiae : diversitas vero secundum speciem in diversitatem formae ; sed diversitas secundum numerum partium in diversitatem materiae , & partim in diversitatem accidentis . Cum autem genus sit principium cognoscendi , ut pote prima definitionis pars , materia autem secundum se sit ignota , non potest secundum se ex ea accipi diversitas generis , sed solum illo modo quo cognoscibilis est . Est autem cognoscibilis dupliciter . Uno modo per analogiam , sive per comparisonem , ut dicitur in 1. Physicis : Hoc est ut dicamus hic esse materiam , vel quod materia hoc modo se habet ad res naturales , sicut signum ad lectum . Alio modo , cognoscitur per formam per quam habet esse actu . Unumquodque enim cognoscitur secundum quod est actu , non secundum quod est in potentia , ut dicitur 9. Metaphysicis . & secundum hoc sumitur duplex diversitas generis ex materia . Uno modo ex diversa analogia ad formam , & sic penes materiam distinguuntur prima rerum genera . Id enim quod est in genere substantiae comparatur ad materiam sicut ad partem sui : quod vero est in genere quantitatis non habet materiam partem sui , sed comparatur ad ipsum sicut mensura , & qualitas sicut dispositio . Et his duobus generibus mediantibus , omnia alia genera consequuntur diversas comparationes ad materiam , quae est pars substantiae , ex qua substan-

tia habet rationem subjecti, secundum quam ad accidentia comparatur. Alio modo, penes materiam sumitur generis diversitas, secundum quod materia est perfecta per formam. Et cum materia sit potentia pura, & Deus sit actus purus, nihil aliud est materiam perfici in actum, qui est forma, nisi quatenus participat aliquam similitudinem actus primi, licet imperfecte, ut scilicet id quod est jam compositum ex materia, & forma, sit medium inter potentiam puram, & actum purum. Non autem materia ex omni parte aequaliter recipit similitudinem actus primi, sed e quibusdam imperfecte, a quibusdam vero perfectius, utpote quaedam participant divinam similitudinem, secundum quod tantum subsistunt, quaedam vero secundum quod vivunt, quaedam vero secundum quod cognoscunt, quaedam vero secundum quod intelligunt. Ipsa igitur similitudo primi actus in quacumque materia existens, est forma ejus. Sed forma talis in quibusdam facit esse tantum, in quibusdam esse, & vivere, & sic de aliis in uno & eodem. Similitudo enim perfectior habet omne id quod habet similitudo minus perfecta, & adhuc amplius. Aliquid igitur invenitur commune in utraque similitudine, quod in una substernitur imperfectioni, & in alia perfectioni, sicut materia substernitur actui, & privationi, & ideo materia simul accepta cum hoc communi, est adhuc materialis respectu perfectionis, & imperfectionis predictae, & ex hoc materiali sumitur genus, differentia vero ex perfectione, & imperfectione predicta. Sicut ex hoc communi materiali, quod est habere vitam, sumitur hoc genus quod est animatum corpus: ex perfectione vero superaddita, haec differentia, sensibile: ex imperfectione vero, haec differentia, insensibile: & sic diversitas talium materialium inducit diversitatem generis, sicut animalis a planta. Et propter hoc dicitur materia esse principium diversitatis secundum genus, & eadem

denique ratione forma est principium diversitatis secundum speciem, quia a prædictis formalibus quæ habent addita materialia unde genera sumuntur, per comparationem formæ ad materiam sumuntur differentiæ quæ constituunt species. Sciendum tamen quod cum illud materiale, unde sumitur genus, habeat in se formam, & materiam, logicus considerat genus solum ex parte ejus quod formale est, unde ejus definitiones dicuntur formales, sed naturalis considerat genus ex parte utriusque. Et ideo contingit quandoque quod aliquid communicat in genere secundum logicum, quod non communicat secundum naturalem. Contingit enim quandoque quod illud de similitudine primi actus quod consequitur res aliqua in materia tali, aliud consequitur sine materia, aliud in alia materia, omnino diversa. Sicut patet quod lapis in materia, quæ est secundum potentiam ad esse, pertingit ad hoc quod subsistat, ad quod idem pertingit Sol secundum materiam, quæ est in potentia ad ubi, & non ad esse, & Angelus omni materia carens. Unde logicus inveniens in his omnibus illud, ex quo genus sumebat, ponit omnia hæc in uno genere substantiæ. Naturalis vero, & Metaphysicus, qui considerant principia rerum, omnia non inveniunt convenientia in materia, dicunt ea differre genere, secundum hoc quod dicitur, 10. Metaphys. quod corruptibile, & incorruptibile differunt genere, & quod illa conveniunt genere, quorum est materia una, & generatio ad invicem. Sic igitur patet quomodo materia facit diversitatem in genere, forma diversitatem in specie. Inter individua vero ejusdem speciei, hoc modo consideranda est diversitas secundum Philosophum 7. Metaphys. quia sicut partes generis, & speciei sunt materia, & forma, ita individui sunt hæc materia, & hæc forma. Unde sicut diversitatem in genere, vel specie facit diversitas materiæ, vel formæ absolute, ita

diversitatem in numero facit hæc forma, & hæc materia: nulla autem forma in quantum huiusmodi, est hic ex seipsa. Dico autem in quantum huiusmodi propter animam rationalem, quæ quodammodo ex seipsa est hoc aliquid, sed non in quantum forma. Intellectus vero quamlibet formam, quam possibile est recipi in aliquo, sicut in materia, vel sicut in subjecto, natus est attribuere pluribus, quod est contra rationem eius quod est hoc aliquid, unde forma fit per hoc quod recipitur in materia: sed cum materia in se considerata sit indistincta, non potest esse quod formam in se receptam individuet, nisi secundum quod est distinguibilis. Non enim forma individuatur per hoc quod recipitur in materia, nisi quatenus recipitur in hac materia, vel illa distincta, & determinata ad hoc, & nunc. Materia autem non est divisibilis nisi per quantitatem. Unde Philosophus dicit s. Ethic. quod submotâ quantitate remanet substantia indivisibilis: & ideo materia efficitur hæc, & signata secundum quod est sub dimensionibus: dimensiones autem istæ possunt dupliciter considerari. Uno modo secundum earum terminationem, & dico eas terminari secundum terminatam mensuram, & figuram, & sicut etiam perfecta collocantur in genere quantitatis, & sic non possunt esse principium individuationis: quia cum talis dimensionum terminatio varietur frequenter circa individuum, sequeretur quod individuum non remaneret idem numero semper. Alio modo possunt considerari sine ista determinatione in natura dimensionis tantum, quamvis nunquam sine aliqua determinatione esse possint, sicut nec natura coloris sine determinatione albi, & nigri, & sic collocantur in genere quantitatis ut imperfectum. Et ex his dimensionibus interminatis efficitur hæc materia signata, & sic individuat formam, & sic ex materia causatur diversitas secundum numerum in eadem specie. Unde patet quod materia secundum

in se considerata non est principium diversitatis secundum speciem, nec secundum numerum: sed sicut principium diversitatis secundum genus prout subest communi formæ, ita est principium diversitatis secundum numerum prout subest dimensionibus interminatis: & ideo cum hæc dimensiones sint de genere accidentium, quandoque diversitas secundum numerum reducitur in diversitatem materię, quandoque in diversitatem accidentium, & hoc ratione dimensionum prædictarum. Alia vero accidentia non sunt principium individuationis, sed sunt principium cognoscendi distinctionem individuorum. Et per hunc modum etiam aliis accidentibus individuationis attribuitur.

Ad primum igitur dicendum, quod cum dicit Philosophus quod numero sunt unum, quorum est materia una, intelligendum est de materia signata quæ subest dimensionibus, alias oporteret dicere, quod omnia generabilia, & corruptibilia sunt unum numero, cum eorum sit materia una. Ad secundum dicendum, quod dimensiones, cum sint accidentia per se, non possunt esse principium unitatis individue substantię: sed materia prout talibus dimensionibus subest, intelligitur esse principium talis unitatis, & multitudinis. Ad tertium dicendum, quod de ratione individui est, quod sit in se indivisum, & ab aliis divisum ultima divisione. Nullum autem accidens habet in se propriam rationem divisionis, nisi quantitas: unde dimensiones ex seipsis habent quandam rationem individuationis secundum determinatum situm, prout situs est differentia quantitatis, & sic habet duplicem rationem individuationis. Unam ex subjecto, sicut & quodlibet aliud accidens: aliam ex seipsa, in quantum habet situm, ratione cujus in abstracto a materia sensibili imaginamur hanc lineam, & hunc circulum. Et ideo recte materię convenit individuationem omnes alias formas ex hoc, quod subditur illi formæ, quæ ex seipsa habet individua-

dicationis rationem, ita quod etiam ipsæ dimensio-
 nes terminatæ, quæ fundantur in subiecto jam com-
 plecto individuantur quodammodo ex materia in-
 dividuata per dimensiones interminatas præintelle-
 ctas in materia. Ad quartum dicendum, quod il-
 la quæ differunt numero in genere substantiæ, non
 solum differunt accidentibus, sed etiam forma, &
 materia: sed si queratur quare hæc forma differat
 ab illa, non erit alia ratio, nisi quia est in alia
 materia signata. Nec invenitur alia ratio, quare
 hæc materia sit divisa ab illa, nisi propter quan-
 titatem: & ideo materia subiecta dimensionibus intel-
 ligitur esse principium hujus diversitatis. Ad quin-
 tum dicendum, quod ratio illa procedit de acci-
 dentibus completis, quæ sequuntur esse formæ in
 materia: non autem de dimensionibus intermina-
 tis, quæ præintelliguntur ante ipsam formam in
 materia. Sine his enim non potest intelligi indi-
 viduum, sicut nec sine forma. Ad sextum dicen-
 dum, quod numerus formaliter loquendo, est prior
 quam quantitas continua: sed materialiter quanti-
 tas continua est prior, cum numerus ex divisione
 continui relinquatur, ut dicitur 4. Physi. & se-
 cundum hanc viam causat diversitatem secundum
 numerum divisio materiæ secundum divisiones: Ad
 rationes in contrarium patet qualiter sunt conce-
 dendæ, & qualiter falsum concludunt.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod duo
 corpora possint intelligi simul esse in eodem
 loco. Omnis enim propositio videtur esse intelli-
 gibilis, in cujus subiecto non includitur oppositum
 prædicati, quia talis propositio non habet repu-
 gnantiam intellectuum: sed hæc propositio, Duo
 corpora sunt in eodem loco, non est hujusmodi,
 alias nunquam posset fieri miraculose, quod patet
 esse falsum in corpore Dominico, quod exivit clau-
 so Virginis utero, & intravit ad discipulos januis
 clausis. Non enim Deus potest facere quod affir-

metio, & negatio sint simul vera, ut dicit Augustinus contra Faustum: ergo potest aliquis intelligere, vel saltem in intellectu fingere duo corpora simul esse in eodem loco. Item, a corporibus glorificatis non removetur natura corporeitatis, sed solum corpulentia: sed removetur ab eis ista conditio, quod possunt esse cum aliis in eodem loco per dotem subtilitatis, ut a multis dicitur, ergo hæc conditio non sequitur naturam corporeitatis, sed corpulentia, five grossitiei cujusdam; ergo non est impossibile intelligi duo corpora simul esse in eodem loco. Item, Augustinus dicit super Genes. ad litteram, quod lux in corporibus primum locum tenet: sed lux est simul in eodem loco cum aere, ergo duo corpora possunt esse simul in eodem loco. Item, quælibet species ignis, ut dicit Philosophus 5. Topicor. ergo lux est corpus, & sic idem quod prius. Item, in ferro ignito simul est ignis, & ferrum: utrumque autem est corpus, ergo possibile est simul esse duo corpora in eodem loco. Item, elementa in mixto non sunt corrupta, aliam mixtum non sequeretur dominantis motum: sed omnia quatuor elementa sunt corpora, & simul sunt in qualibet parte mixti; ergo possibile est duo corpora simul esse in eodem loco. Item, quod duo corpora non sint simul in uno loco, hoc non potest convenire corporibus ratione materiae, cum materia secundum se non debeat locus, nec ratione formæ propter idem, nec ratione dimensionis, cum dimensiones non repleant locum, quod patet ex hoc quod quidam locum ubi non erant nisi solum dimensiones, dicebant vacuum esse: ergo hoc non convenit corpori nisi ratione aliquorum accidentium posteriorum, quæ non sunt omnibus communia, & quæ possibile est a corporibus separari, & sic videtur quod duo corpora possunt simul esse in eodem loco. Item, secundum Astrologos qui sequuntur Ptolomæum, sex planetarum corpora moventur in epiciclis, qui sunt circuli in-
ter.

tersecantes sphaeras extrinsecas planetarum , ergo oportet quod planetae corpus aliquando perveniat ad locum sectionis : sed non potest dici quod ibi sit aliquid vacuum , cum natura non patiatur , neque quod substantia sphaerarum sit divisibilis , ut intelligatur cedere corpori planetae quando pervenit illuc , sicut cedit aer lapidi , cum caeli sint solidissimi quasi ex aere fusi , ut dicitur Job. 37. ergo oportet quod corpus planetae sit simul cum corpore sphaerae in eodem loco , & sic falsum dicit Boetius , quod numquam duo corpora obtinent locum unum .

Sed contra est quod si duo corpora sunt in eodem loco , eadem ratione & quolibet : sed aliquod corpus quantumcumque magnum potest dividi in parva cujuslibet quantitatis secundum aliquem numerum ; ergo sequitur quod in parvissimo loco continebitur maximum corpus , quod videtur absurdum . Item , impossibile est inter duo puncta signata esse plures lineas rectas : hoc autem sequetur , si duo corpora sint in eodem loco . Signatis enim duobus punctis ex duabus partibus loci oppositis , erunt inter ea duae lineae rectae signatae in duobus corporibus locatis . Non enim potest dici , quod inter illa duo puncta nulla sit linea , neque quod unius locati linea magis sit inter ea quam alia , neque quod sit ibi aliqua una linea praeter corpora locata quae sit inter duo puncta loci , quia sic illa linea esset non in subiecto ; ergo impossibile est duo corpora simul esse in eodem loco . Item , demonstratum est in Geometria , quod duo circuli non se contingunt nisi in puncto : sed si ponamus duo corpora simul esse in eodem loco , sequetur quod duo circuli contenti in eis se secundum totum contingant ; ergo impossibile est duo corpora simul esse in eodem loco . Item , quaecumque uni & eidem sunt eadem , ipsa sibi invicem sunt eadem : sed cum oporteat unam esse dimensionem loci , & locati ex eo , quod non est ponere dimensionem sine

sine subjecto, si duo corpora sint simul in eodem loco, sequetur dimensiones utriusque corporis esse easdem cum dimensionibus loci, ergo sequetur eas esse easdem adinvicem, quod est impossibile.

Respondeo. Dicendum, quod in his quae apud nos sunt, quae omnes esse corpora consentunt, ad sensum videmus, quod adveniente uno corpore ad aliquem locum, aliud corpus ab illo expellit. Unde experimento patet talia corpora duo in eodem loco esse non posse. Quidam autem dicunt, quod non prohibentur duo horum corporum ab hoc quod sint simul propter corporeitatem, vel propter aliquid quod sit de ratione corporis in quantum corpus: sic enim omnino sequeretur duo corpora prohiberi ab hoc quod est esse simul. Sed dicunt quod prohibentur ab hoc propter corpulentiam ipsorum sed quicquid sit hoc, quod corpulentiam nominant sive densitas, sive impuritas, sive corruptibilitas aliorum corporum, vel etiam aliqua natura specialis naturae generali corporeitatis superaddita, non potest esse causa hujusmodi prohibitionis. Invenitur enim duplex comparatio corporis ad locum. Una, secundum quam ponitur in hoc loco, vel illo determinato: & haec comparatio sequitur naturam specialem hujus, vel illius corporis. Sicut quod gravia ex natura gravitatis sint deorsum, levia autem sursum. Alia vero comparatio est secundum quam dicitur simpliciter in loco esse: & haec comparatio sequitur corpus ex ipsa natura corporeitatis, non propter aliquid additum. Secundum hoc enim corpus est in loco, quod se loco committitur: hoc autem est secundum quod est dimensionatum dimensionibus aequalibus, & similibus dimensionibus loci: dimensiones autem insunt cuilibet corpori ex ipsa corporeitate. Esse autem plura corpora in eodem loco, vel non esse, non respicit locum determinate, sed absolute: unde oportet quod causa hujus impedimenti referatur ad naturam corporeitatis, ex qua corpori omni in
quan-

Quantum est corpus, natum sit esse in loco. Et si ultima sphaera non sit in loco, hoc non est nisi quia nihil potest esse extra ipsam, non autem propter defectum praedictae aptitudinis. Et ideo alii concedunt simpliciter quod nulla duo corpora possint esse in eodem loco, & rationem ejus referunt ad principia mathematica, quae oportet salvari in omnibus naturalibus, ut dicitur 3. ca. & mun. Sed hoc non videtur convenienter, quia mathematicis non competit esse in loco, nisi improprie, & similitudinarie, ut dicitur, 2. de generatione. Et ideo ratio praedicti impedimenti non est sumenda ex principis mathematicis, sed ex principis naturalibus quibus proprie locus debetur. Praeterea, rationes mathematicae sufficienter concludunt in materia ista. Et si enim mathematica solvantur in naturalibus, tamen naturalia addunt aliquid supra mathematica, scilicet materiam sensibilem, & ex hoc addito potest assignari ratio aliquis in naturalibus, cujus ratio in mathematicis non poterit assignari. In mathematicis enim non potest assignari ratio diversitatis harum duarum linearum, nisi propter situm: unde remota diversitate situs, non remanet pluralitas linearum mathematicarum, & similiter nec superficierum, aut corporum. Et propter hoc non potest esse, ut corpora mathematica sint plura, & sint simul: & similiter de lineis & superficieribus. Sed in corporibus naturalibus potest ab adversario assignari alia ratio diversitatis, scilicet ex materia sensibili, etiam remota diversitate situs. Et ideo ratio ista quae probat duo corpora mathematica non esse simul, non est sufficiens ad probandum duo corpora naturalia non esse simul. Et ideo accipienda est via Aristoteli, quae utitur in sua sufficientia in tractatu de loco, per quam assignat causam prohibitionis praedictae ex ipsa natura corporeitatis per principia naturalis. Dicit enim quod non potest esse causa impediens prohibitionis, nisi illa causa primo,

no, & per se conuenit esse in loco: hoc autem est quod natum est replere locum. Formæ autem non competit esse in loco, nisi per accidens, quamvis aliquæ formæ sint principium, quo corpus inclinatur ad hunc, vel illum locum: similiter nec materia per se considerata, quia sic intelligitur præter omnia illa genera, ut dicitur 7. Metaphys. Unde oportet quod materia secundum quod subest ei, per quod habeat primam comparationem ad locum, hoc prohibeat; comparatur autem ad locum, prout subest dimensionibus: & ideo ex natura materiæ subjectæ dimensionibus prohibentur plura corpora esse in eodem loco. Oportet enim plura esse corpora, in quibus forma corporeitatis inueniatur diuisa, quæ quidem non diuiditur nisi per diuisionem materiæ, cuius diuisio cum sit solum per dimensiones, de ratione quarum est situs, impossibile est hanc materiam esse distinctam ab illa, nisi quando est distincta secundum situm, quod non est quando duo corpora ponuntur esse in eodem loco: unde illa duo corpora essent unam corpus, quod est impossibile. Cum igitur materia dimensionibus subjecta inueniatur in quibuscumque corporibus, oportet quælibet duo corpora prohiberi ex ipsa natura corporeitatis si similes sint in eodem loco.

Ad primum igitur dicendum, quod dupliciter potest dici aliqua propositio non intelligibilis. Uno modo, ex parte intelligentis, qui deficit intellectu, sicut hæc propositio, In tribus personis diuinis est una essentia: & huiusmodi propositio non oportet quod implicet contradictionem. Alio modo, ex parte ipsius propositionis, & hoc dupliciter. Uno modo, quia implicat contradictionem absolute, sicut, Rationale est irrationale, & huiusmodi nullo miraculo verificari possunt. Alio modo, quia implicent contradictionem aliquo modo, sicut illa, Mortuus redit ad vitam uirtute scilicet propria, cum ponatur per hoc quod dicitur,

mortuum omni principio vitæ destitutum: & talia
 possunt verificari miraculo superiori virtute ope-
 rante, & similiter est in proposito. Sicut enim duo-
 bus corporibus non in eodem loco positis potest
 aliqua naturalis causa diversitatis inveniri, sic
 divina virtus potest ea, quamvis sint unita in si-
 tu, in sua distinctione conservare, & sic miracu-
 lose fieri potest duo corpora esse in eodem loco.
 Ad secundum dicendum, quod quicquid sit illa
 corpulentia, quæ dicitur removeri a corporibus glo-
 riosis, tamen planum est quod corporeitas ab eis
 nunquam removebitur, & ideo nec causa natura-
 liter prohibens aliquid eorum simul esse cum alio
 in eodem loco: sed solum miraculose hoc esse po-
 terit, quod sint simul cum aliis corporibus in eo-
 dem loco. Ad tertium dicendum, quod lux non
 est corpus, sed qualitas quædam, ut Damascenus di-
 cit, & etiam Avicenna. Augustinus autem lucem
 nominat ignem ipsum, quod patet ex hoc, quod
 lucem dividit contra aerem, aquam, & ter-
 ram. Ad quartum dicendum, quod tres species
 ignis a Philosopho assignatæ sic sunt intelligendæ,
 ut per lucem intelligatur ignis in propria materia
 existens dato etiam, ut quidam dicunt, quod ignis
 in propria sphaera non luceat. Lucis enim non est
 lucere, sed quod ejus participatione alia luceant.
 Et similiter ignis est in propria sphaera non lu-
 ceat, tamen ejus participatione alia fulgentia sunt.
 Per flammam autem intelligitur ignis in materia
 aerea, per carbonem in materia terrea. In mate-
 ria autem aquæ non potest ignis invalescere in-
 tantum quod ignis naturam habeat, quia aqua ha-
 bet omnes qualitates oppositas igni. Ad quintum
 dicendum, quod in ferro ignito non sunt duo cor-
 pora, sed unum corpus habens quidem speciem
 ferri, sed aliquas proprietates ignis. Ad sextum
 dicendum, quod etiam ponantur elementa in corpo-
 re mixto remanere secundum suas formas substan-
 tiales, non tamen ponantur esse plura corpora in
 actu,

actu, alias nullum corpus mixtum esse vere unum, sed plura potentia, & unum actu. Probabilior tamen videtur opinio Commentatoris 3. Cœli, & mus. qui hanc opinionem Avicennæ improbens, ait elementorum formas in mixto non remanere, nec totaliter corrumpi, sed fieri ex eis unam mediam formam, in quantum suscipiunt magis, & minus: sed cum formæ substantiali suscipere magis, & minus sit absolum, videtur ejus dictum intelligendum hoc modo, quod formæ elementorum suscipiunt magis, & minus non secundum se, sed secundum quod manent virtute in qualitatibus elementaribus, quasi propriis instrumentis, ut sic dicatur, formæ secundum se non remanent, sed solum prout sunt virtute in suis qualitatibus, ex quibus fit una media qualitas. Ad septimum dicendum, quod quamvis dimensiones secundum se non possint replere locum, tamen corpus naturale ex hoc quod ejus materia intelligitur subjecta dimensionibus, habet quod repleat locum. Ad octavum dicendum, quod opinio Ptolomæi de epicyclis, & excentricis non videtur consonare principiis naturalibus, quæ Aristoteles ponit, & ideo illa opinio sectatoribus Aristotelis non placet: si tamen sustinetur, nulla necessitas sit quod duo corpora sint in eodem loco, quia secundum tenentes illam opinionem, triplex in corporibus cœlestibus substantia distinguitur, scilicet substantia stellarum quæ est luminosa, & substantia sphaerarum quæ est diaphana, & solida non divisibilis, & substantia alia quæ est inter sphaeras divisibilis, & inspissabilis ad modum aeris, quamvis incorruptibilis. Et per hanc substantiam defenduntur, ne oporteat eos ponere substantiam sphaerarum dividi, aut duo corpora esse in eodem loco.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod loci varietas nihil faciat ad diversitatem secundum numerum. Causa enim diversitatis secundum numerum est in ipsis quæ numero differunt: sed locus est extra locata; ergo ex diversitate locorum non potest esse causa diversitatis secundum numerum. Item, res non est completa in esse nisi per hoc, quod est ab aliis distincta: sed locus advenit post esse completum, unde & motus ad locum est motus perfecti secundum substantiam, ut dicitur 9. Phys. ergo non potest ex loco sumi aliqua causa distinctionis in corporibus locatis. Item, distinctio secundum numerum est invariabilis circa ipsa distincta: sed a causa variabili non procedit effectus invariabilis; ergo cum locus varietur circa locatum, non potest esse quod diversitas secundum locum sit causa diversitatis secundum numerum. Item, remota causa removetur effectus; sed aliquando a duobus corporibus removetur per miraculum distinctio secundum locum, ut prius dictum est, & tamen non removetur distinctio secundum numerum; ergo distinctio secundum locum non est causa diversitatis secundum numerum. Item, diversitas secundum numerum non solum invenitur in corporibus, sed etiam in substantiis incorporeis: sed in eis diversitas secundum locum non potest esse causa diversitatis secundum numerum, cum ipsa incorporalia in loco non sint, ut ipse Boetius dicit in lib. de hebdomadibus; ergo diversitas secundum locum non potest poni causa diversitatis secundum numerum naturaliter, ut ipse videtur dicere.

Sed contra est, quod ea quæ differunt secundum numerum, differunt accidentibus; sed nullius accidentis diversitas ita inseparabiliter se habet ad diversitatem in numero, sicut diversitas loco; ergo diversitas in loco maxime videtur facere ad diversitatem in numero. Item, diversitas locorum se-

cun-

cundum speciem concomitatur, diversitatem corporum secundum speciem, sicut patet in gravibus, & levibus; ergo & diversitas locorum secundum numerum indivisibiliter comitatur diversitatem corporum secundum numerum, & sic idem quod prius. Item, sicut tempus est mensura motus, ita locus est mensura corporis; sed motus dividitur numero secundum tempus, ut dicitur 5. Phyl. ergo & corpus dividitur numero secundum locum.

Respondeo. Dicendum, quod sicut ex supra dictis patet, diversitas secundum numerum causatur ex divisione materiae sub dimensionibus existentis. Ipsa etiam materia secundum quod sub dimensionibus existit, prohibet duo corpora esse in eodem loco, in quantum oportet duorum corporum distinctas esse secundum situs materias. Et sic patet quod ex eodem causatur diversitas secundum numerum, ex quo causatur necessitas diversitatis locorum in diversis corporibus. Et ideo ipsa diversitas locorum in se considerata, est signum diversitatis secundum numerum, sicut & de aliis accidentibus, praeter dimensiones primas interminatas, supra dictum est: sed si diversitas loci consideretur secundum suam causam, sic planum est quod diversitas loci est causa diversitatis secundum numerum: & ideo Boetius dicit, quod varietas accidentium facit diversitatem secundum numerum. Omnibus aliis remotis in locorum diversitate, hoc inevitabiliter verificari constituit, quia scilicet nullum aliud accidentium quae exterius apparent in re completa, est ita propinquum ad causam diversitatis secundum numerum, sicut diversitas locorum.

Ad primum igitur, & secundum, & tertium dicendum, quod rationes illae concludunt, quod diversitas loci non est causa diversitatis individuum secundum se, sed per hoc non removetur, quin causa diversitatis locorum sit causa diversitatis secundum numerum. Ad quartum dicendum, quod omnes effectus causarum secundarum magis

dependent a Deo , quam etiam ab ipsis causis secundis , & remotis ipsis causis secundis , ipse miraculose producere potest effectus quos vult . Ad quintum dicendum , quod in substantiis corporeis diversitatem secundum numerum sequitur diversitas secundum speciem , excepta anima rationali , quæ sequitur divisionem materiæ sibi dispositæ . Hic autem loquitur Boetius de diversitate secundum numerum , ubi est eadem species . Ad primum in contrarium dicendum , quod varietas accidentium propter dimensiones interminatas non facit diversitatem in humero sicut causa , sed dicitur facere sicut signum demonstrans , & sic maxime diversitas loci facit , in quantum est propinquius signum . Ad secundum dicendum , quod diversitas locorum secundum speciem , est signum diversitatis corporum secundum speciem , sed non causa . Ad tertium dicendum , quod cum divisio temporis caussetur ex divisione motus , diversitas etiam temporis non est causa diversitatis motus , sed signum : & similiter est de loco in comparatione ad corpus .

Age igitur ingrediamur , & unumquodque intelligi , atque capi potest , discutiamus . Nam sicut optime dictum videtur , eruditi est hominis unumquodque ut ipsum est , ita de eo fidem capere tentare . Nam cum tres speculativæ partes , naturalis , in motu , in abstracta . Considerat enim corporum formas cum materia , quæ a corporibus actu separati non possunt ; quæ corpora in motu sunt , ut cum terra deorsum , & ignis sursum fertur , habetque motum forma materiæ conjuncta ; Mathematica sine motu in abstracta . Hæc enim formas corporum speculatur sine materia , ac per hoc sine motu , quæ formæ cum in materia sine , ab his separari non possunt . Theologia sine motu abstracta , atque separabilis . Nam Dei substantia , & materia , & motu caret . In naturalibus igitur

rationabiliter, in mathematicis disciplinabiliter, in divinis intellectualiter versari oportebis, neque deducti ad imaginationes, sed potius ipsam inspicere formam.

Proponit supra Boetius sententiam Catholicæ fidei de unitate Trinitatis, & rationem sententiæ prosecutus est. Nunc intendit procedere ad inquisitionem prædictorum: & quia secundum sententiam Philosophi 2: Meta. ante scientiam oportet inquirere modum sciendi, ideo pars hæc dividitur in duas. In prima ostendit Boetius modum proprium hujusmodi inquisitionis, quæ est de rebus divinis. In secunda vero secundum modum præassignatum procedit ad propositum inquirendum, ibi. *Quæ vero forma*. Prima dividitur in duas. Prima ponit necessitatem ostendendi modum inquisitionis. Secundo modum congruum inquisitioni præsentis ostendit, ibi. *Nunc cum tres*. Dicit igitur. Ex quo constat hanc esse sententiam Catholicæ fidei de unitate Trinitatis, & indifferentiam esse rationem unitatis. *Age* adverbium exhortandi *ingrediamur*, idest, inquiramus interius ipsa intima rerum principia considerantes, & veritatem quasi velatam, & absconditam perscrutantes, & hoc modo convenienti, unde subdit: *Et unumquodque dicendorum discutiamus, ut possit intelligi, atque capi*, idest, per modum quo possit intelligi, & capi. Et dicit hæc duo, quia modus quo aliqua discutiantur, debet congruere & rebus, & nobis. Nisi enim rebus congrueret, intelligi non posset: nisi congrueret nobis, nos capere non possemus, utpote res divinæ ex natura sua habent, quod non cognoscantur nisi intellectu. Unde si aliquis vellet aliter sequi imaginationem in consideratione eorum, non posset intelligere, quia ipsæ res non sunt sic intelligibiles. Si autem aliquis velit res divinas per seipsas videre, & ea certitudine comprehendere, sicut comprehenduntur sensibilia, & demonstrationes mathematicæ, non posset hoc modo capere propter defectum intellectus sui, quamvis ipsæ

s sicut secundum se hoc modo intelligibiles . Et
 quod modus congruus est inquisitione qualibet ob-
 servandus , probat inducendo auctoritatem Philo-
 sophi in 1. Ethic. cum dicit . Nam sicut optime di-
 ctum videtur ab Aristotele in principio Ethic.
Eruditi hominis est unumquodque ut ipsum est , idest ,
per modum congruum ipsius rei ita de eo fidem ca-
pere tentare . Non enim de omnibus potest æqualis
 certitudo , & evidentia demonstrationis servari ; &
 sunt hæc verba Philosophi 1. Ethicor. Disciplinati
 enim est in tantum certitudinem inquirere circa
 unumquodque genus , in quantum natura rei reci-
 pit . Deinde cum dicit , *Nam cum tres* , inquit
 modum congruum suæ inquisitioni per distinctio-
 nem a modis , qui in aliis scientiis servantur : &
 quia modus debet esse congruus rei de qua est
 perscrutatio , ideo dividitur hæc pars in duo . Pri-
 mo enim distinguit scientias secundum res , de
 quibus determinat . Secundo ostendit modos singu-
 lis rebus congruos , ibi : *In naturalibus igitur* .
 Circa primum tria facit . Primo , ostendit de qui-
 bus considerat naturalis philosophia . Secundo , de
 quibus mathematica , ibi : *Mathematica* . Tertio de
 quibus considerat divina scientia , ibi : *Theologia*
autem . Dicit ergo , bene dictum est , quod unum-
 quodque ut est , ita de eo debet fides capi . Nam
cum tres sint partes speculativa , scilicet philosophia ,
 hoc dicit ad differentiam ethicæ , quæ est opera-
 tiva , sive practica , in omnibus requiritur modus
 competens materiæ . Sunt autem tres partes præ-
 dictæ , physica sive naturalis , mathematica , divina
 sive Theologia . Cum , inquam , sint tres partes , na-
 turalis quæ est una de tribus , est in motu in ab-
 stracta , idest versatur ejus consideratio circa res
 mobiles a materia non abstractas , quod probat per
 exempla , ut patet in littera . Quod autem dicit
habereque motum forma materie conjuncta , sic est in-
 telligendum , ipsum compositum ex materia , & for-
 ma , in quantum hujusmodi habet motum sibi de-
 bi-

bitum, vel ipsa forma in materia existens est principium motus: & ideo eadem est consideratio de rebus secundum quod sunt materiales, & secundum quod sunt mobiles. Deinde exponit de quibus sit mathematica, dicens, *mathematica est sine motu*, idest sine motus, & mobilium consideratione, in quo a naturali differt in abstracto, idest considerat formas quæ secundum suum esse non sunt a materia abstractæ, in quo convenit cum naturali, quod quomodo sit, exponit: hæc, scilicet mathematica; speculatur formas sine materia, ac per hoc sine motu; quia ubicunque est motus, est materia, ut probatur 10. Metaph. eo modo enim quo habent materiam, ibi est motus: & sic ipsa speculatio mathematici est sine materia, & sine motu, quæ formæ, scilicet de quibus mathematica speculatur, cum sint in materia, non possunt ab his separari secundum esse, etsi secundum speculationem sint separabiles. Deinde ostendit de quibus est divina, ibi, *Theologia*, idest tertia pars speculativæ, quæ dicitur divina, vel metaphysica, vel prima philosophia, est sine motu, in quo convenit cum mathematica, & differt a naturali, *Abstracta*, scilicet a materia, atque inseparabilis, per quæ duo differt a mathematica. Res enim divinæ sunt secundum esse abstractæ a materia, & motu, sed mathematicæ non abstractæ, sunt autem consideratione separabiles: sed res divinæ inseparabiles, quia nihil est separabile, nisi quod est conjunctum. Unde res divinæ non sunt consideratione separabiles a materia, sed secundum esse abstractæ: res vero mathematicæ e converso, & hoc probat per Dei substantiam, de qua divina scientia considerat principaliter, unde & nominatur inde. Deinde cum dicit, *In naturalibus*, ostendit quis modus sit congruus prædictis partibus. Et circa hoc duo facit. Primo, concludit modos congruos singulis partium prædictarum, & hujus partis dispositio relinquatur disputationi. Secundo, exponit

ultimum modum, qui est proprius præsentis inquisitioni, & hoc dupliciter. Primo, removendo id quod est impedimentum, ibi. *Neque oportet in divinis deduci ad imagines, ut scilicet de eis judicandis sequamur iudicium imaginationis.* Secundo, ostendendo id quod est proprium, ibi. *Sed potius ipsam inspicere formam sine motu, & materia, cujus conditionem consequenter exponit ingrediens ad propositam quæstionem.*

Hic est duplex quæstio. Prima, de divisione speculativæ scientiæ, quæ in littera ponitur. Secunda, de modis, quos speculativæ scientiæ attribuit. Circa primum quærentur quatuor. Primo, Utrum sit conveniens divisio, qua dividitur speculativa in has tres partes, naturalem, mathematicam, & divinam. Secundo, Utrum naturalis philosophia sit de his quæ sunt in motu, & materia. Tertio, Utrum mathematica consideratio sit sine motu, & materia. Quarto, Utrum divina scientia sit de his quæ sunt sine materia, & motu.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod speculativa inconvenienter in has tres partes dividatur. Partes enim speculativæ sunt illi habitus, qui partem animæ contemplativam perficiunt: sed Philosophus in eth. ponit quod scientificum animæ, quod est pars eius contemplativa, perficitur habitibus tribus, scilicet sapientia, scientia, & intellectu; ergo ista tria sunt partes speculativæ, & non illa quæ in littera ponuntur. Item, Augustinus dicit 8. de civ. Dei, quod rationalis philosophia, quæ est logica, sub speculativa philosophia, vel contemplativa continetur; cum igitur mentionem de ea non faciat, videtur divisio insufficientis. Item, communiter dividitur philosophia in septem artes liberales, inter quas neque naturalis, neque divina continentur, sed sola rationalis, & mathe-
ma-

matica ; ergo naturalis, & divina non debuerunt poni partes speculativæ . Item , scientia medicinæ maxime videtur esse operativa , & tamen in ea ponitur una pars speculativa , & alia practica ; ergo eadem ratione in omnibus aliis scientiis operativis aliqua pars est speculativa , & ita debuit in hac divisione fieri mentio de ethica , sive morali , quamvis sit activa propter partem ejus speculativam . Item , scientia medicinæ quædam pars philosophiæ est , & sunt quædam aliæ artes quæ dicuntur mechanicæ , ut scientia de agricultura , & alchimiz , & hujusmodi . Cum igitur istæ sint operativæ , non videtur quod debuerit naturalis absolute sub speculativa poni . Item , totum non debet dividi contra partem , sed divina scientia videtur esse ut totum respectu physicæ , & mathematicæ , cum subjecta illarum sint partes illius scientiæ , scilicet divinæ , cujus subjectum est ens , cujus pars est substantia mobilis , quam considerat naturalis , & similiter quantitas quam considerat mathematicus , ut patet 3. Met. ergo scientia divina non debet dividi contra naturalem , & mathematicam . Item , scientiæ dividuntur sicut res , ut dicitur 3. de anima : sed philosophia est de ente , est enim cognitio entis , ut dicit Dionysius in Epistola ad Polycarpum . Cum ergo ens primo dividatur in potentiam , & actum per unum , & multa , per substantiam , & accidens , videtur quod per hujusmodi deberent partes philosophiæ distingui . Item , multæ aliæ divisiones sunt entium , de quibus sunt scientiæ magis essentielles quam illæ per mobile , & immobile , per abstractum , & non abstractum , utpote per corporeum , & incorporeum , animatum , & inanimatum , & alia hujusmodi ; ergo divisio partium philosophiæ magis debet accipi per hujusmodi differentias , quam per illas quæ hic tanguntur . Item , illa scientia , a qua aliæ supponuntur , debet esse prior eis : sed omnes aliæ scientiæ supponuntur a scientia divina , quia ejus est probare pri-

ci.

cipia aliarum, ergo debuit scientiam divinam aliis præordinare. Item, mathematica prior occurrit ad discenda quam naturalis, eo quod mathematicam facile possunt addiscere pueri, non autem naturalem, nisi proventi, ut dicitur 6. Eth. Unde & apud antiquos hic ordo in adipiscendis scientiis fuisse dicitur observatus, ut primo logica, deinde mathematica, tertio naturalis, postea moralis addiceretur, & tandem divinæ scientiæ homines studerent; ergo mathematicam naturali scientiæ præordinare debuit.

Sed contra, quod hæc divisio sufficiens sit, probatur per Philosophum 6. Met. ubi dicit quod tres erunt philosophiæ & theoricæ, mathematica, physica, & theologica. Item, 2. Phy. & communiter secundum Philosophum ponuntur tres modi scientiarum, qui etiam ad has tres videntur pertinere. Item, etiam Ptolomæus in principio Almagesti hac divisione utitur.

Respondeo. Dicendum, quod theoreticus; sive speculativus intellectus, in hoc proprie ab operativo, sive pratico distinguitur, quod speculativus habet pro fine veritatem quam considerat, practicus autem veritatem consideratam ordinat in operationem tamquam in finem: & ideo dicit Philosophus 3. de anima, quod differunt ad invicem fine: & in 2. Meta. dicitur, quod finis speculativæ est veritas, finis operativæ, sive practicæ actio. Cum igitur oporteat materiam fini esse proportionatam, oportet practicarum scientiarum materiam esse res illas, quæ a nostro opere fieri possunt, ut earum cognitio in operationem quasi in finem ordinari possit. Speculativarum vero scientiarum materiam oportet esse res quæ a nostro opere non fiunt: unde earum consideratio in operationem ordinare non potest sicut in finem, & secundum harum rerum distinctionem oportet scientias speculativas distingui. Sciendum tamen, quod quando habitus, vel potentiæ penes objecta distinguuntur, non distin-

stinguuntur penes quaslibet differentias objectorum, sed penes illas quæ sunt per se objectorum, in quantum sunt objecta. Esse enim animal, vel plantam accidit sensibili in quantum est sensibile, & ideo penes hoc non sumitur differentia sensuum, sed magis secundum differentias coloris, & soni: & ideo oportet scientias speculativas dividi per differentias speculabilium, in quantum sunt speculabilia. Speculabili autem, secundum quod est objectum speculativæ potentia, aliquid competit ex parte potentia intellectiva, & aliquid ex parte habitus scientia, quo intellectus perficitur. Ex parte quippe intellectus competit ei quod sit immateriale, quia & ipse intellectus est immaterialis, ex parte vero scientia competit ei quod sit necessarium, quia scientia de necessariis est, ut probatur primo Posteriorum. Omne autem necessarium in quantum hujusmodi, est immobile: quia omne quod movetur in quantum hujusmodi, possibile est esse, & non esse vel simpliciter, vel secundum quid, ut dicitur 10. Meta. Sic igitur speculabili, quod est objectum speculativæ scientia, per se competit separatio, & a materia, & a motu, vel applicatio ad ea: & ideo secundum ordinem remotionis & a materia, & a motu scientia speculativæ distinguuntur. Quædam igitur sunt speculabilium, quæ dependent a materia secundum esse, quia non nisi in materia esse possunt, & hæc distinguuntur: quia dependent quædam a materia secundum esse, & intellectum, sicut illa in quorum definitione ponitur materia sensibilis: unde sine materia sensibili intelligi non possunt, ut in definitione hominis oportet accipere carnem, & ossa, & de his est Physica, sive scientia naturalis. Quædam vero quamvis dependeant a materia secundum esse, non tamen secundum intellectum, quia in eorum definitionibus non ponitur materia sensibilis, ut linea, & numerus, & de his est Mathematica. Quædam vero sunt speculabilia, quæ non de-

dependent a materia secundum esse, quia sine materia esse possunt, sive numquam sint in materia, sicut Deus, & Angelus: sive in quibusdam sint in materia, & in quibusdam non, ut substantia, qualitas, potentia, & actus, unum & multa, & hujusmodi, de quibus omnibus est Theologia idest divina scientia, quia principium cognitorum in ea est Deus. Alio nomine dicitur Metaphysica, idest transphysica, quia post physica discenda occurrit nobis, quibus ex sensibilibus competit in insensibilia devenire. Dicitur etiam philosophia prima, in quantum scientiæ aliæ ab ea principia sua accipientes, eam sequuntur: Non est autem possibile, quod sint aliquæ res, quæ secundum intellectum dependeant a materia, & non secundum esse, quia intellectus, quantum est de se, immaterialis est: & ideo non est quartum genus philosophiæ præter prædicta.

Ad primum igitur dicendum, quod Philosophus 6. ethi. determinat de habitibus intellectualibus, in quantum sunt virtutes intellectuales. Dicuntur autem virtutes, in quantum perficiunt intellectum in sua operatione. Virtus enim est quæ bonum facit habentem, & opus ejus reddit bonum: & ideo secundum quod diversimode perficitur per hujusmodi habitus speculativos, diversificat hujusmodi virtutes. Est autem alius modus, quo pars animæ speculativa perficitur per intellectum, qui est habitus principiorum, quo aliqua ex seipsis nota fiunt, & alius quo cognoscuntur conclusiones ex hujusmodi principiis demonstratæ, sive demonstratio procedat ex causis inferioribus, sicut scientia, sive ex causis altissimis, sicut sapientia. Cum autem distinguuntur scientiæ ut sint habitus quidam, oportet quod penes objecta distinguantur, idest penes res, de quibus sunt scientiæ, & sic distinguuntur hic, & in Metaphysica tres partes philosophiæ speculativæ. Ad secundum dicendum, quod scientiæ speculativæ, ut patet in principio Metaphy-
sunt

sunt de istis, quorum cognitio quaeritur propter seipsa. Res autem de quibus est logica, non quaeruntur ad cognoscendum propter seipsas, sed ut adminiculum quoddam ad alias scientias. Et ideo logica non continetur sub philosophia speculativa quasi principalis pars, sed quasi quoddam reductum ad eam, prout ministrat speculationi sua instrumenta, scilicet syllogismos, & definitiones, & alia huiusmodi, quibus in speculativis scientiis indigemus. Unde & secundum Boetium in comment. super Porph. non tam est scientia, quam scientiae instrumentum. Ad tertium dicendum, quod septem liberales artes non sufficienter dividunt philosophiam theoreticam, sed ut dicit Hugo de San. Vict. in 3. sui didascalon, praetermissis quibusdam aliis connumeratur, quia his primum erudiebantur, qui philosophiam discere volebant, & ideo in trivium, & quadrivium distinguuntur, eo quod his quasi quibusdam viis vivax animus ad secreta philosophiae introeat. In hoc etiam consonat verbum Philosophi, qui dicit in 2. Meta. quod modus scientiae debet quaeri ante scientias, & Commentator ibidem dicit, quod logicam quae docet modum omnium scientiarum, debet quis ante omnes alias scientias addiscere, ad quam pertinet trivium. Dicit etiam in 8. Eth. quod mathematica potest sciri a pueris, non autem physica quae experimentum requirit, ex quo datur intelligi quod primo logica, deinde mathematica debet addisci, ad quam pertinet quadrivium, & ita his quasi quibusdam viis praeparatur animus ad alias physicas disciplinas. Vel ideo haec inter ceteras scientias artes dicuntur, quia non solum habent cognitionem, sed opus aliquod, quod est immediate ipsius rationis, ut constructionem, syllogismum, & orationem formare, numerare, mensurare, melodias formare, cursus syderum computare. Aliae vero scientiae vel non habent opus, sed cognitionem tantum, sicut scientia divina, & naturalis, unde nomen artis habere non possunt, cum

nam ars dicitur ratio factiva, ut dicitur 6. Eth. vel habent opus corporale, sicut medicina, alchimia, & hujusmodi. Unde non possunt dici artes liberales, quia hujusmodi actus sunt hominis ex parte illa qua non est liber, scilicet ex parte corporis. Scientia vero moralis, quamvis sit propter operationem, tamen illa operatio non est actus scientiæ, sed actus virtutis, ut patet. 5. Ethic. unde non potest dici ars, sed magis in illis operationibus se habet virtus loco artis: & ideo veteres diffinierunt virtutem esse artem bene recteque vivendi, ut dicit August. 10. de Civit. Dei. Ad quartum dicendum, quod sicut dicit Avicenna in prin. suæ metaphys. aliter distinguitur theoreticum & practicum cum philosophia dividitur in theoreticam, & practicam, aliter cum artes dividantur in theoreticas, & practicas, aliter cum medicina. Cum enim philosophia vel artes per theoreticum & practicum distinguuntur, oportet accipere distinctionem eorum ex fine, ut practicum dicatur id quod ordinatur ad operationem: theoreticum vero quod ordinatur ad solam cognitionem veritatis. Hoc tamen interest, cum in hoc dividitur philosophia totalis, & artes, quia in divisione philosophiæ habetur respectus ad finem beatitudinis, ad quam tota humana vita ordinatur. Ut enim dicit Augustinus 10. de Civ. Dei, ex verbis Varronis: Nulla est homini alia causa philosophandi nisi ut sit beatus. Unde duplex felicitas a Philosophis ponitur, una contemplativa, & altera activa, ut patet 10. Ethic. secundum hoc Philosophiam in duas partes distinxerunt, moralem dicentes practicam naturalem, & rationalem dicentes theoreticam. Cum vero dicitur, Artium quædam speculativæ, quædam practicæ, habetur respectus ad aliquos speciales fines illarum artium, sicut si dicamus agriculturam esse artem practicam, dialecticam vero theoreticam. Cum autem medicina dividitur in theoreticam, & practicam, non attenditur divisio secundum finem. Sic enim tota
me-

medicina sub practica continetur, utpote ad operationem ordinata: sed attenditur prædicta divisio secundum quod ea quæ in medicina tractantur, sunt propinqua, vel remota ab operatione. Illa enim pars medicinæ dicitur practica, quæ docet modos operationis ad sanationes, sicut quod talibus apparatusibus sunt talia remedia adhibenda. Theoretica vero dicitur illa pars quæ docet principia, ex quibus homo dirigitur in operationem, sed non proxime, sicut quod virtutes sunt tres, & quod genera febrium sunt tot. Unde non oportet ut si alicujus activæ scientiæ aliqua pars dicatur theoretica, quod propter hoc illa pars sub speculativa scientia ponatur. Ad quintum dicendum, quod aliqua scientia continetur sub alia dupliciter. Uno modo ut pars ipsius, quia scilicet subjectum ejus est aliqua pars subjecti illius, sicut planta est quædam pars corporis naturalis. Unde & scientia de plantis continetur sub naturali scientia ut pars. Alio modo continetur una scientia sub alia ut ei subalternata, quando scilicet in superiori scientia assignatur propter quid eorum, de quibus scitur in scientia inferiori solum, quia sic musica continetur sub arithmetica. Medicina igitur non ponitur sub Physica ut pars. Subjectum enim medicinæ non est pars subjecti scientiæ naturalis secundum illam rationem qua est subjectum medicinæ. Quamvis enim corpus sanabile sit corpus naturale, non tamen est subjectum medicinæ, prout est sanabile a natura, sed prout est sanabile per artem. Sed quia in sanatione quæ fit per artem, ars est ministra naturæ, quia ex aliqua naturali virtute sanitas perficitur auxilio artis, inde est quod propter quid de operatione artis oportet accipere ex proprietatibus rerum naturalium. Et propter hæc medicina subalternatur Physicæ, & eadem ratione alchimia, & scientia de agricultura, & omnia hujusmodi. Et sic relinquitur, quod Physica secundum se, & secundum omnes partes ejus est specu-

la-

lativa, quamvis aliqua operativæ ſubalternentur
 ei. Ad ſextum dicendum, quod quamvis ſubjecta
 aliarum ſcientiarum ſint partes entis, quod eſt ſub-
 jectum metaphyſicæ, non tamen oportet, quod ali-
 æ ſcientiæ ſint partes ejus. Accipit unaquæque
 ſcientiarum unam partem entis ſecundum ſpecialeſ
 modum conſiderandi alium a modo quo conſidera-
 tur ens in metaphyſica: unde proprie loquendo,
 ſubjectum illius non eſt pars ſubjecti metaphyſicæ,
 ſed hac ratione conſiderata ipſa eſt ſpecialis ſcien-
 tia aliis conſiſtiſſa. Sic autem poſſet dici pars ip-
 ſius ſcientiæ, ſcientia quæ eſt de potentia, vel de
 actu, vel quæ eſt de uno, aut aliquo huiusmodi,
 quia iſta habent eundem modum conſiderandi cum
 ente, de quo tractatur in Metaphyſica. Ad ſepti-
 mum dicendum, quod illæ partes entis exigunt
 eundem modum tractandi cum ente communi,
 quia etiam ipſa non dependent a materia, & ideo
 ſcientia de ipſis non diſtinguitur a ſcientia quæ eſt
 de ente communi. Ad octavum dicendum, quod
 illæ diverſitates rerum quas objectio tangit, non
 ſunt differentiæ per ſe earum in quantum ſunt ſci-
 biles, & ideo penes eas ſcientiæ non diſtinguntur.
 Ad nonum dicendum, quod quamvis ſcientia di-
 vina ſit prima omnium ſcientiarum, naturaliter
 tamen quo ad nos aliæ ſcientiæ ſunt priores. Unde
 dicit Avicenna in prin. ſuæ meta: Ordo illius ſcien-
 tiæ eſt ut addiſcatur poſt ſcientias naturales, in
 quibus ſunt multa determinata; quibus iſta ſcien-
 tia utitur, ut generatio, & corruptio, & motus,
 & huiusmodi. Similiter etiam poſt mathematicam.
 Indiget enim hæc ſcientia ad cognitionem ſubſtan-
 tiarum ſeparatarum cognoscere numerum, & ordi-
 nem orbium cœleſtium, quod non eſt poſſibile ſi-
 ne aſtrologia, ad quam totam mathematicam præ-
 exigitur. Aliæ vero ſcientiæ ſunt ad bene eſſe
 ipſius, ut muſica, & morales, & huiusmodi. Nec
 tamen oportet quod ſit circulus, quia ipſa ſuppo-
 nit ea quæ in aliis probantur, cum ipſa aliarum
 prin-

principia probet; quia principia, quæ accipit alia scientia, scilicet naturalis a prima philosophia, non probant ea quæ idem primus philosophus accipit a naturali, sed probantur per aliqua principia per se nota, & sic philosophus primus non probat principia quæ tradit naturalis per principia quæ ab eo accipit, sed per aliqua principia per se nota, & sic non est aliquis circulus in definitione. Præterea, effectus sensibiles ex quibus procedunt naturales demonstrationes, sunt notiores quo ad nos in principio: sed cum per eos pervenimus ad cognitionem causarum primarum, ex illis apparet nobis propter quid illorum effectum, ex quibus probabuntur demonstratione quia: & sic scientia naturalis aliquid addit scientiæ divinæ, & tamen per ea sua principia notificantur. Et inde est quod Boetius ponit ultimo scientiam divinam, quia est ultima quo ad nos. Ad decimum dicendum, quod quamvis naturalis philosophia post mathematicam discenda occurrat, eo quod universalialia ipsius documenta indigent experimento, & tempore, tamen res naturales, cum sint res sensibiles, sunt naturaliter magis notæ, quam res mathematicæ a materia sensibili abstractæ.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod scientia naturalis non sit de his quæ sunt in motu, & materia. Materia enim est individuatio nis principium: sed nulla scientia est de individuis, sed de solis universalibus, secundum sententiam Platonis, quæ proponitur in Porphyrio; ergo scientia naturalis non est de his quæ sunt in materia. Item, scientia ad intellectum pertinet; sed intellectus cognoscit abstrahendo a materia, & conditionibus materiæ, ergo de his quæ non sunt a materia abstracta, nulla scientia esse potest. Item, in scientia naturali agitur de primo motore, ut patet 8. Phys. sed ipse est immunis ab omni materia, ergo scientia naturalis non est de his solis

Tom. VI. R que

quæ sunt in materia. Item, omnis scientia de necessariis est: sed omne quod movetur, in quantum homini, est contingens, ut probatur 9. Meta. ergo nulla scientia potest esse de rebus mobilibus, & sic nec scientia naturalis. Item, nullum universale movetur, homo enim universalis non sanatur, sed hic homo, ut dicitur in principio Meta: sed omnis scientia de universalibus est, ergo naturalis scientia non est de his quæ sunt in motu. Item, in scientia naturali determinatur de quibusdam quæ non moventur, sicut est anima, ut probatur in principio de anima; & terra, ut probatur in 2. cæli & mundi; & omnes formæ naturales non sunt, nec corrumpuntur, & eadem ratione non moventur nisi per accidens, ut probatur in 7. Meta. ergo non omnia de quibus est philosophia, sunt in motu. Item, omnis creatura est mutabilis, cum natura immutabilis soli Deo conveniat, ut Augustinus dicit. Si igitur ad naturalem pertinet consideratio de his quæ sunt in motu, ejus erit considerare de omnibus creaturis, quod expresse falsum esse apparet.

Sed contra. Ad philosophiam naturalem pertinet de rebus naturalibus determinare: sed res naturales sunt in quibus est principium motus, ubique autem est motus, oportet esse materiam, ut dicitur in 10. Met. ergo scientia naturalis est de his quæ sunt in motu, & materia. Item, de his quæ sunt in motu, & materia oportet esse aliquam scientiam speculativam, alias non esset perfecta traditio philosophiæ, quæ est cognitio entis: sed nulla alia scientia speculativa est de his, quia nec mathematica, nec metaphysica; ergo de his est scientia naturalis. Item, hoc apparet ex his quæ dicit Philos. 6. Metaph. & 2. Physicorum.

Respondeo. Dicendum, quod propter difficultatem hujus questionis coactus fuit Plato ponere ideas. Cum enim, ut dicit Philosophus 1. Met. crederet omnia sensibilia semper in fluxu esse, secun-

dum opinionem Cratyli, & Eraclyti, & ira affirmaverit scientiam de ipsis esse non posse, posuit quosdam substantias a sensibilibus separatas, de quibus essent scientiæ, & darentur definitiones: sed hic defectus accidit ex eo quod non distinguit quod est per se ab eo quod est secundum accidens, & ideo secundum accidens falluntur plerumque etiam sapientes, ut dicitur in Elench. Ut autem probatur in 8. Met. cum in natura sensibili investigatur & ipsum integrum, idest compositum, & ratio, idest forma ejus, per se quidem generatur, & corrumpitur ipsum compositum, non autem ratio siue forma, sed per accidens. Non enim sit domum esse, sed hanc domum, ut ibi dicitur. Utinam quæ autem potest considerari sine omnibus his quæ ei non per se comparantur, & ideo formæ, & rationes rerum quamvis in motu existentium, prout in se considerantur, sine motu sunt: & sic de eis sunt scientiæ, & definitiones, ut ibidem Philosophus dicit. Non autem scientiæ sensibilibus substantiarum fundantur super cognitione aliquarum substantiarum separatarum a sensibilibus, ut ibidem probatur. Hujusmodi autem rationes, quæ considerant scientiæ quæ sunt de rebus, cum considerantur absque motu, oportet etiam quod considerentur absque illis, secundum quæ competit motus rebus mobilibus. Cum autem omnis motus tempore mensuretur, & primus motus sit motus localis, quo remoto nullus alius motus inest, oportet quod secundum hoc sit aliquid mobile, quod est hic & nunc: hoc autem sequitur rem ipsam mobilem, secundum quod est individuata per materiam existentem sub dimensionibus designatis: Unde oportet quod hujusmodi rationes, secundum quæ de rebus mobilibus possunt esse scientiæ, considerentur absque materia signata, & absque omnibus his quæ consequuntur materiam signatam: non autem absque materia non signata, quia ex ejus notione dependet notio formæ quæ determinat sibi materiam.

& ideo ratio hominis quam significat distinctio, secundum quam procedit scientia, consideratur sine his carnibus, & his ossibus, non autem sine carnibus, & ossibus absolute. Et quia singularia includunt in sui ratione materiam signatam, universalia vero materiam communem, ut dicitur 7. Metaphy. ideo prædicta abstractio non dicitur formæ a materia absolute, sed universalis a particulari. Possunt igitur huiusmodi rationes sic abstractæ dupliciter considerari. Uno modo secundum se, & sic considerantur sine motu, & materia signata, & hoc non invenitur in eis, nisi secundum esse quod habent in intellectu. Alio modo secundum quod comparantur ad res, quarum sunt rationes, quæ quidem res sunt in materia, & motu, & sic sunt principia cognoscendi illa, quia omnis res cognoscitur per suam formam, & ita per huiusmodi rationes immobiles, & sine materia particulari consideratas, habetur cognitio in scientia naturali de rebus mobilibus, & materialibus extra animam existentibus.

Ad primum igitur dicendum, quod materia non est individuationis principium, nisi secundum quod est sub dimensionibus signatis existens, & sic etiam scientia naturalis a materia abstrahit. Ad secundum dicendum, quod forma intelligibilis est quidditas rei: objectum autem intellectus est quid, ut dicitur 3. de anima. Quidditas autem compositæ universalis, ut hominis, vel animalis, includit in se materiam universalem, non particularem, ut dicitur 7. Meta. Unde intellectus communiter abstrahit a materia signata, & conditionibus ejus: non autem a materia communi in scientia naturali, quamvis etiam in scientia naturali non consideretur materia nisi in ordine ad formam: unde etiam forma per se est de consideratione naturalis quam materia. Ad tertium dicendum, quod de primo motore non agitur in scientia naturali tanquam de subiecto, vel parte subiecti, sed tanquam

quem de termino, ad quem naturalis scientia perducit. Terminus autem non est de natura rei cuius est terminus, sed habet aliquam habitudinem ad rem illam, sicut terminus linee non est linea, sed habet aliquam habitudinem ad eam: ita & motor primus habet aliquam habitudinem ad res naturales, est tamen aliterius naturæ ab eis. Habet enim habitudinem ad eas, in quantum influit eis motum, & sic cadit in consideratione naturalis, non secundum ipsum, sed in quantum motor. Ad quartum dicendum, quod scientia est de aliquo dupliciter. Uno modo primo, & principaliter, & sic scientia est de universalibus rationibus super quas fundatur. Alio modo est de aliquibus secundario, & quasi per reflexionem quandam, & sic de rebus illis est quarum sunt illæ rationes, in quantum rationes illas applicat ad res etiam particulares, quarum sunt adminiculo inferiorum virium. Rationes enim universales utitur sciens, & ut re scita, & ut medio sciendi. Per universalem enim hominis rationem possum iudicare de hoc, vel de illo. Rationes autem universales rerum sunt omnes immobiles, & ideo quantum ad hoc omnis scientia de necessariis est: sed rerum quarum sunt illæ rationes, quædam sunt necessariae, & immobiles, quædam contingentes, & mobiles, & quantum ad hoc de rebus contingentibus, & mobilibus dicuntur esse scientis. Ad quintum dicendum, quod quamvis universale non moveatur, est tamen ratio rei mobilis. Ad sextum dicendum, quod anima, & alie formæ naturales, quamvis non moveantur per se, moventur tamen per accidens: & insuper sunt perfectiones rerum mobilium, & secundum hoc cadunt in consideratione naturalis. Terra autem quamvis secundum se totam non moveatur, quod accidit ei in quantum est in loco naturali, in quo quiescit per eandem naturam, per quam moveatur ad locum: tamen partes eius moventur ad locum, quando sunt extra locum pro-

prium; & sic corra ratione quietis totius, & motus partium, cadit in consideratione naturalis. Ad septimum dicendum, quod mutabilitas illa quæ competit omni creaturæ, non est secundum aliquem motum naturalem, sed secundum dependentiam ad Deum, a quo si deferrentur, deficerent ab eo quod sunt. Dependens autem ista pertinet ad considerationem metaphysicæ potius quam naturalis, creaturæ autem spirituales non sunt mutabiles, nisi secundum electionem. Talis mutatio non pertinet ad naturalem, sed magis ad divinum.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod mathematica consideratio non sit sine materia de his, quæ habent esse in materia. Cum enim veritas consistat in adæquatione rei ad intellectum, oportet esse quodcumque res aliter consideratur quam sit, falsam considerationem. Si ergo omnes res quæ sunt in materia, considerantur sine materia in mathematica, ejus consideratio erit falsa, & sic non erit scientia, cum omnis scientia sit verorum. Item, secundum Philosophum primo Posterior: Cujuslibet scientiæ est considerare subjectum, & partes subjecti: sed omnium materialium secundum esse materia pars est; ergo non potest esse quod aliqua scientia consideret de his quæ sunt in materia absque hoc quod materiam consideret. Item, omnes lineæ rectæ sunt ejusdem speciei: sed mathematicus considerat lineas rectas numerando illas, alias non consideraret triangulum, & quadrangulum; ergo considerat lineas secundum quod differunt numero, & conveniunt specie: sed principium differendi sine quæ secundum speciem conveniunt, est materia, ut ex supradictis patet, ergo materia consideratur a mathematico. Item, nulla scientia quæ penitus abstrahit a materia, demonstrat per causam materiale: sed in mathematica sunt aliquæ demonstrationes, quæ non possunt reduci nisi in causam materiale, sicut cum de-

demonstratur aliquid de toto ex partibus . Partes enim sunt materia totius , ut dicitur 2. Physicorum , unde & in 2. Posterior. reducitur ad causam materialem demonstratio , qua demonstratur quod angulus qui est in semicirculo , est rectus ex eo , quod utraque pars ejus est semirectus ; ergo mathematica non omnino abstrahit a materia . Item , motus non potest esse sine materia : sed mathematicus debet considerare motum , quia cum motus mensuretur secundum spatium , ejusdem rationis , & scientiæ videtur considerare quantitatem spatii quod pertinet ad mathematicum , & quantitatem motus ; ergo mathematicus non omnino dimittit considerationem materiæ . Item , astrologia quædam pars mathematicæ est : & similiter scientia de sphaera mota , & de ponderibus , & musica , in quibus omnibus fit consideratio de motu , & rebus mobilibus ; ergo mathematica non abstrahit totaliter a materia , & motu . Item , naturalis consideratio tota est circa materiam , & motum : sed quædam conclusiones demonstrantur communiter a mathematico , & naturali , puta , utrum terra sit rotunda , & utrum sit in medio coeli : ergo non potest esse quod mathematica abstrahat omnino a materia , si dicatur quod abstrahit tantum a materia sensibili . Contra . Materia sensibilis est materia particularis , quia sensus particularium est , a qua omnes scientiæ abstrahunt , ergo mathematica consideratio non debet dici magis abstracta , quam aliqua aliarum scientiarum . Item , Philosophus in *Physic.* dicit tria esse negotia . Primum est de mobili , & corruptibili : secundum de mobili , & incorruptibili : tertium de immobili , & incorruptibili . Primum autem est naturale , secundum mathematicum , tertium divinum , ut Ptolomæus exponit in principio *Almagesti* ; ergo mathematica est de mobilibus .

Sed contra est , quod Philosophus dicit in 6. *Metaph.* Item , quædam res sunt quæ quamvis sint

in materia, non tamen recipiunt in sui definitione materiam, & curvum in hoc differt a limbo: sed philosophiæ est de omnibus entibus considerare, ergo oportet de hoc ente esse partem aliquam, & hæc est mathematica, cum ad nullam aliam pertineat. Item, ea quæ sunt priora secundum intellectum, possunt sine posterioribus considerari: sed mathematica sunt priora naturalibus quæ sunt in motu, & materia, habent enim se ex additione ad mathematica ut dicitur in 3. cæli & mundi, ergo mathematica consideratio potest esse sine motu, & materia.

Respondeo. Ad evidentiam hujus quæstionis oportet scire quomodo intellectus per suam operationem abstrahere potest. Sciendum igitur secundum Philosophum 3. de anima, quod duplex est operatio intellectus. Una quæ dicitur intelligentia indivisibilem, qua cognoscitur de unaquaque re quid est. Alia vero est, qua componit, & dividit, scilicet enuntiationem negativam, vel affirmativam formando, & hæc quidem duæ operationes, duobus quæ sunt in rebus respondent. Prima quidem operatio respicit ipsam naturam rei, secundum quam aliqua res intellecta aliquem gradum in entibus obtinet, sive sit res completa ut totum aliquod, sive incompleta, ut pars, vel accidens. Secunda operatio respicit ipsum esse rei, quod quidem resultat ex aggregatione principiorum rei in compositis, vel ipsam simplicem naturam rei concomitatur, ut in substantiis simplicibus. Et quia veritas intellectus est ex hoc, quod conformatur rei, patet quod secundum hanc operationem intellectus abstrahere non potest vere quod secundum rem conjunctum est, quia in abstrahendo significatur esse separatio secundum ipsum esse rei, sicut si abstraho hominem ab albedine dicendo, Homo non est albus, significo separationem esse in re. Unde si secundum rem homo, & albedo non sunt separata, erit

intellectus falsus. Hac igitur operatione intellectus vere abstrahere non potest nisi ea quæ sunt secundum rem separata, ut cum dicitur, Homo non est asinus. Sed secundum primam operationem potest separare ea quæ secundum rem separata non sunt, nec tamen omnia, sed aliqua. Cum enim unaquæque res sit intelligibilis secundum quod est actu, ut dicitur 10. Metaph. oportet quod ipsa natura, sive quidditas rei intelligatur vel secundum quod est actus quidam, sicut accidit de ipsis formis, & substantiis simplicibus: vel secundum id quod est actus ejus, sicut substantiæ compositæ per formas suas: vel secundum id quod est ei loco actus, sicut in materia prima per habitudinem ad formam, & vacuum per privationem locati, & hoc est illud, ex quo unaquæque natura suam rationem fortitur. Quando ergo hoc per quod constituitur ratio naturæ, per quod ipsa natura intelligitur, habet ordinem, & dependentiam ad aliquid aliud, tunc constat quod natura illa sine illo alio intelligi non potest, sive sit conjuncta conjunctione illa, qua pars conjungitur toti, sicut pes non potest intelligi sine intellectu animalis, quia id a quo pes habet rationem pedis, dependet ab eo a quo animal est animal: sive etiam sit conjuncta per modum quo forma conjungitur materiæ, sicut pars compositi, vel accidens subjecto, sicut simum non potest intelligi sine naso: sive etiam sint secundum rem separata, sicut Pater non potest intelligi sine intellectu filii, quamvis illæ relationes inveniuntur in diversis rebus. Si vero unum ab altero non dependeat secundum id quod constituit rationem naturæ, tunc unum non potest ab altero abstrahi per intellectum ut sine eo intelligatur, non solum si sint separata secundum rem, ut homo, & lapis, sed etiam si secundum rem conjuncta sint, sive ea conjunctione qua pars, & totum conjungitur, sicut littera potest intelligi sine syllaba, & animal sine pede, sed non e con-

VER.

verso : sive etiam sint conjuncta per modum quo forma conjungitur materiae , & accidens subjecto , sicut albedo potest intelligi sine homine , & e converso . Sic igitur intellectus distinguit unum ab altero aliter , & aliter secundum operationes : quia secundum illam qua componit , & dividit , distinguunt unum ab alio per hoc , quod intelligit unum alii non inesse . In operatione vero qua intelligit quid est unumquodque , distinguit unum ab alio , quam intelligit quid est hoc , nihil intelligendo de alio , neque quod sit cum eo , neque quod sit ab eo separatum . Unde ista distinctio non proprie habet nomen separationis , sed prima tantum . Hæc autem distinctio recte dicitur abstractio , sed tunc tantum quando ea , quorum unum sine alio intelligitur , sunt simul secundum rem . Non enim dicitur animal a lapide abstrahi , si animal absque intellectu lapidis intelligitur . Unde cum abstractio non possit esse , proprie loquendo , nisi conjuncto-rem secundum rem , secundum duos modos conjunctionis prædictos , scilicet qua pars , & totum conjungitur , sive forma , & materia , duplex est abstractio , una qua forma abstrahitur a materia , alia qua totum a partibus . Forma autem illa potest abstrahi a materia , cujus essentiae ratio non dependet a tali materia . Ab illa autem materia non potest forma abstrahi per intellectum , a qua suæ essentiae ratio dependet . Unde cum omnia accidentia comparentur ad substantiam sicut forma ad materiam , & cujuslibet accidentis ratio dependeat a substantia , impossibile est aliquam talem formam a substantia separari . Sed accidentia adveniunt substantiæ quodam ordine . Nam primo advenit ei quantitas , deinde qualitas , deinde passiones , & motus . Unde quantitas potest intelligi in substantia antequam intelligantur in ea qualitates sensibiles , a quibus dicitur materia sensibilis : & sic secundum rationem suæ substantiæ non dependet quantum a materia sensibili , sed intelligibili tantum .

Sub-

Substantia enim remotis accidentibus non remanet nisi intellectu comprehensibilis, eo quod sensibiles potentiae non pertingunt usque ad substantiae comprehensionem. Et de his abstractis est mathematica quae considerat quantitates, & ea quae quantitates consequuntur, ut figuram, & huiusmodi. Totum etiam non a quibusdam partibus abstrahi potest. Sunt enim quaedam partes, a quibus totius ratio dependet, quando scilicet hoc est esse totum, quod ex talibus partibus componi, sicut se habet syllaba ad litteram, & mixtum ad elementa: & tales partes dicuntur speciei, & formae, sine quibus totum intelligi non potest, cum ponantur in eius definitione. Quaedam vero partes sunt quae accidunt toti, in quantum huiusmodi, sicut femicirculus se habet ad circulum. Accidit enim circulo, quod sumantur per divisionem duae ejus partes aequales, vel inaequales, vel etiam plures: non autem accidit triangulo, quod in eo designentur tres lineae, quia ex hoc triangulus est triangulus. Similiter etiam per se competit homini quod inveniat in eo anima rationalis, & corpus compositum ex quatuor elementis, unde sine his partibus homo intelligi non potest: sed hic oportet poni in definitione hominis, unde sunt partes speciei, & formae, & digitus, pes, manus, & huiusmodi sunt praeter intellectum hominis, unde ex illis ratio essentialis hominis non dependet, unde sine his intelligi potest: si enim habeat pedes, si non, dummodo ponatur conjunctus ex anima rationali, & corpore composito ex quatuor elementis propria commixtione, quam requirit talis forma, est homo. Et haec partes dicuntur partes materiae, quae non ponuntur in definitione totius, sed magis e converso, & ita se habent ad hominem omnes partes signatae, sicut haec anima, & hoc corpus, & hoc os, & huiusmodi. Haec enim partes sunt partes materiae, quae quidem sunt partes

tes Sortis, & Platonis, non tamen hominis in quantum est homo: & ideo potest homo abstrahi per intellectum ab illis partibus, & talis abtractio est universalis a particulari. Et ita sunt duæ abtractiones intellectus. Una quæ respondet unioni formæ, & materiæ, vel accidentis, & subjecti, & hæc est abtractio formæ a materia sensibili. Alia quæ respondet unioni totius, & partis, & huic respondet abtractio universalis a particulari, quæ est abtractio totius, in qua consideratur absolute natura aliqua secundum suam rationem essentialem ab omnibus partibus, quæ non sunt partes speciei, sed sunt partes accidentales. Non autem inveniuntur abtractiones eis oppositæ, quibus pars abtrahatur a toto, vel materia a forma: quia pars non potest abtrahi a toto per intellectum, si sit de partibus materiæ, in quarum definitione ponitur totum: vel potest etiam sine toto esse, si sit de partibus speciei, sicut linea sine triangulo, vel littera sine syllaba, vel elementum sine mixto. In his autem, quæ secundum esse possunt esse divisa, magis habet locum separatio quam abtractio. Similiter autem cum dicimus formam abtrahi a materia, non intelligitur de forma substantiali: quia forma substantialis, & materia sibi correspondens, dependent ad invicem, ut unum sine alio non possit intelligi, eo quod proprius actus in propria materia fit: sed intelligitur de forma accidentali, quæ est quantitas & figura, a qua quidem materia sensibilis per intellectum abtrahi non potest, cum qualitates sensibiles non possint intelligi non præintellecta quantitate, sicut patet in superficie, & colore: nec etiam potest intelligi esse subjectum motus, quod non intelligitur quantum. Substantia autem quæ est materia, intelligibilis esse potest sine quantitate: unde considerare substantiam sine quantitate magis pertinet ad genus separationis quam abtractionis. Sic igitur in operatione intellectus triplex

distinctio invenitur. Una secundum operationem intellectus componentis, & dividens, quæ separatio dicitur proprie, & hæc competit scientiæ divinæ, sive metaphysicæ. Alia secundum operationem, quæ format quidditates rerum, quæ est abstractio a materia sensibili, & hæc competit metaphysicæ. Tertia secundum oppositionem universalis a particulari, & hæc competit etiam Physicæ, & est communis omnibus scientiis, quia in omni scientia prætermittitur quod est per accidens, & accipitur quod est per se. Et quia quidam non intellexerunt differentiam duorum ultimorum a primo, inciderunt in errorem, ut ponerent mathematica, & universalia a sensibilibus separata, ut Pythagorici, & Platonici.

Ad primum igitur dicendum, quod mathematicus abstrahens, non considerat aliter quam sit. Non enim intelligit lineam esse sine materia sensibili, sed considerat lineam, & ejus passiones sine consideratione materiæ sensibilis, & sic non est dissonantia inter intellectum, & rem, quia etiam secundum rem id quod est de natura lineæ, non dependet ad eo quod facit materiam esse sensibilem, sed magis e converso: & sic patet quod abstrahentium non est mendacium, ut dicitur 2. Phys. Ad secundum dicendum, quod materiale non solum dicitur cujus pars est materia, sed etiam id quod in materia esse habet, secundum quem modum linea sensibilis materiale quoddam dici potest. Unde per hoc non prohibetur quin linea sine materia sensibili intelligi possit. Non enim materia sensibilis comparatur ad lineam sicut pars, sed sicut subjectum in quo esse habet, & sic est de superficie, & corpore. Non enim mathematicus considerat corpus quod est in genere substantiæ, prout ejus pars est materia, sed secundum quod est in genere quantitatis tribus dimensionibus perfectum, & sic comparatur ad corpus quod est in genere substantiæ, cujus pars est materia physica, sicut

accidens ad subiectum. Ad tertium dicendum, quod materia non est principium diversitatis secundum numerum, nisi secundum quod in multas partes divisa, in singulis partibus formam recipiens ejusdem rationis, plura individua ejusdem speciei constituit. Materia autem dividi non potest nisi ex præsupposita quantitate, qua remota, substantia omnis indivisibilis remanet, & sic prima ratio diversificandi ea quæ sunt unius speciei, est penes quantitatem. Quod quidem quantitati competit in quantum in sua ratione fixum, quasi differentiam constitutivam habet, quod nihil est aliud quam ordo partium. Unde etiam abstracta quantitate a materia sensibili per intellectam, adhuc contingit imaginare diversa secundum numerum unius speciei, sicut plures triangulos æquilateros, & plures lineas rectas æquales. Ad quartum dicendum, quod mathematica non abstrahit a quolibet materia, sed solum a materia sensibili. Partes autem quantitatis, a quibus demonstratio sumpta quodammodo, sicut a causa materiali sumi videtur, non sunt materia sensibilis, sed pertinent ad materiam intelligibilem, quæ etiam in mathematicis invenitur, ut patet 7. Metaphy. Ad quintum dicendum, quod motus secundum naturam suam non pertinet ad genus quantitatis, sed participat aliquid de natura quantitatis aliunde, secundum quod divisio motus sumitur ex divisione spatii, vel ex divisione mobilis: & ideo considerare motum non pertinet ad mathematicum, sed tamen principia mathematica ad motum applicari possunt; & ideo secundum hoc quod principia quantitatis ad motum applicantur, naturalis considerare debet de divisione, & continui, & motus, ut patet in 6. Physicorum. Et in scientiis mediis inter mathematicam, & naturalem tradatur de mensuris motuum, sicut in scientiis de sphaera mota, & in Astrologia. Ad sextam dicendam, quod in compositis simplicia salvantur, & proprietates

eorum, licet per alium modum. Sicut propria qualitates elementorum, & motus ipsorum proprii inveniuntur in mixto, quod tamen est compositorum proprium non invenitur in simplicibus. Et inde est, quod quanto scientia aliqua abstractiora, & simpliciora considerat, tanto eius principia sunt magis applicabilia aliis scientiis: unde principia mathematicæ sunt applicabilia naturalibus, non autem e converso, propter quod Physica est ex suppositione mathematicæ, sed non e converso, ut patet in 3. cœli. Et inde est, quod de rebus naturalibus, & mathematicis ordines scientiarum tres inveniuntur. Quædam enim sunt pure naturales, quæ considerant proprietates rerum naturalium in quantum huiusmodi, sicut Physica, & agricultura, & huiusmodi. Quædam vero sunt pure mathematicæ, quæ determinant de quantitativibus absolute, ut geometria de magnitudine, arithmetica de numero. Quædam vero sunt mediæ, quæ principia mathematica ad res naturales applicat, ut musica, & astrologia, quæ tamen magis sunt affines mathematicis, quia in eorum consideratione id quod est Physici, est quasi naturale: quod autem mathematici, quasi formale. Sicut musica considerat sonos non in quantum sunt soni, sed in quantum sunt secundum numeros proportionabiles, & sic est in aliis; & propter hoc demonstrat conclusionem suam circa res naturales, sed per media mathematica: & ideo nihil prohibet si in quantum cum naturali communicant, materiam sensibilem respiciunt. In quantum enim cum mathematica communicant, abstractæ sunt. Ad septimum dicendum, quod scientiæ mediæ, de quibus dictum est, communicant cum naturali, secundum id quod est materiale in earum consideratione, differunt autem secundum id quod in earum consideratione est formale: & ideo nihil prohibet has scientias interdum cum naturali easdem habere conclusiones, non tamen per eadem demonstrant, nisi secundum quod scientiæ sunt.

hinc mixta, & una interdum utitur eo quod est alterius, sicut rotunditatem terræ naturalis probat ex motu gravium, astrologus per considerationem lunariam eclipsum. Ad octavum dicendum, quod sicut dicit Commentator ibidem, Philosophus non distinguere intendit ibi scientias speculativas, quia de quolibet mobili, sive sit corruptibile, sive incorruptibile, determinat naturalis. Mathematica autem in quantum huiusmodi, non considerat aliquid mobile. Intendit autem distinguere res de quibus scientiæ speculativæ determinant, de quibus seorsum, & secundum ordinem agendum est, quamvis illa tria genera verum tribus scientiis applicari possint. Entia enim incorruptibilia, & immobilia præise ad metaphysicum pertinent. Entia vero mobilia, & incorruptibilia propter uniformitatem, & regularitatem possunt determinari, & quantum ad suos motus per principia mathematica, quod de immobilibus corruptibilibus dici non potest: & ideo secundum genus entium attribuitur mathematicæ ratione astrologiæ: tertium vero remanet proprium soli naturali, & sic loquitur Ptolemaeus.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod scientia divina non est ut de rebus a motu, & materia separatis. Scientia enim divina maxime videtur esse de Deo: sed ad Dei cognitionem pertingere non possumus nisi per effectus visibiles, qui sunt in materia, & motu constituti. Roman. 1: Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur &c. ergo scientia divina non abstrahit a motu, & a materia. Item, illud cui motus aliquo modo convenit, non est omnino a motu, & materia separatum; sed motus aliquo modo Deo convenit: unde dicitur de sapientia divina, Sapient. 7. quod est mobilis, & mobilior omnibus mobilibus. Et Augustinus dicit 8. super Genes. quod Deus movet se sine tempore, & loco, &

& Plato posuit primum movens movere seipsum; ergo scientia divina, quæ de Deo determinat, non est omnino a motu seperata. Item, scientia divina non solum habet considerare de Deo, sed etiam de Angelis: sed Angeli moventur secundum electionem, quia de bonis facti sunt mali, & secundum locum, ut patet in illis qui mittuntur; ergo illa de quibus scientia divina considerat, non sunt omnino separata a motu. Item, ut videtur Commentator dicere in principio *Physic.* omne quod est, aut est materia pura, vel forma pura, vel compositum ex materia, & forma: sed Angelus non est forma, quia sic effet actus purus, quod est solius Dei, nec est materia pura; ergo compositum ex materia, & forma, & sic scientia divina non abstrahit a materia. Item, scientia divina, quæ ponitur pars tertia speculativæ philosophiæ, est idem quod metaphysica, cujus subiectum est ens, & specialiter ens quod est substantia, ut patet in *metaphysica*; sed ens, & substantia non abstrahit a materia, alias nullum ens inveniretur quod haberet materiam; ergo scientia divina non est a materia abstrahens. Item, secundum Philosophum, 1. *Posterio.* ad scientiam pertinet considerare non solum subiectum, sed etiam partes, & passiones subiecti: sed ens est subiectum scientiæ divinæ, ut dictum est, ergo ad ipsam pertinet considerare de omnibus entibus; sed materia, & motus sunt quedam entia, ergo scientia divina ab eis non abstrahit. Item, sicut dicit Commentator 1. *Physicorum*, scientia divina demonstrat per tres causas, scilicet efficientem, formalem, & finalem: sed causa efficiens non potest considerari sine consideratione motus, similiter nec finis, ut dicitur in 3. *Metaphysi.* unde in mathematicis quia sunt immobilia, nulla demonstratio per hujusmodi causas datur; ergo scientia divina non abstrahit a motu. Item, in *Theologia* determinatur de creatione cœli, & terræ, & actibus hominum, & multis hujusmodi,

Tom. VI.

S

quæ

quæ in se materiam, & motum continent, ergo non videtur Theologia a materia, & a motu abstrahere.

Sed contra est, quod dicit Philosophus 6. Meta. quod prima philosophia est circa separabilia, scilicet a materia, & immobilia: prima autem philosophia est scientia divina, ut ibidem dicit; ergo ipsa est abstracta a motu, & materia. Item nobilissima scientia est de nobilissimis entibus: sed scientia divina est nobilissima scientia. Cum igitur entia immaterialia, & immobilia sint nobilissima, de eis erit scientia divina. Item, Philosophus dicit in principio Metaphy. quod scientia divina est de primis principiis, & causis: hujusmodi autem sunt immaterialia, & immobilia, ergo de talibus est scientia divina.

Respondeo. Ad evidentiam hujus quæstionis scire oportet, quæ scientia debeat dici scientia divina. Sciendum igitur quod quæcumque scientia considerat aliquod genus subjectum, oportet quod consideret principia illius generis, cum scientia non perficiatur nisi per cognitionem principiorum primorum, ut patet per Philosophum in principio Physicorum: sed principiorum sunt duo genera. Quædam enim sunt quæ sunt in seipsis: quædam naturæ completæ, & sunt nihilominus principia aliorum, sicut corpora cœlestia sunt quædam principia corporum aliorum inferiorum, & corpora simplicia corporum mixtorum, & ideo ista non solum considerantur in scientiis ut principia sunt, sed etiam ut sunt in seipsis res quædam: & propter hoc de eis non solum tractatur in scientia quæ considerat ipsa principiata, sed habent etiam scientiam per se separatam, sicut de corporibus cœlestibus est quædam pars scientiæ naturalis præter illam, in qua determinatur de corporibus mixtis. Quædam autem sunt principia, quæ non sunt naturæ completæ in seipsis, sed solum sunt principia naturarum, sicut unitas numeri, & punctus

lineæ, & forma, & materia corporis physici, unde hujusmodi principia non tractantur nisi in scientia quæ agit de principiatis. Sicut autem uniuscujusque generis determinati sunt quædam communia principia, quæ se extendunt ad omnia principia illius generis, ita & omnia entia secundum quod in ente communicant, habent quædam principia, quæ sunt principia omnium entium: quæ quidem principia possunt dici communia dupliciter secundum Avicenam in sua Sufficientia. Uno modo, per prædicationem, sicut cum dico, quod forma est communis ad omnes formas, quia de qualibet prædicatur. Alio modo, per causallitatem, sicut dicimus Solem unum numero esse principium ad omnia generabilia. Omnium autem entium sunt communia principia non solum secundum primum modum, quod appellat Philosophus in 11. Met. omnia entia habere eadem principia secundum analogiam: sed etiam secundum modum, ut sint quædam res eadem numero existentes omnium rerum principia, prout scilicet principia accidentium reducuntur in substantias, & principia substantiarum corruptibilium in substantias incorruptibiles, & sic quodam gradu, & ordine in quædam principia omnia entia reducuntur. Et quia illud quod est principium essendi omnibus, oportet esse maxime ens, ut dicitur 2. Meta. ideo homini principia oportet esse completissima, & propter hoc oportet ea esse maxime actu, ut nihil, vel minimum habeant de potentia, quia actus est prior, & potentior potentia, ut dicitur 10. Meta. Et propter hoc oportet esse ea sine materia, quæ est potentia, & absque motu qui est actus existentis in potentia, & hujusmodi sunt res divinæ: quia si divinum alicubi existit, in tali natura immateriali, & immobili maxime existit, ut dicitur 6. Meta. Hujusmodi ergo res divinæ, quia sunt principia omnium entium, & sunt nihilominus in se natura completæ, dupliciter tractari possunt.

sunt. Uno modo, prout sunt principia communia omnium entium; alio modo, prout sunt in se res quædam. Quia autem hujusmodi prima principia quamvis sint in se maxime nota, tamen intellectus se habet ad ea sicut oculus nocturæ ad lumen Solis, ut dicitur 2. Meta. per lumen naturalis rationis pervenire non possumus in ea nisi secundum quod in ea per effectus ducimur: & hoc modo Philosophi in ea pervenerunt, sicut dicitur Rom. 1: Invisibilia Dei &c. Unde & hujusmodi res divinæ non tractantur a Philosophis, nisi prout sunt rerum omnium principia: & ideo pertractantur in illa doctrina, in qua ponuntur illa quæ sunt communia omnibus entibus, quæ habet subjectum ens in quantum est ens, & hæc scientia apud ipsos scientia divina dicitur. Est autem alius modus cognoscendi hujusmodi res non secundum quod per effectus manifestantur, sed secundum quod ipsæ seipsas manifestant. Et hunc modum ponit Apostolus 1. Cor. 2: Quæ Dei sunt nemo novit, nisi spiritus Dei. Nos autem &c. Et ibidem: Nobis autem revelavit &c. Et per hunc modum tractantur res divinæ secundum quod in seipsis subsistunt, & non solum prout sunt rerum principia. Sic igitur Theologia, sive scientia divina, est duplex. Una, in qua considerantur res divinæ non tamquam subjectum scientiæ, sed tamquam principium subjecti, & talis est Theologia, quam Philosophi prosequuntur, quæ alio nomine Metaphysica dicitur. Alia vero quæ ipsas res divinas considerat propter seipsas ut subjectum scientiæ, & hæc est Theologia, quæ sacra Scriptura dicitur: utraque autem est de his quæ sunt separata a materia, & motu secundum esse, sed diversimode secundum quod dupliciter potest aliquid a materia esse separatum, & motu secundum esse. Uno modo sic, quod de ratione rei quæ separata dicitur, sit quod nullo modo a materia, & motu esse possit: & hoc modo Deus, & Angeli dicuntur esse a materia, &

mo.

motu separati . Alio modo sic , quod non sit de ratione ejus quod sit in materia , & motu , sed possit esse sine materia , & motu , quamvis quandoque inveniatur in materia : & sic ens , & substantia , & potentia , & actus sunt separata a materia , & motu , quia secundum esse a materia , & motu non dependent , sicut mathematica dependent , quæ numquam sine materia esse possunt , quamvis sine materia sensibili possint intelligi . Theologia ergo Philosophica determinat de separatis secundo modo , sicut scilicet de principiis subjecti . Theologia vero sacræ Scripturæ tractat de separatis primo modo , sicut de subjectis , quamvis in ea tractentur aliqua , quæ sunt in materia , & motu , secundum quod requirit rerum divinarum manifestatio .

Ad primum igitur dicendum , quod ea quæ non assumuntur in scientia nisi ad manifestationem aliorum , non pertinent per se ad scientiam , sed quasi per accidens . Sic enim in mathematicis quædam naturalia assumuntur , & per hunc modum nihil prohibet in scientia divina esse quædam quæ sunt in materia , & motu . Ad secundum dicendum , quod moveri Deo non attribuitur proprie , sed metaphorice , & hoc dupliciter . Uno modo , secundum quod improprie operatio intellectus , vel voluntatis motus dicitur , & secundum hoc dicitur aliquis movere seipsum , quando intelligit , & diligit se . Et per hunc potest verificari dictum Platonis , qui dicit quod primus motor movet seipsum , quia scilicet intelligit , & diligit se , ut Commentator dicit in 8. *Physic.* Alio modo , secundum quod ipse effluxus caussatorum a primis caussis potest nominari processio , sive motus quidam caussa in caussatum , in quantum in ipso effectu relinquitur similitudo caussæ , & sic caussa quæ prius erat in seipsa , postmodum fit in effectu per similitudinem suam . Et hoc modo Deus , qui suam similitudinem in omnibus creaturis impartitus est , quam

tum ad aliquid per omnia moveri, vel ab omnia
 procedere dicitur, quo modo loquendi utitur fre-
 quenter Dionysius. Et secundum hunc modum vi-
 detur intelligi quod dicitur Sap. 7. quod omnibus
 mobilibus mobilior est sapientia, & quod attingit
 a fine usque ad finem. Hoc autem non est pro-
 prie moveri, & ideo ratio non sequitur. Ad ter-
 tium dicendum, quod scientia divina quæ est per
 inspirationem divinam accepta, non est de Ange-
 lis sicut de subjecto, sed solum sicut de his quæ
 assumuntur ad manifestationem subjecti. Sic igitur
 in sacra Scriptura agitur de Angelis sicut & de ce-
 teris creaturis: sed in scientia divina quam philo-
 sophi tradunt, consideratur de Angelis quos in-
 telliguntias vocant eadem ratione qua & de causa
 prima, quæ est Deus, in quantum scilicet ipsi et-
 tiam sunt principia secunda saltem per motum or-
 bium, quibus nullus quidem motus physicus acci-
 dere potest. Motus autem qui est secundum ele-
 ctionem, inducitur ad illum modum quo operatio
 voluntatis, vel intellectus motus dicitur, quod est
 improprie dictum sumpto motu quasi metaphori-
 ce. Motus autem quo dicuntur secundum locum
 moveri, non est secundum circumscriptionem lo-
 calem, sed secundum operationem quæ exercetur
 in hoc, vel in illo loco: aut secundum aliquam
 aliam habitudinem quam habent ad locum omnino
 æquivocam ad illam habitudinem, quam habet cor-
 pus locatum ad locum: & ideo patet quod eis non
 convenit motus secundum quod naturalia in motu
 esse dicuntur. Ad quartum dicendum, quod actus
 & potentia sunt communiora, quam materia, &
 forma: & ideo in Angelis, etsi non inveniatur
 compositio materiæ, & formæ, potest tamen in
 eis inveniri potentia, & actus. Materia enim, &
 forma sunt partes compositi ex materia, & forma,
 & ideo in illis invenitur tantum compositio ma-
 teriæ, & formæ, quarum una pars se habet ad a-
 liam ut potentia ad actum. Quod autem potest
 esse,

esse, potest etiam non esse : & ideo possibile est unam partem inveniri cum alia, & sine alia, & ideo compositio materiæ, & formæ non invenitur secundum *Commen. 1. cœle. & mun. & 7. Meta.* nisi in his quæ sunt per naturam corporalia. Nec obstat quod aliquod accidens in aliquo subjecto perpetuo conservetur, sicut figura in cœlo, cum tamen corpus cœleste impossibile sit esse sine tali figura: quia figura, & omnia alia accidentia consequuntur substantiam sicut causam, & ideo subjectum se habet ad accidentia non solum ut potentia passiva, sed etiam quodammodo ut potentia activa, & ideo aliqua accidentia naturaliter perpetuantur in subjectis suis. Materia autem non est hoc modo subjectum formæ, & ideo omnis materia quæ substat alicui formæ, potest etiam non subesse, nisi fortassis a causa extrinseca contineatur: sicut virtute divina ponimus aliqua corpora quæ ex contrariis composita sunt, esse incorporalia, ut corpora resurgentium. Essentia autem Angeli secundum suam naturam est incorruptibilis, & ideo non est in eo compositio formæ, & materiæ. Sed quia Angelus non habet esse a seipso, ideo se habet in potentia ad esse quod accipit a Deo, & sic esse a Deo acceptum comparatur ad essentiam ejus simplicem ut actus ad potentiam. Et hoc est quod dicitur, quod sunt compositi ex quo est, & quod est, ut ipsum esse intelligatur quo est, ipsa vero natura Angeli intelligatur quod est. Tamen si ex materia, & forma essent Angeli compositi, non tamen ex materia sensibili a qua oportet mathematica esse abstracta, & metaphysica separata. Ad quintum dicendum, quod ens, & substantia dicuntur esse separata a materia, & motu non propter hoc, quod de ratione eorum sit esse sine materia, & motu, sicut de ratione asini est esse sine ratione esse; sed propter hoc quia de ratione eorum non est in materia, & motu esse, quamvis quandoque sint in materia, & motu, sicut animal

abstrahit a rationali, quamvis aliquod animal sit rationale. Ad sextum dicendum, quod Metaphysicus considerat etiam de singulis entibus non secundum proprias rationes, per quas sunt tale, vel tale ens, sed secundum quod participant communem entis rationem, & sic etiam pertinet ad ejus considerationem materia, & motus. Ad septimum dicendum, quod agere, & pati non convenit entibus secundum quod sunt in consideratione, sed secundum quod sunt in esse. Mathematicus autem considerat res abstractas in consideratione tantum, & ideo illæ res prout cadunt in consideratione mathematici non possunt esse principium, & finis motus, & ideo mathematicus non demonstrat per causam efficientem, & finalem. Res autem quas considerat divinus, sunt separatæ existentes in rerum natura, tales autem possunt esse principium, & finis motus: unde nihil prohibet quin per causam efficientem, & finalem demonstret. Ad octavum dicendum, quod sicut fides, quæ est quasi habitus Theologiæ, habet pro objecto ipsam veritatem primam, & tamen quædam alia ad creaturas pertinentia in articulis fidei continentur, in quantum contingit aliquo modo veritatem primam: per eundem modum Theologia est principaliter de Deo sicut de subjecto: de creaturis autem multa assumit ut effectus ejus, vel quomodolibet habentia habitudinem ad ipsum.

DEinde quæritur de modis, quos speculativæ scientiæ attribuit. Et circa hoc quæruntur quatuor. Primo, utrum oporteat versari in naturalibus rationabiliter, & in mathematicis disciplinabiliter, & in divinis intelligibiliter. Secundo, utrum in divinis sit omnino imaginatio relinquenda. Tertio, utrum intellectus noster possit ipsam divinam formam inspicere. Quarto, utrum hoc possit fieri per viam alicujus scientiæ speculativæ.

AD primum sic proceditur. Videtur quod non oporteat in naturalibus rationabiliter versari.

Phi.

Philosophia enim rationalis contra naturalem dividitur: sed rationabiliter procedere videtur ad rationalem pertinere proprie; ergo inconvenienter attribuitur naturali. Item, Philosophus frequenter in lib. *Physic.* distinguit processus ad aliquas conclusiones rationales, & *Physicas*; ergo non est proprium naturalis scientiæ rationabiliter procedere. Item, quod commune est omnibus scientiis, non debet uni appropriari: sed quælibet scientia procedit ratiocinando, discurrendo, vel ex effectibus in causas, vel ex causis in effectus, vel ex aliquibus signis; ergo non debet naturali appropriari. Item, ratiocinativum contra scientificum dividitur in 6. *Ethic.* sed scientia naturalis ad scientificam pertinet; ergo ei non convenienter attribuitur procedere rationabiliter.

Sed contra est, quod dicit Boetius 5. de consolatione: Ratio cum quid universale respicit nec imaginativa, nec sensu utens, imaginabilia, & sensibilia tamen apprehendit: sed imaginabilia, & sensibilia comprehendere ad solum naturalem pertinet; ergo rationalis processus convenienter naturali attribuitur. Item, dicitur in lib. de spiritu, & anima, quod ratio circa formas corporum versatur: sed considerare corpora maxime pertinet ad naturalem; ergo rationabiliter procedere convenienter attribuitur naturali.

Uterius videtur quod inconvenienter dicatur mathematicum disciplinabiliter procedere. Disciplina enim nihil aliud videtur, quam acceptio scientiæ: sed in qualibet parte philosophiæ accipitur scientia, quia omnes demonstrative procedunt; ergo procedere disciplinabiliter est commune omnibus partibus philosophiæ, & ita non debet appropriari mathematicæ. Item, quanto aliquid est certius, tanto facilius videtur unde ea sit disciplina: sed naturalia sunt certiora, ut videtur, quam mathematica, quia capiuntur sensu, a quo omnis nostra cognitio oritur; ergo hic modus convenit ma-

gis

gis naturali, quam mathematico. Item, ut videtur 5. Metaphysi. initium scientiæ est a quo fit facilior disciplina: sed initium addiscendæ accipitur a logica, quam oportet præaddiscere mathematicæ, & omnibus aliis; ergo disciplinalis modus magis convenit logicæ. Item, modus scientiæ naturalis, & divini affumitur a potentiis animæ, scilicet a ratione, & intellectu, ergo similiter & mathematicus modus ab aliqua potentia animæ affumi debet, & sic non convenienter ponitur modus ejus disciplinabiliter procedere.

Sed contra. Disciplinabiliter procedere est demonstrative procedere, & per certitudinem: sed ut dicit Ptolomæus in principio Almagesti, solum mathematicum genus, si quis huic diligentiam adhibeat, inquisitionis firmam, stabilemque fidem intendentibus necessariam dabit, velut demonstratione per indubitabilem vias facta; ergo disciplinabiliter procedere, & maxime proprium est mathematicæ. Item, hoc patet per Philosophum in pluribus locis librorum suorum, in quibus mathematicas scientias disciplinas vocat.

Uterius videtur quod non sit conveniens modus divini scientiæ intelligibiliter procedere. Intellectus enim secundum Philosophum est principiorum, scientia conclusionum: sed non omnia quæ traduntur in scientia divina sunt principia, sed quædam etiam conclusiones, ergo intellectualiter procedere non est conveniens scientiæ divini. Item, in illis quæ omnem intellectum excedunt, intellectualiter versari non possumus: sed divina excedunt omnem intellectum, ut Dionysius dicit. 1. c. de Div. n. & Philosophus in lib. de causis; ergo intellectualiter tractari non possunt. Item, Dionysius 7. c. de divi. nom. dicit, quod Angeli habent intellectualem virtutem, in quantum divinam cognitionem non congregant ex sensibilibus, aut a rebus divisis, sed hoc est supra potestatem animæ, ut ibidem dicitur. Cum igitur divina scientia de qua
hic

hic agitur, sit scientia humanæ animæ, videtur quod non sit proprius modus ejus tractare intellectualiter. Item, Theologia præcipue videtur esse de his quæ sunt fidei: sed de his quæ fidei sunt, intelligere est finis. Isaiâ 7. secundum aliam litteram: Nisi credideritis, non intelligetis; ergo hic modus non debet poni sicut modus Theologiæ, sed sicut finis.

Sed contra est, quod dicitur lib. de spiritu & anima, quod intellectus est spiritum creaturæ, intelligentia vero ipsius Dei: de his autem est præcipue scientia divina, ergo intellectualiter procedere videtur esse ipsius proprium. Item, modus scientiæ debet respondere materiæ: sed res divinæ sunt res intelligibiles per seipsas, ergo modus conveniens divinæ scientiæ est intellectualiter procedere.

Respondeo. Dicendum ad primam quætionem, quod processus aliquis, quo proceditur in scientiis, dicitur tripliciter rationalis. Uno modo ex parte principiorum quibus proceditur, ut cum aliquis procedit ad aliquid probandum ex operibus rationis, cujusmodi sunt genus, & species, & oppositum, & hujusmodi intentiones quas logici considerant: & sic dicitur aliquis processus rationalis, quando aliquis utitur in aliqua scientia propositionibus quæ traduntur in logica, prout scilicet utimur in logica, prout est docens in aliis scientiis. Sed hic modus procedendi non potest competere proprie alicui particulari scientiæ, in quibus præcatum accidit, nisi ex propriis procedatur; convenit autem hæc proprie fieri in *Metaphysica*, & *Logica*, eo quod utraque scientia communis est, & idem subjectum quodammodo habent. Alio modo dicitur processus rationalis ex termino in quo sistitur procedendo. Ultimus enim terminus, ad quem rationis inquisitio perducere debet, est intellectus principiorum, in quæ resolvendo judicamus: quod quidem quando fit, non dicitur proces-

cessus, vel probatio naturalis, sed demonstratio. Quando autem inquisitio rationis usque in ultimum terminem non perducit, sed sistitur in ipsa inquisitione, quando scilicet querenti adhuc manet via ad utrumlibet: & hoc contingit quando per probabiles rationes proceditur, quæ natae sunt facere opinionem, & fidem, non autem scientiam: & sic rationalis processus distinguitur contra demonstratum. Et hoc modo procedi potest rationabiliter in qualibet scientia, ut ex probabilibus paretur via ad necessarias conclusiones: & hic est alius modus logicæ, quo logica utitur in scientiis demonstrativis, non quidem ut est docens, sed ut utens: & his duobus modis denominatur processus rationalis a scientia nostra, his enim duobus utitur logica, quæ rationalis dicitur scientia, in scientiis demonstrativis, ut dicit Commentator. 1. Physicor. Tertio modo dicitur aliquis modus rationalis a potentia rationali; in quantum scilicet procedendo sequitur proprium modum animæ rationalis in cognoscendo, & sic rationabilis processus est proprius scientiæ naturalis. Scientia enim naturalis in suis processibus servat proprium modum rationalis animæ, quantum ad duo. Primo quantum ad hoc, quod sicut anima rationalis a sensibilibus quæ sunt magis nota quo ad nos accipit cognitionem intelligibilem, quæ sunt magis secundum naturam, ut patet. 1. Physicorum; ita scientia naturalis procedit ex his quæ sunt nota magis quo ad nos, & minus nota secundum naturam: & demonstratio quæ est per signum, vel per effectum, magis usitur in scientia naturali. Secundo, quod habet id quod est proprium rationis, sicut est de uno in aliud discurrere, & hoc magis in scientia naturali servatur, ubi ex cognitione unius in cognitionem alterius devenitur, sicut ex cognitione effectus in cognitionem causæ. Et non proceditur solum ab uno in aliud secundum rationem, quod non est aliud secundum rem, sicut si ab animali proceditur
ad

ad hominem. In scientiis enim mathematicis proceditur per ea tantum quæ sunt de essentia rei, cum demonstrent solum per causam formalem: & ideo non demonstratur in eis aliquid de una re per aliam rem, sed per propriam definitionem illius rei. Et si enim demonstrentur aliqua demonstrationes de circulo ex triangulo, vel e converso, hoc non est nisi in quantum in circulo est potentia triangulus, & e converso. Sed in scientia naturali, in qua fit demonstratio per causas extrinsecas, probatur aliquid de una re per aliam omnino extrinsecam: & ita modus rationalis in scientia naturali maxime observatur, & ideo scientia naturalis inter alias est intellectui hominis magis conformis. Attribuitur igitur rationabiliter procedere scientiæ naturali non quia ei soli conveniat, sed quia ei præcipue competit.

Ad primum igitur dicendum, quod ratio illa procedit de processu, qui dicitur rationalis secundum primum modum: sic enim rationalis modus proprius est rationali scientiæ, & divinæ, non autem naturali. Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de processu illo qui dicitur rationalis secundo modo. Ad tertium dicendum, quod in omnibus scientiis servatur quantum ad hoc modus rationis, quod procedatur de uno in aliud secundum rationem, non autem quod procedatur de una re in aliam, sed hoc est proprium naturalis scientiæ, ut dictum est. Ad quartum dicendum, quod Philosophus ibi pro eodem ponit ratiocinativum, & opinativum, unde patet quod pertinet ad secundum modum assignatum. Ratiocinativo vero, vel opinativo attribuit Philosophus ibidem agibilia humana, de quibus est scientia moralis ratione suæ contingentis: unde potest ex dictis colligi, quod primus modus rationabilitatis est maxime proprius scientiæ rationali, secundus morali, tertius naturali.

Ad secundam questionem dicendum, quod pro-

cedere disciplinabiliter attribuitur mathematicæ non quia ipsa sola disciplinabiliter procedat, sed quia ei præcipue competit. Cum igitur discere nihil aliud sit quam ab alio scientiam accipere, tunc dicimus procedere disciplinabiliter, quando processus noster ad certam cognitionem perducit, quæ scientia dicitur: quod quidem contingit in mathematicis scientiis. Cum enim mathematica sit media inter naturalem, & divinam, ipsa est utraque certior. Naturah quidem, quia ejus consideratio est a motu, & a materia absoluta, cum naturalis consideratio in materia, & motu versetur. Ex hoc autem quod consideratio naturalis est circa materiam, a pluribus dependet, scilicet a consideratione materiæ, & formæ, & dispositionum materialium, & proprietatum quæ consequuntur formam in materia. Ubicumque autem ad aliquid cognoscendum oportet considerare plura, est difficilior cognitio: unde in 1. Posteriorum dicitur, quod minus certa scientia est quæ est ex additione, ut geometria ad arithmeticam. Ex hoc vero quod ejus consideratio est circa res mobiles, & quæ non uniformiter se habent, ejus cognitio est minus firma, quia ejus demonstrationes, ut in majori parte sunt ex hoc, quod contingit aliquando aliter se habere: & ideo quanto aliqua scientia magis appropinquat ad singularia, sicut scientiæ operativæ, ut medicina, alchimia, & moralis, minus possunt habere de certitudine propter multitudinem eorum quæ consideranda sunt in talibus scientiis, quo quodlibet si omittatur, frequenter erratur, & propter eorum variabilitatem. Est autem processus mathematicus certior quam processus divinæ scientiæ, quia ea de quibus est scientia divina, sunt magis a sensibus remota, a quibus nostra cognitio ortum sumit & quantum ad substantias separatas, in quarum cognitionem insufficienter inducunt ea quæ a sensibus accipiuntur: & quantum ad ea quæ sunt communia omnibus entibus, quæ sunt maxi-

me

me universalia, & sic maxime remota particularibus cadentibus sub sensu. Mathematica autem ipsa sub sensu cadunt, & imaginationi subjacent ut linea, figura, numerus, & hujusmodi: & ideo intellectus humanus a phantasmatibus accipiens, facilius eorum cognitionem accipit, & certius quam intelligentiæ alicujus, vel etiam quidditatem substantiæ, potentiam, & actum, & hujusmodi: & sic patet, quod mathematica consideratio est facilior, & certior quam naturalis, & Theologica, & multo plus quam aliæ scientiæ operativæ, & ideo ipsa maxime dicitur disciplinabiliter procedere, & hoc est quod dicit Ptolomæus in principio *Almagesti*: Alia duo genera theorici potius quis opinionem, quam conceptionem scientiam dicat: Theologum, quod propter inapparens ejus, & incomprehensibile: Physicum vero propter materiæ instabile, & immanifestum. Solus autem mathematicus inquisitionis firmam, stabilemque fidem intendentibus dabit, velut utique demonstrationes per indubitabiles rationes manifestans.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis in qualibet scientia disciplina accipiatur, tamen in mathematicis facilius, & certius, ut dictum est. Ad secundum dicendum, quod quamvis naturalis sensui subjaceant, non tamen propter sui fluxibilitatem habent magnam certitudinem, cum extra sensum fiunt, sicut habent mathematica, quæ sunt extra motum in materia sensibili secundum esse, & sic sub sensu, & imaginatione cadere possunt. Ad tertium dicendum, quod in addiscendo incipimus ab eo quod magis facile, nisi necessitas aliud requirat: quandoque enim necesse est in addiscendo non incipere ab eo quod est facilius, sed ab eo cujus cognitione cognitio sequentium dependet & hac positione oportet in addiscendo a logica incipere, non quia ipsa sit facilior scientiis ceteris, habet enim maximam difficultatem, cum sit de secundo intellectus: sed quia aliis scientiis ab ipsa
de

dependet, in quantum ipsa docet modum procedendi in omnibus scientiis. Oportet enim primo scire modum scientiæ quam scientiam ipsam, ut dicitur 2. Meta. Ad quartum dicendum, quod a potentiis animæ sumitur modus scientiarum propter modum quem habent potentiz animæ in agendo: unde modi scientiarum non respondent potentiis animæ, sed modis quibus potentiz animæ procedere possunt, qui non solum diversificantur penes potentiam tantum, sed etiam penes objecta, & sic non oportet quod modus cujuslibet scientiæ denominetur ab aliqua potentia animæ. Potest tamen dici, quod sicut modus physicæ denominatur a ratione secundum quod a sensu accipit modus, autem scientiæ divinæ ab intellectu, secundum quod in Deo aliquid considerat: ita etiam modus mathematicæ attenditur secundum quod accipit ab imaginatione.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod sicut rationabiliter procedere attribuitur naturali philosophiæ, quia in ipsa observatur maxime modus rationis, ita intellectualiter procedere attribuitur divinæ scientiæ, eo quod in ipsa observatur maxime modus intellectus: differt autem ratio ab intellectu, sicut multitudo ab unitate. Unde dicit Boetius 4. de consola. quod similiter se habet ratio ad intellectum, sicut tempus ad æternitatem, & circulus ad centrum. Est enim rationis proprium circa multa diffundi, & ex eis unam simplicem cognitionem colligere. Unde dicit Dionysius 7. cap. de divi. nom. quod animæ secundum quod habent rationabilitatem diffusivè circuierunt veritatem, & in hoc deficiunt ab Angelis: sed in quantum convolvunt multa ad unum, quodam modo Angelis æquantur. Intellectus autem e converso per prius unam, & simplicem veritatem considerat, & in illa totius multitudinis cognitionem capit, sicut Deus intelligendo suam essentiam omnia cognoscit. Unde Dionysius dicit ibidem, quod Angelorum mentes habent intellectualitatem,

In quantum uniformiter intelligibilia divinorum intelligunt. Sic igitur patet quod rationalis consideratio ad intellectualem terminatur secundum viam resolutionis, in quantum ex multis ratio colligit unam, & simplicem veritatem. Et rursus, intellectualis consideratio est principium rationalis secundum viam compositionis, & inventionis, in quantum intellectus in uno multa comprehendit. Illa igitur consideratio, quæ est terminus totius humanæ ratiocinationis, maxime est intellectualis consideratio: tota autem rationis consideratio resolventis in omnibus scientiis, ad cogitationem divinæ scientiæ terminatur. Quandoque enim ratio, ut prius est dictum, procedit de uno in aliud secundum rem, ut quando est demonstratio per causas, vel per effectus extrinsecos, componendo quidem proceditur a causis ad effectum quasi resolvendo, cum proceditur ab effectibus ad causas, eo quod causæ sunt effectibus simpliciores, & magis immobiliter, & uniformiter permanentes, resolvendo autem quando e converso. Ultimus igitur terminus resolutionis in hac via est cum pervenitur ad causas supremas maxime simplices, quæ sunt substantiæ separatae. Quandoque vero proceditur de uno in aliud secundum rationem, ut quando est processus secundum causas intrinsecas. Componendo quidem, quando formis maxime universalibus in magis particularia proceditur: resolvendo autem, quando e converso, eo quod universalis est simplicius. Maxime autem universalia sunt, quæ sunt communia omnibus entibus, & ideo terminus resolutionis in hac via ultimus, est consideratio entis, & eorum quæ sunt entis in quantum huiusmodi. Hæc autem sunt de quibus divina scientia considerat, ut supra dictum est, substantiæ, scilicet separatae, & communia omnibus entibus; unde patet quod sua consideratio est maxime intellectualis. Et inde etiam est, quod ipsa largitur principia omnibus aliis scientiis, in quantum intellectualis consideratio est principium rationaliter,

propter quod dicitur prima Philosophia : & nihilominus ipsa addiscitur post Physicam , & ceteras scientias , in quantum intellectualis consideratio est terminus rationalis , propter quod dicitur Metaphysica quasi transphysica , quia post Physicam resolvendo occurrit .

Ad primum igitur dicendum , quod intellectualiter procedere non attribuitur scientiæ divinæ , quasi non ipsa ratiocinetur procedendo de principiis ad conclusiones , sed quia ejus ratiocinatio est intellectuali considerationi propinquissima , & conclusiones ejus principiis . Ad secundum dicendum , quod Deus est supra intellectum omnem creatum quantum ad comprehensionem : non autem supra intellectum increatum , cum ipse seipsum intelligendo comprehendat . Est vero supra omnem intellectum viatoris quantum ad cognitionem qua cognoscitur quid est , non autem ad cognitionem , qua cognoscitur an est . A beatis autem cognoscitur etiam quid est , quia vident ejus essentiam : & tamen scientia divina non est solum de Deo , sed etiam de aliis quæ intellectum humanum etiam secundum statum viæ non excedunt , quantum ad quid est cognoscendum de ipsis . Ad tertium dicendum , quod sicut supra dictum est , humana cognitio , vel consideratio quantum ad sui terminum pertingit quodammodo ad angelicam cognitionem non secundum æqualitatem , sed secundum quamdam assimilationem . Unde dicit Dionysius 7. de divin. nomi. quod animæ multorum ad unum convolutione ex intellectibus æqualibus Angelis in quantum animabus est proprium , & possibile , sunt dignæ habitæ . Ad quartum dicendum , quod cognitio etiam fidei maxime pertinet ad intellectum . Non enim eam rationis investigatione accipimus , sed simplici acceptione , intellectus ei assentimus . Dicimur autem ea non intelligere , in quantum intellectus plenam eorum cognitionem non habet : quod quidem nobis in præmium , repromittitur .

Ad

AD secundum sic proceditur. Videtur quod in divinis oporteat ad imagines deduci. Scientia enim divina nunquam competentius traditur quam in sacra Scriptura; sed in sacra Scriptura in divinis deducimur ad imagines, dum divina nobis sub figuris sensibilibus describunt; ergo oportet in divinis ad imaginationes deduci. Item, divina non capiuntur nisi in intellectu, unde & in eis intellectualiter versari oportet, ut dictum est: sed non est intelligere sine phantasmate, ut dicit Philosophus 1. & 3. de anima; ergo in divinis oportet ad imaginationes deduci. Item, divina nobis maxime innotescunt per illustrationem divini radii: sed sicut dixit Dionysius 1. c. cœle. hier. impossibile est nobis aliter superlucere divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circumvelatum; & sacra velamina vocat sensibilibus imagines, ergo in divinis oportet ad imaginationes deduci. Item, circa sensibilia oportet imaginabiliter versari: sed divinorum cognitionem ex sensibilibus effectibus accipimus, secundum illud Roman. 1: Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur &c. ergo in divinis oportet ad imagines deduci. Item, in cognoscitivis maxime regulamur per id quod est cognitionis principium, sicut in naturalibus per sensum, a quo nostra cognitio incipit: sed principium intellectualis cognitionis in nobis est imaginatio, cum phantasmata hoc modo comparentur ad intellectum nostrum, sicut colores ad visum, ut dicitur 3. de Anima; ergo in divinis oportet ad imagines deduci. Item, cum intellectus non utatur organo corporali, ex læsione organi corporalis non impeditur actio intellectus, nisi quatenus ad imaginationem convertitur: sed per læsionem organi corporalis, scilicet cerebri, impeditur intellectus in consideratione divinorum; ergo intellectus divina considerans, ad imagines deducitur.

Sed contra est, quod dicit Dionysius, 1. c. my-

sticæ Theologiæ ad Timotheum loquens: Tu, inquit, o amice Timothee, circa mysticas visiones sensus derelinque: sed imaginatio non est nisi sensibilem, cum sit motus factus a sensu secundum actum, ut dicitur 2. de Anima; ergo cum divinorum considerationes sint maxime mysticæ, in eis non debemus ad imaginationes deduci. Item, in cujuslibet scientiæ consideratione vitandum est id quod errorem facit in ea: sed sicut dicit Augustinus in libro de Trinitate, primus error circa divina est eorum, qui ea quæ de corporibus noverunt, ad res divinas transferre conantur. Cum ergo imaginatio non sit nisi corporalium rerum, videtur quod non debeamus ad imagines deduci. Item, virtus inferior non se extendit ad id quod superioris est proprium, ut patet per Boetium 5. de consolatione: sed cognoscere divina, & spiritualia ad intellectum pertinet, & ad intelligentiam, ut dicitur in libro de spiritu & anima. Cum igitur, ut ibi dicitur, imaginatio sit infra intelligentiam, & intellectum, videtur quod in divinis spiritualibus non debeamus ad imaginationes deduci.

Respondeo. Dicendum, quod in qualibet cognitione duo est considerare, scilicet principium, & finem, sive terminum. Principium quidem ad apprehensionem pertinet, terminus autem ad iudicium, ibi enim cognitio perficitur. Principium igitur cujuslibet nostræ cognitionis est in sensu, quia ex apprehensione sensus oritur apprehensio phantasiæ, quæ est motus a sensu factus, ut dicit Philosophus, a qua iterum oritur apprehensio intellectiva in nobis, cum phantasmata sint intellectivæ animæ ut objecta, ut dicitur 3. de anima: sed terminus cognitionis non semper est uniformiter: quandoque enim est in sensu, quandoque in imaginatione, quandoque in solo intellectu. Quandoque enim proprietates, & accidentia rei quæ sensu demonstrantur, sufficienter exprimunt naturam rei, & tunc oportet quod iudicium de re vera, quod

quod facit intellectus, conformetur his quæ sensus demonstrat de re: & hujusmodi sunt omnes res naturales, quæ sunt determinatæ ad materiam sensibilem, & ideo in scientia naturali terminari debet cognitio ad sensum, ut scilicet hoc modo judicemus de rebus naturalibus, secundum quod sensus ea demonstrat, ut patet 3. cœli & mundi: & qui sensum negligit in naturalibus, incidit in errorem. Et hæc sunt naturalia, quæ sunt concretæ cum materia sensibili, & motu, & secundum esse, & secundum considerationem. Quædam vero sunt quorum judicium non dependet ex his quæ sensu percipiuntur, quia quamvis secundum esse sint in materia sensibili, tamen secundum diffinitivam rationem sunt a materia sensibili abstracta. Judicium autem potissimum de unaquaque re fit secundum ejus diffinitivam rationem: sed quia secundum diffinitivam rationem non abstrahunt a qualibet materia, sed solum a sensibili, & remotis conditionibus sensibilibus, adhuc remanet aliquid imaginabile; ideo in talibus oportet quod judicium sumatur secundum id quod demonstrat imaginatio: hujusmodi autem sunt mathematica. In mathematicis enim oportet cognitionem secundum judicium terminari ad imaginationem, non ad sensum, quia judicium mathematicum superat apprehensionem sensus: unde non est idem judicium quandoque de linea mathematica, quod est de sensibili, sicut in hoc quod linea recta tangit sphaeram solum secundum punctum, quod convenit rectæ lineæ separatæ, non autem rectæ lineæ in materia, ut dicit in 1. de Anima. Quædam vero sunt quæ excedunt & id quod cadit sub imaginatione, sicut illa quæ omnino a materia non dependent neque secundum esse, neque secundum considerationem, & ideo talium cognitio secundum judicium non debet terminari ad imaginationem, neque ad sensum. Sed tamen ex his quæ sensu, vel imaginatione comprehenduntur, in horum cogni-

tionem devenimus vel per viam causalitatis, ut cum ex effectu causam cognoscimus, quæ non est effectui commensurata, sed excellens: vel per excessum, vel per remotionem, quando omnia quæ sensus, vel imaginatio apprehendit, ab hujusmodi rebus separamus: quos modos cognoscendi divina ex sensibilibus ponit Dionysius, in libro de divinis nominibus. Uti ergo possumus in divinis sensu, & imaginatione sicut principiis nostræ considerationis, sed non sicut terminis, ut scilicet talia judicemus esse divina, qualia sunt quæ sensus, & imaginatio apprehendit. Deduci autem ad aliquid est ad illud terminari: & ideo in divinis neque ad sensum, neque ad imaginationem debemus deduci: in mathematicis autem ad imaginationem, & non ad sensum: in naturalibus autem etiam ad sensum. Et propter hoc peccant qui uniformiter in tribus his speculativæ partibus procedere nituntur.

Ad primum igitur dicendum, quod sacra Scriptura non proponit nobis divina sub figuris sensibilibus, ut intellectus noster ibi maneat, sed ut ab his ad invisibilia ascendat: unde etiam per vilium rerum figuras tradit, ut minor præbeatur in talibus occasio remanendi, ut Dionysius 2. c. coel. hier. Ad secundum dicendum, quod intellectus nostri operatio non est in præsentis statu sine phantasmate quantum ad principium cognitionis, non tamen oportet ut semper nostra cognitio ad phantasmata terminetur, ut scilicet illud quod apprehendimus, judicemus esse tale, quale est phantasma per quod apprehendimus. Ad tertium dicendum, quod autoritas illa Dionysii loquitur quantum ad principium cognitionis, non quantum ad terminum ad quem ex effectibus sensibilibus venimus tribus modis prædictis, scilicet in cognitionem divinorum: non autem ita quod oporteat iudicium formari de divinis secundum modum quem habent ipsi sensibiles effectus. Ad quartum dicendum, quod ratio

illa procedit quando principium cognitionis est sufficienter ducens in id cujus cognitio quaeritur, & sic est principium sensus in naturalibus, non autem in divinis, ut dictum est. Ad quintum dicendum, quod phantasma est principium nostrae cognitionis, ut ex quo incipit intellectus operatio non sicut transiens, sed sicut permanens, ut quoddam fundamentum intellectualis operationis: sicut principia demonstrationis oportet manere in omni processu scientiae, cum phantasmata comparentur ad intellectum ut objecta, in quibus inspicit omne quod inspicit vel secundum perfectam representationem, vel secundum negationem. Et ideo quando phantasmatum cognitio impeditur, oportet totaliter impediri cognitionem intellectus in divinis. Patet enim quod non possumus intelligere Deum causam corporum esse, sive supra omnia corpora, sive absque corporeitate, nisi imaginemur corpora, non tamen iudicium divinorum secundum imaginationem formatur. Et ideo quamvis imaginatio in qualibet divinorum cognitione sit necessaria secundum statum viae, numquam tamen ad eam deduci oportet in divinis.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod non possumus ipsam formam divinam ad minus in statu viae inspicere. Dicit enim Dionysius in prima epistola ad Gajum: Si aliquis videns Deum intellexit quod vidit, non ipsum vidit, sed aliquid eorum, quae sunt ejus, quae existunt, & cognoscuntur: sed forma divina est ipse Deus, ergo non possumus ipsius formam divinam inspicere. Item, forma divina est ipsa divina essentia: sed Deum per essentiam nemo in statu viae videre potest; ergo nec ejus formam inspicere. Item, quicumque inspicit formam alicujus rei, aliquid de ipsa re cognoscit: sed secundum Dionysium i. c. mysticae Theologiae, intellectus noster secundum quod melius potest, Deo unitur, quando ejus nihil omnino

cognoscit: ergo non possumus divinam formam inspicere. Item, sicut dictum est, totius nostræ cognitionis principium est a sensu: sed ea quæ per sensum cognoscimus, non sunt sufficientia ad demonstrandum formam Dei, nec etiam aliquarum substantiarum separatarum; ergo non possumus ipsam divinam formam inspicere. Item, secundum Philosophum, 2. Metaphysicæ, intellectus noster se habet ad rerum manifestissima sicut oculus noctur ad Solem: sed oculis noctur nullo modo potest videre Solem, ergo intellectus noster nec formam divinam, nec alias formas separatas quæ sunt naturæ manifestissimæ.

Sed contra est, quod dicitur Rom. 1: Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus, & divinitas: nihil autem aliud est forma divina, quam ipsa Deditas; ergo ipsam formam divinam cognoscere intellectu aliquo modo possumus. Item, Gene. 32. super illud: Vidi Dominum facie ad faciem; dicit Glossa Gregorii: Nisi homo illam, scilicet veritatem divinam, utcumque conspiceret, non eam conspicere se non posse sentiret; sed nos sentimus divinam essentiam non posse perfecte cognoscere, ergo aliquo modo ipsam conspiciamus. Item, Dionysius 2. c. coel. hie. dicit, quod humanus animus assuescit extendi per visibilia in supermundanas altitudines, quæ nihil aliud sunt, quam formæ separatæ, ergo formas separatas possumus aliquo modo cognoscere.

Respondeo. Dicendum, quod dupliciter aliquid cognoscitur. Uno modo, dum scitur de eo an est: alio modo, dum scitur de eo quid est. Ad hoc autem quod de re aliqua sciamus quid est, oportet quod intellectus noster feratur in ipsius rei quidditatem, sive essentiam, vel immediate, vel mediantibus aliquibus quæ sufficienter ejus quidditatem demonstrant. Immediate autem ferri non potest intellectus noster secundum statum viæ in esse.

sentiam divinam, & alias separatas essentias, quae immediate extenditur ad phantasmata, ad quae comparatur sicut visus ad colorem, ut dicitur 3. de anima. Et sic immediate potest concipere intellectus quidditatem rei sensibilis, non autem alicujus rei intellectualis. Unde dicit Dionysius 2. c. coel. hierat. quod nostra analogia non valet immediate extendi in invisibiles contemplationes: sed quaedam invisibilia sunt, quorum quidditas, & natura perfecte exprimitur ex quidditatibus rerum sensibilium notis, & de talibus intelligentibus possumus scire quid est, sed mediate: sicut ex hoc quod scitur quid est homo, & quid est animal, sufficienter innotescit habitudo unius ad alterum, & ex hoc scitur quid est genus, & quid est species. Naturae autem sensibiles intellectae non sufficienter exprimunt divinam essentiam, neque etiam aliquam essentiam separatas, cum non sint unius generis naturaliter loquendo: & quidditas, & omnia hujusmodi nomina fere aequivoce dicuntur de sensibilibus, & de illis substantiis. Unde similitudines rerum sensibilium ad substantias immateriales translatas vocat Dionysius 2. c. coel. hierat. dissimiles similitudines. Alio modo intellectualibus habentibus quae aliquo modo sensibilibus distributa sunt: & sic per viam similitudinis non sufficienter illarum substantiarum ex his innotescunt. Neque etiam per viam causalitatis, quia illa, quae ab illis substantiis inveniuntur effecta in his inferioribus, non sunt effectus adaequantes eorum virtutes, ut sic perveniri possit ad sciendum quod quid est de causa. Unde de substantiis illis immaterialibus secundum statum viz nullo modo possumus scire quid est non solum per viam naturalis cognitionis, sed nec etiam per viam revelationis: quia divinae revelationis radius ad nos pervenit secundum modum nostrum, ut Dionysius dicit. Quamvis enim per revelationem elevemur ad aliquid cognoscendum, quod est

lia

dias esset nobis ignotum, non tamen ad hoc quod
 alio modo cognoscamus nisi per sensibilia : unde
 Dionysius 1. cap. coal. hier. dicit, quod impos-
 sibile est nobis aliter superlucere divinum radium,
 nisi circumvelatum varietate sacrocerum velaminum.
 Via autem, quæ est per sensibilia, non sufficit ad
 ducendum in substantias supernaturales secundum
 cognitionem quid est. Et sic restat, quod formæ
 immateriales non sunt nobis potæ cognitione quid
 est, sed solum cognitione an est, sive naturali ra-
 tione ex effectibus creaturarum, sive etiam ex re-
 velatione, quæ est per similitudines a sensibilibus
 sumptas. Est tamen sciendum, quod de nulla re
 potest sciri an est, nisi quoquo modo de ea scia-
 tur quid est, vel cognitione perfecta, vel cogniti-
 one confusa. Unde dicit Philosophus : 1. Physicorum,
 quod diffinita sunt præcognita partibus diffinitio-
 nis : oportet enim scientem hominem esse, &
 querentem quid est homo, per definitionem sci-
 re quid hoc nomen homo significat. Nec hoc ef-
 fet aliquo modo nisi aliquam rem conciperet,
 quam scit esse, quamvis nesciat ejus diffinitionem.
 Concipit enim hominem secundum cognitionem
 alicujus generis proximi, vel remoti, & aliquo-
 rum accidentium, quæ extra apparent de ipso. O-
 portet enim diffinitionum cognitionem, sicut & de-
 monstrationum, ex aliqua præexistenti cognitione
 initium sumere. Sic ergo de Deo, & de aliis sub-
 stantiis immaterialibus non possumus scire an est,
 nisi sciremus quodammodo de eis quid est sub qua-
 dam confusione. Hoc autem non potest esse per
 cognitionem alicujus generis proximi, vel remoti,
 eo quod Deus in nullo genere est, cum non ha-
 beat, quod quid est aliud a suo esse, quod requi-
 ritur in omnibus generibus, ut dicit Avicenna.
 Aliæ autem substantiæ immateriales creatæ sunt
 quidem in genere. Et quamvis logice consideran-
 do conveniant cum istis sensibilibus in genere re-
 moto, quod est substantia ; naturaliter tamen lo-
 quen-

quando non conveniunt in eodem genere, sicut nec etiam corpora caelestia cum istis inferioribus. Corporeale enim, & incorporale non sunt ejusdem generis, ut dicitur 10. Meta. Logicus enim considerat absolute intentiones, secundum quas nihil prohibet convenire materialia immaterialibus, & incorruptibilia corruptibilibus. Sed naturalis, & philosophus primus considerant essentias secundum quod habent esse in rebus, & ideo ubi inveniunt diversum modum potentiae, & actus, & per hoc diversum modum essendi, dicunt esse diversa genere. Similiter etiam Deus non habet aliquod accidens, ut infra probabitur. Aliæ vero materiales substantiæ si habent aliqua accidentia, non sunt nobis nota, & ideo non possumus cognoscere, quod confusa cognitione cognoscantur a nobis substantiæ immateriales per cognitionem generis, & apparentium accidentium: sed loco cognitionis habemus in istis substantiis cognitionem per negationem, ut cum scimus quod hujusmodi substantiæ sunt immateriales, & incorporeæ, non habentes figuras, & alia hujusmodi. Et quanto plures negationes de ipsis cognoscimus, tanto minus est confusa earum cognitio in nobis, eo quod per negationes sequentes prior negatio contrahitur, & determinatur, sicut genus remotum per differentias. Unde etiam corpora caelestia, in quantum sunt alterius generis ab istis inferioribus, a nobis ut plurimum per negationes cognoscuntur, utpote quia neque sunt gravia, neque sunt levia, neque calida, neque frigida. Loco autem accidentium habemus in predictis substantiis habitudines earum ad substantias sensibiles, vel secundum comparisonem causæ ad effectum, vel secundum comparisonem excessus. Ita ergo de formis immaterialibus cognoscimus an est, & habemus de eis loco cognitionis quid est, cognitionem per causalitatem, & per excessum: & quos etiam modos Dionysius ponit in lib. de divi nomi. Et hoc modo Boetius intel-

ligit inspiciendam divinam formam per remoti-
nem omnium phantasmatum, non ut sciatur de ea
quid est. Et per hæc patet solutio ad objecta,
quia primæ rationes procedunt de cognitione quid
est perfecta: aliæ vero de cognitione imperfecte,
qualis dicta est.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod ad
formam Dei inspiciendam per scientias spe-
culativas perveniri possit. Theologia enim pars
est scientiæ speculativæ, ut hic Boetius dicit: sed
ad Theologiam pertinet ipsam formam divinam
inspicere, ut hic dicitur; ergo ad cognoscendam
divinam formam potest perveniri per scientias
speculativas. Item, de substantiis immaterialibus
in aliqua scientia speculativa determinatur, quia
in scientia divina: sed quæcumque scientia deter-
minat de aliqua substantia, inspicit formam ejus,
quia omnis cognitio est per formam, & omnis
demonstrationis principium secundum Philosophum
est quod quid est; ergo inspicere formas separatas
possumus per scientias speculativas. Item, ultima
felicitas hominis secundum Philosophum consistit
in intelligendo substantias separatas. Cum enim fe-
licitas sit operatio perfectissima, oportet quod sit
optimorum sub intellectu cadentium, ut potest ac-
cipi ex Philosopho in 10. Ethicor. Est enim fel-
citas illa, de qua Philosophi loquantur, operatio
a sapientia procedens, cum sapientia sit perfectissima
virtus perfectissimæ potentie, scilicet intellectus,
& hæc operatio est felicitas, ut dicitur 10. Ethic. er-
go per sapientiam intelliguntur substantiæ separa-
tæ: sed sapientia est scientia quedam speculativa,
ut patet in principio Metaphys. & in 6. Ethicor.
ergo per scientias speculativas possumus intelligere
substantias separatas. Item, frustra est quod non
potest pertingere ad finem propter quem est: sed
omnium scientiarum speculativarum consideratio
ordinatur sicut ad finem in cognitione substantia-

sem separatarum, quia perfectissimum in quolibet genere est finis; ergo si per scientias speculativas hujusmodi substantiæ intelligi non possent, omnes scientiæ essent frustra, quod est inconveniens. Item, omne quod ordinatur naturaliter in finem aliquem, habet præindita aliqua principia, quibus potest pervenire in illum finem, naturalium enim motionum principium est natura: sed homo naturaliter est ordinatus ad cognitionem substantiarum immaterialium sicut ad finem, ut a Sanctis Prophetis, & Philosophis traditur, ergo habet in se aliqua principia illius cognitionis naturaliter indita: sed omne illud in quod possumus devenire ex principiis naturaliter notis, pertinet ad considerationem alicujus scientiæ speculativæ; ergo cognitio substantiarum materialium ad aliquas scientias speculativas pertinet.

Sed contra est, quod Commentator dicit 3. de anima. Quod ad hanc positionem sequitur quod scientiæ speculativæ nondum sint perfectæ, cum illæ scientiæ nondum sint inventæ, quibus possumus substantias separatas intelligere: & hoc si contingat ex ignorantia aliquorum principiorum, quod nondum substantias prædictas intelligamus, vel si contingat ex defectu nostræ naturæ quod non possumus scientias illas invenire, sequitur quod si aliqui nati sunt hujusmodi scientias invenire, quod nos & ipsi æquivoce sumus homines, quorum primum est improbable, secundum impossibile; ergo non potest hoc esse per aliquas scientias speculativas, quod hujusmodi substantias intelligamus. Item, in scientiis speculativis investigantur diffinitiones, quibus rerum essentia intelliguntur per viam divisionis generis in differentias, & per investigationem causarum rei, & accidentium ipsius, quæ magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est: sed hic non possumus de substantiis immaterialibus cognoscere, quia ut dictum est, naturaliter loquendo, non conveniunt in genere
CUM

cum istis sensibilibus substantiis nobis notis : causa
 si autem vel non habent, ut Deus, vel est nobis
 occultissima, sicut causa Angelorum; accidentia
 etiam ipsorum sunt nobis ignota: ergo non potest
 aliqua scientia speculativa esse, per quam veniamus
 ad intelligendum substantias immateriales. Item, in
 scientiis speculativis rerum essentia per definitionem
 cognoscuntur: definitio autem est sermo quidam
 compositus ex genere, & differentiis substantiarum
 autem illarum essentia sunt simplices, nec incidit
 in earum quidditatibus aliqua compositio, ut
 habetur per Philosophum, & Commentatorem 9. Metaphys. ergo per
 scientias speculativas non possumus prædictas
 substantias intelligere.

Respondeo. Dicendum, quod in scientiis speculativis
 semper proceditur ex aliquo prius noto tam in
 demonstrationibus conclusionum, quam in inventionibus
 etiam definitionum. Sicut enim ex propositionibus
 præcognitis aliquis devenit in cognitionem
 conclusionis, ita ex conceptione generis, & differentia,
 & causarum rei aliarum devenit in cognitionem
 speciei: hoc autem non est possibile in infinitum
 procedere, quia sic omnis scientia periret &
 quantum ad demonstrationes, & quantum ad
 definitiones, cum infinita non sit pertransire.
 Unde omnis consideratio scientiarum speculativa-
 rum reducitur in aliqua principia, quæ quidem
 homo non habet necesse addiscere, aut invenire,
 ne oporteat in infinitum procedere, sed eorum
 notitiam naturaliter habet, & huiusmodi sunt
 principia demonstrationum indemonstrabilia, ut est,
 Omne totum est majus sua parte, & huiusmodi,
 in quæ omnes demonstrationes scientiarum
 reducuntur, & etiam primæ conceptiones intellectus,
 ut entis, unius, & huiusmodi, in quæ oportet
 reducere omnes definitiones scientiarum prædictarum.
 Ex quo patet, quod nihil potest sciri in scientiis
 speculativis neque per viam definitionis, neque
 per viam demonstrationis, nisi ea tantum ad
 quæ

que predicta naturaliter cognita se extendunt. Hujusmodi autem naturaliter cognita homini manifestantur ex lumine intellectus agentis, quod est homini naturale, quo quidem lumine nihil manifestatur nobis, nisi in quantum per ipsam phantasmata fiunt intelligibilia in actu. Hic est enim actus intellectus agentis, ut dicitur in 3. de anima. Phantasmata autem a sensu accipiuntur, unde principium cognitionis predictorum principiorum est ex sensu, & memoria, ut patet per Philosophum in fine Posteriorum, & sic hujusmodi principia non ducunt nos ulterius, nisi ad ea quorum cognitionem acquirere possumus ex his, quæ a sensu comprehenduntur. Quidditas autem substantiarum separatarum non potest cognosci per ea quæ sensu percipimus, ut ex predictis patet, quamvis pervenire possimus per sensibilia ad cognoscendum hujusmodi substantias esse, & aliquas earum conditiones; & ideo per nullam scientiam speculativam potest sciri de aliqua substantia separata quid est, quamvis possimus scire ipsas esse, & aliquas earum conditiones, utpote quod sint intellectuales, & incorporales, & hujusmodi. Et hæc est sententia Commentatoris 3. de anima, quamvis Avicenna contrarium dixerit ex hoc, quod æstimabat quidditates rerum sensibilibus sufficienter exprimitere quidditates immateriales, quod patet esse falsum, ut ibidem Commentator dicit, cum quidditas de utrisque dicatur quasi æquivoce.

Ad primum ergo dicendum, quod Boetius non intendit dicere, quod per scientiam Theologiæ possimus contemplari ipsam formam divinam quid est, sed solum ipsam esse ultra omnia phantasmata. Ad secundum dicendum, quod quædam res sunt a nobis per se ipsas cognoscibiles, & in talibus manifestandis scientiæ speculativæ utuntur earum diffinitionibus ad demonstrandum earum proprietates, sicut accidit in scientiis quæ demonstrant propter quid. Quædam vero res sunt, quæ non sunt

sunt nobis cognoscibiles ex seipsis, sed per effectus suos. Et si quidem effectus sit adæquans causam, ipsa quidditas effectus accipitur ut principium ad demonstrandum causam esse, & ad investigandum quidditatem ejus, ex qua iterum proprietates ejus ostenduntur. Si autem sit effectus non adæquans causam, tunc effectus efficitur principium ad demonstrandum causam esse, & aliquas conditiones ejus, quamvis quidditas causæ semper sit ignota, & ita accidit in substantiis separatis. Ad tertium dicendum, quod duplex est felicitas hominis. Una imperfecta, quæ est in via, de qua dicit Philosophus, & hæc consistit in cognitione substantiarum separatarum per habitum sapientiæ, imperfecta tamen, & talis qualis est in via possibilis, non ut sciatur ipsa quidditas. Alia est perfecta in patria, qua ipse Deus per essentiam videbitur, & aliæ substantiæ separatae, & hæc felicitas non erit per aliquam scientiam speculativam, sed per lumen gloriæ. Ad quartum dicendum, quod scientiæ speculativæ ordinantur in cognitionem substantiarum separatarum imperfectam, ut dictum est. Ad quintum dicendum, quod nobis sunt indita principia, quibus possumus nos preparare ad illam cognitionem perfectam substantiarum separatarum, non sunt quibus ad eam possumus pertingere. Quamvis enim homo naturaliter inclinetur in finem ultimum, non tamen potest naturaliter illum consequi, sed solum per gratiam, & hoc est propter eminentiam illius finis.

*Explicit Opusculum septuagesimum, videlicet præclaræ questionis divi Tho. Aquin. super
Boc. de Trin.*

I N D E X

Earumdem Quaestionum.

Questio prima, De divinatorum cognitione.

Utrum mens humana ad cognitionem veritatis indigeat nova illustratione divinae lucis.

Utrum mens humana possit ad Dei notitiam pervenire.

Utrum Deus sit primum quod a mente cognoscitur.

Utrum ad Divinae Trinitatis cognitionem mens humana per naturalem rationem pervenire sufficiat.

Questio secunda, De manifestatione divinae cognitionis.

Utrum divina liceat investigando tractare.

Utrum de divinis quae fidei subsunt, possit esse scientia.

Utrum, in scientia fidei quae est de Deo, liceat rationibus physicis uti.

Utrum divina sint velanda novis, & obscuris verbis.

Questio tertia, De his quae pertinent ad communionem fidei.

Utrum humano generi fides sit necessaria.

Utrum fides sit distinguenda a religione.

Utrum fides Christiana convenienter nominetur catholica, vel universalis.

Utrum haec sit vera confessio, quod Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt unus Deus.

Questio quarta, De his quae ad causam pluralitatis pertinent.

Utrum alteritas sit causa pluralitatis.

Utrum varietas accidentium faciat diversitatem secundum numerum.

Utrum duo corpora possint esse, vel intelligi simul esse in eodem loco.

Utrum varietas loci aliquid operetur ad differentiam secundum numerum.

Questio quinta, De divisione speculativa scientiae.

Utrum sit conveniens divisio, qua dividitur speculativa

328 Opusculum septuagesimum
viva in has tres partes, naturalem scilicet, mathe-
maticam, & divinam.

Utrum naturalis philosophia sit de his que sunt in
motu, & materia.

Utrum mathematicam consideratio sit sine motu, &
materia.

Utrum divina scientia sit de his que sunt sine ma-
teria, & motu.

Questio sexta, De modis quos speculative scien-
tiæ attribuit.

Utrum oporteat versari in naturalibus rationabiliter,
in mathematicis disciplinabiliter, & in divinis
intelligibiliter.

Utrum in divinis sit omnino imaginatio relinquenda.

Utrum intellectus noster possit ipsam divinam for-
mam inspicere.

Utrum hoc possit per viam alicujus scientiæ specu-
lative.

EJUSDEM DOCTORIS

O P U S C U L U M

SEPTUAGESIMUMPRIMUM,

De vitiis, & de virtutibus, numero quaternario procedens.

C A P. I.

QUATUOR sunt virtutum species, scilicet Prudentia, ex hac memoria, intelligentia, providentia, dignitas. Justitia, ex hac religio, pietas, gratia, veritas. Fortitudo, ex hac magnificentia, confidentia, potentia, perseverantia. Temperantia, ex hac continentia, obedientia, clementia, & modestia. Prima prædictarum virtutum hominem ad agnitionem perducit: secunda dilectionem Dei, & proximi servat: tertia vincit adversa, mortemque contemnit: quarta voluntatem reprimat, & temperat omnia. Prima intelligit, secunda diligit, tertia victoriam præstat, quarta modum ponit in omnibus. Hæ quatuor virtutes mores ornant, merita præbent, diabolum vincunt, cælum aperiunt: quod agit prudentia in præcavendis insidiis, hoc temperantia in subveniendis miseris: quod agit fortitudo in tolerandis molestiis, hoc agit justitia in coercendis vitiis. Possumus autem & aliter dicere, quod quatuor sunt honestatum species, nam virtus, & honestum, licet nomina sint diversa, res tamen, & substantia prorsus est eadem: & est honestum, quod sua vi nos trahit, & sua dignitate nos allucit:

cit: virtus vero secundum Senecam, est habitus animi in modum naturæ rationi consentaneus.

Quatuor sunt virtutes cardinales, scilicet prudentia, fortitudo, temperantia, & iustitia. Quatuor sunt quæ prudentia nos edocet, scilicet præterita recordari, disponere præsentia, futura prævidere, & dubia suspendere. In quatuor fortitudo nos instruit, scilicet prosperos in superbiam non erigi, adversos ad ima non detrudi, iniuriæ non sumere vindictam, & jucundam non deducere vitam. In quatuor temperantia nos admonet, scilicet circumcidere superflua, restringere desideria, ab illicitis abstinere, & blandimenta rejicere. In quatuor iustitia nos edocet, scilicet honeste vivere, alterum non lædere, sobrie iudicium discurrere, & unicuique jus suum tribuere. De his quæ ex fide, & spe, & charitate proveniunt. Quatuor sunt quæ ex fide proveniunt, scilicet vitæ rectitudo, animæ pabulum, Dei cultus, & paradisi præmium. Quatuor sunt quæ ex spe procedunt, scilicet lætitia cordis, animæ sobrietas, relevatio laboris, & vitæ longinquitas. Quatuor sunt quæ ex charitate proveniunt, scilicet reverentia erga Deum, & proximum diligere, relevare oppressum, & errantem corrigere. De his quæ proprie virtutes inducunt. Quatuor sunt quæ prudentiam inducunt, scilicet in sententiis, sive scientificis studium, in rebus experimentum, nocturna discussio, & prudentium imitatio. Quatuor sunt quæ temperantiam inducunt, scilicet ægritudinis formido, acquirendi cupido, Dei obsequium, & hypocrisis vitium. Quatuor sunt quæ constantiam inducunt, scilicet timor pudicus, timor supplicii, spes laudis, ac spes compendii. Quatuor sunt quæ prudentiam, iustitiam, & temperantiam gignunt, scilicet amor, odium, timor, compendium, scilicet brevis, utilis, & levis sermo. Quatuor sunt quæ perfectum hominem reddunt, scilicet Deum

colere, proximum diligere, facere quod sibi vellet fieri, & alteri non inferre quod sibi nolle inferri. De his quæ ex vitiis proveniunt. Quatuor sunt quæ ex ira proveniunt, scilicet mentis turbatio, sui ignorantia, indecens factio, & iniqua sententia. Quatuor sunt quæ ex superbia prodeunt, scilicet ingratitude servitii, oppressio proximi, linguæ detractio, & rixæ promotio. Quatuor sunt quæ ex invidia procedunt, scilicet dolor invidii, invidiosum exitium, dissensio populi, & everasio urbium. Quatuor sunt quæ ex avaritia procedunt, scilicet rapina, perjuria, fraudes, & homicidia. Quatuor sunt quæ ex luxuria proveniunt, scilicet corporis, & animæ pollutio, sensuum debilitas, diminutio patrimonii, & acceleratio senii. Quatuor sunt quæ ex vitio gulæ emergunt, scilicet corporis ægrotudo vel virium, opum consumptio, delectatio nimia, & mors præmatura. Quatuor sunt quæ ex accidia prodeunt, scilicet vita tristis, calamitas, contemptus, & egestas. De his quæ vitia generant, & minuunt. Quatuor sunt quæ hominem in superbiam provehant, scilicet, census, potentia dignitas, & parentela. Quatuor sunt quæ superbiam minuunt, scilicet paupertas, oppressio, senium, & ægrotudo. Quatuor sunt quæ iram pariunt, scilicet despectio, contumelia, ingratitude, & injustitia. Quatuor sunt quæ iram minuant, scilicet dulce colloquium, vindicta, satisfactio, & penuria. Quatuor sunt quæ avaritiam inducunt, scilicet penuriæ formido, senectutis oppressio, alieni invidia, & filiorum copia. Quatuor sunt quæ avaritiam minuunt, scilicet divitiarum copia, salubris juvenus, cum largis conversatio, & prolis defectus. Quatuor sunt quæ luxuriam alliciunt, scilicet vitia grandia, delicata cibaria, mulierum familiaritas, & suavis otiositas. Quatuor sunt quæ luxuriam minuunt, scilicet aquæ usus, & ciborum frigiditas, mulierum ignavia, sanguinis minutio, & laboris assiduitas. Quatuor sunt quæ vitium gulæ inducunt, scilicet

assuetudo tabernæ, imitatio gulosorum, reddituum copia, & quæ continua. Quatuor sunt quæ gula vitium minuunt, scilicet lucri anxietas, famis invasio, fatigatio corporis, & penuriæ afflictio. Quatuor sunt quæ invidiam parant, scilicet honoris cupido, desiderium lucri, alterius felicitas, & cum vitio odium. Quatuor sunt quæ invidiam evellunt, scilicet ab homine potentia privatio, penuriæ eventus, sensuum elisio, & virtutum defectus. Quatuor sunt quæ accidiam producant, scilicet loca obscura, quies solitaria, rumor displicibilis, & cogitatio debilis. Quatuor sunt quæ accidiam minuunt, scilicet conversari cum delitiis, assuescere cum gaudentibus, insistere convivii, & interesse dulcibus melodiis.

C A P. II.

*De his quæ rite diversis hominibus conveniunt,
& primo de his quæ conveniunt suislibus
presidenti.*

Quatuor sunt quæ rite cuique regnanti conveniunt, scilicet paterno regimine subditos regere, meritis amicos acquirere, placibilem vel affabilem se præbere quibuscumque orantibus, cum clementia iustitiam ministrare delinquentibus. Quatuor sunt quæ ab advocatis servari congruunt, scilicet adversarium patienter audire, audita pervigili mente discutere, discussis congruentem exhibere responsum, objecta pro parte sua allegando concludere. De litigante. Quatuor sunt quæ per litigantem servari congruunt, scilicet in proponendo humilitas, in respondendo suavitas, in litigando curialitas, in exponendo largitas. Quatuor sunt quæ per tabellionem servari congruunt, scilicet in officio assiduitas, in scribendo velocitas, in mercede curialitas, in notando veracitas. Quatuor sunt quæ per rectorem loci servari expediunt,

sci-

scilicet pacis observatio, victualium procuratio, concedens prolatio, & iustitiæ exhibitio. Quatuor sunt quæ per rectorem familiæ observari conveniunt, sub timore congruo familiam retinere, alimenta juxta redditus exhibere, mores quoscumque justos docere, & in docendo hilarem se temporaliter exhibere. Quatuor sunt quæ militi congruunt, scilicet sensus, probitas, census, & largitas. Quatuor sunt quæ conveniunt præcipue domicello, scilicet in serviendo curiositas, in agendis velocitas, in dativis affabilitas, in gestis hilaritas. Quatuor sunt quæ dominæ præcipue congruunt, scilicet in facie membrisque formositas, in corpore castitas, in gestibus honestas, & in domo curiositas. Quatuor sunt quæ domicellæ maxime congruunt, scilicet dominæ suæ curam habere, secreta non pandere, pudicitiam conservare, & domus negotia fideliter procurare. Quatuor sunt quæ medio congruunt, scilicet morbi causam diligenter inquirere, sæpius ægotantem visitare, medicinas prout congruit exhibere, & ægrum instantius confortare. Quatuor sunt quæ per ægrum præcipue servari expediunt, scilicet ut medico sive medenti obediat, in necessariis largiter expendat, ut fidem medico adhibeat, & ut se confortet non morando in otio, & quinto ipse æger medicum sollicite exploret, & supplicando. Quatuor sunt quæ potissime prælato conveniunt, scilicet in ministeriis assiduitas, in gestis honestas, in regimine curiositas, in correctione benignitas. Quatuor sunt quæ subjecto religioso conveniunt, scilicet ut monasterio sollicite immangat, & obedientiam prælato præstet, otia devitet, & orationibus vacet. Quatuor sunt quæ scholari maxime congruunt, scilicet doctori reverentiam exhibere, attentionem sedulam in scholis habere, audita sæpius repetere, & retinere, & in dubiis attente prudentiores consulere. Quatuor sunt quæ doctori congruunt, scilicet dicenda prævidere, cui dicat inspicere, quantum dicat animadvertere,

& dicta ordinate proferre. Quatuor sunt quæ præcipue conveniunt cuilibet auditori, scilicet dicentem audire patienter, audita discutere sapienter, & sapida aliis tradere, & insipida confestim oblivisci. Quatuor sunt quæ maxime prudenti conveniunt, scilicet virtuosos colere, bonos attollere, oppressos relevare, & errantes corrigere. Quatuor sunt quæ maxime prudentis formam elidunt, scilicet enormia scienter fari, & committere, justitiam negare merentibus, alios indecenter despicerere, & passim referentibus credere. De consulentibus. Quatuor sunt quæ cuilibet consulenti expediunt, scilicet dicta partium audire, actos sollemniter discutere, salarium a partibus æqualiter, & congrue exigere, & consulari legaliter consilium impendere. Quatuor sunt quæ concionatori præcipue congruunt, scilicet placita suaviter populo, & dulciter pandere, dictis dicenda seriatim annectere, idem non sæpius dicendo repetere, & uti brevitate. Quatuor sunt quæ potissime mercatoribus conveniunt, scilicet ut in contrahendo sit discretus, in vendendo curiosus, in mercibus legalis, & contrahentibus sit affabilis. Quatuor sunt quæ adolescenti congruunt, scilicet audire patienter, respondere prudenter, neminem lædere, & cuilibet servire libenter. Quatuor sunt quæ ductori guerræ plurimum expediunt, scilicet census magnus ad expendendum, multitudo gentium, victualium, armorumque copia, & conditionum adversariorum notitia. Quatuor sunt quæ gerentibus guerram maxime considerari congruunt, scilicet quis est qui guerram gerit, contra quem gerit, causam propter quam gerit, & quis effectus guerræ queritur. Quatuor mala præcipua procedunt ex guerra, scilicet rerum, & bonorum consumptio, & destructio personarum, periclitatio prolis nascituræ, impedimentum, & error mulierum. Quatuor sunt quæ maxime expediunt duci, sive magistro militum, scilicet generis nobilitas, patriæ dilectio, cordis securitas, & in bello discretio.

tio. Quatuor sunt quæ præcipue conveniunt pacis cultori, vel salvatori, scilicet non invadere, habere patientiam, fœdera colere, de cunctis iustis constantiam, injustis justitiã exhibere. Quatuor sunt quæ subjectis potissime congruunt, scilicet in licitis rectori parere, civitati recte consulere, bonos niti attollere, & malos conari opprimere. Quatuor sunt quæ tyranno subjectis omnino expediunt, scilicet proceres, & milites honorare, neminem offendere, sobrie loqui, & sollicitè demorari. Quatuor sunt quæ inter cetera a petitore sive petenti considerari expediunt, scilicet quis est a quo petitur, causam quare petitur, quis effectus sequitur si fiat quod petitum est, vel negetur. Quatuor sunt quæ petitus in petente maxime considerare habet, scilicet quis est qui petit, quid est quod petit, & quare petit, & effectum negatæ, vel concessæ petitionis.

C A P. III.

De diversitate hominum.

Quatuor sunt hominum genera faciliter beneficia obliviscentia, scilicet puer cum adolescerit, humilis cum sublimatus fuerit, superbus superbia innodatus, incarcerationatus a carcere liberatus. Quatuor sunt genera hominum aliis rite ex merito præminentium, scilicet reges in subditos, parentes in liberos, mariti in uxoribus, & magistri in scholaribus. Quatuor sunt genera hominum aliis injuste præferentium, scilicet pecuniosi, fallaces, superbi, & audaces. Quatuor sunt genera hominum plusquam lucrentur afferentium, scilicet rector ex regimine, cultor agrorum ex semine, mercator avarus ex mercimonia, sacerdos ex officio. Quatuor sunt genera hominum Deo, & mundo displicentium, scilicet pauper elatus, dives ferens mendacia, fenex luxuriosus, & seminans inter

ter fratres discordias. Quatuor sunt genera hominum summa egentium providentia, scilicet sacerdos in poenitentia, iudex in sententia, medicus in aegroto, dives in thesauro. Quatuor sunt opera eleemosynaria, scilicet erogare pauperibus, vindictam dimittere laudentibus, correctionem adhibere peccantibus, errantem revocare ab erroribus. Quatuor sunt genera hominum in penuriam delabentium, scilicet prodigus, gulosus, piger, & rixosus. Quatuor sunt genera hominum divitias acquirentium, scilicet fallaces, avari, discreti, & curiosi. Quatuor sunt genera hominum pertinaciter obstinatorum, scilicet tyrannus in retentione domini, haereticus in pravitate fidei, assuetus verbis improperii, & possessor alienae rei. Quatuor sunt genera amicorum praecipuorum, vel principalium, scilicet amici fortunae, amici mensae, amici fidei, & amici servitii. Primi fortuna recedente profugunt, secundi mensa cessante evanescent, tertii perdurant perpetuo, ultimi perdurant servitio durante. Quatuor sunt genera hominum principatum acquirentium, scilicet pecuniosi, audaces, curiosi, & sagaces. Quatuor sunt genera hominum faciliter amicitias acquirentium, scilicet largi, potentes, mites, & affabiles. Quatuor sunt genera hominum, quibus invitis confertur beneficium, scilicet debitor cum ultimo liberatur debito, puer cum verberatur delicto, letargus cum excitatur a somno, freneticus cum paralyticatur membro. Quatuor sunt genera hominum amicos immerito perdentium, scilicet dives oppressus penuria, potens privatus potentia, senex gravatus senio, & fortunatus pressus infortunio, hos etiam juvenes despiciunt. Quatuor sunt quae rite congruunt jejunanti, scilicet manducare cum modestia, devitare vitia, reminisci coelestium, & erogare pauperibus. Quatuor sunt genera hominum diversimode felicium, felix quidem cum servitio efficaciter incumbit, felix qui rerum causas patenter intelligit, felix qui mundi munera devitare

tate potuit, felix quem alterius pericula cautum fecerunt. Quatuor sunt genera hominum quadrifarie infelicitum, scilicet infelix qui in enormi peccato succumbit, infelix qui dum benefacere potuit desit, infelix qui doceri potuit, & doceri sprevit, infelix qui docere novit, & facere neglexit,

C A P. IV.

De his quæ impellunt hominem ad regimen.

Quatuor sunt quæ ad regimen unumquemque impellunt, scilicet honor, compendium, vindicta, & servitium. Honor ut acquiratur, compendium ut extorqueatur, vindicta ut sumatur, servitium ut conferatur beneficium. Quatuor sunt quæ homini dolorosissima existunt, scilicet filiorum interemptio, possessionum perditio, inimicorum exaltatio, & amicorum oppressio. Quatuor sunt quæ ad delictum hominem impellunt, scilicet lucrum, timor, spes, & amor. Quatuor sunt homini omnino necessaria, scilicet ignis, ferrum, aqua, & tabernaculum. Quatuor sunt quæ ex singulis elementis vivunt, scilicet haltec ex aqua, salamandra ex igne, talpa ex terra, galmeon ex aere. Quatuor sunt quæ plus aliis conferunt quam sibi, scilicet aves cum nidificant, apes cum mellificant, boves cum arant, & oves producendo velera. Quatuor sunt animalia plus homini conferentia, scilicet sues, boves, gallinæ, & anseres. Quatuor sunt, quorum defectus plurimum obest, scilicet victualium inopia, census indigentia, sensus penuria, & amicorum carentia. Quatuor sunt quorum copia frequenter affligit, scilicet mulierum abundantia, ciborum affluentia, verborum copia, & malorum adherentia. Quatuor sunt quæ homini grævia existunt, scilicet servire, & non gratificari, rogare, & non exaudiri, benefacere, & non premiari, expectare, & non venire. Quatuor sunt quæ

316 *Opusculum septuagesimum primum*
quæ homini durissima sunt, scilicet jacere in ægri-
tudine, in summa paupertate degere, imprudenti
subjacere domino, & in carcere commori.

C A P. V.

De his quæ homini grata existunt.

Quatuor sunt quæ homini gratiora persistunt,
scilicet prudentibus lætari filiis, nitidis ab-
bundare divitiis, excellentiam dignitatem assequi,
& inimicorum vindictam nancisci. Quatuor sunt
quæ ante rei factum expediunt, scilicet examina-
tio principii, discussio mediæ, prævisio finis, &
consilium sapientis. Quatuor sunt quæ post factum
nihil profunt, scilicet sensus, poenitentia, exami-
natio, & tristitia. Quatuor sunt quæ homini le-
via sunt, & digna laudibus, scilicet verbis quem-
cumque honorare, veritate frui, neminem offen-
dere, & cum bonis ambulare. Quatuor sunt quæ
infelicitatem sæpe afferunt, scilicet filiorum mul-
titudine, divitiarum affluentia, violentus dominatus,
& læsa conscientia. Quatuor sunt quæ laudabilem
rei affectum ostendunt, scilicet consilii petitio, pro-
prio sudore nutriri, tribulatis compati, & eleemo-
synas elargiri. Quatuor sunt quæ subito homini
auferri, & nunquam restitui possunt, scilicet cum
fama alicujus falsa religione designatur, virginitas
cum assensu perditur, anima cum a corpore sepa-
ratur per mortem, & membrum cum abscinditur.
Quatuor sunt quæ nunquam homini auferri pos-
sunt, scilicet scientiæ thesaurus, animi voluntas,
corporis contactus, & gustus sapidus: vel sic &
brevius, scientia, voluntas, tactus, & sapiditas.
Quatuor sunt quæ conferri possunt, & conferenti
non defunt, scilicet scientia cum docetur, flamma
cum impenditur, resurrectio corporalis, & curialitas
verbalis. Quatuor sunt quæ in omni negotiatio-
ne discutiendo necessaria existunt, scilicet quid o-
por-

porteat secundum necessitatem, quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum utilitatem. Quatuor sunt quæ collegam respuunt, scilicet dominatus in urbe, amplexus conjugis, quæstus acquisitio, & in scutella sive in scissorio famelicus. Quatuor sunt quæ socium cupiunt, scilicet in discrimine versans, in supplicio afflictus, in itinere means, in dignitate præditus. Quatuor sunt quæ conveniunt plurimum puerili ætati, nam irascuntur repente, reconciliantur sermonibus, obliviscuntur facile, & celebrantur cœqualibus. Quatuor sunt quæ adolescentes faciunt, scilicet abutuntur patrimonio, castigari spernunt, involvantur vitiis, & lucra negligunt. Quatuor sunt quæ juvenes peragunt, scilicet quærunt divitias, delectantur honoribus, quærunt amicitias, & abstinent se a turpibus. Quatuor sunt quæ maxime senes peragunt, scilicet salubriter consulunt, petentibus gelide, vel tepide tribuunt, parentibus præterita referunt laudibus, & præsentia opprimunt affatibus. Quatuor incommoda senes principaliter assequuntur, scilicet sensuum elisio, sæva tenacitas, virium oppressio, & vana timiditas. Quatuor sunt quæ lædunt, vel nil conferunt, scilicet luxuria sterilis, ridens tristitia, colligatus in vanis, & mordens invidia. Quatuor sunt quæ communiter insunt hominibus, scilicet displiciti affectio, habendi cupiditas, sensus proprii credulitas, & habitus parilitas in duello. Quatuor sunt quæ senioribus proprie congruunt, scilicet verba promere fructifera, consilia præbere salubria, concordiam procurare discordibus, doctrinam largiri simplicibus. Quatuor sunt quæ junioribus potissime congruunt, scilicet seniorum verba menti recondere, ipsis fideliter parere, sobrie dicenda pandere, & obsequium præstare merentibus. Quatuor sunt quæ ducibus belli expediunt, scilicet hostium acies discutere, prærogativa belli grandis præeligere, in bello suos alacriter exhortari, & hostes ex-

pugnare viriliter . Quatuor sunt quæ communiter hominibus insatiabilia existunt , scilicet acquirendi voluntas , oculi intuitus , scientiæ cupiditas , & aurium placidus auditus . Quatuor sunt mundi opera valde abusiva , scilicet Christianus contentiosus , pauper superbus , senex sine religione , & femina sine pudore . Quatuor sunt valde in seculo abusiva , scilicet dominus sine veritate , plebs sine disciplina , populus sine lege , & adolescens sine obedientia . Quatuor sunt quæ terram concutiunt , scilicet servus cum regnaverit , stultus cum saturatus fuerit , mulier otiosa cum nupserit , & ancilla cum domine hæres extiterit . Quatuor sunt quæ hominibus summe gravia existunt , scilicet cum familia demente vivere , iniquis filiis abundare , solitum lucrum perdere , & solitum dominari subsistere . Quatuor sunt quæ forinseco principaliter expediunt , scilicet patientia in auditu indisciplinabilium , effabilitas in verborum relatu , honorem ut congruit deferre cuilibet , amicitiam cujuscumque nancisci .

C A P. VI.

De scientiis utilioribus .

Quatuor sunt scientiæ præ cæteris addiscendæ , scilicet Theologia , leges , Philosophia , & decreta . Prima est animæ pabulum , & Pontificatus viaticum : secunda defectus unius : tertia contra morbos subsidium , ingenii remedium , & amicorum præsidium : quarta sublimatio humilium , & dignitatis , seu honoris initium . Quatuor sunt artes homines in assidua penuria , & miseria nutrientes , scilicet grammatica , dialectica , arithmetica , & geometrica . Prima artium est principium , sed sensus claudit ostium . Secunda verum a falso instruit sive discernit , sed in persona est ridiculum . Tertia docet numerum , sed nummorum nescit compositionem . Quarta mensuram terræ variat , sed

num.

nummis privata exulat . Quatuor sunt quæ inducunt hominem ad scientias , scilicet amor inanis gloriæ , legendi delectatio , acquirendi cupiditas , & divina inspiratio . Quatuor sunt præcipua dona fati , sive fortunæ , scilicet uxor prudens , lingue facundia , naturalis sensus , & mundana gratia . Quatuor sunt quæ doctorem ad bene legendum alliciunt , scilicet multitudo scholarium intelligentium , salarii stipendium , scientiæ acquisitio , & honoris consecutio . Quatuor sunt quæ præcipue in ore sapientis disconveniunt , scilicet enormia sublimare laudibus , decencia suppressere affatibus , super ignotum scienter contradicere , & impertinens cum vitio delectare . Quatuor sunt quæ hominis sensum perimant , scilicet mulierum dilectio , crudelis , & subita adversitas , timoris oppressio , & nimia prosperitas . Quatuor sunt materies hominum , quæ in divitiis dominari nequeunt , scilicet rixosus , imprudens , tyrannus injuste obtinens , & effrene diffundens gratiam . Quatuor sunt quæ sensum acuumt , scilicet lucrandi desiderium , nocturna discussio , conferre cum prudentibus , muneris oblatio , vel temperatus victus . Quatuor sunt quæ nos in deliciis nutriunt , scilicet delicti delectatio , conversatio peccantium , reatus impunitas , & quælibet indulgentia , vel commissi compendium . Quatuor sunt quæ præcipue verecundiam inducunt , scilicet accessio penuriæ , illatio injuriæ , alium deprecari , & a turba depelli . Quatuor sunt quæ verecundiam propellant , scilicet paucitas sensus , divitiarum cumulus , eminentis scientia , expellens potentia , vel nitida conscientia . Quatuor sunt quæ pater circa filium procurare debet , scilicet ipsam moribus instruere , artibus edocere , sub jugo retinere , & competentet alere . Quatuor sunt quæ filius tenetur facere suo patri , scilicet illum revereri , eidem totaliter obedire , illum in nullo contristari , & senem optime procurare . Quatuor sunt quæ hominis fortunæ profuant , scilicet in æquand-

do curiositas, in conservando parcitas, justitia potiri, & in offensis abſtinentia. Quatuor sunt quæ quilibet considerare debet in uxore accipienda, scilicet pulchritudo, nobilitas, pulchri mores, & divitiæ. Quatuor sunt in quibus homines potissime delectantur, scilicet in voce jucunda, & suavi, venusta facie, cibus, & potibus exquisitis, & locis amœnis. Quatuor sunt quæ nobis bona subito auferunt, scilicet incendium, tyrannus, diluvium, & grando. Quatuor sunt prærogativæ dotes hominis, scilicet corporis pulchritudo, animi scientia, fama laudabilis, & facundia. Quatuor sunt quæ ante tempus hominem occidunt, scilicet uxor formosa, tristis famulus, immoderatus cibus, & potus, & aer corruptus. Quatuor sunt quæ vitam producant, scilicet sobrie vivere, cum dilectis habitare, motus corporis exercitio moderato, & locus amœnus, & purus. Quatuor sunt quæ abscondi nequeunt, scilicet tussis, amor, ignis, ira immoderata, sive dolor. Quatuor sunt quæ ex lingua discreta procedunt, scilicet amoris inductio, viri præconium, vivendi instructio, & salutis præmium. Quatuor sunt quæ ex lingua prava procedunt, scilicet zizaniz semen, famæ detractio, nequam interpretatio, & malorum instructio. Quatuor sunt quæ visum delectant, scilicet venusta facies, colorum varietas, ornatus exterior, & aeris serenitas. Quatuor sunt quæ auditum delectant, scilicet vox laavis, ornata locutio, rumor placidus, & honesta prædicatio. Quatuor sunt quæ gustum delectant, scilicet sapor dulcis, aer bonus, coctio referta, & stomachus exoneratus. Quatuor sunt inter cetera reprobanda crimina, scilicet proximum sine causa edere, lingua aliis detrudere, aliena injuste tollere, & injuriam alteri irrogare. Quatuor sunt inter cetera enormia crimina, scilicet civitatis desolatio, maris & femine scæda conjunctio, homicidii perpetratio, & socii detractio. Quatuor sunt quæ periculosa persistunt, scilicet sub tyranno vi-

ve.

vere, ventis se committere, in acie debellare, & cum furioso conversari. Quatuor sunt quæ homini difficillima existunt, scilicet aliena possidere, & ea restituere, contumelias audire, & tacere, iniustitiam irrogari, & hoc debere pati, & desiderabilia tractare, & non frui. Quatuor sunt in mundo præcipue mirabilia, scilicet Solem diei spatio mundum gyrare, aquam terram mundare, tot facies hominum dissimiles sub eadem effigie cernere, & tot vita dissidentes eundem finem petere. Quatuor sunt quæ ad guerram hominem inducunt, scilicet thesauri abundantia, ambitio dominandi, vindictæ desiderium, & rerum conjunctio, Quatuor sunt quæ guerram avertunt, scilicet vindictæ consumptio, defectus victualium, pecuniæ penuria, & guerrandi tædium. Quatuor sunt quæ homines plurimum cupiunt, nec habere queunt, scilicet sufficientia pecuniæ, scientiæ perfectio, quies continua, & perenne gaudium. Quatuor sunt excellentes & repentinæ lætitiæ, scilicet de carceribus egredi, sponsæ copulari, miles fieri, & dignitatem ingredi. Quatuor sunt opera stupenda, scilicet quod tyrannus odiosus populum ingentem suspenderet, quod in belli conflictu minimus numerus obtineat, quod pauperes auferant divitias divitibus, & quod multitudo gentium invigilet fraudibus. Quatuor sunt circa quæ quasi omnes insistant, scilicet in questu pecuniæ, in potestatis ascensu, in familiæ regimine, & in malorum accusatione. Quatuor sunt in quibus homines maxime in curam afflictionum detruduntur, scilicet ut diu vivant, ut penuriam evitent, ut fugiant dedecus, & ut prolem habeant. Quatuor sunt quæ ut plurimum devitari expediunt, scilicet passim credere cuilibet, nec frustra fatigari quibuslibet, non dolere sæpius præteritis, nec optare quod nequit haberi. Quatuor sunt quæ valde sanitati officiunt, scilicet superflua mulierum commixtio, nimia cibi, ac potus assumptio, nimium frigus, & nimietas laboris. Quatuor sunt

difficilis cognitionis homini, scilicet avium volatus per aera, navium processus per æquora, via colubri per nemora, & via pueri in sua adolescentia. Quatuor sunt quæ nullo modo ab homine devitari possunt, scilicet adventus senectutis, mortis accessus, familiaris elisio, & disciplinabilem invasio. Quatuor sunt quæ suo cultori male retribuunt, scilicet ovum cum in pera recluditur, ignis cum in sinu reconditur, serpens cum in gremio gubernatur, & nequam cum beneficio elevatur. Quatuor sunt quæ serviendo inimicitiam pariunt, scilicet amico pecuniam mutuare, & eam repetere, pro eo fidejubere, & solutum requirere, annuatim largiri, & desistere, servire alicui, & ab eo similiter servitium non posse percipere. Quatuor sunt quæ plura reperiuntur quam opinantur, scilicet inimici, peccata animi, æratis, & debita. Quatuor sunt quæ minus reperiuntur quam opinantur, scilicet amicorum numerus, bonitas, potentia, & sensualitas. Quatuor sunt insatiabilia, scilicet ignis, terra, infernus, & vulva. Quatuor sunt quæ hominem de propria sede depellunt, scilicet fumus, stillicidium, scætor, & feminæ litigium. Quatuor sunt quæ maxime hominem attrahunt ad civitatis habitaculum, scilicet justitiæ conservatio, civium bonitas, quæstus adveniens, & victualium copia. Quatuor sunt quæ hominem ad propriam reducunt patriam, scilicet uxoris dilectio, domus amœnitas, defectus sodalium, & temporis adversitas. Quatuor sunt quæ hominis conditionem ostendunt, scilicet sermonis prolatio, corporis habitus, animi promotio, & gestorum exteriorum effectus. Quatuor sunt quæ virum prudentem esse imminet, scilicet discretus sermo, honesta conversatio, consecutio scientiæ, & moderatio sui ipsius. Quatuor sunt quæ maxime hominis vitia tegunt, scilicet in expendendo largitas, in dictis affabilitas, in gestis honestas, & in actibus calliditas. Quatuor sunt quæ veritatem aperiant, scilicet rei aspectus, substantiæ

nae tactus, auditus veridici, & tentatio gustus. Quatuor sunt quæ virum curialem efficiunt; scilicet divitiarum copia, honoris ambitio, sensus integritas, & servitii receptio, vel amoris modus. Quatuor sunt quæ maxime hominem incurialem reddunt, scilicet nimia paupertas, avaritia, pecunia, & invidia. Quatuor sunt vitia quæ virtutes simulant, scilicet astutia simulat prudentiam, obstinatio simulat constantiam, avaritia simulat continentiam, & crudelitas simulat justitiam. Quatuor sunt quæ præcipue conveniunt dominanti, scilicet virtuosos attollere, maleficos opprimere, virtutes colere, & relevare oppressos. Quatuor sunt bona quæ maxime ex pace proveniunt, scilicet civitatis augmentum, ubertas victualium, divitiarum acquisitio, & lætitia civium; & his contraria quatuor ex guerra prodeunt. Quatuor sunt quæ maxime divitiæ peragunt, scilicet fidem acquirant, gentes augmentant, infimum extollunt, & inimicum opprimunt. Quatuor sunt mala præcipua quæ ex penuria prodeunt, scilicet sceleris imitatio, personæ contemptus, corporis afflictio, & familiæ interitus, sive perditio. Quatuor sunt quæ præcipue amicitiam generant, scilicet beneficium, familiaritas, similitudo, & facundia, sive affabilitas. Quatuor sunt quæ maxime odium pariunt, scilicet turpiloquium, offensio, avaritia, & derisio. Quatuor sunt quæ ad dignitatem quemquam provehunt, scilicet sensus, scientia, vis, astutia. Quatuor sunt quæ cæcant oculos judicis, scilicet amor, odium, lucrum, & timor. Quatuor sunt quæ subvertunt animi rationem, scilicet amor inordinatus, ebrietas vini, avaritia, & odium. Quatuor sunt quæ divitias afferunt, scilicet fundus, sive possessiones, scientia, negotiatio, & casus, sive fortuna. Quatuor sunt quæ divitias acquisitas destruunt, scilicet guerra, gulositas, ludus, & luxuria. Quatuor sunt quæ civitatem summe defendunt, scilicet pax, scientia, amor, & justitia. Quatuor sunt quæ urbem

citissime destruunt, scilicet guerra, invidia, defectus victualium, & iustitiæ exilium. Quatuor sunt opera maxime laudanda, scilicet pacis inductio, iustitiæ observatio, relevare oppressum, & egenum sustentare. Quatuor sunt in quibus nobiles quondam præcipue delectabantur, scilicet ire venatum, delectari honoribus, servire quibuslibet, insudare laudibus. Quatuor sunt in quibus nobiles maxime nunc insistant, scilicet invadere aliena, dominari affinis, invigilare quæritibus, & largitatem spernere. Quatuor sunt quæ scholarem potissime ad scientiæ apicem perducunt, scilicet aure vigili audita percipere, solerti studio discutere, discussa memorative mente recondere, recondita cuilibet dicendo doctrinaliter diffundere. Quatuor sunt quæ faciunt nobilem esse civitatem, scilicet antiqua constructio, civium nobilitas, campestres victoriæ, & conservatio foederum. Quatuor sunt quæ rem rite perficiunt, scilicet artis doctrina, prudentium imitatio, usus observantia, & decora prolatio. Quatuor sunt liquores præ cæteris necessarii, & utiliores, scilicet aqua, vinum, mel, & oleum. Quatuor sunt quæ absque assiduo usu ab aliquo sciri non possunt, scilicet fari grammaticæ, ornate scribere, rite ratiocinari, & metricos versus componere. Quatuor sunt quæ rite prænitentibus sunt summe necessaria, scilicet oris confessio, cordis contritio, operis satisfactio, & boni continuatio, sive perseverantia in bono. Quatuor sunt quæ mutationem sæpe recipiunt, scilicet voluntas in muliere, ventus in vere, fors in prosperis, & turbatio in adversis. Quatuor sunt quæ hujusmodi prælata conveniunt, sive expediunt, scilicet lapsorum statum conspicerere, in melius sperare dari, stipendia modica peragere, utiliter niti ad lucra. Quatuor sunt verba a quolibet præcipue notanda; quod scilicet largitas non durat, sensus non semper securat, curialitas nonnumquam fallit, & mensura nihil omittit. Quatuor sunt quæ in proditore sem-

semper reperies, scilicet mel in ore dulcissimum, fel in opere mortiferum, sub risu blandissimus in vultu, & sagacissimus in actu. Quatuor sunt quae sapissime hominem decipiunt, scilicet verborum dulcedo, lucrandi cupiditas, receptio mulieris, & paucitas intellectus. Quatuor sunt quae morte peiora existunt, scilicet senem paupertate opprimi, hominem carere sensibus corporeis, peccatorem involutum peccatis, & agrum in carceribus detentum. Quatuor sunt in quibus delectantur maxime populares, scilicet artium claritudo, victualium utilitas, nobilium oppressio, & variata novitas. Quatuor sunt loquelæ præ aliis placabiles, scilicet Francigena in Gallia, in Lombardia Pedemontis prolatio metrica, & profaica in Alermania, compositio dictaminis in Apulia. Quatuor sunt urbes ceteris præ eminentes, scilicet Parisius in scientiis, Salernum in medicinis, Bononia in legibus, Aurelianus in actoribus. Quatuor sunt urbes præ aliis grandiores, scilicet Parisius in Francia, Mediolanum in Lombardia, Florentia in Tuscia, Roma in Italia. Quatuor sunt maximæ civitates inter alias excellentes, scilicet Jenua, Venetia, Constantinopolis, & Pifa. Prima gaudet divitiis: secunda victualibus non ex se, sed aliunde: tertia in mercimoniis: quarta magnis civibus. Quatuor fuerunt homines ceteros alios excellentes, scilicet Salomon universali sapientia, Aristoteles in Philosophia, Virgilius in poetis, & Hyppocrates in Physica, vel Gratianus in decretis. Quatuor fuerunt strenuissimi milites præ aliis excellentes, scilicet temporibus Alexandri Magni, Poppinus cursor: tempore quo Galli capta Roma Capitolium obsidebant, Furius Camillus: tempore belli Punici, Scipio, deinde Julius Cæsar. Quatuor sunt quae tyranni præcipue peragunt, scilicet bonos destruunt, pauperes odjunt, malos extollunt, virtutes enervant. Quatuor fuerunt olim crudelissimi tyranni, scilicet Herodes in Judæa, Nero in Roma, Au-

ita in Gallia, & Italia; & Aicelinus in Marchia,
 & Lombardia. Primus proprio se occidit gladio.
 Secundus occisus fuit a populo. Tertius subito
 mortuus. Quartus in bracha nuda Mediolani le-
 tiferè fauciatus, & in Soncino castro Cremonæ est
 sepultus. Quatuor sunt homines qui ut plurimum
 dominari satagunt, scilicet pauperes ut aliena rapi-
 ant, divites ut acquisita defendant, læsi ut se
 ultiscantur, boni ut urbem a malis tueantur. Pri-
 mi cuiuslibet sunt letiferi. Secundi possunt tolerari.
 Tertii sæpe damna inferunt: ultimi utilitatem con-
 ferunt. Quatuor sunt quæ præcipue tyrannos re-
 gnare impediunt, scilicet civium concordia, divi-
 tum copia, provisio prudentum, & audacia po-
 tentum. Quatuor sunt opera tyranni inter alia,
 scilicet inter cives schismata producere, prudentes
 opprimere, exinanire divites, & depellere poten-
 tes. Quatuor sunt mores qui præcipue tyrannis
 insunt, scilicet in crudelibus actionibus sunt præ-
 cipites, in decentiam auditione impatientes, omnia
 progredi volunt ex se, & a nemine volunt redar-
 gui. Quatuor sunt quæ mulieres inter alia summe
 cupiant, scilicet a formosis amari juvenibus, suis
 pluribus pollere, pretiosis ornari vestibus, & do-
 mui præ ceteris dominari. Quatuor sunt quæ mu-
 lieribus valde dura persistunt, scilicet maritum
 suum extraneis uti amplexibus, domui tumultum
 sæpius promovete, filios egere victu & vestitu,
 & ipsorum mortem prævidere. Quatuor sunt quæ
 optime judici conveniunt, scilicet benigne audire,
 prudenter respondere, sobrie discutere, & sollempni-
 ter judicare. Quatuor sunt quæ Deo, & homini-
 bus summe placida existunt, scilicet fratrum con-
 cordia, proximorum amor, conjugum consensus,
 & lapsorum reparatio. Quatuor sunt quæ rer' e-
 ventum pravum manifeste indicant, scilicet consi-
 lium deserere, male inchoare, ultra vires aggre-
 di, & communia consequi. Quatuor sunt quæ præ-
 tio comparari vel æstimari non possunt, scilicet

scien-

scientia, sanitas, libertas, & virtuositas. Quatuor sunt quæ absque gravi labore acquiri non possunt, scilicet grandis laus, excellens in moribus scientia, magnus census, & potentia. Quatuor sunt quæ sine pretio, & difficultate acquiri possunt, scilicet contemptus sui, fatuitas, vilis penuria, & infirmitas.

Explicis Opusculum septuagesimumprimum, S. Thom. Aquin. De virtutibus & vitiis.

EJUSDEM DOCTORIS OPUSCULUM SEPTUAGESIMUMSECUNDUM,

De concordantiis, in quo concordat seipsum in passibus apparenter contrariis.

Ertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia, Daniel. 13. In visione prophetica, quæ usque ad tempus statutum signari, & claudi præcipitur, docemur in Christo omnes thesauros sapientiæ, & scientiæ esse absconditos, donec se manifestaverit electis, unde tunc non erit multiplex scientia, cum medium fuerit unum, & sufficiens ad alia cognoscenda; secundum numerum enim mediorum invenitur numerus scientiarum, medium enim erit essentia divina cui omnes beati sine medio creaturæ conjungentur, unde uni non aderit alio mediante, quod unus alium doceat, unde in Hier. scriptum est: In illa die non docebit vir fratrem suum, & proximum suum dicens, Cognosce Dominum; a

minore enim usque ad maximum, omnes cognoscant me dicit Dominus. Et hoc in plena luce perficietur, quæ nihil tenebratum, & erroneum patitur, unde propter hujus luminis virtutem, nulla opinio locum habebit, sed erit una scientia omnium certissima, quæ erit gloria beatorum. In hoc enim gloriabitur, qui gloriatur, scire, & nosse me. Prædictum igitur lumen dupliciter nobis in via communicatur uno modo modice, & quasi sub parvo radio, & hoc est lumen naturalis intellectus, quod est quædam participatio illius lucis æternæ, multum tamen distans, & ab illa deficiens, unde propter nimiam distantiam est quasi umbra, cui modicum luminis est admixtum, & ideo in hominibus ratio invenitur quæ est umbra intelligentiæ, & inde est, quod sunt diversæ opiniones apud homines propter defectum plenæ lucis in cognoscendo, quæ tamen penitus auferentur, cum illa lux radiare cœperit. Alio modo communicatur nobis in abundantia quadam, & quasi in quadam Solis præsentia, & ibi acies mentis nostræ reverberatur, quia supra nos est, & super sensum hominis quod nobis ostensum est, & hoc est lumen fidei quæ nullam patitur opinionem infra suos terminos. Totum enim certissimum est quod fides habet: ex quacumque enim parte ad fidem acceditur, omnis intellectus captivatur in obsequium Christi, nec mirum, cum etiam veritas cogat intellectum sibi assentire. Diversitas igitur opinionis, si qua fuerit, extra terminos fidei teneatur: infra terminos enim fidei unius, & unius moris habitent fideles Christi. Duæ namque offensæ in Scripturis hominum inveniuntur, error scilicet contra ipsam veritatem, sicut in doctrinis hæreticorum contra fidem invenitur, de quibus est certum quod falluntur in ratione humana, quia argumenta contra fidem non sunt fundata super prima principia, vel lumen naturale, quia Deus & fidem, & naturalem scientiam homini tradidit.

Est

Est & alia offensa in Scripturis, & quidem satis frequens, difficultas scilicet deveniendi in mentem auctoris, quod dicitur esse intentum a quolibet studioso. Pauci enim, vel nulli aliquid scripserunt, qui ab hoc immunes sint, quia secundum Augustinum 5. de Tri: Numquam fuit aliquis qui in omnibus ab omnibus intelligeretur. Sperantes igitur cum Dei adiutorio in operibus nostris primam offensam evasisse, alteram quantum possibile est vitare desideremus: unde quæ in diversis locis posita sunt eadem, duntaxat quæ occurrerunt nobis de huiusmodi cogitationibus quæ inter se aliquibus videntur dissona, quibus mens nostra non satis est nota, sic concordare intendimus, ut quomodo unumquodque in suo loco accipi debeat sine difficultate sciri possit. Supplices ut si quid aliquis invenerit a nobis non concordatum, si ei non sit magna causa discendi, ex qua secundum Hilarium accipienda est intelligentia dictorum, discretiorem, & magis exercitatum consulat. Si vero non fuerit inventum, quod simul utrumque stare possit, id illorum eligat quod magis veritati consonum judicaverit, alterum vero revocemus, si talis nobis discordia occurreret.

IN primo igitur Sententiarum diximus subiectum Theologiæ posse sic, vel sic accipi, si quis hoc vellet, in prima vero parte Deum esse subiectum Theologiæ memoravimus. Quod verum est, cum formalis ratio objecti in Theologia sit a Deo, & tale verum est subiectum. Aliud vero de his quæ materialia sunt, intelligi potest non id dicendum esse subiectum, vel nisi forte per accidens, sed quia reverentiæ doctorum qui talia dixerunt, in aliquo derogare oderim. Consequenter in eod. lib. diximus frui esse actum voluntatis in ordine ad intellectum: in 4. vero senten. & in 2. parte sum. & in summa contra Gentiles, & in aliis quasi frequenter posuimus beatitudinem consistere in a-
ctū

Eni intellectus essentialiter: quæ sibi in nullo re-
 pugnant, sed addendum fuisset, quod frui non est
 iste actus absolute in quo consistit beatitudo, sed
 supra ipsum addit. Frui enim complectitur actum
 intellectus in quo est essentia beatitudinis, & o-
 mnem actum qui sequitur quasi perfectionem a-
 liam addens super actum intellectus, ut puta de-
 lectionem, & huiusmodi quæ perficit operatio-
 nem intellectus beati, sicut pulchritudo iuventutem,
 unde fructio est de rebus cognitis, quibus volun-
 tas declarata quiescit, secundum Augustinum. Rur-
 sum quæstione immediate sequente ubi de uti di-
 ximus, quod uti est actus voluntatis, cum tamen
 eius essentia magis sit in executione quam in im-
 perio, ut ibidem dictum est: sed hoc dictum est
 ideo, quia voluntas solum est imperans etiam e-
 xequens, ut patet in actionibus quas per seipsam
 facit, & sicuti est actus eius: vel hoc ideo dictum
 est, quia conjungitur cuilibet virium inferiorum,
 quarum est exequi sicut motor conjungitur mobi-
 li. Consequenter in solutione unius argu. 2. disti-
 nct. 3. dictum est, quod eadem actione intelligitur
 intelligibile, & ipsum intelligere. In prima vero
 parte ipsum, & in 3. sent. ostensum est actionem
 reflexam differre ab actione secundum rectum, &
 iterum in lib. de anima illud manifestum est: sed
 illius dicti ratio est, quia actio reflexa includit
 rectam, quia non potest ipsum intelligere intelli-
 gi, nisi intelligatur ipsum intelligibile, & ideo
 licet ipsam intelligere primum possit esse sine se-
 cundo, secundum tamen non est sine primo. Con-
 sequenter cum quæritur, utrum in divina essentia
 possit esse pluralitas attributorum, dictum est quod
 diversitas rationis quæ est in attributis non tan-
 tum est a parte nostra, sed a proprietate rei ipsius,
 & hoc verum est: sed quomodo hoc debet intel-
 ligi, in prima parte summæ ostensum est, ubi
 quæritur est utrum nomina dicta de Deo, & de
 creaturis dicantur univoce. Ibi enim invenitur
 quod

quod unum quid simplex respondet omnibus conceptionibus quas de Deo habemus, & illud semper relinquitur post quamlibet conceptionem, unde non apprehensum bene nomen quod imponitur, semper exceditur ab ipsa re. Et ideo cum dictum est, quod diversitas rationum reperitur ex parte Dei, distinguendum est duobus modis posse aliquid correspondere rationibus diversis. Uno modo quando in re ipsa plures naturæ reperiuntur, supra quas fundantur rationes diversæ, sicut patet de homine albo, & musico, in quo est diversitas rationum ex parte ipsius, & talis diversitas ponit compositionem in re ipsa, & determinate illud supra quod una conceptio fundatur, respondet illi conceptioni, & non alii, talis autem modus correspondentiæ non est in Deo. Alio autem modo potest aliquid correspondere conceptionibus diversis, non quod in re fit diversitas aliqua naturarum, sed una natura simplex conceptioni nulli proportionata, sed excedens omnem conceptionem, & sic non derogat simplicitati: sicut enim in aliis diversitas naturæ, ita in Deo summa perfectio respondet multis, & diversis conceptionibus. Et isto modo ista diversitas non tantum est in ratiocinante, sed in ipsa re, quia semper accipitur eadem natura simplex in conceptione posteriori ut excedens priorem, unde pluralitas rationum ex parte Dei est ut quoddam excedens in perfectione, & non ut habent diversas naturas. In eadem questione dictum est, quod bonitas, & sapientia, & huiusmodi in Deo sunt secundum verissimam sui rationem, & ideo bonitas non est ratio sapientie, secundum quod huiusmodi, unde concludebatur, quod absolute sunt in Deo secundum diversam rationem, que diversitas non est tantum apud ratiocinantem, sed apud proprietatem rei. In prima autem parte summa, ubi scilicet queritur, an nomina dicta de Deo, & de creaturis dicantur univoce, illud factis declaratum est: quia non fuit

intentum ibidem ponere in Deo aliquam diversitatem rationum absolutarum, sed hoc invenitur in ipsa proprietate rerum &c. & ideo positum est, secundum quod hujusmodi. Nihil autem est accipere a proprietate rerum quod non sit in Deo multo nobiliori modo. Et ideo connotatio in creaturis non est causa quod talia sint in Deo, sed e converso. Non enim ideo Deus bonus est, quia hoc reperitur in creatura: sed creatura bona est, quia Deus bonus est. Dicitur est consequenter quod Deus, & Angeli cognoscuntur a nobis per species impressas, & non abstractas, non ostendunt quod Deus videatur in patria per speciem suam, nam in prima parte summæ ostensum est hoc esse impossibile: sed in via cognoscitur quandoque Deus non per speciem a creaturis acceptam, sed interius a Deo formatam, unde in responsione ad questionem dicebatur, quod non quærebatur de visione Dei per essentiam. In q. de Trin. Dei di. 2. arg. 6. diximus in una specie non posse multiplicari individua, nisi ratione materiæ, vel alicujus potentiæ, ubi innuitur multiplicationem individuorum ejusdem speciei fieri posse per aliquam potentiam, quæ non sit materiæ, quæ quamvis possit reperiri sine materia, ut in Angelis, tamen secundum eam non fit multiplicatio individuorum in eadem specie, cum tot sint species, quot individua in eis, ut ostensum est frequenter. Hoc enim dictum est ideo, quia nondum inventum erat aliquid ad ostendendum, potentiam non multiplicare individua in eadem specie, quod tamen multi tenebant. Quod autem in responsione ejusdem questionis dictum est, Deum esse unum demonstrari ratione, & fide teneri, non ostendunt aliquid ad fidem pertinere quasi articulus ejus, quod etiam posset demonstrari, cum fides sit de non-apparentibus, secundum Apostolum. Sed hoc ideo dictum est, quia ratio naturalis subservit fidei, unde est dictum per fidem acceptum hoc, scilicet quod

quod fides supponit Deum esse unum, tanquam ratione ostensum, Deum scilicet esse unum: vel ideo dici potest ut fiat resolutio ad diversos, quia uni posset de hoc fieri demonstratio, alteri vero non, quem per fidem necesse est ad hoc accedere. In eadem iterum questione dicta sunt duo, quæ sibi videntur repugnare. Unum est, quod omnia nobiliori modo sunt in causa sua quam in suo causato. Aliud est, quod non oportet quod illud quod est de nobilitate creaturæ sit de nobilitate Creatoris, quæ non sunt opposita, quia primum dictum est causaliter, aliud vero formaliter. Iterum ibidem in fine questionis dictum est, quod materia multiplicatur per adventum formarum, quod verum est de multiplicatione specierum, quarum principia sunt formæ, alias enim ostensum est frequenter formas multiplicari per materiam, quæ est multiplicatio individuorum in eadem specie. Infra autem dictum est, Deum esse, non esse per se notum, & idem positum est in prima parte, & in libro contra Gentil. ubi actum est de ratione Anselmi, qui ex significatione ipsius termini processit, ut videtur, quam tamen significationem non ponit Dionysius, qui nominum divinatorum significationes pertractavit, ut credimus, nec aliquis excepto Anselmo. Unde suffecisset ibi dicere quod dicit Augustinus in libro de doctrina Christiana, quod licet omnes Latini cum audierint illud nomen excitentur ad cogitandam quamdam naturam, quod potius factum videretur ex quodam usu quam ex ipsa vi vocabuli. Et ideo ibidem præmisit, quod non in strepitu istarum duarum similitudinum Deus cognoscitur ipse, quod tamen convenit in prolatione terminorum principii per se noti, nisi fuerit tale per se notum, quod non nisi paucis, & sapientibus est per se notum, ut incorporalia non esse in loco, ut dicit Boetius in libro de hebdomadibus, de quo tamen alii rudes, scilicet per rationem doceri possunt, quos tamen ipsa pro-

latio

latio vocabuli non docet hæc, per quem modum
 posset dici sapientibus de Deo, Deum esse per se
 notum, non autem simpliciter ex ipsa prolatione
 nomen suum omnibus manifestavit, ut scriptum
 est. Quod autem postea scriptum est, memoriam
 quæ est altera pars imaginis, non esse præterito-
 rum, abstrahit ab omni tempore, cum sit in in-
 tellectu, & ideo in parte sensitiva, dissentire vi-
 detur ei quod dictum est in quæstionibus disputa-
 tis, ubi dictum est, eandem memoriam respicere
 præterita; sed hoc dictum est per similitudinem quan-
 dam, quia respicere quod est talis memoriæ, præ-
 supponitur intuitioni intellectus ordine quodam,
 sicut inter præteritum, & futurum præsens ordo
 invenitur. Vel ideo dictum intelligi potest, quia
 intellectus possibilis species retinet per tempora,
 cum sit locus specierum, secundum Philosophum,
 sed ad eas non redit nisi per phantasmata, quæ
 sunt in parte sensitiva ubi etiam illa memoria po-
 nitur. Consequenter dictum est, esse non esse ac-
 cidens in quæst. utrum essentia animæ sint suæ po-
 tentiæ, in solutione secundi argumenti, & ideo
 in mente sequitur essentia animæ, quia ostensum
 fuit effectum immediatum proportionatum esse suæ
 causæ. In quæstionibus vero disputatis dictum est,
 esse Angeli esse accidens; & talia frequenter inve-
 niuntur esse dicta in diversis locis, quæ sic intelli-
 gi habent. Esse enim habet compositionem ad prin-
 cipium essendi ad ipsum quod est, si scilicet sit
 suum esse, quod in Deo solum habet locum.
 Et hoc patet, quia esse album non est acci-
 dens habito respectu ad albedinem, sed est prin-
 cipium esse albi, in quo solum essentialiter est albe-
 do. Ad ipsum vero subjectum comparatum, esse
 album est accidens, per quem modum esse rei ani-
 matæ habito respectu ad principium ut est prin-
 cipium talis esse, esse non est accidens, quia natu-
 ra ejus ut principium est, in homine salvatur, sci-
 licet esse. Primum enim principium formale es-
 sen-

fendi est ipsum esse, per quod quælibet forma dicitur causare esse. Unde forma non dat esse suæ materiæ quæ dicitur actus, nisi per ipsum esse, quod est etiam actus ipsius formæ, quod tamen dicitur sequi ipsam formam, quia in ordine unionis ita se habet, quod esse absolutum nulli materiæ unitur, cum in nullius compositione cadat, & ideo per formam necesse est esse tribui materiæ, & non per se, inde est quod respiciendo ad ordinem inhærentiæ, forma est principium ipsius esse: respiciendo vero ad ipsam actualitatem materiæ, siue compositi, esse est priusquam ipsa forma. Sic igitur si fiat respectus ad ipsum principium essendi in composito, esse non est accidens; si vero fiat respectus ad ipsum quod est, ut ad Angelum, vel ad quodcunque aliud, illud esse est accidens, quia ipsum quod est intelligi potest, & diffiniri per propositionem indicantem quod quid est, etiam si non sit, nec per aliquam dici posset ipsum esse, cum suum esse non sit ipsum ens, unde in Angelo licet idem sit id quod est, suppositum scilicet, & ipsum principium essendi, non tamen propter hoc quod accidentaliter se habet respectu unius est accidens respectu alterius: differunt enim in Angelo esse, & suppositum secundum rationem, & hoc sufficit ad propositum. Quod autem dictum est ibidem ad idem genus pertinere potentiam, & actum, & per hoc ostensum est potentiam animæ esse accidens, quia operatio sua est accidens, plus concludere videtur: per hoc enim non solum potentia animæ accidens esse ostenditur, sed ad prædicamentum actionis pertinere, quod verum est, sic enim principium actionis per reductionem ad idem genus cum actione pertinebit. Sed hoc non sufficit ad propositum ostendendum, quia nihil prohibet aliquid esse per se in genere aliquo, & per reductionem in alio, sicut albedo, vel scientia est per se qualitas, sed per naturam alterius ad relationem pertinet, seu spectat. Ex quo ostendi videtur po-

ten.

tentiam animæ, ut operans est esse in genere actionis per se, tamen in genere qualitatis: sed ubi ponuntur duo principia secundum ordinem in agendo, & non secundum ordinem ad effendum, alterum necessario est accidens, ut patet de forma substantiali in igne, & de ejus calore. Cum ergo esse animæ sit primum effendi principium, & potentia proximum, ex quo esse animæ est in genere substantiæ, potentia erit in genere accidentis, scilicet qualitatis. Quod autem positum est pro exemplo quomodo ex articulis fidei potest argumentum sumi ad probandum ipsos articulos fidei, sic facit Apostolus 1. Corin. 15. ubi ex resurrectione Christi probavit resurrectionem communem futuram, non ita intelligitur quin resurrectio communis sit articulus fidei; cum in Symbolo Apostolorum ponatur inter articulos fidei, unde resurrectio probari non potest, licet per unum articulum alius defendi possit apud illum qui unum concedit alio negato: unde non placet nobis, quod dictum est in prima parte summæ, quod Apostolus arguit ex resurrectione Christi ad resurrectionem communem probandam, quia ejus oppositum expresse dictum est paulo ante, ubi dictum est, quod Theologia non argumentatur ad principia sua probanda, quæ sunt articuli fidei, & hoc verum est: ideo hic super primum librum melius dictum est. Ubi autem de frui dictum est, intitulatur liber de spiritu & anima Augustini; in quaestionibus vero de anima, dictum est, quod ille liber cujusdam Cisterciensis est, quæ simul stare non possunt, ideo ultimum veracius dictum putamus: postea dictum est, quod res est de transcendentibus, & ideo communiter se habet ad relativa, & ad absoluta, unde possunt dici tres res in divinis propter diversitatem relationum, quæ ibi possunt inveniri, & non propter absoluta: quod non ideo dictum est, quod in Deo sint transcendentia in quantum transcendentia, sed ideo dictum est quod sicut alia nomina transumptiva dicuntur.

catur de Deo, ita & illa, & tanto convenientius, quanto indeterminatius se habent ad res. In prima parte dictum est materiam individuare per accidentia quaedam, cum tamen frequenter invenitur dictum, materiam esse principium individuationis, quae sic intelligi habent. Certum enim est ibi individuationem originari, ubi terminatur actio ipsius intellectus abstrahentis: hoc autem est quidditas ipsa singularis ut singularis est, quae accipitur a ratione particulari, quae est infima hominis, loci cujus in brutis est estimativa; ipsa vero accidentia a sensu capiuntur, unde apud nos duo participant ad individuum in genere substantiae, scilicet subsistere in primo gradu subsistendi, quod est fundamentum omnium aliorum proprium, unde & prima substantia a Philosopho vocatur, quia non est aliqua substantia prior de qua praedicetur, sed sola materia per quam individuatur; divisio enim formalis est per supposita ejusdem speciei: aliud est quod sensu demonstratur hic & nunc, eadem vicinitas quae est inter rationem particularem nominis, & sensum suum, cujus solius est differentia loci, & temporis percipere, necessario erit inter quidditatem particularem, ut particularem est, & suam accidentia per quae ad locum, & tempus determinatur. Quantum igitur ad hic & nunc pertinet, quantitas individuationis est principium; quantum vero ad ipsam talem quidditatem spectat, materia est principium individuationis: impossibile est tamen materiam uniri formae sine quantitate, quia primus gradus materiae per formam est corpus, licet ipsa quantitas non sit principium essendi sui subiecti. Consequenter, cum de simplicitate animae ageretur, in primo Sententiarum materiam nudam ab omni forma nullam diversitatem habere dictum est, quia esse substantiale praecedit omne esse accidentale. In secundo vero Sentent. & 4. & in lib. contra gentil. dictum est dimensiones inde terminatas esse in materia. Aliter enim non possunt

sunt diversæ formæ in materia recipi, si nulla penitus in ea diversitas esset: has autem dimensiones 7. *Metaph.* removimus, hic autem ita accipi debent. Cum enim de resurrectione ageretur in 4., & quantitas dimensiva sit principium individuationis, ut dictum est, non resurgaret idem individuam numero, nisi redirent eadem dimensiones numero, quod non posset contingere per agens naturale, sed per agens divinum. Unde cum non sit in homine nisi una forma, tantum anima scilicet, quæ quanta non est per se, vel per accidens, sicut alia formæ naturales sunt solum a parte materiæ, ponendæ sunt dimensiones hæc non aliter constare quam in potentia. Et ideo non placet, quod usus sumus materia commun. in 2. *Sent.* cum de eis esset sermo, ne propter hoc videamur eas ponere modo Commentatoris. De hoc etiam in nostris questionibus agitur, ubi quaeritur de veritate, utrum divina providentia disponantur corpora inferiora per corpora cœlestia. Ibi enim arguitur super opinionem Commentatoris & respondetur, quod dimensiones intelliguntur in materia ante formas naturales non actu completo, sed in actu incompleto, & ideo sunt prius in via generationis: cujus ratio est, quia cum forma aliqua perficit materiam secundum diversos gradus, in gradu primo qui est imperfectior, sequuntur dimensiones. Et quia hic gradus incompletus actus est respectu gradus perfectioris erit prior in via generationis, ideo prædictæ dimensiones in via generationis præcedant formas naturales secundum gradus perfectos. Propter gradum enim naturæ perfectum dicuntur formæ naturales secundum quod in gradu naturæ perfectioris est principium motus, & actionis. Nihil enim movet, & agit aliquid nisi in gradu naturæ perfecto existens, cum natura sit principium motus: & licet dimensiones tales originentur in tali gradu tantum, tamen ut in subjecto sunt in ipsa actu perfecta, & non tantum in ipso gradu imper-

fe-

fecto, & isto modo posset opinio Commentatoris salvari, si tamen opinatus fuisset illas per generationem rei resultare, & non precedere omnem formam substantialem. Et per hunc modum posset salvari quod dicit, materiam non posse spoliari his dimensionibus, quia cum materia non sit sine forma, impossibile est eam esse sine primo gradu quem facit forma. Primus autem gradus est corporeitatis, unde non est materia nisi in corporibus; sed ponere aliquam essentiam quantitatis sequi materiam, & ab ea non spoliari materiam, impossibile est, & opinio antiquorum negantium formas substantiales, ut dicitur in 7. Meta. Isto igitur modo ubicumque aliquid de hoc invenitur, exponatur. Consequenter dictum est, quod in omni materia secundum capacitatem suam perfectio infunditur, in quo insui videtur, formam ordinari ad materiam, & e converso, cum tamen forma sit finis propter quem materia sic, vel sic disponitur, & hoc frequenter invenitur dictum, utrumque enim horum verum est. Nam agens disponit materiam ut sit apta recipere formam, & isto modo forma finis est, & iterum receptum est in recipiente per modum recipientis, & sic limitatur forma secundum capacitatem materiae, & sic est ordo formae ad materiam. Consequenter, cum quaereretur utrum anima sit in qualibet corporis parte tota, in solutione secundi argumenti dictum est, quod perfectibile debet esse proportionatum suae perfectioni. Et ideo sunt partes in animali perfectio distinctae propter distinctionem potentiarum animae perfectae, quasi potentiae illae essent perfectiones talium partium, quod verum est de perfectione accidentali, per quam partes immeritae se habent ad operandum, non autem de perfectione substantiali, quia illae potentiae non sunt formae substantiales, immo quaelibet pars habet esse ab ipsa essentia animae: unde licet unum sit esse ipsius totius, & cujuslibet partis, quia una tantum est forma, diver-

Et tamen sunt perfectiones in diversis partibus ;
 quæ sunt principia immediata operationum deter-
 minatarum . Unde visiva potentia non est forma
 substantialis oculi dans ei esse substantiale , licet
 perficiat eum ad videndum , sed ipsa essentia ani-
 mæ propter sui perfectionem : unde una forma est
 constituens animal omnibus modis quibus constitui
 potest , unde nisi fuerint diversa organa , quot ipsa
 necessario requirit , non fieret animal per aliquid
 ejus , unde nulla pars animalis perfecti est animal
 nec actu , nec potentia , Anima vero in animalibus
 imperfectis non requirit tantam diversitatem
 in partibus , vel in organis , quia non est in eis
 multitudo operationum , & quia non requirit tan-
 tam diversitatem in partibus , ideo talium corpus
 non est omnino unius formæ , ut ibi dictum est ;
 quia non constituit animal omnibus modis quibus
 constitui potest , quia animal potest fieri per ali-
 quid ejus . Si enim dividatur animal annulosum , ut
 ibi dicitur , forma quæ prius erat in actu una ,
 jam fit multæ in actu ; unde certum est quod par-
 tes in toto erant animalia in potentia , quod non
 contingit in animali perfecto ; & ideo non est tan-
 ta unitas talis formæ , quanta animæ perfectæ , &
 propter hoc dictum est , quod corpus in talibus est
 quasi unius formæ , non quod intellexerimus ibi
 esse plures formas nisi in potentia , quæ ad actum
 per divisionem ducuntur . Quod ergo de unitate
 formæ in diversis locis diximus , necessarium cre-
 dimus , & ejus contrarium impossibile ; sed de hoc
 qui in uno loco nos respexit , non statim senten-
 tiam ferat , cum multa in unum contulerit , incon-
 veniens reperiet . In prima parte dictum est , ani-
 mam non uniri corpori mediis quibusdam dis-
 positionibus ; in primo vero Sententiarum dist. 2.
 solutionis generalis , argum. ult. dictum est , disposi-
 tiones manere cum forma substantiali . Et frequen-
 ter sermo de hac materia reperitur , & hæc sibi
 repugnare videntur , Invenitur etiam quod dispo-
 sitiono-

tionem precedentes in adventu formæ substantialis corrumpantur. Primo ergo sciendum, quod prima duo sibi non repugnant: quia quando agens intendit suam similitudinem in materiam aliquam imprimere, virtus sua immediatior est ipsi materię, quam accidens, quod agit in virtute formæ substantialis, quia virtus agentis conjungit secundum cunctum passum; forma autem substantialis sequitur suam virtutem, & non ipsam accidens. Et ideo si quando ex aere generatur ignis, diceretur idem calor manere qui disponit aerem ad ignem, quod tamen impossibile est. Nam propter hoc sequeretur formam ignis recipi in materiam mediante calore. De secundo, scilicet quomodo dispositio maneat; cum frequenter inveniatur dictum, dispositionem corrumpi in adventu formæ substantialis, in solutione primi argumenti prædictæ quæstionis sufficienter dictum est. Consequenter, cum quaereretur utrum Pater genuit Filium natura, dist. 6. in solutione tertii argumenti dictam est, quod philosophi ideo non cognoverunt divinam generationem, licet cognoscerent divinam naturam, quia non comprehenderunt eam. Si autem comprehendissent naturam Dei, & generationem novissent. Ex quo videtur quod nec beati in patria illam generationem sciunt, quia constat quod non comprehendunt naturam Dei, licet idem in prima parte Summæ, & in quæstionibus nostris docuimus quod posset concordari per hoc ut videtur, quia comprehendere dicitur, ut dicitur in prima parte Summæ, pro termino scilicet infecutionis, quando scilicet tenetur, & sic beati in patria habent meritum spei, & noscunt illam ineffabilem generationem, & sic philosophi non comprehenderunt divinam naturam, unde non attigerunt ad illam generationem. Alio modo dicitur comprehendere proprie, quod est concludere aliquid in terminis continentis, & ideo illo modo nihil comprehendit Deum, quia ipse excedit omnem intellectum: & licet sic non com-

prehendatur, tamen generatio illa per primam
 comprehensionem satis manifestatur beatis, & sic
 in prima parte Summæ dictum est de comprehen-
 sione, Sed hoc non sufficit ad illa concordandum,
 quia in prima parte dictum est, quod qui ipsum
 comprehenderet, sciret rationes omnium rerum
 quæ ab ipso productæ sunt, quod necesse est intel-
 ligi de illa comprehensione, quæ nullus eum com-
 prehendit, sicut ipse seipsum, unde beati in patriis
 omnes rationes quæ in ipso sunt, non cognoscunt,
 etsi ipsum comprehendant primo modo, & idem
 dictum est in primo Sententiarum: per quod ma-
 nifestum est comprehendere non posse accipi pri-
 mo modo, sed secundo; de hoc enim dicitur ibi-
 dem, quod tunc omnia opera divina cognoscunt,
 unde melius scisset sic distinctum esse, quod cogno-
 scere naturam divinam est duplex. Uno modo per
 revelationem, & sic non cognoverunt philosophi,
 quia tunc cognovissent ipsam generationem, quia
 fides dicit Deum esse æternum, trinum, & unum.
 Alio modo per effectus, & cetera quæ dicuntur
 ibidem. Invenitur in prima parte Summæ, ubi de
 divina simplicitate agitur, quæstione 3. solutione
 generali 7. argumento, quod quandoque una pars
 est in potentia ad aliam, sicut materia ad formam,
 vel omnes partes sunt in potentia respectu totius:
 alibi reperitur frequenter, ideo omnes partes dicit
 in potentia esse in toto, non respectu totius, sed
 ut per se sint actu; & utrumque verum est, omnis
 enim potentia ad actum ordinatur. Actus autem
 dupliciter, participative, & simpliciter, unde cum
 partes dicuntur esse in potentia respectu totius,
 non est intelligendum, quod partes se habeant po-
 tentialiter ad actum participatum, nam in toto
 existentes habent illum actum, respectu enim ejus-
 dem nihil est simul actu, & potentia. Hoc igitur
 per similitudinem dictum est, quia imperfectum
 respectu perfecti se habet sicut potentia respectu
 actus, partes enim sunt deficientes a perfectione.

actus. Respectu vero actus absoluti, proprie sunt
 in potentia, quia nulli nondum habent in toto
 existentes, & hoc modo in 1. Physicor. expositum
 est a nobis quomodo partes sunt in potentia res-
 pectu totius. Consequenter, ubi de potentia gene-
 randi quaesitum est, dictum est quod essentia ut est
 paternitas, est principium quo Pater generat, &
 ideo potentia est quasi medium inter essentiale, &
 respectivum. In prima vero parte Summæ eodem
 argumento dictum est potentiam generandi esse ef-
 fentiam principaliter, nec etiam essentiam, in
 quantum est idem relationi, ut ex æquo utrumque
 significet, quia ut ibidem dicitur, paternitas non
 est quo Pater generat, cum sit quasi quadam for-
 ma individualis, & ita illa valde sibi repugnare
 videntur: nec solum illa, immo etiam ea quæ in
 eadem parte dicuntur, nisi intelligantur, eadem
 namque quaestione argumen. 4. dicitur quod poten-
 tia nihil aliud est nisi principium actionum notio-
 naliæ, & cum Pater sit principium generationis,
 & Pater, & Filius principium spirationis, in Pa-
 tre erit potentia generandi, in Patre, & Filio
 potentia spirandi. In quaestione vero 36. argumen.
 4. dicitur, quod sicut Pater, & Filius sunt unus
 Deus propter unitatem formæ significatæ per hoc
 nomen Deus, ita sunt unum principium propter
 unitatem proprietatis significatæ per hoc nomen
 principium, ubi expresse dicitur principium signi-
 ficare proprietatem, non essentiam. Si igitur sit
 arguatur, principium significat proprietatem, non
 essentiam, cujus oppositum dicitur directe argu-
 mento ejusdem quaestion. ut allegatum est prius.
 Ad horum igitur evidentiam considerandum est,
 quod proprietas personalis est semper constituens
 primo, & distinguens postea naturaliter, & prout
 est constituens, se habet per modum differentia, sive
 formæ particularis, cujus est esse incommuni-
 cabilis. Et isto modo idem est cum essentia, sed
 ratione differens, unde non potest esse principium

quo aliquid producat, quia in ipso non fit assimilatio, cum sit incommunicabilis: & ideo dicitur in Summa; quod essentia non est principium quo Filius generatur secundum quod est cum paternitate, paternitas namque constituit, & distinguit Patrem, ut dictum est. In quantum autem constituit, ut proprietas particularis est, & sic nullo modo erit principium quo Pater generat, aliter generaret Patrem: in quantum vero distinguit, est relatio originis, sed in relatione est duo considerate, id scilicet unde relatio est; & hoc sequitur actionem ipsam secundum modum intelligendi in divinis: unde nec est sic paternitas principium quo Pater generat, quia sic paternitas sequitur ejus generare. Aliud autem est intelligere in relatione, scilicet quod est præter quod in omni relatione reperitur in divinis, tamen idem est utrumque: in creaturis vero realiter differunt. Essentia igitur divina est id quod est in paternitate præter id quod refertur, & eadem essentia est id quod est in filiatione præter id quod refertur: & certum est, quod alia ratione est essentia in paternitate præter id quod refertur, & alia in filiatione. Essentia igitur secundum quod est id quod est in paternitate præter id quod refertur, est principium quo Pater generat, non autem omnino secundum quod est præter id quod refertur, sed secundum quod est præter id quod refertur in paternitate tantum, unde essentia est quasi principium primum, paternitas vero proximum, sicut humanitas. Apud nos enim humanitas, & potentia generativa semper communicatur, sed potentia generativa non est semper, & ideo potentia ex æquo significat essentiam, & relationem, immo principaliter essentiam, quia essentia communicatur, & hoc pertinet ad naturam principii generationis. Quod autem & Pater, & Filius dicuntur unum principium, non est eo quod convenient in aliquo quod personas co-

tum constituat, sed quia conveniunt in una relatione respectu Spiritus Sancti. Ex quo manifestum est quod id in quo conveniunt, cum non sit particulare constituens, potest esse principium productionis personarum, licet forma particularis constituens non possit. Ista autem notio licet sequatur relationem in quantum est relatio fundata super actum, præcedit tamen in quantum est idem cum Patre, & Filio: sed quia non particulariter se habet ad eos, quia non constituit eorum personas, potest esse principium quo spirant, sed non communicatur quod est propter oppositionem ad spirationem passivam, & ideo essentia non est id quod est præter relationem in communi, tamen spiratio est principium, quo Pater, & Filius spirant Spiritum Sanctum. Ibidem in scripto in fine ejusdem articuli dictum est, eandem esse actionem essentia, & proprietatis Patris, ubi nomine proprietatis non est intelligenda forma particularis, sed magis hoc est dictum ad similitudinem proprietatis speciei. Talis enim proprietas magis convenit cum essentialibus rei, quam proprietas individui. Paternitas enim in Deo similitudinem habens cum forma particulari rei in quantum talis est, non est de intellectu essentia rei, sicut hæc anima non est de intellectu hominis, haberet etiam convenientiam cum proprietate speciei quæ concomitatur essentiam, semper, & hoc modo ultimo potest esse eadem actus essentia, & proprietatis Patris, sed essentia communicatur, proprietas vero non, quod est propter oppositionem quam habet, in se cum sit relatio. Diligenter igitur ubi talia inveniuntur, hoc modo distinguantur, & nihil dubietatis erit deinceps. Consequenter, cum de aternitate ageretur in primo Sententiarum per etymologiam nominis ipsius, & per naturam interminabilitatis processum est. In prima vero parte Summæ per naturam immutabilitatis, & temporis perventum est ad naturam aternitatis. Et in 1. lib. contra genti.

ex immutabilitate Dei ostensa in 14. art. & in 25. statim enim æternitatem intulimus, uterque enim modus satis conveniens est doctrinæ. Consequenter, cum de Spiritu Sancto ageretur, dictum est d. 10. art. ult. quod esse ab altero per generationem, & esse ab eo per spirationem non possunt unum convenire, ut per hoc solum differret Filius a Spiritu Sancto, licet Spiritus Sanctus non sit ab eo. Et statim post d. 11. art. 1. ostensum est Filium, & Spiritum Sanctum non posse ab invicem distingui per diversum modum procedendi a Patre, sed requiritur ad eorum distinctionem quod alter eorum sit ab altero. Et iterum d. 13. art. 2. dictum, & ostensum est, quod non esset differentia inter processiones ipsas, nisi alter eorum esset ab altero. De hoc etiam in lib. contra gentil. sufficienter disputatum est. In prima vero parte Sum. q. 36. art. 2. videtur recte contrarium dici ei quod dictum est d. 10. art. ult. idest, Sententiarum. In Summa autem dicitur, quod si in Filio, & Spiritu Sancto non esset invenire nisi duas relationes quibus uterque referretur ad Patrem, illæ quidem invicem non essent oppositæ, sicut nec duæ, quibus Pater refertur ad Filium, & Spiritum Sanctum, unde distinguerentur Filius, & Spiritus Sanctus præter illas duas relationes oppositas, & hoc firmiter tenemus. Cum enim oppositæ relationes quæ tantum in una Persona sunt, Patre scilicet, ad invicem non opponantur, non est sufficiens ratio quare aliæ duæ in alia Persona esse non possint. Numquam autem hoc melius ostendimus, quam d. 13. art. 2. ubi necessario ostensum est, ipsas processiones non posse differre a se nisi per personas procedentes. Ex quo manifestum est personas non differre per processiones ipsas, alias foret circulus in demonstratione ipsius. Quod ergo dictum est d. 10. art. ult. ex Anselmo concordat, & verum est secundum quod personæ differunt penes attributa, ad quæ etiam pervenerunt Philosophi, licet attributa proprie sine

naturam non personarum, vel penes appropriata etiam. Dicere enim generationem differre a processione Spiritus Sancti, quia generatio est actus naturæ, processio vero voluntatis, cum natura, & voluntas sint de absolutis, in quibus nulla est differentia realis, sed tantum rationis, nihil aliud est, quam Filium, & Spiritum Sanctum differre secundum attributa. Ea enim quæ naturæ sunt, attribuantur Filio, quia de ratione Filii est similitudo in natura, & ea quæ amoris Spiritui Sancto, unde secundum hoc non differt Filius a Spiritu Sancto, nisi secundum rationem tantum, quæ diversitas rationis non causabit maiorem diversitatem quam ipsa sit. Si vero dicatur quod est differentia secundum appropriata, quia ea quæ sunt intellectus, vel naturæ appropriantur Filio, & ea quæ voluntatis sunt, Spiritui Sancto, & sic differunt ab invicem secundum appropriata, adhuc sequitur quod aliunde differant realiter, quia differentia per appropriata supponit differentiam secundum propria. Verbum igitur Anselmi intelligi debet de differentia illa quæ est penes attributa, vel appropriata. Addendum est ergo in 1. Sent. d. 10. art. ult. ubi dicitur, *illa dicitur*, illa duo uni non posse convenire, uni videlicet secundum rationem, & non erit ad id quod dicitur in prima parte Summæ aliqua oppositio, unde exempla posita non sunt convenientia, quia natura, & ars differunt realiter, similiter putrefactio, & feminatio. In divinis autem non est aliqua realis differentia absolute. Consequenter dictum est Patrem, & Filium esse spiratores Spiritus Sancti, non spiratorem. In prima vero parte Summæ concessum est eos esse unum spiratorem, utrumque namque verum est: spirator enim nomen verbale est, & nomen substantivum, nomen autem substantivum sequitur formam a qua imponitur in unitate, & pluralitate. In divinis autem una est forma sive sit essentia, sive ratio illa communionis Patri, & Filio, unde Ra-

ter

ter, & Filius debent dici unus spirator propter naturam nominis substantivi: & quia idem nomen est verbale, trahitur magis ad significandum per modum actus, actus autem distinguuntur per se supposita quorum sunt. In divinis autem duo supposita spirant, unde Pater, & Filius sunt duo spiratores, non unus. Consequenter d. 25. ubi quaeritur an divinae personae mittantur ad beatos in patria, dictum est in responsione ad quaestionem, quod charitas pertinet ad premium essentiale, In 4. vero l. b. Sente. & in 2. 2. & in 3. contra genti. quod essentia beatitudinis posita est in actu intellectus: frequenter etiam in aliis locis, ubi de hoc principaliter non intendebatur, idem dictum est: de hoc in nullo dubitamus, cum & veritas evangelica hoc doceat. Joan. 17. cap: Haec est vita aeterna &c. Hoc etiam non solum ordo intellectus ad voluntatem, sed etiam ordo meriti ad premium ostendit: meritum enim, & premium se habent per modum dati, & accepti. In comparatione enim ad illum a quo est meritum in ratione accepti, premium vero in ratione dati: in comparatione ad ipsum qui meretur, meritum est ut datum, & premium ut acceptum. Datum enim dicit diversitatem inter dantem, & eum cui datur, sed non inter dantem, & id quod datur, quia idem potest dare se. Acceptum vero non dicit diversitatem inter accipientem, & id quod accipitur, quia aliquid potest accipere se, sicut omnis creatura accipit se a Deo, Angelus autem non solum esse suum, sed etiam seipsum accipit a Deo, id est essentiam suam, cum tamen ipse sit essentia sua. Premium igitur aeternum necessario erit ut acceptum ab eo qui meruit, meritum vero ut datum ab eodem: unde cum actus intellectus sit ab intellectu, actus vero voluntatis sit a voluntate, ratio videtur docere meritum principaliter consistere in voluntate, premium vero in intellectu: quanto vero plus bonae voluntatis habuimus, & amoris, tanto capacior erit

est intellectus, & plus præmii recipiet. Amor enim dilatat intellectum, & voluntatem. Cum autem aliquis amat intelligere aliquid, quanto plus amat, tanto plus, & facilius intelligit, & ideo Angeli superiores nomen acceperunt, non ab eo per quod acceperunt, quod habent, sed ab eo per quod id meruerunt; per hoc enim excitamur ad merendum gradum quem ipsi habent. Hoc tamen nomen specialiter impositum est propter accessum quemdam specialem illius ordinis ad divina; sic enim dicitur ultimo capitulo de divinis nominibus; Ordo divinæ sapientiæ est conjungere fines primorum, principiis secundorum, & hoc patet discurrendo a summo rerum usque ad infimum. In divinis autem personis non est ultimum, cum non sit ibi ordo prioris, & posterioris, tamen Spiritus Sanctus dicitur tertia persona, in quantum est a duobus, ideo ordo supremus in creaturis per similitudinem quamdam ad Spiritum Sanctum quasi vicinior ostenditur, unde a proprietate Spiritus Sancti nominatur, ipse enim amor dicitur; vel ideo sic nominatur, quia ignis divinas proprietates maxime significat, ut dicitur in fine cœlestis hierarchiæ, & ideo vocantur Seraphim, id est ardentibus propter accessum ad Deum, unde ex nominibus Angelorum non potest sumi ratio cogens ad ostendendum in qua potentia beatitudo essentialiter consistat. Quod ergo dictum est primo Sententiarum distinct. 15. non ostendit, quod essentia beatitudinis sit in voluntate, sed quod charitas pertinet ad substantiam gaudii, quia inseparabiliter concomitatur illam visionem beatam, quod tamen non est verum de multis aliis gaudiis accidentalibus, sicut est de notitia illorum quæ sciuntur per species creatas, & ideo sibi succedunt: & ideo dilectio, & amor non ita distant a gaudia essentiali, sicut notitia talium rerum, & pro tanto dictum est charitatem pertinere ad præmium essentiali, & spirituale. Consequenter, cum de aeternitate mundi

age.

ageretur, diximus in 2. Sententiarum, neutram partem habere rationes necessarias: & idem in prima parte Summæ afferimus, & in 2. libr. contra gentil. & de hoc etiam specialem tractatum fecimus, in quo ostendimus non sibi repugnare esse a Deo secundum totam substantiam, & non habere durationis principium, hoc enim maxime impediret proecessum Philosophi, qui dicit ad neutram partem rationes haberi. Ex repugnantia enim intellectuum est potissima demonstratio ducens ad impossibile, sicut potissima demonstratio ostensiva est per intellectum fieri rationem indicantem quod quid est, unde cum ventum fuisset ad solutionem rationum utriusque partis, illam de infinitate animarum aliis prætulimus in difficultate, non quod difficile sit ei respondere, sed quia in ejus solutione passus majus inconveniens, quam ipsa prætendat. Magis enim fidei derogat unum esse intellectum, quod ponit Averrois, quia sic periret diversitas præmiorum, & in hunc defectum venerunt Averroytz Parisiis nostris temporibus, contra quos scripsimus de unitate intellectus, quam ponere infinitas animas actu, quod posuit Algazel in Metaphysica sua, quia licet essent infinitæ, non propter hoc æquiparentur Deo in ordine rerum infinitarum in infinitum, foret ista infinitas subiecta infinitati divinz. Nilominus & hoc contra fidem est, & contra scripturam generalem a qua fides in hoc exordium sumpsit, unde opinio Philosophi erronea fuit, ponendo mundum æternum, non tamen habuit eam tamquam conclusionem demonstrationis, sed erravit putans eam veram, non auferens titulum creationis a Deo: prædictæ igitur rationis responsionem aliorum in 2. Sententiarum, & in 2. contra Gentiles attulimus. In prima verò parte Summæ post alias responsiones, & in prædicto diximus eam esse particularem, & propter hoc non concludere intentum, quæ quidem responsio non consentit dictis ibidem, quæ hæc responsio ad

ad minus supponit posse demonstrari hominem non esse ab æterno, & ejus oppositum esse impossibile, cum tamen in solutione dictæ quæstionis dictum sit, quod non potest demonstrari, quod homo, aut cælum, aut lapis non fuerint; quod quidem dictum de homine, non stat cum prædicta responsione, unde scire debent adversarii, quod hæc responsio non fuit intentionis nostræ; diversitas enim rationum ad hoc inductarum ostendit, quod nulla sufficiens est, vel demonstrativa, unde contingit, quod cum unus unam, alius aliam intulit rationem, quare huic dissentit iste, & ille alteri, ex fatuitate dicentium irrisio oritur apud infideles; maneat igitur ipsi in rationibus quas putant sufficere, quod verum est si sint demonstrationes, Mihi autem solummodo sufficit fides Christi, nec rationi humanæ præsto aurem, ubi Deus loquitur, Antequam quicquam foret a principio, cum ipso eram cuncta componens. De prædicta ratione in quæstionibus nostris disputatis ubi quæritur, an Deus possit infinita facere, & in alia quæstione ubi quæritur, An possit infinita scire, diximus quod si esse actu repugnat ei quod est infinitum esse in actu, non potest Deus infinita actu facere. Si autem non repugnat, potest, sed utrum possint esse actu, diximus differendum usque alias, & idem diximus in prædicto tractatu, quod nondum erat ostensum infinita actu esse non posse, nec adversarii nobis hoc ostenderunt, quod tamen nos postea in prima parte Summæ ostendimus recitata opinione Algazelis, & certum habuimus quod infinita esse non possunt etiam per accidens, ut ibi ostensum est. Si igitur prædicta responsio non placet eis, quæ nunc nobis sufficit, ut dictum est, quia Aristoteles ponit mundum omnes species rerum habuisse a principio, unde non mundus ab æterno potuit poni perfectus, nisi homo esset qui est species perfectissima universi. Et iterum cum nesciam quid Aristoteles respondeat huic rationi, non a-

nim

vim habemus quicquid fecit de substantiis separatis, licet certum sit ipsum infinita nisi potentia tantum posuisse, ut patet in 1. & 2. *Physicorum*, Cogitent adversarii quid huic rationi objiciant, omnes enim fideles dicunt, quod in principio creavit Deus cælum, & terram, quod beatus Gregorius prophetiam de præterito esse dicit, & Apostolus 2. *Petr.* 1. dicit, quod non voluntate humana aliquando allata est prophetia, sed Spiritu Sancto inspirante, locuti sunt sancti Dei homines; unde constat fidelibus, quod non ratione humana, sed Spiritu Sancto inspirante, locuti sunt sancti Dei, unde constat fidelibus quod non ratione humana, sed inspiratione Spiritus Sancti allatum sit. In principio creavit Deus cælum, & terram. Quia ergo hoc ratione humana sciri non potuit, si videtur inconueniens mundum ab æterno sine homine esse; qui postea factus est in tempore, dicatur, quod natura universalis non patitur aliquod inconueniens in universo quæcumque sit illa virtus, ut Deus, sicut nos ponimus, sive anima mundi, ut alii posuerunt, sive quævis alia talis, quam semper necesse est talem habere potestatem in universum; ut ipsam ab omni inconuenienti custodiat: quia defectus qui accidit in particulari, et mors animalis, vel huiusmodi ad perfectionem universi pertinet; defectus autem qui redundat in universo ut est infinitas in actu, secundum eos non possibile est esse in universo. Posito ergo, quod ad perfectionem universi esset homo ab æterno, sicut et alia animalia, & quod non generaret nisi in tempore, ne accideret inconueniens de actu per virtutem universalis agentis, cuius est universum perficere, & omnia inconuenientia ab eo excludere, non remaneret, quid objiceretur, nisi quod homo perfectus generare potest, sicut & alia animalia. Sed huic respondet Philosophus, quod generatio non est nisi ad salvandam speciem quæ in uno salvari non potest, natura igitur universali conser-

van-

vante hominem ne inconyeniens accideret de infinitate propter bonum universi, differre potuit generationem ab eo, & tamen universum perfectum foret in omnibus speciebus, secundum Aristotelem. Per Scripturam enim sacram docemur, Adam immortalem factum per originalem justitiam: unde licet eum Deus fecisset ab æterno, quia non repugnat æterno habere esse ab alio, ut frequenter ostendimus, potuisset Adam existere ad perfectionem universi, & non generare, nisi usque ad tempus a Deo sibi statutum, ne in universo inordinatio aliqua sequeretur, cujus contrarium sola fides docet, & non aliqua humana ratio. Quod igitur in quaestione ubi quaeritur, an Deus posset infinita facere, dictum est post exemplum de circulo plumbeo, qui non movetur, non quia circulus, sed quia plumbeus. Si igitur infinitum actu esse posset secundum rei naturam, & secundum meam opinionem non placet nobis, non enim opinamur hoc possibile esse, cum ejus oppositum docuerimus in prima parte Summæ.

*Explicit Opusculum septuagesimum secundum,
Sancti Thomæ de Aquino, De concordantiis dictorum suorum.*

INDEX CONCORDANTIARUM

S A N C T I T H O M Æ

In quibus concordat seipsum in passibus contrariis.

Utrum Deus sit subjectum Theologia.

Utrum beatitudo consistat in actu voluntatis, vel intellectu.

Utrum frui sit actus voluntatis in ordine ad intellectum.

Utrum diversitas rationum, quæ est in attributis, sit tantum ex parte nostri, sive ex parte rei.

Utrum Deus cognoscatur in patria per speciem suam.

Utrum in una specie non possint multiplicari individua nisi ratione materiæ, aut potentiæ.

Utrum Deum esse unum possit demonstrari ratione, & fide teneri.

Utrum omnia nobiliori modo sint in causa, quam in causato.

Utrum oporteat, quod illud, quod fit de nobilitate creaturæ sit de nobilitate Creatoris.

Utrum materia multiplicetur per adventum formarum.

Utrum Deum esse sit per se notum.

Utrum memoria sit præteritorum.

Utrum esse sit accidens.

Utrum potentia, & actus sint unius generis.

Utrum potentia sit de genere actionis, aut qualitatis.

Utrum unus articulus fidei possit probare alium articulum.

Utrum liber de spiritu, & anima sit Augustini aut alicujus Cisterciensis.

Utrum in Deo sint transcendentia.

Utrum materia individuatur per accidentia, aut per se sit principium individuationis.

Utrum dimensiones interminatæ sint in materia, aut materia nuda sine omni forma, possit diversitatem habere.

Utrum

Utrum anima sit tota in toto , & in qualibet ejus parte .

Utrum anima uniatur corpori mediantibus dispositionibus .

Utrum philosophi divinam naturam cognoscentes , divinam generationem , qua Pater natura generat Filium , cognoverunt .

Utrum una pars sit in potentia ad aliam , vel omnes partes sint in potentia respectu totius .

Utrum potentia generandi sit essentia , vel proprietas .

Utrum per naturam immutabilitatis , & temporis , aut naturam interminabilitatis & Etymo ipsius nominis perveniatur ad naturam eternitatis .

Utrum Spiritus Sanctus per hoc differat a Filio , quia esse ab altero per generationem , & esse ab eo per spirationem non possunt uni convenire .

Utrum Pater & Filius sint spiratores Spiritus Sancti , aut unus spirator .

Utrum charitas pertineat ad premium essenziale .

Utrum beatitudo consistat in actu intellectus , vel voluntatis .

Utrum mundum esse perpetuum sit problema neutrum .

Utrum possint esse infinita anime actu .

Utrum uti sit actus voluntatis .

Utrum actio reflexa differat ab actione , secundum rectum , id est , an eadem actione intelligatur intelligibile , & ipsum intelligere .

EJUSDEM DOCTORIS

OPUSCULUM

SEPTUAGESIMUMTERTIUM,

*De usuris in communi, & de usurarum
contractibus.*

P R O Æ M I U M .

Mnis homo a natura non degenerans, veritatem amat, & eam scire super omnia desiderat. Quam si quis concupiscit vero corde, & eam quaerit in simplicitate cordis sui, ipsa seipsam manifestabit, & Deus qui hoc promittit, verax est, & eam praebet diligentibus se, sicut scriptum est Sapientiae 6: Praecipit eos qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. Ecclesiastici 1: Fili concupiscens sapientiam accede ad illam, & Dominus praebet eam tibi. Invoco ergo ipsam, ne me errare permittat in periculum animae meae, & in laqueum aliorum, sed illuminare dignetur oculos caliginosos ipso suo lumine, sine quo nemo valet ad lumen veritatis usquequaque pertingere. Amen.

Quoniam vero in dubiis, quorum veritas agnita salutaris est, & incognita periculum ingerit humanae saluti, admodum utile est veritatem investigare, & temporibus nostris audivimus multas controversias inter Doctores, non solum in naturalibus quaestionibus, verum etiam in moralibus, in quibus periculum est diversa sentire, & opinari, & praecipue in illa parte iustitiae, quae commutativa di-

dicitur a Philosophis, & in ista parte ejusdem quæ vitium usuræ cohibet; ideo circa hanc materiam veritatem declarare, & dubia elucidare quantum Deus donaverit, & noster labor conamine pauperis investigationis nostræ attingere poterit, in hoc opere propositum nostrum est. In primis igitur inquirendum est, quid nomine usuræ in communi significetur, & quot modis accipiatur apud Doctores. Secundo de materia ejus propria, & diversis modis, & speciebus ipsius. Tertio de actibus humanis, circa quos, & per quos incidit. Quarto, an semper sit per se malum, & unde malum in ea. Quinto de translatione usurarum, scilicet utrum transferatur in eis dominium. Sexto, utrum ratio dubii, vel periculi valeat excusare vitium usuræ in istis contractibus, in quibus secundum aliquos est usura. Septimo, quando conditiones personales, & reales habeant excusare usuram.

Deinde inquirendum est de vitio usuræ. Et primo quomodo incidit, & quando, non solum in mutuo, sed etiam in communi, in contractibus venditionis, & emptionis. Secundo, utrum in emptione reddituum ad vitam incidat vitium usuræ. Tertio de divitibus qui silvas vendunt ad terminam, carius quam valeant in tempore venditionis. Quarto de his qui committunt aliis mercatoribus suam pecuniam, & alia bona, ut lucentur ex eis pro tertia, vel media portione lucri. Quinto de bonis orphanorum quæ committuntur tutoribus, vel parentibus, vel communitatibus villarum ad lucrum salva sorte. Sexto de campforibus, & commutatione campforia, utrum in ea sit vitium usuræ. Septimo de mercatoribus, qui promittunt se soluturos in nundinis pro sociis remanentibus, quia paratam pecuniam acceperant ab eis alterius generis, quæ in nundinis tantum valebat. Post hæc quæretur de restitutionibus usurarum. Et primo quare fieri debent. Secundo cui, vel quibus. Tertio a quibus. Quarto qualiter,

358 *Opusculum Septuagesimum tertium*
scilicet utrum publice, vel private. Quinto, utrum
eisdem res numero, aut tantum æquivalens. Sex-
to, utrum fructus, & proventus ipsarum sint re-
stituendi. Septimo utrum cogi debeant, & quo-
modo.

C A P. I.

Quid nomine usure significetur.

QUoniam autem scientia humana a signis ad
res, & a sensibilibus ad intelligibilia proce-
dit, sicut experientia docet, & auctoritas
philosophica confirmat, & modicus error in prin-
cipiis, seu ignorantia ipsorum maximum in pro-
sequutione ad finem generat errorem; ideo de u-
sura veritatem scire volentes, necesse habemus
prius intelligere, quid nomine usuræ significetur
apud auctores. Cum enim nomina sint signa rerum,
& ipsas res nobiscum ferre non possimus in discep-
tatione veritatis ipsarum, ideo ipsis nominibus pro-
teribus utentes, necesse habemus scire, quid ipsa
nomina significant. Usuræ vero nomen, secundum
Grammaticos, ab usu dicitur, & significat primo
suo intellectu rem, quæ per usum alicujus rei ac-
quiritur, sicut rasura ab actu radendi, & tonsura
ab actu tondendi est dicta. Sed quia Grammati-
cus circa signa principaliter versatur, non propter
res quæ significantur, sed propter modum signi-
ficandi, quem ex se denotant, verbi gratia, quod
aliquando per modum substantiæ, aliquando per
modum accidentis substantiæ, aliquando per mo-
dum actus, aliquando per modum accidentis, actui-
signum attribuitur; ideo ipsæ voces a physicis au-
ctoribus magis referuntur ad designandas res ali-
quas determinate has, vel illas in aliquo genere
rerum: propter quod cum frequenter a physico,
vel a logico non instituantur voces significantes
secundum nomen rerum, quia ars non sequatur
na-

naturam, contingit quod physicus, vel logicus una voce res plures designat, & sic fit æquivocatio vocum. Aliquando vero ipsam vocem, quæ ex vocis suæ proprietate aliquid generaliter, & universaliter significat, ad aliquam rem specialem ipse physicus designandam determinat: & hoc est aliquando per similitudinem ad aliquam, aliquando per contrarium. Verbi gratia; nomen Apostoli ab actu mittendi generaliter dicitur, & tamen Theologus hoc nomen determinat ad missos speciales Christi & adhuc singulariter ad personam Pauli, quando sine abiectione dicitur. Physicum vero, vel Philosophum nominamus, qui de rebus philosophatur sive naturaliter, sive mathematice, sive theologice. Et logicum nominamus, qui de sermonibus, & signis qualitercumque considerat. Et per istum modum nomen usuræ accipitur a naturalibus, vel moralibus philosophis, & ab auctoribus divinis ad designandum rem determinatam ex usu rerum proveniente, secundum quamdam singularem usus rei rationem. Cum autem jure naturali omnis res quæ in usum hominis venit, ex natura usus minuatur magis quam incrementum pariat, & maxime in materia æris hoc apparet, ideo & usura secundum rationem propriam dicta est res, quæ ex usu æris acquiritur, propter quod dicunt philosophi usuram dictam, quasi usu æris acquisitam: unde & illud Psalm. 14: Pecuniam suam non dedit ad usuram. Theologi vero considerantes justis, & injustis rationibus, subtilius exponentes nomina hæc designantia, large extendunt hujus nominis significationem ad incrementa, quæveniunt ex usu omnium rerum per similem usum, & rationem, & non tantum pecuniæ. Et ideo vocant Doctores usuram omnem superabundantiam cujuslibet rei, quam parit usus, similis ei a quo primo dicitur usura, sicut habetur Ezechielis 22: Usuram & superabundantiam accepisti, & avare proximos tuos

calumniaberis, meique oblita es, dicit Dominus Deus. Et sic accipit ibi usuram, & superabundantiam cujuscumque rei, quæ usuræ rationem habet. Significat ergo primo nomen usuræ incrementum, quod parit pecunia ex usu suo. Secundario autem etiam significat superabundantiam, quam parit quælibet res ex usu suo simul cum usu pecuniæ. Et ideo quia talis superabundantia aliquando oritur ex usu contra legem, aliquando vero ex usu legaliter, ideo & nomen usuræ in Scripturis Sacris multipliciter accipitur. Aliquando enim accipitur in malo, sicut quando fit ex usu contra legem. Aliquando vero in bono, sicut quando fit ex usu legaliter. In bono etiam invenitur acceptum tripliciter. Uno modo quando est secundum legem divinæ charitatis, ut illud Matth. 25: Oportuit te committere pecuniam meam nummulariis, ut & veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. Alio modo quando secundum legem est fraternæ charitatis, ut illud Proverbiorum 28: Qui coacervat divitias usuris, & fœnore liberali in pauperes congregat eos. Et illud Proverbiorum 19: Fœneratur Domino, qui miseretur pauperi. Tertio modo quando secundum legem est justitiæ & æquitatis, ut illud Psalmi 71: Ex usuris, & iniquitate redimet animas eorum, & appropinquerunt usque ad portas mortis. Primo modo usuræ nomine designatur superabundantia præmiorum in futura vita, respectu meritorum vitæ præsentis. Secundo modo designatur superabundantia meritorum in præsentis vita respectu gratiæ datæ. Tertio modo designatur superabundantia pœnarum justè debitarum respectu culpæ præsentis: & his tribus modis dicitur usura spiritualis magis quam corporalis. Alio vero modo dicitur usura superabundantia rerum corporalium, & temporalium &c. secundum quam nomen usuræ significat vitium quoddam de genere avaritiæ, quod gignit cupiditas,

tas, quæ radix est omnium malorum. Et secundum istum modum accipiendi nomen usuræ, condemnatur usura communiter a Doctoribus.

Ex his ergo patet quid significetur nomine usuræ, & quot modis nomen usuræ accipiatur a sacris Doctoribus.

C A P. II.

De materia propria usuræ, de speciebus, & modis ejus.

Nunc autem ad eam significationem usuræ, qua superabundantiam, vel incrementum rerum corporalium, vel temporalium significamus, investigationem convertentes, dicamus quæ primo sit ejus materia propria, & quæ species, & qui modi. Materiam vero ejus propriam, secundum auctores, invenimus determinatam tribus conditionibus: quia omne quod in usum hominis venit, determinabile numero, pondere, & mensura, est proprie, & per se materia usuræ. Et hoc ita declaratur. Jam enim declaratum est, quod nomen usuræ secundum quod ipsa utuntur Doctores sacre doctrinæ in condemnationem, significat superabundantiam, sive incrementum ex usu alicujus rei proveniens. Quare cum superabundantia sit extremum respectu alicujus æqui, & justi dictum in moribus, oportet quod æquum, & justum in moribus sint determinata in rebus, ex quibus superabundantia innascitur, quæ vocatur usura. Si enim ipsæ res ex quarum usu dicitur innasci superabundantia damnabilis, determinatæ non essent in ratione justî & æqui, nec ipsa superabundantia determinari posset in ratione injusti, & inæqui. Res vero quæ in usum hominis veniunt, determinari tantum possunt in ratione justî, & æqui secundum tria prædicta, scilicet secundum numerum, per quem æqua-

quale, & inæquale determinantur generaliter in omnibus rebus, quæ discreto numero distinguuntur. Et secundum mensuram per quam æquale, & inæquale communiter determinantur in rebus continuis, secundum quod in usum hominis veniunt, ut triticum, vinum, oleum, & hujusmodi. Tertio secundum pondus, per quod æquale, & inæquale determinantur specialiter in aliis rebus, quæ nec numero, nec mensura ita prompte possunt æquari, & dividi, sicut præcipue sunt metalla, & æra. Nec aliis modis, nec pluribus, nec paucioribus possunt res, quæ in usum hominum veniunt, ad æquitatem determinari: quia omnis res talis aut est distincta, & discreta ad invicem, aut non. Si sit discreta, cum omnium discretorum prima ratio discretionis sit numerus, tunc necessario secundum æquitatem, quæ per numeros demonstratur, oportet ipsas res in quantum sunt discretæ, æquitatem determinari. Verbi gratia. Si volumus æquitatem determinare inter domum, & lectum, quæ sunt res distinctæ, & discretæ, oportet quod in aliquo numero ponamus æstimationem utriusque. Et si sint domus quinque, & lectus unus, tunc æquitas erit, si quinque lecti addantur domibus quinque. Quinque enim cum quinque æqualia sunt: & sic est in omnibus rebus a se invicem distinctis, & divisis. Si autem res sint indistinctæ, jam non possunt distingui, & determinari ad æqualitatem, nisi duobus modis, scilicet aut per mensuram aliquam determinatam, sicut quando res habet quantitatem per se divisibilem, & tractabilem, sicut agri, panni, & fructus terræ; aut per pondus æquale, sicut quando res non est facile divisibilis, & tota ejus bonitas consideratur in ratione sui ponderis, ut sunt æs, ferrum, stannum, aurum, & argentum. Et ideo, quia superabundantia, quam vocant auctores usuram, extremum dicit respectu æquitatis in rebus venientibus ad usum hominis, oportet quod materia usuræ per hæc tria prædicta

cognoscatur, & determinetur, quia extrema communicant in materia cum mediis. Et ex hoc apparet, quod non tantum pecuniæ, five nummismata dicuntur materia usuræ, sed etiam omnes res quæ numero, pondere, & mensura determinari possunt, & in usu hominis veniunt, propter quod dicit Scriptura, Deut. 23: Non scenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem.

Sunt autem species usuræ corporalis secundum leges communiter duæ. Una quæ dicitur communiter usura fortis, quæ est quando aliquid incrementum ex sorte mutuata tantum queritur. Alia quæ dicitur usura usurarum, quæ proprie dicitur improbum scenus, quæ etiam hominem reddit infamem. De qua tertia questione 7. Infames sine ponderis, distinctione questione 7. Tria. Et hæc dicitur usura usurarum, quia etiam ipsæ usuræ quæ forti accidunt, alias usuras pariunt secundum proportionem ad partem fortis. Sunt etiam duo modi usurarum, alii a prædictis a jure condemnati, scilicet usura quæ dicebatur centesima, quæ per annum æquabatur forti tantum. Alia vero dicebatur emiola, ab emi, quod est medium, vel malum, & olon, quod est totum annum, quia per annum pariebat medietatem fortis tantum. De his habetur 47. distin. cap. Quoniam multa. Ex his ergo liquet in qua materia usura contingat, & quæ, & quot sunt species, five modi ejus secundum auctores.

C A P. III.

Quomodo in solo actu mutui primo per se accidit usura.

Cum autem videamus superabundantias particulares ex multis rebus, quæ nec nomen, nec vitium tenent usuræ, ut ea quæ multiplicantur ex semi-

feminibus, & etiam quæ aliqui lucrantur humanis laboribus, & iustis contractibus, jam declarandi sunt actus, per quos, & in quibus superabundantia rerum, nomen & vitium usuræ sibi acquirat. Quod autem principaliter ex actu, & per actum commutativæ iustitiæ, qui dicitur mutuo rem dare, vel accipere, superabundantia nomen habeat usuræ, probatur primo per Doctores sacre Scripturæ. Legitur enim in Exod. 22. cap. sic: Si pecuniam mutuo dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor. Et sequitur: Nec usuris opprimes eum. Item Deuteronomii 23. cap: Fratri autem tuo, absque usura id quod indiget commodabis. Ratione vero sic declaratur. Quia cum de usura sit sermo, secundum quod dicit incrementum ex usu alicujus rei elicatum, attendendum est, quod uniuscujusque rei possessæ ab homine, duplex potest esse usus, ut dicitur 1. Politicorum. Unus & proprius est ipsius rei usus, quo ipsa res refertur ad necessitatem humanæ vitæ. Verbi gratia, calciamenti calciatio. Alius est usus non proprius rei licet per se insit, sed quo per ipsam rem commutative acquiritur alia. Verbi gratia, calciamenti commutatio per venditionem, vel permutationem, ut cum pecunia, vel alia res per ipsam acquiritur. Cum igitur usus primo modo dictus per finem fini convenientem determinetur, eo quod omnia quæ possideri possunt, propter hominis utilitatem, & vitam facta sunt, & creata, consequitur, quod omnis excrescentia rerum, ex usu hujusmodi rerum genita, boni rationem habet, & non mali de se, propter quod ex tali usu usura, quæ est excrescentia habens rationem mali, per se non innascitur. Est ergo consequens, quod ex usu rei secundo modo dictæ est usus, qui est ex commutatione rei ad alterum. Hic autem modus adhuc dupliciter contingit, quia aut est ad finem convenientem, aut præter finem convenientem. Si primo modo, tunc adhuc potest

potest fieri commutatio per modum debitum, & convenientem fini. Et hoc est dupliciter. Unus & primus modus est, per modum liberalitatis solum, ut in datione gratuita. Et iste modus de se nullam parit excrescentiam: eo quod liberaliter transfertur ad alterum possessio rei, & usus ejus. Alius modus, & debitus est per modum æquitatis & justitiæ, ut quando aliqua res, & usus ejus commutatur, & transfertur per adæquationem justam alterius rei, vel usus, sive sit per nummismate, sive pro alia re, sive pro labore corporali. Et notandum, quod res quandoque simul cum usu ejus transfertur juste, ut in venditione, & emptione, & permutatione. Aliquando vero solus rei usus, & non possessio rei, sicut & in accommodatis rebus, & locatis. In his ergo quæ liberaliter transferuntur juste, si ad finem convenientem sibi transferuntur, nihil reprehensibile naturaliter invenitur. Finem autem convenientem dicimus, utile, & necessarium vitæ humanæ. Ex his concluditur, quod omnis superabundantia ex usu rerum per modos prædictos innata, in relatione ad finem convenientem, caret ratione usuræ. Si autem sit præter finem convenientem, vel debitum modum, sic est usura. Quare oportet, quod ratio usuræ invenitur primo, & per se in actu aliquo prædictorum, in quantum caret modo debito, vel fine conveniente, vel utroque. Constat autem, quod proprius usus rei, & per se est in relatione ad finem convenientem. Quare cum in relatione ad finem convenientem omnis usus fortiatur rationem boni simpliciter, consequens erit, quod in abstractione a fine convenienti fortiatur rationem mali communiter, non hujus, vel illius specialiter. Specialis ergo ratio usuræ secundum quod condemnatur, ut vitium, non erit ex relatione usus rei ad finem. Potest enim quis usuras querere, sicut & furari, ut habeat necessaria vitæ humanæ. Sed non propter hoc excusatur a vitio usuræ, vel furti. Quare

re ex modo indebito circa aliquem usum rerum, accidit ratio usuræ.

Præterea per superabundantiam, quæ ex mutuo ratione mutui accidit, usura utrumque modum debitum corrumpit simul, quia illa, scilicet superabundantia, quæ ex collatione gratuita accidit, non habet vitium, quia non corrumpit liberalitatem: si enim corrumpere liberalitatem, jam non fuisset collatio gratuita. Similiter illa superabundantia, quæ ex justa permutatione seu venditione accidit, non habet vitium inæqualitatis: alias enim non fuisset venditio justa, vel permutatio. Illa vero sola superabundantia quæ ex mutuo ratione mutui procedit, liberalitatem, & justitiam corrumpit. Liberalitatem quidem, quia mutuum gratuitum fieri debet de natura mutui. Hoc enim significatur, Lucæ 6: Mutuum date, nihil inde sperantes. Item hoc significatur ratione nominis, quia mutuum datur, quando meum, vel tuum mihi, vel tibi datur. Item justitiam corrumpit, quia in mutuo dati redditio designatur. Et idcirco ubi plus redditur, inæqualitas paritur. Ex his apparet, quod in solo actu mutui, circa commutationem rerum, primo & per se inest ratio usuræ, secundum quod a Doctoribus proprie accipitur, ut superabundantia ex usu rerum condemnabilis. Invenitur autem similitudo vitii hujus & in aliis contractibus, per quamdam assimilationem superabundantiarum ad hoc vitium, ut infra dicetur.

C A P. IV.

Quomodo usura est peccatum mortale secundum legem divinam.

JAm ex dictis potest adverti, unde ratio vitii in usura hujusmodi sit. In omni enim actu homini malum accidit, aut natura, aut lege. Natura, quando præter naturam actus factus ad finem

con-

convenientem naturæ non refertur. Ratio enim boni a fine convenienti inest omnibus. Lege vero malum incidit, quando contrarium fit legi scriptæ, vel infusæ. Et utroque prædictorum modorum invenitur malum in usura. Nam si proprius usus rerum ad finem convenientem determinetur per naturam ipsarum, etiam commutatio ipsarum, quæ inventa est propter usum proprium ipsarum, ad eundem finem referri debet de natura ipsius. Quare si fiat præter finem convenientem, & non referatur ad finem propter quem est, erit de natura sua habens rationem mali. Ubi cumque vero fit permutatio rerum propter augmentationem ipsarum, & multiplicationem, iam fit præter finem convenientem, quia ubi intenditur augmentatio, & multiplicatio, ibi finis conveniens esse non potest. Quod facile videtur possumus in homine avaro, & usurario, qui semper aliquid desiderat ad divitiarum suarum cumulos magis, ac magis semper augendos, & multiplicandos, & tamen numquam satiatur: quanto enim locupletior est, tanto pecuniarum sitibundior, & si scriptis Philosophorum credimus, tam illi deest quod habet, quam quod non habet: & ideo in opibus cumulandis per usuram nullus finis reperiri potest conveniens, & in usura infinitum intenditur, quia quanto magis acquiritur, tanto magis intenditur, & magis infiniti rationem habet, sicut etiam determinat Philosophus in 1. Polit. ca. 5. Quæcumque enim sunt ad finem aliquem, finita sunt. Cum ergo usura dicat superabundantiam, & incrementum ex usu rei productum, per intentionem, & rationem ipsius nominis, necessario dicet id, quod est præter finem commutativæ naturalis, quæ tantum est propter necessitatem vitæ humanæ, quæ de se finita est in suis indigentis. Et hanc rationem ponit Philosophus non tantum in usura proprie dicta, quam vocant Thokon, id est, partum numismatis, sed etiam in omni commutativa, in qua tantum lucrum, & multiplica-

vitio rerum intenditur propter neceſſitatem vitæ. De qua dicit Philoſophus in 1. Politicæ, capitulo 5. in fine, ubi ſic dicit: Duplici quidem exiſtente lucrativa, quam vocat criſmaticam, hac quidem Kalipica, ideſt augmentativa pecuniarum propter ipſam pecuniam, hac autem iconomica, ideſt quæ ſervit ad regimen domus, & civitatis, vel ad bonum commune, & hac quidem natiocica, ideſt quæ acquirit ut iconomice ſerviat laudata, & ideo laudata, quia finita, & ad debitum finem ſecundum naturam ordinatur: translativa autem vituperata juſte. Translative dicit alteram commutative, per quam res transfertur de uno ad alium, non propter proprium uſum rerum, & neceſſarium vitæ, ſed ſolum gratia lucri, ut ſemper multiplicentur divitiæ. Et quia translationis hujus gratia factum eſt nummiſma, ſicut dicit ibidem Philoſophus, ideo hujusmodi vitium magis apparet in translatione nummiſmatum, pro multiplicatione ipſorum. Et ideo ſequitur, quod non eſt ſecundum naturam translatio hujusmodi, quæ eſt ad congregandum pecuniam, per translationem pecuniæ. Et hoc eſt quod ſequitur. Sed abinvicem eſt, quia ſcilicet translatio fit pecuniæ pro pecunia, & non pro alia re neceſſaria vitæ humanæ: & ideo rationabiliffime odio habetur talis commutatio, quæ dicitur oboletica, ideſt ubi datur obolus, ideſt parvum pondus, & determinatum pro alio ejuſdem generis ad augmentum. Et hæc odio habetur: quia ab ipſa fit poſſeſſio nummiſmatis, & uſus ejus ad aliud, ad quod non eſt factum per naturam: quia factum eſt translationis gratia, ideſt ut per ipſum fieret translatio aliarum rerum, ſecundum quod ad vitam neceſſariæ ſunt, & non ſecundum quod ad congregationem, & ad affectum ſunt avaritiæ. Et ſtatim Philoſophus deſcendit ad hujusmodi lucra, ſecundum quod ſpecialiter fiunt per uſuram proprie dictam, quam vocant Thokon græce, ideſt, partum latine, eo quod nummiſma ſcriptum

parit in usura, idest quia propter translationem sui ipsius multiplicatur, & augmentatur. In mutuo vero transfertur nummisma propter se tantum, & non propter finem necessarium vitæ, de ratione mutui. Unde Philosophus ibidem dicit: Thokos autem fit nummisma etiam nummismate. Itaque & maxime præter naturam, & rationem ista pecuniarum acquisitio est, scilicet quæ est per thokos, idest in mutuo pecuniæ pro augmento pecuniæ. Et dicit maxime, respectu illius acquisitionis quæ fit in contractibus aliis, causa cupiditatis tantum, quæ mala est, & contra naturam: adhuc peior est, quæ fit per exercitium turpitudinum corporalium: sed ista est maxime contra naturam, quia obligat reum ad restitutionem acceptorum, quod non faciunt primi duo modi. Sic ergo patet, quomodo natura inest malum in usura, & propter materiam secundum Philosophum. Alia ratione possumus ostendere in usura malum incidere specialiter, propter naturam actus proprii ex quo incidit, qui est dare mutuo. Cum enim mutuo dare sit actus proprius, ex cuius corruptione generatur usuræ vitium, ut in præcedenti capitulo declaratum est, & huiusmodi actus sit actus liberalitatis, & gratiæ, ut ostendemus, necessario quicquid actui accidit, quod liberalitatem tollit, ipsam actum a natura sua avertit, & per consequens virtutem iustitiæ universalis corrumpit. Quare rationem injuriæ habet, & sic rationem culpæ. Quod autem dare mutuo rem suam alteri sit liberalitatis, & gratiæ actus proprius, patet primo ex genere actus qui est ipsa datio, quæ designat liberalitatem dantis. Quod autem liberalitatem tollit, aut violentiam exterioris agentis, aut necessitatem naturæ interioris, aut debitum importat æquitatis. Quicquid enim transfertur ab uno in alium per violentiam, non datur, sed auferitur. Quod autem similiter transfertur per necessitatem naturæ, sicut in successione heredum,

non datur, ſed relinquitur. Item quod transfertur per debitum æquitatis, ſicut in juſtis venditionibus, & permutationibus rerum, & remuneratione laborum, magis redditur quam detur. Quare in illa translatione, in qua actus dandi proprie debet attendi, nullo modo liberalitas debet corrumpi: ſed hujusmodi actus, ſcilicet dandi, vere attenditur in actu mutui, ſicut probant auctoritates utriuſque legis. Quare ſi aliqua circumſtantiã addatur hujusmodi actui, quæ liberalitatem dandi corrumpat, erit hujusmodi actus malus, & vitioſus, & peccatum. Talis autem circumſtantiã additur, quandoque datio mutui fit pro aliquo lucro, ſive in ſpe, ſive in re, eo quod illud, quod pro lucro fit, non pro pura liberalitate fit. Ex quo ſequitur, quod ſemper ibi malum, & peccatum eſt, non ſolum ex natura finis, & materiæ ſuæ, ſed etiam ex natura actus proprii, circa quem fieri habet. Tertia ratio etiam non minor assignatur ab aliis, ſcilicet ex parte injuſtæ poſſeſſionis uſurarum. Quicquid enim acquiritur ut poſſideatur, & juſte poſſideri non valet, male acquiritur, & male poſſidetur, & peccatum in acquirente, & in poſſidente generat: ſed ſic eſt in uſura, ut declarabitur. Quare uſura peccatum eſt. Quicquid enim fit ſuum de non ſuo, ſine juſto titulo, & per fraudem rei non ſuæ, injuſte acquiritur, & injuſte poſſidetur: ſed in uſura eſt res facta ſua de non ſua, ſine juſto titulo, & per fraudem rei non ſuæ, ut patebit ſtatim. Quare injuſte acquiritur, & injuſte poſſidetur. Hujus autem oſtenſio eſt: quia translatio rei de domino in dominum, non poteſt fieri juſto titulo, niſi tribus viis, ſcilicet aut per jus naturæ, quando ſcilicet res devolvitur a partibus, vel parentibus in filios, & hæredes per mortem, qui modus non eſt in translatione uſuræ, aut per jus gratiæ, & liberalitatis, quando ſcilicet dominus rei dat gratis alteri, quod ſuum erat. In hac autem via videtur aliquoſ uſura excuſa-

fabilit, eo quod voluntarie dicitur dare dominus incrementum usuræ usurario: sed hoc non valet excusare, eo quod usurarium vocamus eum qui non mutuatur gratis, sed pro spe alicujus incrementi, quod tunc accipit, vel sperat accipere. Et licet accipiens mutuo libenter det ei aliquod incrementum, vel dare velit, tamen ex parte accipientis, vel sperantis hujusmodi incrementum, tollitur ratio gratiæ, & liberalitatis, quantum ad ipsum a quo est actus hujusmodi: & ideo non fit suum jure libertatis, quod accipit, quantum est ex parte ipsius accipientis: & ideo quantum ad ipsum, non servatur ejus gratiæ. Aut potest fieri suum de non suo, jure æquitatis, quod est, quando secundum æquitatem juris fit recompenratio alicujus rei, sicut in venditionibus, & emptionibus rerum, vel laboris: sicut quando laborantibus redditur merces laboris. Constat autem, quod etiam in hac via non potest inveniri usura, in ratione justæ possessionis, & acquisitionis. Primo, quia hujusmodi contractus non habet rationem venditionis, & emptionis, nec permutationis, sicut apparet ex forma verborum, & ex translatione pecuniæ, vel rei data mutuo, quæ de sui natura data est, sive determinata numero, pondere, & mensura. Et non pendet ex voluntate transferentis, propter quod si altera exigitur, quam datur, injusta est commensuratio. Nihil enim in re data coæquatur ipsi incremento, quod ultra accipitur, non gratis, nec jure naturæ. Secundo etiam apparet iniquitas in acquisitione usuræ, quia fraude fit de non suo suum. In usura ergo est vitium sive malum, per viam factæ æquitatis. Quod sic patet. Fœnerator enim rem, vel pecuniam transferens, ut per translationem aliquid plus recipiat, quam dederit, semper aliquam æquitatem in acceptione superabundantiæ prætenit, quæ non potest esse nisi tempus illud, in quo hujusmodi gratiam facit, & expectat receptionem sortis. Et hoc patet, quia secundum

prolongationem temporis, vel abbreviationem augmentatur superabundantia usurae, vel minuitur, ergo fenerator de tempore recompensare intendit illud, quod plus accipit, quam dederat. Tempus autem commune est, nec est propria possessio alicujus, sed a Deo datur aequaliter. Quare hujusmodi fenerator de re non sua, & quae est aequaliter accipientis, & dantis, & gratis a Deo omnibus datur intendens aequare, & recompensare rem acceptam, fraudem facit, & proximo cujus est tempus, quod sibi vendit: & Deo cujus rem gratis datam sub pretio ponit. Constat autem, quod nec labore aliquo fit recompensatio in contractu, vel acquisitione usurae, quia tantum lucratur fenerator dormiens, sicut vigilans: & in diebus sollempnibus, sicut in feriis communibus. Quare ex his omnibus consequens est, quod superabundantia usurae nullo iure, vel iusto titulo acquiritur, vel possidetur. Quare & malum est de sui natura, & vituperabile, quia voluntate fit humana. Ex praedictis etiam liquet, quare quaedam usurae in sacra Scriptura, & etiam in legibus humanis concessae sunt tanquam licitae, quia quaecumque usura potest accipi, ut sua res aliquo iusto titulo, erit sine scrupulo inculpabilis acceptio. Et hoc est, quando res violententer detinentur, & sunt aliorum secundum veritatem, & per usuram acquiruntur, vel detinentur. Quod autem malum vituperabile sit usura, & quare, jam dictum est. Sed quantum, & quale sit, erit declarandum. Nam secundum Theologiam, usura condemnatur tanquam peccatum mortale, & grave. Unde Ezechiel 18: Qui universa haec detestanda fecerit, morte morietur: & enumeratur in praedictis usura, ergo usurae vitium est detestandum, & aeterna morte dignum. Praeterea Ambrosius in libro de bono mortis, & habetur 17. quest. 4: Si quis usuras acceperit, & rapinam facit, vira non vivet. Sed advertendum est, quod usurae differat a furca, & rapina: quia furtum, & rapina

pingna nullam habent speciem æquitatis, eo quod per violentiam occultam, & apertam committuntur; nec prætendunt in republica aliquam utilitatem; sed potius pacis reipublicæ subversionem. Usura vero aliquam speciem æquitatis prætendit; quia videtur æquum, & justum, ut beneficio exhibito reddatur aliquod emolumentum, quævis secundum rei veritatem non debeat talis beneficio aliquid ex justitia, nisi tantum ex gratia, quod est benevolentia, & gratiarum actio. Similiter in usura aliqua utilitas videtur prætendi reipublicæ, quia per ipsam retinentur multæ hæreditates, & vitantur damna quamplurima, propter quod etiam leges humanæ eam permittunt, & non puniunt, sicut puniunt, & prohibent furta, & rapinam. Ex his igitur patet, quod usura sit malum vituperabile secundum legem naturæ, & peccatum mortale secundum legem divinam, & quod sit species quadam sive modus de genere rapinæ, & furti.

C A P. V.

Quomodo in usura non transfertur dominium, secundum legem divinam.

CUM autem dictum sit, quod usura in genere furti, & rapinæ contineatur, ut specialis modus, & hujus non potest habere rationem, nisi propter detentionem alicujus rei alienæ invito domino, non immerito quaeritur a peritis, utrum usura sit vera res aliena, & non sit vera possessio accipientis. Et ex hoc communiter a doctoribus solet quaeri, utrum in usura transferatur dominium: & quia hujus quaestionis duplex reperitur determinatio inter doctores: quia quidam eorum, qui theologice magis procedunt, simpliciter affirmant in usura non transferri dominium: alii vero qui jura scripta, & humanas leges attendunt, simpliciter transferri dominium dicunt. Ut autem veri-

tās secundum nostram intentionem appareat, hoc capitulum subjungimus. Quæ autem movere possunt Theologos asserentes non transferri dominium, sunt quædam auctoritates, & ex his rationes consequentes. Dicit enim beatus Augustinus ad Macedonium, & habetur 14. quæst. art: Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges, & iudices reddi jubent? An crudelior est qui subtrahit, vel eripit aliquid divisi, quam qui trucidat pauperem scœnore? in hæc itaque atque hujusmodi, male utique possidentur. Ecce quomodo beatus Augustinus dicit, quod sicut furta, & rapinæ male possidentur, sic & usuræ. Et subdit ibidem: Et vellem ut restituerentur. Sed non est restituendum, nisi quod est alienum, & non suum: quare usuræ non sunt in dominio possidentis. Alienum enim, & suum contrariâ sunt, & non incidunt in idem simul. Item. Augustinus in libro de verbis Domini, tractatu. 30: Nolite velle elemosynas facere de scœnore, & usura: sed constat quod quilibet de suo potest elemosynas facere. Quare videtur quod usuræ non sint in proprietate, & potestate possidentis. Præterea. Nulla res est restituenda alicui, nisi illi qui est verus dominus ejus. Quare cum una res simul habere duos dominos non valeat a se invicem diversos, & æquales, & omnis usura restituenda sit secundum legem diviniam ei a quo accepta est sicut vero domino, sequitur quod restituens non habeat verum ejus dominium, & sic non erat translatum in accipientem usuram. E contrario vero movet quosdam legistas, & jurisperitos, scilicet quod secundum omnem legem res aliena cujus dominium non transfertur, semper est restituenda vero domino eadem numero, a quocumque possideatur. Sed in usura etiam secundum legem diviniam hoc non judicatur. Si enim aliquis accepit equum, vel pecuniam, vel rem aliam quamcumque in usuram ab alio, non tenetur eandem rem numero restituere secundum leges, sed tantum sufficit

scit si valorem rei restituat. Præterea . Si scenerator equum acceptum in usuram vendiderit alteri , vel dederit , constat per leges quod transfertur dominium , & quod non competit repetitio ejusdem equi illi qui sceneratori equum dederat pro usura . Sed si non esset translatum dominium in sceneratorem , non posset scenerator alteri dare , vel vendere transferendo dominium quod non habebat . Quare videtur in usura transferri dominium , & alia ratione naturali videtur idem : quia accipiens mutuo , una & eadem voluntate mutuum petit , & lucrum , sive incrementum de suo promittit . Cum ergo penitus sit voluntas qua petit mutuum libera , & non coacta , erit similiter & voluntas qua promittit incrementum libera . Sed reddi debet promissum æqua voluntate qua promittitur . Quare & libere incrementum hujusmodi reddetur ab eo , qui est verus dominus rei : sed si verus dominus rei transferat dominium in quemcunque possessorem , vere transfert dominium . Quare videtur in usura vere transferri dominium etiam jure naturali . Et sic lege divina , quæ non compellit ad restitutionem ejusdem rei numero , & legibus humanis quæ non compellunt ad restitutionem usurarum , & non puniunt accipientes usuras , sicut accipientes res alienas , & lege naturæ conantur ostendese , qui sunt hujus opinionis , quod in usura transfertur dominium . Quare ergo restitui debent , si non sunt res alienæ ? & si sunt res alienæ , quo modo vendi , vel dari possunt tamquam propriæ ? Ex his itaque surgit non immerito dubitatio . Ad quod ut declaretur , oportet præscire quod aliter judicat lex divina alienum , aliter lex humana . Lex enim divina alienum dicit quicquid possidetur contra legem Dei , qui solus est vere dominus : & ideo omnia quæcumque possidentur ab alio , si præter voluntatem Dei possidentur , injuste possidentur , & invito domino quasi res alienæ possidentur : & hoc expresse dicit beatus Au-

gultinus ad Macedonium . Et habetur 14. quæst. 5. sic capitulo . Quid dicam ? Nonne omnes qui sibi gaudere videntur conquestis, eisque uti nesciant, alienum possidere convincimus ? Hoc enim certe alienum non est, quod jure possidetur : hoc autem jure, quod juste, & hoc juste, quod bene . Omne igitur quod male possidetur, alienum est : male autem possidet, qui male utitur . Sic ergo patet, quod scenerator non est verus dominus usurarum ; sicut nec raptor rapinarum , quia uterque male possidet : & ideo alienum possidet , & non suum : sed verus dominus id quod possidet ut dominus, possidet ut suum . Ex quo patet, quod secundum legem Dei , in usura non est translatum dominium : & ideo lex divina jubet restitutionem usurarum fieri, sicut & rapinarum . Et voco legem divinam, quæ in canone sacrae Scripturae, & in decretis sanctorum Patrum, & Conciliis continetur . Lex autem humana alienum judicat id solum, quod præter voluntatem hominis qui dominus rerum est, secundum leges humanas accipitur, vel detinetur . Quare cum in furto, vel rapina appareat rerum acceptio, vel detentio contra illius hominis voluntatem, qui putatur dominus ab omnibus hominibus, juste lex humana illa punit, & tamquam vere aliena restitui compellit : sed id quod in usura accipitur, vel detinetur, non videtur esse contra voluntatem dantis, eo quod nec per ignorantiam datur, nec per violentiam tollitur . Quare lex humana usuras non judicat res alienas . Sed dubitatur adhuc ex dictis . Si lex divina judicat usuram vere rem alienam, quare non compellit ad restitutionem ejusdem rei numero ? Ad quod respondemus, quod quantum est ex lege divina, debet compelli scenerator ad eandem in numero restitutionem, si manet ipsa res in potestate sceneratoris eadem, nisi per assensum repetentis liberetur, alias tenetur pro ipsa valorem restituere . Si autem res non manet in potestate sceneratoris, sed

con-

consumpta est, vel translata in alterius dominium, qui est veræ fidei possessor, tunc compelli debet fenerator ad restitutionem æquivalentis. Sed adhuc dubitatio oritur, quo modo fenerator rem alienam possit transferre in dominium alterius. Respondeo dicendum, quod secundum id quod aliena sibi judicatur, non potest, sed secundum quod sua est. Verum quia lege divina judicatur aliena, debet & eadem lege judicari non posse juste transferri in alium sine consensu domini veri. Quo modo ergo quis potest retinere res datas, vel emptas a feneratori, quas scit fuisse res usurarum? Vel quare non compelletur ad restitutionem, sicut qui retinet rapinas, vel furta qualitercunque data, vel emptas sine consensu veri domini? Ad quod dicendum, quod lex divina principaliter considerat justum cujuscunque personæ, vel justum, in quantum per hoc ordinatur ad finem, qui est vita æterna. Lex vero humana considerat hoc prout ordinantur homines inter se bene esse civile, quod est vivere in honestate, & pace communi. Lex autem divina utitur lege humana sicut instrumento, ubicumque per opera civilia homo potest ordinari, vel deordinari a fine vitæ æternæ: sicut etiam tota natura instrumentum est divinæ virtutis, & non propter indigentiam, sed propter divinæ virtutis excellentiam, quæ per se operatur aliqua, & quædam per naturam. Quia ergo res per usuram acquisite corrumpunt dominium justum in persona tantum acquirente, & detinente, non autem proprie corrumpunt bonum civile humanum, id est pacem, quia non contra voluntatem dantis simpliciter sunt acceptæ; ideo sufficit judici, qui secundum legem Dei judicat, quod fenerator tantum satisfaciatur quantum ad Deum, scilicet ut tantum restituat, quantum accipit contra legem Dei. Sed quia res accepta non est faciens injustum ex parte dantis in lege humana, sed neque etiam in lege Dei, nisi propter rationem solam ex parte fene-

ratio: ideo eandem rem non compellit iudex per legem aliquam restituere, nec est necesse propter causam dictam. Propter hæc ergo quæ dicta sunt, credimus in usura non transferri dominium secundum legem divinam, sed tantum lege humana translatum iudicamus.

C A P. VI.

Quomodo ratio dubii, vel periculi valeat excusare vitium usuræ in mutuo, & aliis contractibus, & quando.

Quia autem quædam verba juris inveniuntur, quibus ratio dubii, & pericula eventuum videntur omnino excusare usuræ vitium in quibusdam permutationibus, & contractibus: ideo considerandum est, quando, & in quibus contractibus, & quomodo valeant excusare, & quando, & in quibus non valeant. Sciendum igitur in primis, quod regula est generalis apud omnes Doctores, & firma esse debet, quod nulla conditio, sive circumstantia potest excusare aliquem actum vitiosum, sive habitum, nisi secundum quod potest tollere rationem vitiositatis ab eo. Cum enim Hebræi excusantur a furto de spoliis Ægyptiorum, hoc non est nisi quia præcepto superioris Domini res non suæ factæ sunt suæ. Si igitur dubium, vel periculum excusare valeant, hoc non erit nisi habeant virtutem tollendi rationem usuræ vere dictæ. Et quia in mutuis vitium usuræ annexum est ex eo, quod fiant spe lucri, quod est contra naturam mutui, ideo quia dubium, & periculum de sua natura non tollunt hanc vitiositatem a mutuo, quando fit spe lucri, nec dubium, nec periculum excusare possunt vitium usuræ. Et hoc probatur per illam decretalem Naviganti. Si enim quis pecuniam alicui naviganti commiserit mutuo propter spem alicujus lucri, licet periculum etiam sortis super se receperit, ni-

hi-

hilominus judicatur usurarius, etiam si totum amiserit. Et similiter si quis alicui aliquam pecuniam dederit mutuo, verbi gratia, centum libras ad decem annos, ita quod si infra hoc tempus mortuus fuerit, alter ipsorum liberatus sit a debito, & a mutuo qui ipsum acceperit: si vero supervixerint ambo, dabit post decem annos qui mutuum accepit ducentas quinquaginta libras ei qui mutuum dederat, non excusatur propter dubium, & periculum ab usura. Sed ubicumque possunt tollere rationem vitii usurae, ibi possunt excusare, & hoc est in quibusdam contractibus. Et ad sciendum specialiter, quomodo, & in quibus hoc contingere potest, considerandum est circa illos contractus, vel permutationes rerum, in quibus aliquid plus accipitur, quam datur, quod si causa temporis permutatio haec fiat, jam speciem usurae vitiosae committit, eo quod hujusmodi superabundantia, nec ex labore licito, nec ex usu rei propriae, nec per recompensationem alterius substantiae valet reduci ad aequalitatem justitiae. Si vero non causa temporis haec superabundantia accipitur, vel intendatur, saltem ratio dubii, sive periculi potest supplere aequitatem justitiae. Verbi gratia. Si quis rem aliquam emat pro pretio minori, quam valeat tempore emptionis, vel pro aequali, rem tamen praecipiturus in tempore quo sperat eam plus valituram: vel etiam si quis vendat rem pro pretio majori, quam valeat tempore venditionis: sperans tamen, quod tantum valitura erit tempore solutionis, si verisimiliter dubitatur, utrum plus, vel minus possit valere pro tempore illo, pro quo venditur, vel emitur res, in talibus ratio dubii excusare potest, & facere aequitatem justitiae, licet plus accipitur, quam detur, eo quod ratio hujus dubii ponit aestimationum valoris in rebus ex ipsa natura rerum, quae in tali tempore plus, vel minus possunt valere. Unde non causa temporis tantum ibidem plus expectatur, sed propter ipsam naturam
rei,

rei, quæ plus valet aliquando in uno tempore, quam in alio, & aliquando minus. Et hoc modo ratio dubii, & periculi etiam localis possunt excusare contractus aliquos, qui alias judicarentur usurarii. Et hoc probatur per illud capitulum, Naviganti. Declaratio quoque prædictorum per exempla magis patebit. Ponamus igitur, quod aliquis post Augustum multa de blado, vel de vino habeat venalia, & pro illo tempore mensura bladi tres solidos tantum valeat, & modius vini decem, & vendat bladum pro quatuor solidis, & vinum pro duodecim, recepturus tamen pecuniam, in festo S. Joannis, quia nec volebat dare pro minori pretio etiam si statim reciperet, eo quod rem suam æstimabat tantum valituram probabiliter in prædicto tempore solutionis, dico quod non committit usuram, licet plus accipiat in spe, quam det tempore venditionis, quia illud non accipit causa temporis, sed pro natura rei, quam probabiliter, & verosimiliter dubitari potest tantum valituram in tempore pro quo vendidit, etiam si non valuit tantum in tempore, quo vendidit. Et hæc ratio potest applicari ad aliquos alios contractus, etiam quando res minus emitur quam valeat tempore emptionis, recipienda tamen in alio tempore, in quo verosimiliter potest dubitari, utrum plus, vel minus sit valitura, quam empta sit. Sicut autem dictum est de ratione dubii in mutuo, & in contractibus aliis, ita dicendum est de ratione periculi, quia ratio periculi etiam circa sortem non tollit rationem usuræ in mutuo, ut probatur in capitulo, Naviganti. Et hujus ratio patet per prædicta. In contractibus vero aliis in quibus videtur superabundare acceptum super datum potest excusare, scilicet quando ipsa ratio periculi potest recompensare hujusmodi superabundantiam. Res enim quæ extra periculum possidentur ejusdem speciei, plus æstimantur, quam eadem existentes in periculo: & ideo ad naturam rei

convertitur recompensatio, quæ propter periculum æstimatur plus, vel minus valere.

C A P. VII.

Quomodo ratio dubii, vel periculi valeat excusare hoc vitium, secundum conditiones personales, vel reales.

QUoniam autem videmus quasdam conditiones, quæ secundum jura videntur excusare contractus simpliciter usurarios, sicut videtur primo per illud Deutero. 23: Non stenerabis fratri tuo ad usuram. Et sequitur: Sed alieno: quare videtur usura quæ accipitur ab alienigena, & maxime qui est disparis cultus, non habere rationem culpæ: & sic videtur quod conditio personæ, per quam est in dispari cultu, excuset usuram. Similiter secundum Beatum Ambrosium, 14. quæst. 4: Ab illo exige usuram, cui merito nocere desideras: cui jure inferuntur arma, jure auferuntur usuræ. Ex quo patet, quod conditio quæ facit hostem dignum morte, excusat vitium usuræ. Tertia etiam conditio sumitur, atque reperitur in jure ratione dotis, vel paternæ promissionis: sicut cum aliquis accipit cum uxore in dotem aliquam hereditatem, vel fundum, vel redditus annuos, pro aliqua certa summa pecuniæ in pignore, potest hujusmodi fructus percipere sine diminutione dotis, quamdiu ratio impignorationis manet. Et hoc habetur, extra de usuris, cap. Salubriter. Quarta conditio, potest accipi ex natura rei, scilicet quando res quæ accipitur in pignore, est illius qui accipit in pignore de jure, sed de facto detinetur violenter ab alio, tunc potest ille percipere fructus pignoris ultra fortem, eo quod ut suam recipit, & non ut alienum. Et hoc habetur in prima decretali de usuris capit. Pluris. Quinta conditio etiam potest excusare, quæ dicitur interesse

five

sive damni recompensatio, & non spes lucri, ut si quis mutuo dederit gratis, usque ad terminum aliquem determinatum, in quo indiget sua pecunia pro aliqua necessitate; & mutuum non fuerit redditum ad prædictum terminum, potest mutuans repetere ultra fortem quicquid damni inveniit, propter defectum solutionis. Et hoc modo potest fidejussor repetere usuras a debitore, quas persolvit creditori, propter defectum debitoris. Et hoc confirmatur extra; de fidejussoribus, in duabus decretalibus. Excusatur etiam sexto usura, quando gratis aliquid offertur ultra fortem, quia secundum Gregorium in Registro, & habetur in 1. q. 5. Oblatio nullam culpæ maculam alicui ingerit, quæ non ex ambientis petitione procedit. Causa vero propter quam hujusmodi conditiones excusant usuram, & quando, satis liquet; & patet, si advertatur, quod in præcedenti capitulo dictum est, quia scilicet nulla potest circumstantia transmutare in malum de bono in malum, vel e converso, nisi quæ tollit de natura sui rationem bonitatis, vel malitiæ. Usura autem secundum quod vitiosa; contingere potest primo, & per se in mutuis, & secundo in aliis contractibus. Usura autem in mutuis vitium est. Primo, quia corrumpit liberalitatem, ejus est mutuum dare gratis; & hanc rationem vitii tollit ultima conditio, scilicet quando gratis aliquid ultra fortem datur vel accipitur. Corruptum etiam usura in mutuis debitorum finem, quia accipitur spe lucri, & sine recompensatione iusta, & etiam hanc malitiam tollit prima conditio, & secunda; & quinta. Prima enim est, per quam ostenditur fons Deus esse Dominus omnium rerum, & omnia esse data ad cultum Dei promovendum: & ideo virtute fidei tollitur in illo casu malitia usuræ, quæ tunc non fit spe lucri. Similiter in secundo fit zelo iustitiæ, & charitatis, quæ quantum potest immutat fidei, scilicet tyranos, & avaros

conatur destruere, etiam eodem jure, quando non potest aliter res ipsorum, quam per usuram requirere. In quinto vero patet ratio justitiæ, quia non spe lucri accipitur, sed pro recompensatione damni: & ideo illa superabundantia justè acquiritur. Contingit etiam aliquando usuram accipere in aliis contractibus, in quibus aliquid petitur plus, quam detur sine causa. Et hoc etiam excusari potest omnibus modis prædictis, & duobus etiam aliis. Et hoc potest contingere, quando illud, quod ultra fortem recipitur, sit suum jure naturæ, sicut fructus pignorum pro dote uxoris, vel pro provisione filiorum: vel potest fieri suum jure æquitatis, sicut res ipsa quæ impignoratur, quando secundum æquitatem erat illius qui fructus percipit. Hæc dicta sufficiant de conditionibus excusantibus a vicio usuræ, & quot sunt, & quando valeant excusare, & quando non.

C A P. VIII.

Quomodo vitium usuræ incidit in contractibus venditionis, & emptionis in communi.

Quoniam autem antiqui hostis superfeminata humanæ naturæ zizania cupiditatis, & avaritiæ, usuræ vitium produxit, non tantum in mutuis, quæ luce divinæ veritatis in Scriptura Sacra manifeste condemnata eradicatur: sed etiam in aliis contractibus diffundit, in quibus sub specie æquitatis, & justitiæ humanæ, quasi abscondita fœderatur, idcirco in hac parte quærentes detegere hanc malitiam, de his contractibus in quibus loquitur, dicemus. Primo autem dicimus, quod a principio dictum est, quod usura est, quicquid præter fortem accidit, sine justo titulo, sive sit in mutuis, sive in contractibus aliis. Quod autem tantum causa temporis accidit in contractibus, sicut in mutuis, forte accidit sine justo titulo, quia ipse

se facit suum per fraudem, scilicet vendendo tempus, quod Dei est, & datum communiter omnibus. Et non potest habere titulum successionis naturalis, seu gratuitæ donationis, seu iusti lucri per meritum liciti, & proprii laboris, vel per recompensationem rei propriæ. Et hinc est, quod omnis contractus, in quo aliquid plus accipitur, quam detur sive in spe, sive in re, & hoc tantum propter causam temporis, vocatur contractus usurarius. Et hoc est, quod dicitur in illis decretalibus, extra de usuris. In civitate. Et consuluit. Advertendum est autem, quid proprie dicatur hic fors, & quid sit accidens forti: fors enim in Scriptura Sacra duobus modis accipitur. Uno modo profigno dato, per quod distinguantur res confusæ ab invicem, secundum illud Proverb. 18. cap: Contradictiones comprimit fors. Et iterum. Proverb. 16: Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur. Et illud Act. 1: Cecidit fors super Matthiam. Alio modo accipitur fors pro officio, vel re propria iuste possessa, vel debita in divisione aliquarum personarum, vel possessionum, sicut vocantur sortes filiorum Israel, iustæ portiones distinctæ cuilibet Tribui, vel personæ assignatæ. Et hoc modo accipitur etiam hic pro re iuste possessa, vel debita alicui personæ. Hoc autem dicitur forti accidere, quod non pertinet ad proprietatem fortis. Ex quo patet, quod usus proprius rei alicujus, & fructus ejusdem non accidunt forti, quia qui habet proprietatem in alia re, sive possessione, habet & usum, & fructum illius de jure: & idcirco qui emit agram, vel equum ut plus percipiat in fructibus ratione fructuum, & ratione usus equi quem emit, nihil accipit plus, quam accidat forti, quia totum est de sorte, scilicet fructus, & usus. Est etiam secundo advertendum, quod fructus, & usus rerum possunt augeri, & minui in pretio secundum diversitatem temporum. Et hoc potest accipere ipis rebus tripliciter, sine eo quod tempus

pus sit causa per se. Uno modo, quando non fuerit ratio hujusmodi augmenti in usu rei. Alio modo propter ipsarum rerum paucitatem, & abundantiam. Res enim, quæ per usum suum minuuntur, secundum tempus naturaliter consumuntur, & sunt pauciores: quoniam magis elongantur a sua origine, sicut bladium naturaliter magis abundat in autumno, quam in vere. Alio modo hoc accidit ex ipsarum rerum natura, quæ secundum tempus recipiunt incrementum valoris, ut apparet in fatis, silvis, & animalibus. Tertio modo ex natura rei relata ad loci conditionem. Est ergo generaliter tenendum, quod in omnibus contractibus, in quibus accipitur plus a vendente, vel emente, quam dederit, & non fuerit ratio hujusmodi augmenti in usu rei, sive in natura ipsius rei, nec producta fuerit ex temporis aliqua conditione existente in ipsis rebus, sicut apparet in tribus modis prædictis, sed accidit incrementum ex dilatione temporis concessa a vendente, vel emente, ut per hoc plus accipiat, tunc talis superabundantia accepta super datum usura dicitur, & usuræ tenet vitium, quia sine justa ratione generatur in talibus contractibus, & mutuis. Et hoc vocatur apud jurisperitos, & etiam vulgariter, vendere, vel emere ad credentiam. Si autem accipiat plus quam detur simpliciter propter æstimationem vendentis, vel ementis ampliolem in uno tempore quam in alio, propter aliquam trium causarum prædictarum, vel etiam propter dilationem rei in uno tempore, quam in alio, tunc potest fieri sine vitio usuræ, quia superabundantia hujusmodi recompensatur ex ampliori valore rei in se pro tempore, pro quo accipitur hujusmodi superabundantia, & non accipitur pro temporis dilatione. Est tamen advertendum, quod in his contractibus licet excusari possint a vitio usuræ secundum rationem dictam, tamen non excusantur omnino a vitio cupiditatis, propter quod dicitur in canone turpe lucrum, ut

habetur in quæst. 4. capit. Si quis clericus. Et cap. Quæcunque temporum messis. Et dicitur turpe lucrum, quia ratione temporis accidit sicut usura, licet differenter. Vel turpe lucrum dicitur ratione finis, quia tales contractus non fiunt ut in pluribus propter vitæ humanæ necessitatem, seu utilitatem, sed magis propter divitiarum augmentationem, quam cupiditas facit, quæ non habet finem, quia avarus non impletur pecunia: & ideo rationem vitii habent. Si tamen hujusmodi contractus ordinentur ad usum vitæ humanæ, excusantur ab omni turpitudine, sicut habetur in capitulis allegatis 14. quæst. 4. Et per hoc etiam ostenditur, quod in hujusmodi non fit usura, quia usura non excusatur etiam quantumcumque ordinetur ad vitæ necessitatem. Ex his etiam potest patere, quod non tantum ex dilatione temporis, sed ex natura rei relata ad temporis conditionem potest accidere usura. Et similiter ex natura rei relata ad loci conditionem, scilicet quando aliquæ res dantur mutuo, sive pecunia æquales reddendæ in specie, & numero, pondere, & mensura. Et tamen quia mutuans sperat eandem rem numero plus valituram in tempore determinato quo debet reddi, vel in loco, & propter hoc ipse mutuavit reddendam ad tale tempus, vel talem locum, ut in tempore determinato, vel in determinato loco sibi reddatur, dico quod ibi manifeste est vitium usuræ: quia plus speratur ex mutuo, vel causa mutui, quam detur. Et eadem ratione potest incidere vitium usuræ in aliis contractibus, in quibus plus accipitur quam detur simili ratione; ut verbi gratia, si quis bladum, vel vinum vendiderit, vel emerit in aliquo tempore ut plus accipiat in alio, quam, dederit tantum ratione temporis, vel loci, licet etiam res pro tempore illo tantum valeant, jam propter intentionem usurariam fit vitium usuræ. Quod tamen poterat fieri bene, si tantum rei natura attendederetur, & non temporis, vel lo-

ei causa, quæ nullo modo sunt aliquid de re; & ideo nec utilitatem, neque caritatem faciunt in rebus per se. Hinc liquet, quod in eodem contractu secundum speciem potest incidere vitium usuræ ex intentione corrupta, & vitium avaritiæ sine vitio usuræ ex turpitudine lucri. Et alias etiam potest fieri sine omni vitio, quando fit propter necessitatem vitæ. Ex dictis etiam dissolvitur dubitatio, quæ a quibusdam movetur, utrum scilicet per anticipationem temporis generari possit vitium usuræ, sicut per dilationem, vel prolongationem, ut verbi gratia, Aliquis debet alteri centum solidos persolvendos post annos, vel annuatim ad duos, vel tres terminos, & creditor vult remittere debitori tertiam, vel quartam, vel quintam partem, si solvat ei in principio anni, sive ante terminos positos, quando petierit. Constat autem quod in hoc casu plus accipitur quam datur ratione temporis; verbi gratia, Debitor iuste debebat centum solidos, & propter anticipationem temporis tantum solvit octoginta. Accipit ergo ultra id quod dat, scilicet ultra octoginta, viginti: quia creditoris erant illi viginti, & sunt facti debitoris ratione temporis anticipati. Ratione ergo regulæ datæ de causa vitii in usura, quæ est quando plus accipitur quam datur causa temporis, videtur quod huiusmodi casus sit usurarius. Sed hic potest cadere excusatio usuræ dupliciter. Uno modo, quando gratis, & liberaliter creditor huiusmodi superabundantiam tribuit debitori, & debitor non causa temporis accipiat. Alio modo, quando debitor per damnum propriæ rei recompensat huiusmodi superabundantiam, ut quando non potest habere pecuniam sine alicujus rei propriæ alienatione, & damno, ex qua solvat creditori quod petit ante terminum solutionis, alias est casus usurarius. Specialis autem difficultas videtur in contractibus illis, in quibus res emuntur, vel vendantur, quæ ex temporis processu recipiunt

Incrementum valoris, vel vilitatis, sicut sunt facta, foetus animalium, fructus arborum, spolia silvarum: quia enim hujusmodi res venduntur, & emuntur, ut frequenter ante tempus suae utilitatis, vel usus, & minus emuntur quam sint valiturae in tempore suae receptionis, & usus, quaestio est non immerito, utrum plus accipere pro eis, vel sperare pro tempore suae receptionis, faciat usurarium contractum. Quam quidam determinantes distinguunt, quia aut emens ex tempore emptionis jam habens dominium talis rei qualiscunque sit, recipit periculum supra se, aut periculum remanet in sorte vendentis. Si primo modo, volunt contractum esse licitum propter periculum, sicut locans rem suam, & aliquid ultra recipiens excusatur propter hoc, quia periculum rei remanet in locante, ut habetur, distinct. 88. Emens. Si vero secundo modo, tunc condemnant contractum. Sed si rei veritas attendatur, hujusmodi distinctio hic non habet locum. Si enim locans accipit aliquid ultra rem locatam, hoc habet rationem aequitatis, quia illud recompensatur per usum rei locatae qui est proprietas locantis, & pertinet ad ejus sortem, id est ad rem locatam, cujus proprietas simpliciter manet apud locantem: & ideo periculum etiam ipsius remanet apud locantem. Sed quando quis vendit rem aliquam, non usum tantum ipsius, sed proprietatem ejus, constat quod transfertur de jure periculum rei in ementem. Quando ergo sic vendens res hujusmodi tenet periculum penes se, jam sic non transfertur dominium, & ideo non est permutatio venditionis iustae: sed constat quod emens jam transtulit dominium pecuniae quam dedit, quare magis habet rationem mutui. Et si plus speratur propter tempus futurum determinatum quam sit datum, sequitur quod sit vitium usurae. Et ideo sine praesudicio aliter mihi videtur esse distinguendum in praedictis contractibus, & praecipue quia videmus non de facili imminere periculum

lum rei in venditione spoliorum, sive nemorum, sicut in aliis. Possunt enim hujusmodi res emi, vel tanquam necessariz ad usum vitæ eminentium, vel causa lucri tantum. Si primo modo, nullum est vitium, quamvis plus valituræ sint probabiliter tempore suæ receptionis, dum tamen æstimatio justa sit facta tempore contractus, quæ est secundum legem naturæ, & etiam consuetudinem humanam in hoc, quod tantum juste æstimari potest res vitæ humanæ, quantum necessarius est ejus usus, & hoc vel simpliciter, vel pro tempore aliquo determinato. Et quia simpliciter apud sapientes plus æstimatur res perfecta quam imperfecta, & pro tempore determinato æstimatur res, quantum vendi potest inter homines, & ideo licet tales res minus vendantur imperfectæ, quam sint valituræ perfectæ, non videtur mihi quod aliquis præter sortem amplius accipiat, quia fors vendita est ipsius eminentis, cum incremento suæ valitudinis, atque utilitatis. Si autem secundo modo, idest causa lucri fiant hujusmodi contractus, potest adhuc in eis tantum turpe lucrum judicari causa cupiditatis, quæ oritur ex conditione temporis, sicut supradictum est de aliis. Et potest iterum in eis incidere vitium, & hoc quando hujusmodi lucrum queritur tantum ex tempore, & periculum tollitur, vel verisimiliter dubitari non potest de periculo, utrum magis minusve ratione temporis res possint valere. Hæc in tantum dicta sint universaliter circa naturam contractuum, in quibus videtur posse aliquo tempore vitium incidere.

C A P. IX.

Quomodo in emptione reddituum ad vitam incidat vitium usura.

Quoniam autem in precedenti capitulo de æquitate, & justitiâ contractuum simpliciter fe-

cundum propositum nostrum discussum est, nunc post hæc videtur justum de contractibus ad tempus factis, & non simpliciter discutiendum. Et circa hoc investigatio duplex est perutilis. Primo, utrum emere aliqua bona, ut redditus, vel possessiones ad vitam, quæ est tempus indeterminatum, liceat. Secundo, utrum emere aliqua prædictorum ad tempus determinatum, verbi gratia, ad 10. annos, vel ad 20. sit licitum, quæ duo frequenter fiunt inter homines nostri temporis. Circa primum advertenda sunt dicta quorundam, & rationes ipsorum, qui hujusmodi contractum condemnant tanquam usurarium. In primis autem fatentur nos nusquam legisse auctoritatem, nec audivisse seu in Canone, seu in epistolis extravagantibus, seu in corpore legis, pro hac opinione facientem aliquid. Sed in scriptis quorundam magistrorum vidimus quæ subjungemus: & circa hoc ratione, quantum poterimus dicta confirmare conabimur. Goffredus siquidem magnæ auctoritatis in jure Canonico Summam faciens super titulos Decretalium, ita dicit in titulo de usura, cap. Is qui naviganti. Ibi expresse dicit, quod dare certam pecuniam, sive summam pecuniæ alicui Ecclesiæ pro aliquibus possessionibus tenendis ad vitam dantis pecuniam, & post mortem tenentis reddituris ad ipsam Ecclesiam, est usurarius contractus. Et hujusmodi causam reddit dicens, quod dans habet spem vivendi ultra id tempus quo receperit de proventibus totam sortem quam dederat, & ultra. Sola autem spes facit usurarium: hæc est ratio dicti magistri, & sententia ejus. Hoc etiam quidam alius doctor Theologus asserens pro sententia addit rationes, primo ostendens, quod hujusmodi contractus non potest excusari per rationem dubii, vel periculi, quia non est alterius rationis contractus in quo aliquis dat centum libras, ut anquatim recipiat decem quamdiu vixerit, & speret se victurum ad undecim annos, & ultra:

vel

vel ut in undecimo anno recipiat simul centum & decem libras, addita etiam conditione, quod si ante moriatur, quod nihil accipiat de tota summa. Constat autem in hoc secundo contractu esse vitium usuræ, nec tollitur propter rationem dubii, vel periculi, sicut probatur per illud capitulum, Naviganti. Quare similiter in primo contractu erit vitium usuræ, nec tollitur ratione dubii, cum semper sit ibi spes accipiendi plus. Per hanc rationem vult idem doctor, quod tam vendens, quam emens peccent vitio usuræ, quia secundum hanc rationem, sicut emens accipit in spe plusquam dederat, sic & vendens, quia sperat, vel saltem optat cito finem emergentis. Et si acciderit in primo anno cum mori, vel secundo, constat quod plus accepit quam dederit. Hoc autem vitium in vendente nullus quidem, quem audierim verbo, vel scripto viderim, usque ad usuram extendit. Idem etiam doctor Theologus opinionem hujusmodi, quasi sententiam confirmare videtur ex Philosophi dictis, qui in duobus locis, videlicet 10. Ethic. & in primo Politicæ, loquitur de ratione numismatis, ostendens quod inventio numismatis facta est translationis gratia, hoc est, ut per ipsum aliæ res quæ necessariæ sunt ad vitam hominis transferantur: & ideo quando fit numismatis translatio ad alterum, ut seipsum augeat, & multiplicet, fit thocos, idest vitium usuræ, ut apparet ex dictis Philosophi. Quare cum in emptione reddituum ad vitam fiat translatio pecuniæ ad hoc ut seipsam multiplicet, videtur semper, & naturaliter esse vitium usuræ. Præterea, ex lege divina videtur hæc sententia data Lev. 24. ubi dicitur: Quando vendes quidpiam civi tuo, vel comes ab eo, non contristes proximum tuum, sed juxta numerum annorum jubilæi emes ab eo, quod juxta susceptionem fructuum vender tibi. Hoc autem exponens Glossa ibidem, sic loquitur: Quando vendes &c. Hic secundum litteram morali-

informet, ut in contractibus proximis comparatur, ne quis nimium molestus de pauperum necessitatibus negotietur, ne studeat possessiones aliorum acquirere, sed indigentibus commodare, & commodata paulatim ex fructibus agrorum recipere. Ex hac auctoritate, & Glossa videtur quod quando quis emit possessiones proximi sui percepta forte ex proventibus fructuum, non liceat e-menti aliquid ultra recipere: sed omnis emens ad vitam possessiones, vel redditus sperat ultra sortem datam aliquid accipere, & recipit si vivat ultra secundum quod sperat; ergo illicitus est contractus, etiam secundum legem divinam. Hoc idem videtur per ea, quae dicta sunt de causa usurae, quia in talibus contractibus semper aliquid speratur, vel accipitur ultra quam detur causa solius temporis: sed haec causa facit contractum usurarium. Horum autem, & tantorum virorum sententiam non audent falsam asserere, cum tantorum, & multorum antiquorum, & modernorum dissimulatione contraria sententia teneatur, videtur congruum etiam ratione circa hanc quaestionem discutere veritatem, quantum nostrae Deus dederit parvitati. Sciendum autem in primis, quod cujusdam famosi doctoris in jure vidimus sententiam, qui hujusmodi contractum condemnabat non tanquam usurarium, sed tanquam vitiosum propter circumstantiam peccati annexam, scilicet in vendente, quia vendens optabat mortem emptoris. Sed et si hoc malum sit, non tamen est ex natura contractus, sed accidit ab extra, & ideo propter hoc non debet condemnari contractus: unde secundum praedictum doctorem, si fierent hujusmodi contractus ad vitam vendentium, non essent mali. Investigando ergo quid injustitiae possit inesse in hujusmodi contractibus, & utrum licite fieri possint, & quomodo contradicentium rationes solvantur. Dicimus primo, quod qui dominus est alicujus rei, dominus est & usus ejusdem rei. Dicimus etiam

secundo, quod dominus verus alicujus rei potest eam transſerre in alterum gratis, vel etiam pro pretio, & pro commutatione alterius rei. Dicimus inſuper tertio, quod Dominus potest tranſſerre uſum, & fructum propriæ rei. Dicimus etiam quarto quod verus dominus rei ſicut potest dare, vel vendere proprietatem rei, vel uſum, ſeu fructus alicujus poſſeſſionis ſimpliciter quantum ad omne tempus, ſic potest dare, vel vendere quantum ad tempus determinatum, vel particulare. Omnia iſta probantur per veram rationem domini. Eſt etiam animadvertendum, quod in mutuo penſari debet tantum rei ſubſtantia, & valor ejus ſecundum rationem ſubſtantia, & non ſecundum rationem uſus rei, vel fructus, eo quod gratis fieri debet ſecundum rationem mutui, & ideo nihil ultra valorem rei ſperare debet mutuans ex uſu rei mutuata, quia ratione ſubſtantia tranſfertur mutuum, & non rationem uſus: alias eſt autem in accomodatis ad uſum. Subſtantia enim rei in ſe non recipit magis, & minus, ſed in contractu venditionis, & emptionis penſatur non tantum ſubſtantia rei, ſed etiam ejus fructus, & uſus: ſed ex fructu rerum, & uſu ipſarum accidit quod valor ipſarum naturaliter inter homines augetur, & minuitur, quare de natura hujusmodi contractus potest quis ſperare ultra id quod datur, vel etiam timere ne minus accipiat quam dederit: & ideo mercatores ſperare poſſunt lucrum ex mercatione, quod non poſſunt dantes mutuo. Advertendum eſt etiam, quod ſicut Philoſophus dicit, & pertractat in ſua Politica in primo, omnis rerum commutatio inter homines fit propter neceſſitatem vitam humanæ: & ideo requiritur, quod commenſuratio ipſarum fieri debeat in magis, & minus habere in valore, ſecundum quod magis, & minus habent de utilitate, & neceſſitate ad vitam humanam. Variatur autem hujusmodi utilitas multipliciter in magis & minus. Uno modo ex tempore; alio modo,

ho, ex loco: alio modo, ex ipsarum conditione:
 alio modo, ex ipsarum rerum natura. Quia ergo
 in venditione transfertur rei substantia cum usu
 ejus vel simpliciter, vel ad tempus. Et quando
 simpliciter, constat quod plus recepturus sit emens
 sine culpa, propterea quia utilitas rei, & fructus
 ejus translata sunt quantum ad omne tempus cum
 rei substantia. Quando autem in venditione trans-
 fertur tantum rei substantia cum utilitate ejus ad
 aliquod tempus, & non simpliciter, non est justum
 secundum rei naturam, quod tanti res aestimetur,
 cujus rei substantia ad tempus possidetur, sicut il-
 la quae semper possidetur, quia non sequitur ex
 ea tanta utilitas humanae vitae possidenti, etiam si
 plus accipiatur, vel speretur accipi quam datum
 sit, non sequitur aliqua injustitia, & praecipue quan-
 do emens habet intentionem emendi pro necessita-
 te, & utilitate vitae, & non ad lucrum, vel aug-
 mentum pecuniae, quod etiam in emptionibus aliis
 facit peccatum, secundum Philosophum. Venden-
 tes autem ut in pluribus semper attendunt aliquam
 utilitatem, vel domus suae, vel Ecclesiae, vel ci-
 vitatis, & non causa lucri hoc faciunt, quare
 magis excusantur. Dicimus etiam quinto, quod
 eo jure quo quis recipit aliquid plus ultra quam
 dederit in possessionibus emptis simpliciter, eo ju-
 re recipit aliqua plusquam dederit in possessio-
 nibus emptis, vel redditibus ad vitam: quia totum
 est de sorte, quicquid plus accipit, eo quod sub-
 stantiam rei cum usu, & fructu ejus emit, sicut
 & ille qui ad omne tempus emit. Sed dubium est
 adhuc secundum hanc sententiam, utrum vendens
 retinere possit substantiam quam accepit, quando
 nihil, aut parum emens supervixit post emptio-
 nem, cujus determinatio est, quare ratione dubii
 & periculi, quod erat de natura hujusmodi con-
 tractus sit suum. Et haec ratio excusat in contra-
 ctibus quandoque de natura ipsorum, quod non
 facit in mutuis, quia ibi accidit ex alio quam ex

ratione mutui. Quando enim de natura contractus incidit periculum, vel dubium æqualiter, tam ex parte vendentis, quam ementis, tunc etiam iuste fieret res quæ emitur, vel venditur minoris æstimationis in valore, quam si periculum, vel dubium non incideret de natura contractus: & ideo de natura sui iustus est contractus, cum ex utraque parte similiter dubium sit, utrum minus, magisve recipiant, vel recepturi sint. Si enim equum homo emat, & centum libras pro eo solvat, constat quod si eadem hora post solutionem equus moriatur, nihilominus vendentes centum libras iuste detinent, quamvis nihil utilitatis emptor consecutus fuerit, eo quod rem suam iuste transtulerit in ipsum ementem. Similiter ille qui possessiones vendit ad tempus indeterminatum, cuius determinatio pendet a natura, & non ab homine, & tempus determinatur præter hominis intentionem, quantum est de jure rem suam transtulit, & translatio jam ad ipsum redit ex natura contractus. Præterea considerandum est, quod in hujusmodi venditionibus, & emptionibus ad vitam, æque libera voluntas vendentis, & ementis de natura contractus invenitur, & maxime quando divites vendunt, & pauperes emunt, quod est frequentius de natura contractus, quia uterque talia facit pro utilitate sua propria. Neque enim dives cogitur vendere, neque pauper emere, neque etiam pauper tenetur gratis dare aliquid diviti, vel mutua-re, neque dives tali pauperi tenetur de suo aliquid dare: quare & omnis translatio facta libera voluntate dominorum, iuste fit. Ex his sequitur, quod quicquid emens, vel vendens amplius accipiant quam dederint, iuste accipiunt, & ut suum factum libera voluntate dominorum: sed in mutuis non potest ista justitia inveniri, quando amplius accipitur in lucro ex mutuo. Nam accipiens mutuum libera voluntate accipit, sicut & is qui mutuum dat: sed accipiens mutuum non libera vo-
lun.

hantate, amplius promittit, vel dat, sed quasi coactus ex peruersitate mutuum dat is, qui quod gratis tenetur facere, non vult sine spe lucri facere: & ideo non potest fieri illud amplius ejus qui accipit eodem jure quo mutuum, quod sibi redditur, nec aliquo justo titulo. Ex predictis inferitur, quod tum propter justam estimationem rerum in tempore contractus, quia tantum res aestimatur, juste quantum ad utilitatem possidentis refertur, & tantum juste valet, quantum sine fraude vendi potest, tum etiam propter periculum aequaliter annexum ipsi contractui per naturam ejus ex parte utriusque domini: tum etiam propter liberam voluntatem dominorum res transferentium cum suis proventibus, fit hujusmodi contractus de natura sui a vitio usurae liber. Diximus autem de natura sui, quia per accidens potest in ipso contractu vitium turpis lucri incidere, & etiam aliquando vitium usurae. Vitium autem turpis lucri sine ratione usurae tunc in ipso incidit, quando aliquis dives sibi sufficiens ad vitam, & secundum rei naturam, & personae, & secundum statum personae, tales redditus emit ut divitior fiat, & ut plures divitias sine justa, & pia necessitate acquirat: & ideo turpe lucrum tunc dicitur, quia non propter finem debitum humanae vitae, sed propter avaritiam, cujus non est finis, exercetur. Vitium vero usurae tunc ex hujusmodi contractu potest incidere, quando homo attenuatus paupertate, tales redditus invitus vendit, vel possessiones suas pro necessitate cogente: & hoc propter defectum mutui, quod non invenit in divitibus. Et tunc etiam incidit usura, quando divites hanc proximorum necessitatem considerantes, minus justa estimatione dant pro possessionibus pauperum sibi acquirendis, quorum necessitates si possunt sine damno, ex charitate fraterna tenentur relevare per mutuum. Et in hoc casu loquitur lex Moysi. Levit. 25. sicut apparet ex textu, & Glossa indu-

ta,

Et, quæ dicit: Necessitati proximorum compatiendum, & ne quis de necessitatibus pauperum negotietur, sed indigentibus commodare, & commodata paulatim de fructibus agrorum recipere. Ex his patet, quod in tali casu venditio propter defectum mutui, & emptio fit quasi loco mutationis, & etiam quod æstimatio ementis est minus iusta propter necessitatem vendentis: & ideo id quod plus accipit emens quam dederit, non habet iustum titulum possessionis. Unde in hac consideratione non tantum in emptionibus ad vitam incidere potest vitium usuræ, sed etiam in emptionibus simpliciter, quantum ad omne tempus. Est ergo universaliter advertendum, quod quandocumque aliquis emit aliquam possessionem sive ad tempus, sive simpliciter causa lucri, quod tantum expectatur ex ipsa tantummodo ratione temporis, & non ex natura rei possessæ, in tali contractu est vitium, & huiusmodi lucrum dicitur turpe in jure. Si vero ematur huiusmodi possessio causa lucri, & fuerit iustum ex charitate fraterna dari mutuum proximo pauperi, ne ad summam paupertatem deveniat, sicut lex antiqua præcipiebat, tunc huiusmodi lucrum ex emptione vitium usuræ habet per æquipollentiam mutationis, quia ibi plus accipitur quam detur sine iusto titulo possidendi rem. Si vero aliquis rem alterius emat non causa lucri, sed propter necessitatem, seu utilitatem vitæ suæ, etiam si plus accipiat processu temporis quam dederit tempore contractus per se, & per accidens ratione temporis, nullum credo fore vitium. Quomodo autem satisfaciamus dictis, & rationibus adversariorum, exponamus tunc, dicentes primo, quod dictum Goffredi nulla auctoritate canonis confirmatur: secundo quod exemplum ejus tunc veritatem habere dicitur, quando Ecclesia aliqua necessitate impulsæ cogitur impignorare possessiones suas, quas non potest, nec vult simpliciter alienare, tunc enim

NON

non est venditio proprie, sed impignoratio, quia qui non potest rem, vel possessionem aliquam vendere simpliciter, nec potest vendere eo iure ad tempus. Constat enim quod licet quaedam Ecclesiaz multa possideant, tamen alienare jus possidendi non possunt sine auctoritate, & consensu superioris Prælati nec simpliciter nec ad tempus: & ideo huiusmodi venditiones Ecclesiarum sunt impignorationes, propter quod secundum hanc viam usurarius est huiusmodi contractus, quia fructus pignorum non licet recipere ultra sortem, eo quod non sunt de natura fortis. Ad rationem vero dicitur magistri de spe vivendi tantum, quod amplius recipiat quam dederit, dicendum quod huiusmodi spes, vel receptio amplioris non facit vitium usurae, nisi quando illud quod speratur, vel recipitur amplius forti accidit, & non est natura fortis. Aliter enim omnis emens agros, vel animalia, ut plus recipiat in proventibus processu temporis, vel in ipsis rebus venditis in alio tempore, esset usurarius. Sed in venditionibus justis, quando aliquis dominus transfert dominium suae rei cum usu eius, & fructu simpliciter sive ad tempus, constat quod omnis proventus rei venditae est de natura fortis, & non accidens forti, quare talis spes, vel amplior acceptio non facit contractum usurarium, & hoc dico salva reverentia tanti magistri. Ad id vero quod adducitur ab alio doctore Theologo, videtur nobis respondendum, quod est dubium duplex scilicet excusans, & dubium non excusans. Dubium enim tunc excusat, quando tollit inaequalitatem, & justam aestimationem dari, & accepti facit quantum ad rerum commutatarum naturam, & usum, verbi gratia, quando aliquis emit decem annuatim pro centum, quos statim solvit ad vitam suam, vel alterius accipiendos. Et considerata utilitate cujuslibet respectu possidentis, dubitatur verisimiliter quae sit major minorve propter indeterminationem temporis: & ideo fit aestimatio

tio æquivalens propter dubium. Ex his jam patet, quod ratio dubii facit justitiam æstimationis : & ideo quicquid plus ultra datur , vel accipitur sive ab emente , sive a vendente , tamquam de propria sorte recipitur . Dubium vero quod tantum respectu lucri , vel damni potest incidere ex determinato tempore , illud non potest æstimari , quia ex ejus dubio non innascitur aliqua justa æstimatio : quia speratur aliquid plus proventurum gratia temporis determinati tantum , quod non valet facere justam recompensationem : & ideo patet, quomodo extra posita , non sunt ejusdem rationis . Nam in eo qui sperat centum & decem simul se accepturum in undecimo anno , jam gratia temporis determinati tantum fit recompensatio inæqualitatis , & sic facit usurarium contractum : sed in alio qui non sperat se plus accepturum , nisi in tempore indeterminato , & ex re emptæ juste secundum naturam , tunc ut ostensum est , nihil accipitur ultra sortem , sed totum speratur ut suum , & de sorte sua non factum suum propter rationem temporis , sed propter naturam contractus . Illud etiam quod secundo adducitur pro confirmatione hujus opinionis de dictis Philosophi , sic dissolvendum est . Primo quod intentio Philosophi , ut apparet ex dictis suis , est quod nummifera inventum est causa translationis aliarum rerum , quarum usus vitæ humanæ est necessarius : & ideo quodcumque aliquis utitur translatione nummifera , ut per nummifera alia ejusdem generis multiplicentur , fit abusus nummifera , & inhonestus contractus , & vocatur thokos , id est parens rei . Hinc constat mihi , quod hujusmodi contractus , de quo est sermo , non est thokos . Primo , quia etiam redditus pecuniæ emantur ad vitam , tamen ex natura contractus non habetur , quod ad hoc emantur , ut pecuniæ pecuniæ addatur , sed ut de ipsa pecuniæ emptæ res necessaria vitæ humanæ emantur . Et hic finis contradicit fini propter quem fit thokos : lia

lia etiam ratione adhuc purgatur a vitio thocos, quia ut in pluribus in hoc contractu non pecunia numerata, sed ipsæ res emuntur, quæ vel per fructus suos referuntur ad hominis usum, ut ager, & possessiones aliæ, vel per seipsas ut triticum, vinum, oleum, & huiusmodi. Thocos autem est, ut dicit Philosophus, nummifina nummifinatis. Tertia ratio etiam quod thocos non fit in huiusmodi contractu, ex hoc accipitur, quia tunc secundum Philosophum thocos est, quando acquiritur pecunia per pecuniam ad similitudinem generantium similia sibi. Constat autem quod quando similia ex similibus generantur ad multiplicationem, quod generantia salvantur, & non corrumpuntur in generationibus suis: sed qui dat centum libras, ut habeat decem annuatim quamdiu vixerit, constat quod non est ibi ratio generationis, eo quod non manent centum librarum, vel in potestate, vel dominio dantis cum sua genitura, sed penitus sunt translatae ab ipso, nec manent etiam in iure repetendi, sicut fit in thocos, quare magis debet vocari huiusmodi contractus transmutatio rei pro re, quam generatio alicujus rei ex re. Ex his apparet quod ratio de thocos nihil est ad propositum in huiusmodi contractibus. Ad id vero quod de lege divina contra huiusmodi contractum propositum fuit, dicendum est primo, quod lex illa secundum litteram intellecta dicitur divina, sed tamen est temporalis, sicut & aliæ leges multæ, quæ tantum secundum litteralem sensum in figura datae sunt illi populo: & ideo sicut observantia jubilæi non manet in populo Christiano, ita & leges quæ propter jubilæum datae erant, quarum una erat lex adducta, sicut apparet ex textu. Et iterum si consideretur id quod morale est in lege ista, quam exponit Glossa inducta, invenitur nihil facere contra naturam horum contractuum, sed tantummodo contra perverfas intentiones divitum ementium, qui secundum quod dicit Glossa: *Molesti de pau-*
pe-

perum necessitatibus negotiantur, & student possessiones aliorum acquirere, quando tenentur ex fraterna charitate eis indigentibus accommodare, & accommodata paulatim de fructibus agrorum recipere. Et sic evidenter apparet, quod hoc accidit in huiusmodi contractibus, & non est de natura contractus, in quo frequenter sine indigentia non vendunt, sed emunt. Et nec, lex nec Glossa de se inficit vitio usurae huiusmodi contractum per naturam, sed tantum per accidens. Ad istud autem quod dicitur de ratione temporis, patet veritas, si praedicta ad memoriam revocantur, quia tempus potest referri ad aliquas rerum permutationes, ut conferens aliquid iusti valoris, vel auferens. Et hoc modo, si causa temporis plus vendatur, vel minus, non erit huiusmodi contractus usurarius. Plus enim aestimatur, & iuste mensura tritici in aestate, quam in autumno, ceteris paribus, hoc est quantum est de natura temporis: & ideo si quis accipiat plus de blado vendito pro tempore aestatis, quam dederit in autumno, quando blandum emit, non iudicatur usurarius, dum tamen pro illo tempore solo velit bladam vendere, & non pro alio. Hoc modo etiam patet, quod plus, & iuste appetantur decem librae ad omne tempus annuatim, quam ad aliquod tempus particulare, vel plus, & iuste eadem ratione ad tempus equi juvenis, quam senis, & hoc ex natura temporis. Et tamen non iudicatur usura, si quis emit decem libras ad omne tempus, id quod plus recipit, vel speratur recipere quam dederit, licet ex tempore illud plus sibi accidat, & certitudinaliter. Quare nec similiter is qui plus recipit de eo quod ad tempus aliquod particulare emit, debet iudicari usurarius. Et haec est una causa, quia per naturam temporis facta est res sua cum suis proventibus: & ideo totum est de sorte propria. Potest etiam in contractibus tempus considerari, ut nihil conferens, vel auferens de valore rei ex natura

temporis, sed tantum consideratur ut mensura durationis extrinseca. Quando ergo ratione temporis sic accepti aliquid plus accipitur, vel speratur quam detur, jam patet vitium usuræ, vel injustitiæ, quia illud plus, quod ultra datum accipitur, nec ex natura rei recompensatur, nec gratis datur, vel accipitur: & ideo nullo iusto titulo potest fieri proprium, sed semper est alienum. Hæc intantum de emptione, & venditione reddituum, & possessionum ad vitam dicta sunt a nobis. Rogantes universos, quos contigerit hoc opus videre, quatenus parcant, si per ignorantiam male diximus, & corrigant, quia sine præiudicio & hic, & alibi semper intendimus quæ scribimus, & dicimus assermare.

SÆCUNDA PARS HUIUS CAPITULI

Quomodo liceat emere redditus ad certum tempus.

Post hæc autem investigandum est de secunda parte huius capituli, scilicet de contractibus, in quibus certi redditus, vel possessiones emuntur ad tempus determinatum; v. g. Aliquis habet redditus certos ut ex parochia, vel præbenda, vel ex patrimonio, vel aliunde. Et huiusmodi redditus vult vendere ad sex annos, vel ad decem, vel ad aliquod tempus determinatum, ut simul habeat paratam pecuniam. Et quaeritur utrum hæc licite possint emi pro minori pretio, quam valeant in annis tot acceptis. Et videtur quod sic, quia secundum quod iam dictum est in præcedentibus, plurius valoris æstimatur res aliqua præsens, & collecta, quam futura, & divisa. Et iterum vendens huiusmodi redditus tantam utilitatem, aut frequenter maiorem ex tali venditione, quantam ex tem-
tio-

tionē rerū. Præterea, Ecclesiā indulget clericis cruce signatis, quod possint vendere fructus beneficiorum per triennium; hoc autem non esset, si in hujusmodi contractibus esset vitium. Sed contra hoc est aperte, quod de usura dictum est, quod in hujusmodi contractu plus accipitur, vel saltem certitudinaliter speratur ab eменте, quam datur, nec periculum, nec dubium jam in hoc contractu ex natura sui accidit, quare simpliciter videtur usurarius ex parte eментis. Sentimus autem sine præjudicio, quod in hujusmodi contractibus ex parte vendentis non incidit vitium, quantum est de natura ipsius contractus: quantum autem ex natura temporis, potest videri quibusdam, quod ex parte eментis sit contractus usurarius, eo quod plus recepturus est non tantum in spe, sed etiam in re, quam dederit, & hoc tantum ratione temporis. Quando autem minus quod est in dato respectu accepti, recompensatur illi respectu superabundantiæ accepti ex solo tempore, tunc judicamus contractum usurarium, eo quod hujusmodi superabundantia transfertur sine iusto titulo. Mihi autem videtur etiam ex parte eментis iustum posse fieri contractum, & iustum esse quantum est de natura contractus. Potest autem fieri iniustus per accidens dupliciter. Uno modo, quando corrumpit charitatem debitam fratri, scilicet quando emens videt fratrem in necessitate pro salute corporis, seu pro salute animæ, propter quam necessitatem oportet eum vendere redditus, seu possessiones suas, tunc emens si dives fuerit, potens sine damno proximo subvenire, dico sine præjudicio, quod tenetur ei mutuo dare, & loco pignorum prædictos redditus, vel possessiones accipere, donec receperit quod accomodaverat. Et hoc probatur per legem illam *Levi. 24.* & *Glossam* ejus. Alio modo potest fieri iniustus contractus ex parte eментis propter corruptionem finis debiti, qui est ad utilitatem vitæ humanæ. Unde quando eam lu-

eri tantum, & augmentationis divitiarum causa est, tunc est turpe lucrum, sed primo modo reducitur ad usuræ vitium. Sed de natura contractus habet in se tria, quæ ipsum justum ostendunt. Unum est ipsa vendentis liberalitas, qua potest rem suam dare gratis, vel permutare pro se minoris pretii quam sit sua res, & secundum hoc nullum incidit vitium in emente, quia id quod accipitur, totum est de voluntate libera domini. Aliud est ipsa æquitas permutationis rerum, quia quando res venditur pro tanto, quanto æstimatur juste, sive a venditore, & emente, sive ab his qui sunt legis positivæ, tunc est iustitia in permutatione: sed constat quod vendens non potest plus habere pro tempore pro quo vendidit, & etiam res futuræ per tempora non sunt tantæ æstimationis, sicut eadem collectæ in instanti, nec tantam utilitatem inferunt possidentibus, propter quod oportet quod sint minoris æstimationis secundum iustitiam. Tertium est ipsa ratio sortis, quia quod plus accipitur quam datur, est de ratione sortis, eo quod emens totum emit quod eventurum erat tempore determinato, & ideo non ultra sortem propriam accipit, sicut nec ille qui emit redditus ad omne tempus. Hæc sunt rationes huiusmodi contractus iustitiam ostendentes, per quas etiam dissolvitur ratio contraria, quæ videbatur ostendere usurarium contractum, quia etsi plus accipitur quam datur, hoc fit de natura rei permutatæ, & illud plus non est accidens sorti, sed est de ipsa sorte ementis: sicut etiam plus accipitur quam datur in his possessionibus, quæ emuntur hæreditarie quantum ad omne tempus: & hæc in tantum sint dicta de his quæ ad tempus venduntur, & emuntur.

C A P. X.

*Quomodo est vitium usure in vendentibus carius
propter dilatare solutionem.*

Quia jam diximus quod in contractibus vitium usuræ tunc incidit, quando res cariores venduntur propter temporis dilationem tantum, quam æstimentur in tempore venditionis, & videmus hanc rationem fere in omnibus venditionibus fascellorum lignorum, qui per centenarias & millenarias generaliter venduntur, idcirco non immerito circa hujusmodi contractus investigandum est, utrum justitia possit inveniri in hujusmodi contractibus, an simpliciter sint usurarii. Et videtur quod simpliciter sint usurarii, quia propter tempus tantum carius venduntur, vel pro tempore in quo venduntur, v. g. in ætate, vel in vera minoris utilitatis sunt, & ideo minoris valoris, quare si tunc pars illorum pro parata pecunia datur pro minori pretio, quod videtur frequenter factum, quam si non esset pecunia parata; ergo tantum propter temporis dilationem reliqua pars carius venditur: sed hoc facit usurarium contractum, ergo &c. Item, hæc dubitatio duplicatur, quia invenitur in dominis principalibus, qui silvas, & nemora vendunt per mensuras terræ. Ita invenitur etiam in mercatoribus, qui ab ipsis dominis emunt silvas per mensuras, & ex ipsis fascellos faciunt, quos ulterius vendunt per numerum. Utrique ergo propter credentiam quam faciunt usque ad tempus, vendunt carius ligna, quam valeant tempore venditionis. Si ergo ea quæ venduntur sive tunc, sive ad modicum tempus a mercatoribus, in tempore venditionis sint minoris æstimationis secundum justitiæ æquitatem, quam venduntur, & ultra justam æstimationem injuste aliquid accipiatur pro credentia ad tempus futuri

rum, videtur sine omni excusatione esse contractus usurarius: quod potest probari extra, eodem cap. Consultit, ubi expresse dicitur contractus usurarius, quando aliquis merces sine longe majori pretio distrahit, si ad solutionem prolixi temporis dilatio prorogatur, quam si in continenti pretium persolvatur, & quod eorum quæ taliter sunt accepta, compellendi sunt ad restitutionem. Sed contra hoc est consuetudo generalis, quæ videtur, & toleratur ab Ecclesia. Præterea, secundum iustitiam æquæque res plaris debet esse pretii, & æstimationis, & in tempore, & pro tempore usus ipsius quam in alio tempore, in quo non est ita conveniens, & necessarius usus ejus: sed vendentes filvas, & fascellos, & hujusmodi, vendunt persolvenda in tempore quo est ipsorum usus convenientior, quam sit in tempore venditionis ipsorum, quare carius possunt æstimari, & vendi, quam valeant pro tempore venditionis. Et per hanc rationem credo sine præjudicio, posse excusari hujusmodi contractus a vitio usura: & quando verisimiliter est dubium, res hujusmodi plus, minusve valiturae tempore solutionis. Et hoc probatur extra eodem cap. In civitate. Non ergo propter dilationem solutionis in prolixo tempore hujusmodi res carius venduntur, sed propter justam æstimationem rerum, quæ in tempore futuro quo determinata est solutio, sunt plus valiturae probabilliter, quam in tempore venditionis carius venduntur; & sic non plus accipitur, quam datur ratione temporis tantam, sicut prætendebant rationes in contrarium, sed servatur æquitas iustitiæ inter datum, & acceptum pro tempore pro quo fit venditio. Unde advertenda est, quod credenda prædicti persolvendi in tempore futuro post aliquem contractum, potest incidere in contractibus sine vitio tribus de causis. Uno modo per gratiam, & liberalitatem venditoris, scilicet quando res venditur secundum æstimationem justam pro tempore

re venditionis, & commutationis ipsius rei, & ipse venditor expectat solutionem in prolixo tempore liberaliter, propter gratiam quam habet ad emptorem. Et hoc modo caret credentia omni vitio, nec facit contractum vitiosum. Alio modo potest incidere credentia in aliquo contractu sine vitio secundum meritum, & iustitiam ipsius contractus, & non per gratiam venditoris, ut v. g. si qua res vendatur in aliquo tempore, in quo non habet tantam utilitatem, & necessitatem humanæ vitæ, sicut in futuro aliquo tempore habitura est secundum naturam temporis, & venditor rem suam intendat vendere pro illo tempore, in quo habet majorem necessitatem, seu utilitatem, & in quo plus valitura sit, quam valeat in tempore quo venditur, justum est ex natura contractus, quod venditor saltem expectet tempus illud pro quo facit majorem æstimationem pretij: & ideo talis credentia adhuc nullum vitium generat in contractu, nec in contrahentibus. Et hoc probatur extra eodem cap. Naviganti. Tertio modo potest incidere credentia per accidens, scilicet ex malitia, vel paupertate, seu impotentia emptoris. Et hoc modo vendere carius rem suam, quam valeat tempore venditionis, vel etiam, quam valitura sit probabiliter in futuro tempore, quo solummodo determinatur, potest excusari a vitio, per intentionem venditoris, licet ipse contractus de se sit vitiosus. Si enim venditor rem suam intendat vendere carius, non propter tempus tantum, sed tantum propter damnum, quod sibi videt imminere ex dilatione persolutionis recuperandæ, seu propter vexationem suam redimendam, quam probabiliter timet futuram sibi in repetitione debiti sui, propter malitiam, vel impotentiam debitoris, tunc excusatur a vitio, & fit æquitas æstimationis in hujusmodi contractibus, per recompensationem damni, vel quando probabiliter timentur hæc in credentia

accidere: & tunc rectitudo hujusmodi intentionis apparet, quando venditor optaret potius non vendere talibus, quam vendere ad credentiam, & quando libentius daret aliis pro minori pretio in continenti persolvendo, quam vendere ad credentiam talibus pro pretio majori. Uno autem modo credentia facit contractum usurarium, scilicet quando propter ipsam credentiam res venditur carius quam valeat simpliciter, vel esset valitura probabilitate tempore solutionis, vel etiam si tantum sit valitura verisimiliter: tamen ipse venditor alias res suas non venderet, nisi plus acciperet propter ipsam credentiam. Et ex hoc liquet quando de silvis prædicti contractus per mensuras, & de lignis per fascellos possunt licite fieri, & quando, & quomodo sunt usurarii. Sed de secunda parte hujus capituli videtur dubitatio, scilicet utrum liciti sunt contractus, quando pro minori pretio incontinenti persolvendo, aliqua res emuntur, verbi gratia bladum in terra in tempore hyemis, & silvæ adhuc per tres annos vel amplius crescituræ, ante aptum tempus incisionis quam valitura sit iuste in tempore suæ collectionis, & receptionis, verbi gratia bladum in terra tempore hyemis datur pro minor pretio, quam valiturum sit iuste tempore Augusti quando colligitur: & sic de silvis, & de nemoribus. Et videtur contractus usurarius ex parte emptoris, quia pro dilatione temporis plus est recepturus quam dederit, ut patet ex propositis exemplis. Et hæc ratio facit contractus usurarios, ut sæpe prædictum est. Præterea hujusmodi contractus non possunt excusari propter rationem dubii, vel periculi, quia non dubitatur verisimiliter, quin valitura sit hujusmodi res, amplius in tempore suæ receptionis, quam sit pretium quod datum est pro eis in tempore emptio- nis. Sed contra hoc est, quod uniuscujusque rei æstimatio iusta dependet ab utilitate, vel necessitate ipsius rei, sed constat quod non est tanta uti-

litas, vel necessitas alicujus rei imperfectæ, sicut est ejusdem perfectæ, quare nec recte tanti pretii æstimanda est, cum adhuc est imperfecta, & longe a perfectione sua, sicut cum jam est perfecta; sed hujusmodi res emuntur in tempore suæ imperfectionis, quare debent æstimari minoris pretii quam sint valituræ in tempore suæ perfectionis. Præterea, illud quod per naturam temporis accrescit rei alicui, iuste est illius cujus est ipsa res, ut si quis emit terras fructiferas, vel arbores, vel animalia fructifera, quicquid evenit per naturam temporis, & non tantum per exercitium laboris, iuste fit illius cujus sunt hujusmodi terræ &c. Quare cum per naturam temporis segetes in terra factæ, veniant ad majorem valorem, & similiter silvæ, sequitur quod quicquid provenit ultra pretium datum, iuste fit illius qui emit ipsa, & cedit in propriam sortem: quare nihil accipit ultra sortem, licet plus accipiat emens quam dederit. Et hæc credimus sine præjudicio melioris sententiæ. Hoc autem dicimus, quantum ad naturam contractus, licet tamen per accidens per intentionem ementis posset esse turpe lucrum, quando scilicet tantum intenditur ab emente augmentatio lucri, & divitiarum, proveniens ex natura temporis, sine exercitio laboris, & sine dubio periculi probabiliter possibilis evenire. Et alio etiam modo potest esse contractus usurarius, quando scilicet aliquis cogitur res vendere ante tempus congruum ex necessitate, propter quam emptor fraternæ charitate tenetur venditori mutuum dare, si indiget, & voluerit: sed si attendatur natura contractus secundum se, non pro dilatione temporis plus accipiatur ab emente, sed pro natura, & utilitate rei facta, vel ducta ex natura temporis.

C A P. XI.

Quomodo in his qui committunt mercatoribus pecuniam, vel aliam rem pro certa parte lucri, est vitium usurae.

Nunc de his quæ committuntur bonæ fidei aliorum ad lucrum quæstio est. Et hæc quæstio duplicatur, quia aut quæritur de commissione numismatum, aut de commissione aliarum rerum, quæ per se veniunt in usum hominis, ut sunt agri, animalia, & horti. Quantum ad primam quæstionem, videtur quibusdam usuræ vitium incidere. Primo quia nihil videtur differre secundum naturam rei committere pecuniam bonæ fidei alterius, & mutuare eandem. Sed qui dat mutuo pecuniam propter lucrum aliquod, etiam si periculum propriæ sortis super se accipiat, usuræ vitium committit, ut habetur extra eodem capitulo, *Naviganti*. Quare similiter qui committit pecuniam suam bonæ fidei alterius spe lucri, usuram committit. Hoc etiam secundo videtur, quia quod ex lucro sic speratur, vel accipitur ultra sortem, accipit quod nullo iusto titulo possidere potest, quia nec gratis datur, nec labore proprio redditur, nec per rem aliam recompensatur, quare simpliciter iniuste possideri, vel sperari videtur. Præterea, etsi in commissione aliarum rerum, quæ ex se fructum pariunt, potest excusatio valere, tamen quia pecunia de se nihil parit utilitatis ultra seipsam, videtur quod saltem in commissione pecuniæ propter lucrum, semper sit thokos, quod est vitium usuræ secundum Philosophum, hoc est partus sex numismatis ex numismate quod est contra naturam ejus. Ad hoc mihi videtur dicendum, quod aut commissio sit pecuniæ, ita quod transfertur dominium in toto, vel parte rei committæ in potestatem ejus cui committitur, aut

ita

ita fit commissio, quod non transeat dominium, sed remanet tota res commissa in dominio committentis. Primo modo est vitium usuræ, eo quod sperat lucrum jam de re non sua, quia jam erat translata per commissionem in dominium alterius & in hoc assimilatur mutuo, ut ratio prima approbat. Sed secundo modo potest sperari lucrum sine vitio usuræ, quia tunc commissa est pecunia vel res alia sicut servo, & ministro, qui de re domini negotiantur ad utilitatem domini sui; & ideo committens potest sperare lucrum, sicut ex re sua: & sic non accidit sorti, nec possidetur sine iusto titulo, quia sicut rei propriæ partem recipit, non tamen partem numismatis ex numismate immediate, sed partem ipsarum rerum, quæ per numismata sua sunt acquisitæ iusta commutatione. Quia autem supra dictum est in toto vel in parte, ideo dictum est, quia si aliquis committit centum alicui, ita quod medietatem ei mutuet, & aliam medietatem suo retineat dominio, ita tamen quod de illis centum debeat negotiari ad lucrum ille cui committitur, dico quod hoc lucrum jam habet vitium usuræ, propter hoc quod non tantum ex re commissâ speratur, sed etiam pariter ex re mutuata, & commissâ. Sicut enim in logica, locutio falsa judicatur propter falsi subjectionem, licet veritatem directe significet, sicut si dicatur, homo volans est animal; ita in moralibus actio vitiosa judicatur, quando vitio permiscetur, ut est in proposito casu. Ex dictis jam liquet veritas secundæ quæstionis, scilicet quando res fructuosæ ad lucrum committuntur. Notandum tamen, quod in his rebus commissis ad lucrum magis & minus liquet iustitia permutativa, quia quando ager, vel terræ committuntur excolendæ ad lucrum, satis apparet iustitia, eo quod ibi non transfertur dominium, & nihil ultra percipitur de fructu propriæ rei. In animalibus vero, ut quædam oves, vel boves, vel porci committuntur nu-

trien-

trienda propter lucrum, non ita liquet iustitia, quia aliquando solet in hujusmodi commissionibus fraus usuraria permisceri, ut quando excluditur periculum principalis commissi a committente; verbi gratia. Aliquis dat centum oves ad nutriendam propter lucrum, ita tamen quod centum oves sibi semper salvae maneant quicquid contingat. In hoc casu potest incidere fraus usurae, & hoc quando ultra justam aestimationem taxat ipse committens sibi portionem lucri, propter quam non recompensatur labor, & sollicitudo nutrientis secundum justam aestimationem. Solet etiam & alia fraus in talibus fieri, quando dives alicui pauperi mutat centum libras, ut ex eis oves, vel boves nutriendos emat ad lucrum illius qui mutuum dedit, & ad lucrum ipsius alumni. Dico ibi fraudem usurae permixtam esse, eo quod jam radix hujusmodi lucri ex mutuo oritur: & ideo vitio usurae inculpatur hujusmodi commissio. Tunc ergo hujusmodi commissiones licite fieri possunt, quando mutuum, vel similitudo mutui non permiscetur in talibus, sed dominium retinetur cum periculo, quod communiter accidere potest: vel quando etiam dominium rei commissae communicatur ei qui eam facit ad lucrum nutriendam, & simile periculum communicatur utrique. Et quando secundum justam aestimationem taxatur lucrum, per quod iuste recompensatur labor, & sollicitudo alumni. Haec de materia dicta ad praesens sufficiant.

C A P. XII.

*Quomodo bona pupillarum licite committantur
communitatibus ad lucrum.*

Quia vero quaedam in consuetudinem deducenda habentur pro justis legibus, quae magis deberent dici corruptelae quam consuetudines approbatae, & hoc videmus in hac materia usurae.

rum secundum regiones, & civitates diversas quantum ad pupillorum, & orphanorum cautelam: & ideo non immerito investigandum censemus, utrum a vitio usuræ excusari valeant pupilli, cum ad aetatem perfectam pervenerint, in qua sunt actu domini rerum suarum, & liberati secundum leges a tutoribus, & tunc proprias hereditates, & bona in quibus successerant, aucta per usurarium actum, & exercitio tutorum recipiunt, vel saltem integra, & non imminuta, per huiusmodi exercitium conservata. Solent etiam quandoque huiusmodi tutores ex bonis pupillorum lucrari, & huiusmodi etiam sub certa portione supra sortem aliquid tribuere pro parvulis nutriendis, vel etiam pro forte augmentata: solent etiam aliquæ villæ, sive civitates, sive oppida pupillorum bona recipere, etiam exclusis propinquis pupillorum de tutela, & pro bonis pupillorum detentis solent certam superabundantiam tribuere tutoribus puerorum annuatim, salva semper sorte pupillorum. Videntur autem in talibus pupilli excusari a vitio usuræ dupliciter. Primo, quoniam non est actio ipsorum, non enim dederunt res suas, vel pecunias ad usuram: quare quicquid ultra sortem eis isto modo provenit, non ex mutuo, nec ex dato ab eis sub spe lucri, sed sicut gratis datum accipiunt, & sic iusto titulo retinere possunt: unde Gregorius, & habetur 1. quæstio. 2: Sic nulla oblatio suscipienti maculam culpæ ingerit, quæ non ex ambientis petitione procedit &c. Secundo, quia cum sit parvulus, nihil differt a servo, secundum Apostolum, Galat. 3. & ideo penes tutores residet usus, vel abusus rerum parvuli, quare videtur parvulis non imputanda culpa usuræ: sed ubi non est culpa in possidendo, non competit restitutio facienda ab illo. Contra hoc autem est, quia quod per servum acquiritur iniuste, tanquam alienum, non potest fieri res domini sui iuste propter ejus ignorantiam quia semper teneatur ad restitutionem, quando cum

cumque sciverit veritatem. Non possunt ergo pupilli, quando sciunt veritatem, retinere superabundantias suarum rerum sibi per usuras acquisitas. Ad hæc determinanda distinguendum est. Primo de causa, & origine hujusmodi superabundantiae, quia aut acquiritur per fructus ipsarum rerum, quæ sunt pupillorum, ut sunt agri, animalia &c. aut acquiritur per solam translationem rerum, & propter ipsam translationem: & quia pecunia sola translationis causa instituta est, ut dicit Philosophus, ideo hujusmodi causa præcipue apparet in usu pecuniæ, cujus usus est in translatione rerum fructuum. Et si primo modo aliqua superabundantia acquirantur pupillis, nullum de se habent vitium usuræ, tum quia in hoc non invenitur lucrum ex mutuo speratum, vel acceptum: tum quia nihil accidit forti, eo quod fructus ex talibus rebus partus naturaliter ipsas res comitatur, & est de natura fortis, & non accidens forti. Secundo autem modo adhuc distinguendum est, quia superabundantia hujusmodi, quæ ex translatione rerum, vel pecuniæ, aut datur, vel oritur pupillis, ut lucrum ex detentione rerum suarum ortum habens, & hoc modo non licet eis retinere, quia detentio rerum non parit rationem alicujus lucri in quantum detinentur, nisi secundum quod utilitatem habent, & fructus afferunt. Si autem non datur hujusmodi superabundantia ut lucrum, sed ut gratia, vel ut donum, tunc licet retinere eis: & hoc modo procedant duæ primæ rationes. Et per illam rationem excusat consuetudo usurarium vitium in multis civitatibus: & hujus signum, quod gratis sit datum, accipitur ex eo quod præter voluntatem pupillorum determinat sibi superabundantiam quam dant eis, & quod numquam repetunt, nec repeti faciunt a pupillis aliquid. Ex his liquet, quod si tutores pupillorum scienter pecuniam pupillorum dederint ad usuram per se, vel per alios, quod hujusmodi superabundantia rei est

est aliena, & injuste possidetur etiam a pupillis, quodcumque sciverint, quod si pupilli nolunt restituere, tutores ad id faciendum compellendi sunt.

C A P. XIII.

*Quomodo in commutatione campforie
committatur usura.*

Est autem inter hominum commutationes quoddam genus commutationis in rebus, quod campforia dicitur, quod nec mutui rationem habet, eo quod in tali commutatione lucrum non speratur ex temporis dilatione, nec iterum campfori redditur eadem fors in specie, vel in numero, vel in pondere. Dat enim Parisienses, & recipit sterlingos, vel monetam alterius generis. Similiter nec habet proprie rationem commutationis, quae dicitur venditio, & emptio, quia hoc genus fit in rebus appetibilibus, quarum pretia determinantur, & mensurantur numismate: sed hoc genus est in sola commutatione numismatum diversorum generum, propter quod sequitur quod ars campforia, quae est species commutationis, simpliciter permutatio dicatur. Sed permutatio dicitur generaliter quando aliquid accipitur loco alterius dati, & sic comprehendit omnem commutationem. Dicitur etiam permutatio; quando res determinata ad utilitatem hominum, pro re altera similiter habente ex sua natura aliam utilitatem commutatur. Et sic agitur de permutationibus in jure civili, & canonico: & sicut si quis velit permutare parochiam pro praebenda, vel praebendam pro praebenda, & similia. Tertio modo potest dici permutatio magis determinate ad materiam numismatis, ipsa numismatum commutatio. Et hoc modo dicimus campforiam esse permutationem numismatum, quae causa lucri exercetur communiter. Sed de hoc lucro est quaestio in isto capitulo,

utrum

utrum iuste, vel iniuste acquiratur, & videtur tripliciter esse iniustum secundum naturam. Primo, quia ex indebito usa rei procedit, eo quod numisma, secundum Philosophum, non parit numisma, sed campfor utitur numismate causa lucri. Secundo, quia actus campforius videtur quod esse debeat ad utilitatem accipientis a campfore si est iustus, vel quod debeat fieri gratis. Tertio, quia secundum Evangelium, Dominus ejecit tales de templo. Dicendum igitur quod ars campforia de se est iusta. Unde dicendum est ad primum, quod ars campforia utitur de se numismate ad idoneum. Et est ratio, quia illud plus quod accipitur a campforibus in tali permutatione monetæ, non accipitur ratione pecuniæ, quæ de se est invendibilis, sed ratione periculi, vel interesse, ut subveniatur salariis pensionum, domorum, ministrorumque, & laboribus, & expensis in arte necessaria, & licita, ne frustra ponant operam, & sudorem suum in re licita ad utilitatem aliorum. Ad secundum dicendum, quod ars campforia est iusta ex duplici via. Primo quia dicit actum iustitiæ, & liberalitatis per ampliores utilitatem dari apud accipientem a campforem quam accepti ab ipso. Et iterum quia actus campforius non debet fieri gratis ex natura sua, sicut actus mutui: ideo illud quod plus accipi videtur, transit in dominium accipientis per simplicem voluntatem dantis. Ad id quod tertio persuadetur per Evangelium, dicendum est, quod Dominus ejecit tales de templo ratione loci, qui tantum spiritualibus erat deputatus: & ideo contra reverentiam loco debitam faciebant suas merces, & apparebat in talibus turpitudine suæ cupiditatis. Vel dicendum, quod de templo sunt tales eiciendi, quia non licet ministris templi, id est viris ecclesiasticis talia exercere mercationia.

C A P. XIV.

Quomodo liceat committere pecuniam eunti ad nundinas, vel res alias ad lucrum.

ESt igitur questio rursus de mercatoribus. Primo, utrum liceat alicui committere pecuniam suam alteri eunti ad nundinas ad lucrum sine vitio usuræ. Et distinguendum est circa hoc, quia aut est simpliciter commissio, quæ sit propriæ rei bonæ fidei alterius, & sic non incideret usuræ vitium, sicut ostendimus supra, capitulo II. aut est commissio secundum quid, seu simpliciter translatio, sicut est in mutuo. Commissionem vero secundum quid dico, in quantum committens non retinet periculum super se rei commissæ. Et hoc modo propter rationem translationis, quæ debuit fieri gratis sine spe lucri, incidit vitium usuræ. Et in hoc casu loquitur illa decretalis Naviganti, propter hoc ulterius si queratur de his qui dant pecuniam aliquam determinatam mutuo aliis mercatoribus, tali pacto quod similem, & æqualem in numero, & pondere persolvent creditoribus illorum, a quibus accipiunt in nundinis aliquibus determinatis secundum locum, & tempus: verbi gratia Balduinus a Gualtero accipit centum libras sterlingorum mutuo in Francia in mense Augusti, ita quod centum libras sterlingorum solvet Balduinus pro Gualtero in Januario sequenti, in quibus tenebatur Gualterus suis creditoribus, vel si non creditoribus, ipsi mutuanti in tali loco, & tempore: circa hoc distinguendum est, quia aut mutuans tempore translationis æstimat dictam monetam plus valituram in loco, aut in tempore quibus est persolvenda, verbi gratia, sterlingi plus valent in Anglia, quam in Francia, & tunc nihil est ibi culpabile; vel timet probabiliter minorationem pretii

Tom. VI.

D d

ster-

sterlingorum futuram, ante tempus determinatum, & tunc dicendum, quod mutuans committit usuram, quia lucrum sperat ex mutuo; aut mutuans nihil lucri in mutuando intendit, sive ex tempore, sive ex loco, sed tantum ob favorem, & gratiam proximi hoc mutuat, & tunc nihil culpabile ex hoc incurrit. Est etiam aliud quod dubitari potest circa huiusmodi materiam. Dicitur enim quod spes lucri in mutuo, facit usuræ vitium. Quare videtur quod si aliquis habens pecuniam aliquam specialem, quam timet in tempore futuro minorandam in suo pretio secundum statuta legis positivæ, & propter hoc huiusmodi pecuniam dat mutuo sibi reddendam in æquali pretio, quod erat tempore mutui, respectu pecuniæ terræ communis ælimationis, videtur quod cum huiusmodi mutuum videatur factum spe lucri, quod sit in eo vitium usuræ. Verbi gratia. Aliquis habens sterlingos valentes quatuor turonenses, timet ne in futuro tempore, per auctoritatem legis positivæ, tantum sint valituri tertium turonem, propter quam causam dat mutuo sterlingos, & post diminutionem pretii ipsorum non tot penitus vult recipere sterlingos in numero, & pondere, quot dederat mutuo, sed secundum pretium in turonibus, cuius pretii erant tempore mutui. Ad hoc dicendum est, quod aliud est vitare damnum, & aliud sperare lucrum. Quicumque enim ex mutuo speraret lucrum, peccat usuræ vitio, secundum auctoritatem Evangelii Lucae 6: Mutuum date nihil inde sperantes: sed non sic qui ex mutuo vitat damnum. Primum enim non potest fieri sine injuria Dei, qui hoc prohibuit fieri, nec sine injuria proximi, cui gratis debuit fieri illud ex quo lucrum speratur, quod est contra gratiam: sed secundum potest iuste fieri, eo quod per hoc non fit Deo injuria, eo quod non prohibetur aliqua lege: nec etiam proximo, quia nihil minus accipit pro tempore mutuacionis, quam redere

dere teneatur, eo quod tempore quo mutuatur, tantum valebat quantum reddere tenetur, Neque etiam propter hoc vitaretur, si tempus a mutuantem determinetur, in quo verisimile est pecuniam mutuatam minus valituram, quam valeret tempore mutationis, quia ex sola dilatione temporis non accidit vilificatio, sed magis vel ex voluntate legis positivæ, vel ex natura pecuniæ, nec in hoc damnificatur qui mutuum accipit, quia non ad hoc accipit, ut ipsum usque ad tempus illud conservet, in quo verisimiliter minus valitura esset, sed ut ipsa uteretur pro tempore illo pro quo valorem suum reservaret, quem habebat cum eam in mutuo acceperat. Quæritur etiam juxta hoc de eo qui dat mutuo bladam, vel vinum, vel oleum ad certas mensuras, & hoc in tempore quo minus valent, ut sibi reddatur in æqualibus mensuris, & ponderibus, & speciebus in alio tempore, quo verisimile est res prædictas plus valituræ. Et videtur ex eo quod jam diximus, quod licitum sit sic mutuum dare, quia ibi nihil plus accipitur quam datur, eo quod hujusmodi res numero, pondere, & mensura realiter redduntur. Præterea, in hoc dans mutuo videtur tantum vitare damnum, & non sperare lucrum, quia si res hujusmodi venderentur in tempore quo minus valent, ex hoc damnificaretur dominus ipsarum. Unde etiam licite potest eas vendere pro tempore illo in quo sunt valituræ verisimiliter, nec est usura, ut habetur extra capitulo Naviganti. Quare videtur similiter, quod licite possit eas res numero dare reddendas sibi in tempore, quo verisimiliter plus sunt valituræ. Ad quod dicimus, quod in hoc casu conscientia aut excusat, aut accusat, quia verum mutuum debet fieri gratis, & sine spe lucri, quantumque in mutuo, & ex mutuo intenditur spes lucri, tunc non caret vitio usuræ, sed sic non est in emptione, & venditione. Potest autem excludi spes lucri ab intentione dantis mutuo modo præ-

dicio, dupliciter. Uno modo, quando dans mutuo paratus est omni tempore accipere rem mutuam, etiam ante illud tempus determinatum quo res verisimiliter deberent esse cariores. Hoc modo spes lucri, etsi per accidens intendatur, non tamen per se, quia non tollit rationem gratuiti a mutuo. Alio modo quando dans mutuo, etiam tempus illud determinavit in quo verisimiliter plus valiturae erant, propter solam damni vitiationem. Tunc enim damnum vitat, quando necessitati propriae consulens intendit conservare res suas sibi magis necessarias ad usum vitae, quas si tunc non haberet, oporteret eas alibi emere, & sic reportaret damnum de gratia mutui facta proximo: & sic intendens in mutuando excusatur ab omni vitio usurae.

TERTIA PARS ET ULTIMA
HUIUS OPERIS.

C A P. XV.

Quomodo, & quare est restitutio usurarum facienda.

Nunc autem ad id quod tertio in hoc opere declarandum proposuimus accedentes, de restitutionibus usurarum inquirendo prosequamur. Quod autem ad restitutionem usurarum iura obligent, satis liquet ex natura ipsarum. Quia enim superius in prima parte huius operis c. 4. declaratum est, quod superabundantia usurarum nullo iusto titulo possideatur, ideo iuste retineri non potest, & iniuste possidetur. Sed ut dicit beatus Augustinus. 74. q. 4. quod iniuste possidetur, & alienum est alicui, alteri proprium esse debet. Quare cum omnis superabundantia usurarum sit tamquam res aliena ipsi usurario iniuste possidenti, sequitur quod sit

sit propria alterius, qui ipsa destitutus est; sed hoc est justum secundum omnia jura, quod omnis res destituta contra justitiam restituatur. Restitutio enim semper respicit destitutionem: quare secundum omnem justitiam naturalem, usuræ restituentæ sunt. Sed forte dicetur, quod hujusmodi res non sunt ab aliquo destitutæ contra omnem justitiam: præcipue, quia videtur destitutio facta voluntarie. Et etiam quia leges humanæ non puniunt, quæ tamen injurias punire debent: quare non videtur esse contra justitiam humanam. Ad quod advertendum est, quod voluntas hominis aliquando respicit volitum propter se, aliquando propter aliud. Quando autem propter se, tunc si illud volitum sit simpliciter justum, & bonum, tunc voluntas bona est, & opus ex eis procedens bonum est, & justum. Si autem sit injustum, & malum, tunc similiter voluntas est mala. Si vero respiciat volitum non propter se, sed propter aliud, verbi gratia, aliquis vult projicere merces in mari, ut sic evadat periculum, illud iterum propter quod volitum dicitur aliquid, aut habet rationem justæ, aut injustæ, aut indifferenter. Et hoc modo primo judicatur adhuc voluntas justæ, & bona comparative, sed tamen potest esse injusta simpliciter, ut si aliquis vult furari, ut pauperibus tribuat. Sed secundo modo potest judicari voluntas justæ, & libera absolute, quando illud volitum est ex natura sua justum, & bonum, sed est comparative injusta, & non libera, quando illud volitum habet malum finem. Unde quod aliquis vult dare superabundantiam de suo, de se non est malum, nec injustum: & ideo quantum ad hoc, voluntas est absoluta, & libera: sed quando hoc vult dare propter rationem mutui, quod non aliter potest habere, jam hujusmodi voluntas comparata ad finem, qui de se est injustus, contrahit rationem injustitiæ, & cadit a ratione libertatis: & quia hujusmodi injustitia patiendo magis quam

agendo incurritur, ideo in ipso dante est pœna, & non culpa. Leges vero hanc aliquando considerant justitiam, prout est conservativa pacis exterioris inter homines: & ideo leges tales non pœniunt, nisi secundum quod hanc pacem destruunt. Aliquando etiam prout magis illustrantur lumine fidei, & juris divini, considerant etiam justitiam veram, & interiorem: & sic leges etiam canonicæ prohibent, & pœniunt usuras. Sic enim scriptum est, Isa. 32: Opus justitiæ pax: & ideo qualem pacem quærunt, qui leges condunt, talem sibi vendicant justitiam. Dicimus ergo, quod jure divino principaliter facienda est restitutio usurarum, quia in Scriptura Sacra, quantum ad legem veterem, condemnantur dantes pecuniam ad usuram: & ideo contra legem divinam accipiuntur usuræ. Lex autem nova prohibet sperare aliquid ex mutuo: quare magis accipere erit contra legem Evangelicam; sed quod est contra legem divinam, secundum nullam aliam legem potest esse verum, aut justum, eo quod lex divina sit prima, & universalis origo omnium legum justarum, sicut Deus est origo omnium entium: nihilominus tamen etiam contra legem naturæ, quia in hoc finis conveniens secundum naturam actus humanæ vitæ corrumpitur. Huic enim actui, qui est mutuum dare, conveniens finis ostenditur naturaliter, scilicet communis societatis, & fraterna charitas in subveniendo proximorum necessitatibus: & ideo gratis fieri debet naturaliter. Quare quodcumque hujusmodi actus fit propter spem alicujus commodi, vel lucri, tunc ab eo tollitur finis qui naturaliter competit ei, & fit contra naturam, quare juri naturæ repugnat: ideo non tantum fit injustum contra legem divinam, sed etiam contra jus naturale.

C A P. XVI.

Quibus restitutiones sunt faciendæ .

QUoniam autem usuræ sunt restituendæ , jam oportet investigare , quibus sunt restitutiones faciendæ . Et videtur quod soli Deo , & ministris Dei faciendæ sit restitutio : quia secundum ea quæ dicta sunt prima parte capitulo 5. in usura non transfertur dominium jure divino , sed tantum jure humano : sed secundum rationem in jure faciendæ est restitutio ejus quod detinetur injuste , quare videtur quod soli Deo , & Ecclesiæ faciendæ sit restitutio . Sed contra hoc est , quod Dominus est terra , & plenitudo ejus , a quocumque possidetur juste , vel injuste : quare nulla re potest secundum veritatem destitui . Ex quo etiam colligitur regula generalis , quod illi soli aliqua res est restituenda , qui ipsa re , vel æquivalenti destituitur injuste . Sicut enim restitutio faciendæ non est , nisi ejus rei , quæ injuste possessa est , sic nec alicui , vel aliquibus restituenda est , nisi illi , vel illis qui eam injuste destituti sunt . Et ex hoc concluditur primo , quod illis solis faciendæ est restitutio , qui juste illarum rerum domini erant , quæ restituendæ sunt ante destitutionem injustam . Ex quo ulterius concluditur , quod defunctis illis qui expoliati fuerant , jam restitutio faciendæ est eorum filiis , & successoribus , qui juste succedunt bonis defuncti expoliati . Si vero forte defunctus legavit omnia bona sua pauperibus , vel Ecclesiis , vel personis aliis , tunc sicut per virtutem testamenti acquiritur jus in bonis præsentibus , & paratis ipsius defuncti , pauperibus , vel aliis quibus legata sunt , & sic eis est jus acquisitum in his quæ jure debentur ei quocumque jure : & ideo in hoc casu ab executoribus prædicti defuncti , sive illis locis , vel personis quibus omnia bona sua legavit , debet fieri restitutio

quæ sibi viventi facienda erat. Quod si forte ignorentur successores, & verisimiliter quibus facienda sit restitutio nescitur, vel forte noscuntur esse in locis, & regionibus longinquis, & sine spe reversionis, & sine facultate mittendi, vel accedendi ad eos, tunc in primo casu Ecclesiæ consilia, & auctoritas requiri debet, quia jam ratione juris divini pertinet restitutio quæ debebatur homini, qui erat membrum, & filius Ecclesiæ, ad ipsam Ecclesiam: unicuique vero sua Ecclesia dicitur suis Episcopus. In secundo etiam faciendum est de consilio Ecclesiæ, hoc tamen superaddito, quod debet ei Ecclesia promittere restitutionem faciendam, si necesse fuerit aliquando in futuro tempore per inopinatam reversionem ipsorum, quibus de jure erat facienda. Ex prædictis igitur concluditur, quod si a servo, vel ancilla, vel a filio, vel a filia, sive a raptore, vel fure, sive ab alio usurario, sive Christiano, sive Judæo acceptæ fuerint usuræ talium bonorum, de quibus constat ei qui vult restituere, quod non erant veri domini illarum rerum, quod restitutio talium non est facienda eis, a quibus acceptæ sunt, sed ipsis veris dominis, & successoribus eorum, si haberi possunt. Debet tamen fieri hujusmodi restitutio caute, ne cum scandalo fiat personarum prædictarum. Si autem credatur probabiliter quod prædicti, scilicet filius de conscientia patris, & servus de voluntate domini sui, & monachus etiam Abbatis sui, & raptor, & usurarius de bonis juste possessis hæc fecerunt, tunc etiam potest fieri restitutio ipsis personis injuriatis, & similiter dicendum est de uxore vivente marito.

C A P. XVII.

A quibus restitutio sit facienda.

Nunc a quibus restitutiones usurarum fieri debeant, consideratio nostra necessaria est. Quod siquidem dominus omnis qui rem ab alio injuste detentam detinet, juste vel injuste detinuit, aliquando ipsam rem, vel æquivalentem restituere teneatur, manifestum ex utroque jure tam divino quam naturali. Primo, quia non dimittitur peccatum jure divino, nisi restituatur ablatum, si restitui possit, ergo ab eo cui peccatum hujusmodi imputatur, debet fieri ablati restitutio: sed non imputatur peccatum, nisi ei qui abstulit, vel detinet rem alterius, quæ non est sua aliquo justo titulo, ergo ab illo facienda est restitutio. Item, ex præcepto juris naturalis habemus quod Quicumque vultis ut faciant vobis homines, & vos illis eadem faciatis: sed justa voluntate vult spoliatus re propria ut spoliator ei restituat, quare similiter spoliator debet juste restituere spoliato. Sed quis possit dici spoliator rei alienæ, sive detentor in materia usuræ, ita quod teneatur ad restitutionem, in quibusdam casibus non est ita clarum. Propter quod quæritur primo de uxore usurarii, utrum teneatur ad restitutionem pro marito usurario defuncto. Secundo, utrum teneatur ad restitutionem eorum quæ cedunt in usum vitæ suæ in domo mariti. Tertio, utrum hoc possit licite facere ignorante marito, & adhuc vivente. Et quarto, de filiis, & filiabus: quæritur similiter de servis & mercenariis usurariorum. Eodem modo quæritur quinto, de laborantibus, & operariis, & mercatoribus qui labores, & suas operas, & suas res dant usurariis pro lucro, utrum teneantur ad restitutionem acceptorum ab eis. Sexto, de accipientibus ab eis oblationes, & eleemosynas, vel munera,

ra, utrum teneantur ad restitutionem. Septimo etiam de fautoribus, qui fovent eos, & defendunt in exercitio scenerandi, sicut aliquæ civitates, & aliqui principes fovent, & defendunt hujusmodi qui dicuntur caursini, qui alias non auderent exercere hujusmodi actum scenerandi. Ad hoc ultimum primo sciendum, quod sicut focii furum, & hi qui dicuntur currere cum fure, furti judicio condemnantur in sacra Scriptura: ita omnes prædicti in quantum agunt aliquid ad vitium usuræ perpetranda, vel ut motores, vel ut auctores, vel ut participes lucri, vel ut fautores, & defensores talium, usuræ vitio condemnandi sunt. Et sicut non satisfacit Deo de injuria sibi illata, nisi per pœnitentiam, ita nec proximo de re injuste spoliata nisi per justam restitutionem: unicuique vero secundum gradum sui delicti competit restitutio ablati; verbû gratia. Alius peccat in hoc tantum ut motor, quare & ipse tenetur movere actorem ad faciendum restitutionem, quod si non sufficit ad hoc inducendum, debet invocare superioris auxilium: quod si non sufficit, vel forte negligit hoc facere, puto sine præjudicio, quod in hoc casu tenetur is qui promotor fuit, ad restitutionem ablatorum per ipsius motionem. Et si fuerit actor vel ut principalis, vel ut adjutor, uterque tenetur ad restitutionem ablatorum omnium in solidum, ita tamen quod altero restitente, alter absolutus est quantum ad injuriam proximi. Si vero ut particeps fuerit tantum lucrî aut scienter, aut ignoranter; si scienter, tunc iterum potest fieri juste, aut pro necessitate corporali, quando alias commode non potest inveniri remedium, sicut accidit pauperibus mendicantibus. Et sic aliquando etiam per hoc possunt excusari filii, & filia in domo parentum usurariorum, qui alias nequeunt victum sibi necessarium invenire: & similiter uxor eadem necessitate potest excusari. Aut hoc fit pro utilitate spirituali, sicut & Dominus ova publicanis manducabat pro

pro conversione ipsorum. Et hoc fit iterum iuste, aut propter recompensationem jam factam, vel saltem in spe fiendam: & primo modo artifices, & laborantes, & servientes, possunt iuste aliquando percipere de bonis usurariorum, quæ acquirunt ab usurariis: quia quantum accipiunt ab usurariis, tantumdem reddunt ipsis, per recompensationem operis, vel laboris, vel artificii, ita quod per hoc non sunt usurarii impotentes effecti ad restitutionem faciendam. Nihilominus tamen huiusmodi artifices, si credant usurarios nihil habere de bono, & eadem facilitate possunt ab aliis lucrari, peccant scienter usurariis communicando opera sua pro lucro quod sciunt esse rem alienam, & maxime propter scandalum. Sed modo secundo etiam possunt participare filii, & filix, & uxor in spe recompensandi in aliquo futuro tempore, quando sperant se probabiliter facultatem habituros, quamquam tunc non habeant quando participant. Quicumque vero participes fuerint scienter extra aliquam trium causarum dictarum, sive etiam ignoranter, & aliquando huiusmodi notitiam habuerint, tales ad restitutionem tenentur pro parte illa, in qua participes existunt rei alienæ. Ita ergo per hoc generale documentum potest responderi ad quæsitæ. Ad primum, & secundum de uxore, dicendum est quod uxor usurarii tenetur ad restitutionem pro marito defuncto, secundum quod ad eam bona male acquisita devoluta sunt, vel quantum ipsa vivente marito talibus bonis usa est. Quod si nihil de talibus bonis ad eam devolvitur, vel si forte erat de bonis quæ in matrimonio attulerat, fructus erat sufficiens ipsius necessitatibus, & pro omnibus quæ expendit in vita mariti, tunc non tenetur ad restitutionem aliquam faciendam, nisi fuerit usa rebus mariti in spe recompensandi, vel nisi aliquid alienum post mortem mariti sibi retinuit: nihil autem est restituendum nisi alienum. Ad tertiam quæstionem dicendum, quod cum uxor non sit domina rerum, sed

tan-

tantum vir, est tamen conjuncta viro in adjutorium, & in usum rerum: quare sicut nec potest alienare res viri ipso non volente, ita nec aliena viri potest restituere ipso nolente. Sed sicut in adjutorium est viro data ad generationem, ita ad rerum conservationem, & multiplicationem honestam & utilem, & super hoc etiam ad salutis viri promotionem: unde Apost. 1. Corinth. 7: Salvabitur vir infidelis per mulierem fidelem. Quare sicut de rebus propriis viri usurarii potest facere eleemosynas moderatas, viro ignorante, & non prohibente, quia sic agit causam viri, id ad quod tenetur ad salutem suam promovendam, & etiam ad bonorum suorum conservationem, & multiplicationem: sic puto sine præjudicio, quod possit facere restitutiones de rebus alienis, viro ignorante, & non prohibente, quia sic agit causam viri. Quod si viro sciente, sed dissimulante fecerit, tanto securius agere potest, quia jam est argumentum quod vir approbat, ex quo non reprobatur. Si vero prohibente, vel prius, aut postmodum puniente, ita mulier fecerit, vel facere voluerit, jam non licet ei, quia sicut res sunt sub potestate viri, ita & uxor, quare oportet eam sic subditam viro obedire per omnia secundum Apostolum. Et si non in faciendo malum, tamen obedire debet in oritendo bonum, quia non est necessarium ad propriam salutem: unde si uxor non faciat quod sibi videtur bonum, non imputatur ei ad peccatum, sed ei qui hoc ei prohibet. Ad ea quæ quarto, & quinto adducta sunt, patet responsio ex dictis prius de participantibus. Ad id autem quod sexto quaeritur de accipientibus eleemosynas, & oblationes, & munera, dicendum quod tales qui ab eis recipiunt, aut faciunt eos usurarios, aut nesciant nec tunc quando accipiant, nec post: & si sic nesciunt, non peccant accipiendo, nec tenentur ad restitutionem. Si vero sciverint, tunc vel post, vel necessitate compellantur ad accipiendum, aut non: si neces-

fita-

sitate, non peccant, nec tenentur ad restitutionem. Si vero necessitas non fuerit, adhuc aut sunt usurarii notorii, aut non notorii; si notorii, tunc omnis accipiens ab eis peccat propter scandalum, & quia ipso jure sunt excommunicati: & ideo semper restituendum est, sed non eis semper. Si vero non sunt notorii, aut aliquid creduntur habere de bono proprio præter usuras, aut nihil: si nihil, tunc restitutio facienda est ab his qui aliquid acceperunt. Si vero aliquid, tunc etiam accipi possunt sine peccato ab eis munera, & hujusmodi, & ad restitutionem non obligantur. Ad ultimam quæstionem dicendum, quod ille solus tenetur ad restitutionem, qui accipit, vel detinet rem alienam injuste, unde etsi usurarius qui sola spe lucri dat mutuum, nihil ultra acceperit, licet superaverit, etsi sit reus vitio usuræ, tamen non tenetur ad aliquam restitutionem. Unde ille solus ad restitutionem tenetur, qui aliquid detinet, vel accepit de alieno injuste. Unde fautores, & defensores usurariorum, in quantum hujusmodi sunt tantum, non tenentur ad restitutionem alicujus, nisi in quantum sunt participes lucri, scilicet quia propter hoc sunt fautores, ut ab usurariis aliquam portionem recipiant: tamen in hoc peccant contra Deum, etiam quantumcumque utilitatem regionis, vel civitatis intendunt, quia fovent peccatores in peccatis suis. Nec est simile de illis, quorum auctoritate fit aliquid, & de his qui fovent, & defendunt, & recipiunt actores; quia illi sunt causa per se actus mali, isti vero non sunt causa ipsius actus, sed accidentium ipsi actui ad ejus conservationem, & fructum ampliorem.

C A P. XVIII.

Qualiter restitutiones fieri debent, & quo ordine.

QUoniam autem in omni re modus habendus est, nunc de modo quo restitutio usurarum fit.

faciendâ est, restat inquirendum. Et primo, utrum publice, vel private. Deinde utrum prius, vel posterius quam solutio debitorum, vel legatorum. Tertio, utrum prius faciendâ sit restitutio uni personæ quam aliæ. Et utrum æqualiter secundum proportionem ablatorum, vel inæqualiter possint fieri propter conditiones, & necessitates personarum. Circa primum sciendum est, quod aliud necessarium est loquendo de necessitate satisfactionis, & aliud loquendo de perfectione ipsius. Ad necessitatem vero satisfactionis duo sufficient, unum quantum ad Deum, scilicet humilitas veræ poenitentiae contra contemptum Dei: & aliud quo ad proximum, scilicet restitutio plena ablati iniuste contra injuriam proximi. Sed de perfectione satisfactionis ultima exguntur signa, scilicet & testimonia prædictorum, in quibus est meritum perfectæ humilitatis quantum ad Deum, & restitutio famæ personalis contra scandalum ex peccato innotatum quantum ad Ecclesiam. Et quantum ad hoc etiam usuratio notorio non tantum est perfectionis, sed etiam necessitatis, saltem publice, & in manu Ecclesiæ restitutiones faciendas promittere & firmare, quia alias privaretur de jure Sacramento salutis, & Christiana sepultura. Et propter hoc etiam dicit Apostolus, I. ad Timoth. 5: Peccantem coram omnibus argue. De secundo vero quod propositum erat de ordine, sciendum est quod consuetudo fere in omnibus apud nos habet, quod prius persolvantur debita quæ clara sunt, & postea fiant restitutiones, & ultimo legata solvantur. Et hujus consuetudinis potest esse ratio: quoniam legata sunt secundum quid donata, & non simpliciter donata. Ratio enim legati duo importat, scilicet quod non est res data simpliciter, nisi per mortem legatoris, unde semper vivente legatore potest revocari: & quod sint legata propter utilitatem aliquam legantis post mortem. Et ex his potest patere, quod legata in quantum hujusmodi

modi sunt, non obligant secundum necessitatem
 iustitiæ, sed secundum devotionem, & utilitatem
 legantis. Quare cum necessaria ad salutem præce-
 dant ea quæ sunt devotionis, & supererogationis,
 iuste solvuntur debita ante legata. Sed majori ju-
 stitiæ restituenda sunt ablata, quam debita sint sol-
 venda, cum in hoc impleatur iustitiæ tollens in-
 juriæ factam Deo, & proximo: sed in solutione
 debitorum nulla tollitur injuria, sed tantum sol-
 vitur iustitiæ, quare secundum hoc videntur prius
 restituenda ablata, quam solvenda debita. Sed con-
 trarium fit ut in pluribus, quod tamen habere
 potest rationem ex duobus. Uno modo scilicet,
 quando debita sunt clara, & manifesta, sed resti-
 tutiones non sic, sed inquirendæ sunt, & clarum
 semper præcedit obscurum in jure humano. Alio
 modo, quando res quæ debetur, est determinata,
 scilicet centum, vel decem, sed restituenda non sic.
 Sed determinatum jure præcedit indeterminatum
 in quantum hujusmodi. Et ex hoc concluditur
 quod quando restituenda sunt clara, & aperta, &
 determinata per apertam confessionem restituentis,
 debent jure præcedere omnia debita, quod tamen
 raro observatur, quia quod juris est, a paucis ad-
 vertitur. Et secundum dicta patet quando prius
 potest restitutio fieri uni personæ quam alteri, sci-
 licet quando restitutio unius est clara, & determi-
 nata, & alterius non sic ceteris paribus. Sed ite-
 rum si unus sit dives, & alter pauper, & plus in-
 digens his de quibus restitutio faciendæ est, & æ-
 qualiter sit clarum in utroque, adhuc prius pau-
 peri potest restitutio iuste fieri quam diviti, eo
 quod plus læsus est in ablatione suorum, & quia
 plus indiget. Tamen si uterque sit æqualis condi-
 tionis, scilicet in paupertate, vel divitiis, & æ-
 qualiter clarum sit de utroque, si uni prius facta
 sit injuria quam alteri, adhuc illi prius est resti-
 tuendum ordine juris naturalis, cui prius facta fuit
 injuria. Itemque, si per partes faciendæ est resti-

tu-

472 *Opusculum septuagesimumtertium*
tutio, unicuique proportionabiliter restituendum
est secundum quantitatem ablati, ita quod si tan-
tum est tertia pars ablatorum, vel media, vel alia
quælibet pars, ceteris paribus facienda est omni-
bus restitutio tertiæ partis omnium restituendorum,
cujus ratio est ut omnibus ostendatur bona volun-
tas restituendi omnia, si adesset facultas, & sic fit
prior quilibet ad condonandum injuriam sibi
factam, quando videt voluntatem ad emendandum
paratam.

C A P. XIX.

Quomodo res eadem, vel æquivalens restitui debeat,

Sed ex dictis quaestio oritur de materia, & quan-
titate restituendorum. An scilicet si quis ovem,
vel bovem, vel aliam quamlibet rem acceperit ul-
tra sortem, teneatur eandem rem restituere, aut
sufficiat pretium rei acceptæ restituere. Ex quibus
potest videri, quod ipsam rem eandem, & non
tantum solam, sed duplicatam restituere teneatur,
propter illud præceptum legis Moyfi Exod. 22. ubi
dicitur, quod fur tenetur restituere eandem rem
in duplo, & ovem in quadruplo, bovem vero in
quintuplo. Quibus dicendum est, quod aliter ju-
dicandum est de furto, & rapina, & aliter de usu-
ra: quia in usura aliquantulum transfertur dominium
juro fori, licet non jure poli, sed nullo modo in
aliis. Unde equus furto ablati, in cujuscumque
manum transierit, semper est restituendus, etiam
in jure fori. Secundum vero non sic, si est equus
per usuram acceptus: quare aliter judicandum est
in usura, & dicendum quod sufficit si fiat restitu-
tio pretii; cujus ratio est duplex. Una est jam
dicta, quia quod accipitur ultra sortem, non au-
fertur per violentiam aliquam illatam domino, si-
cut est in furto, & rapina: & ideo proprie non di-
citur ablatum, sed potius acceptum contra justi-
tiam

tiam naturalem, & divinam de voluntate dantis, sed quod ablatum est idem numero restituendum est, etiam si melioratur. Alia causa etiam, & ratio est ex natura permutationis, in qua ultra sortem accipitur, quæ est natura mutui. Sicut enim in mutuis non est necesse quod idem numero reddatur, sed tantum æquale in pretio, ita nec superabundantia accepta ratione mutui est necesse idem restituere, sed sufficit æquivalens in pretio. Quod autem in lege scriptum est de duplo, quadruplo, & quintuplo, non habet locum in usuris, sed tantum in furtis, vel rapinis, eo quod huiusmodi usuræ non destruant bonum reipublicæ de sua ratione, sicut faciunt furta, & rapinæ, sed tantum corrumpunt bonum personale, sive fraternum bonum, & hoc non inferendo malum, sed tantum in non faciendo bene fieri debitum. Et de his alias scripsimus in septimo præcepto decalogi diffusius, & ideo hæc ad præsens sufficiant.

C A P. XX.

*Quomodo usura fructus, & proventus
sint restituendi.*

QUoniam autem, ut dicit Dominus, non potest arbor mala fructus bonos facere: & quicquid ex mala radice nascitur, radicis naturam trahere videtur, visum est quampluribus quod non tantum restituenda sunt ablata, vel injuste accepta, sed etiam quod omnis proventus, & omnia lucra ex his provenientia sint restituenda: quia quod ex alieno venit alicui, rationem de jure accipit alieni. Hæc videntur expressa, extra de restitutione spoliatorum cap. Gravis, ubi videtur quod oportet reddi res cum fructibus perceptis, & quæ percepissent spoliati si ipsa possedissent, & hoc etiam expresse habet lex; extra de rei venditione, cap. Majus, ubi dicitur quod talis tenetur ad omnia

lucra percepta, & percipienda. Sed contra prædicta videtur esse ratio usuræ. Primo, quia simpliciter ibi non est ratio spoliationis violentæ, vel furtivæ de qua loquuntur prædicta jura. Secundo, quia in usuris ipsa superabundantia primo, & per se est in pecunia, quæ non habet fructum quantum est de natura sua, eo quod causa tantum translationis aliarum rerum facta est. Tertio etiam generaliter in ipsa restitutione facienda tantum restituendum est damnum quod illatum est, sed tantum non est illatum damnum, ut in pluribus, quantum provenit commodum furi de re furtiva & spoliata, eo quod fur labore proprio, & solertia rem furtivam multiplicavit, quod non fecisset possessor verus. Quid autem videtur mihi super his dicendum. Dico sine præjudicio, quod aliter est judicandum de restitutionibus usurarum, & aliter de restitutionibus furti, & rapinæ. Illud enim est restituendum, quod nullo jure fit suum nec divino, nec humano. Et ideo injuria fit non tantum apud Deum retinere res sic ablatas, & rerum fructus, & usus, sed etiam apud hominem fit injustum tam jure fori communis, quam jure conscientie personalis. Sed non sic est de usuris, quia licet sint contra jus divinum, & contra jus naturale naturæ spiritualis, quod respicit solum debitum gratiæ, & charitatis, tamen non est directe contra jus humanum, quod respicit generaliter reipublicæ utilitatem, & justitiam: & ideo quo ad hoc transferatur in eis dominium, nec habent rationem ablatorum. Constat autem quod jura allegata de rebus per violentiam ablatas loquuntur, in quibus nulla radix justæ possessionis invenitur. Hoc tamen generaliter advertendum est, quod in omni restitutione facienda omnis fructus, & omnia lucra ex eo quod proveniunt ex re restituenda secundum quod injuste possidentur hujusmodi fructus, & lucra, & ex eo quod proveniunt ex re male detecta secundum justitiam divinam, habent rationem alie-

alieni, secundum rationem beati Augustini. Quare secundum Deum retineri non possunt, nisi auctoritate divina. Iterum secundo advertendum est, quod hoc solum restituendum est homini, in quo facta est ei injuria de re sua. Sunt autem quædam res quæ de natura sua habent in possidendo fructum, & utilitatem, aut quia multiplicantur, & augentur ex natura temporis, aut quia excoluntur solertia humani ingenii, & laboris, ut terræ & agri, & hujusmodi res restituendæ sunt homini cum suis proventibus: quia in hoc homo cui facta est injuria de re sua ablata, damnificatur non solum quantum ad rei substantiam, sed etiam quantum ad rei usum, & fructum ex usu proventientem: & sic possunt, & debent intelligi jura allegata. Tertio etiam est advertendum, quod illi semper faciendæ est restitutio, qui passus est injuriam, & damnum. Si ergo aliquis passus sit injuriam, & non damnum, illi non est faciendæ de jure restitutio realis, sed tantummodo secundum genus injuriæ faciendæ est emendatio per similem satisfactionem. Unde qui proximum verberat in nullo eum damnificando, non tenetur ad aliquam restitutionem realem: quia omnis restitutio realis faciendæ alicui commensurari debet secundum quantitatem damni illati. Hinc est quod lex Moysei generaliter omnem furem cujuscumque rei, quæ usum habet, & utilitatem, condemnabat ad restitutionem dupli, unum scilicet propter rei substantiam, & aliud propter rei ablatæ usum: ex quo concluditur quod in omni restitutione faciendæ homini, debet considerari damnum tam rei, quam usus qui ex re provenit ex natura rei. Si ergo aliquod lucrum provenit usurario ultra rem, & rei usum naturalem ex propria operatione, & solertia ejus, in quo non est alius damnificatus, dico sine præjudicio, quod non tenetur restituere homini hujusmodi lucrum; verbi gratia. Homo usurarius centum marchas argenti habuit ex usuris, ex qui-

bus formavit imaginem quam vendidit centum & decem marchis, credo sine præjudicio, quod illas decem marchas supercrescentes non tenetur restituere ei a quo prædictas centum marchas habuit, tamen non potest eas retinere secundum Deum, quia contra Deum de re aliena sibi acquisivit. Et ideo sola auctoritas Ecclesiæ ad restituendum, vel distribuendum talia requirenda est. Ex his autem oritur quæstio. Si quis quamcumque rem furtivam statim vendat post furtum, aut convertat in usum proprium, ipsam totam consumendo, & non statim restituat, sed post tempus eam velit restituere, utrum teneatur ad omnes fructus usum quos percepisset verus dominus in tempore illius moræ; verbi gratia. Aliquis furatus est pullum equinum, aut vitulum, quem verus dominus usque ad annos perfecti valoris custoditurus erat, sed fur statim vendidit, & liberavit se a futuro. Quæritur utrum fur teneatur restituere pulli valorem tantum, vel etiam equi perfecti valorem, quod videtur secundum jura allegata. Præterea, tenetur restituere lucra secundum legem, ergo multo magis damna illata. Juxta hoc etiam quæritur de pecunia ablata, aut etiam injuste possessa: quare potest contingere, quod ille a quo est ablata, sive injuste accepta, mercando ex ea auxisset eam, aut fortasse propter ejus defectum vendidit possessionem suam, & ex hoc damnum multum accepit. Utrum detinens, & accipiens hujusmodi pecuniam sine justo titulo, teneatur ad omnia lucra quæ verus possessor ex ea fecisset, sive ad omnia damna quæ ex inde accidunt vero domino ad plenam restitutionem. Ad hæc duo dicimus sine præjudicio, quod ad restitutionem alicujus rei faciendam, duo principaliter consideranda sunt, scilicet valor rei quæ principaliter ablata est, vel accepta injuste, & damnum quod illatum est injuriam passo. Propter primum dico quod eadem res quæ ablata fuerat, restituenda est, aut æquivalens, & similis in spe-

specie, & valore. Sed quantum ad secundam est notandum, quod aliquando dicitur damnum illatum proprie, & per se, & aliquando per accidens tantum, & non per se: etsi primo modo, tunc tenetur reus ad restitutionem, damni cujuscumque sit, secundo modo non tenetur ipsi passo damnum. Et ad intelligendum prædicta, ponamus exempli causa casus. Si quis damnum passus pro pecunia sibi ablata in hoc quod ex ea volebat emere necessaria sibi ad vitam, sive solvere emptam, sive quædam, pro cujus spoliatione incurrit damnum, quia propter ejus defectum oportuit eum vendere possessiones suas sibi utiles, aut accipere pecuniam mutua ad usuram, aut aliud incommodum incurrisset, dico quod hujusmodi damnum per se incidit ex furto, vel rapina, & ideo restituendum est ipsi qui passus est. Præter hæc, potest incidere ibi damnum per accidens, quando scilicet ex pecunia ablata lucrum quod intendebat non acquisivit, & nihil aliud passus est damnum, dico sine præjudicio, quod lucrum tale non est restituendum ei qui passus esse dicitur hujusmodi damnum. Si vero sint res que sunt ablatæ, que ex sui natura possunt secundum naturam temporis augeri, & crescere in pretio, tunc tenetur spoliator restituere pretium ipsarum rerum, quod valiturae erant secundum naturam & rei, & temporis, in tempora que vult restituere eas, & per hoc patet responsio ad prædictas quæstiones. Et istud etiam in usuris est semper advertendum, quantum ad res que accipiuntur pro usuris.

C. A. R. XXI.

Quomodo, & quis cogendus sit ad restitutionem usurarum.

Quoniam autem restitutiones usurarum, & a quibus, & quibus, & ex quibus, & quomodo

do faciendæ sunt, superius diximus, in hoc ul-
 timo capitulo, quomodo cogendi sunt a legibus, &
 a canone declarare volumus. Et primo supponen-
 dum est, quod culpa secundum quod est contra
 charitatem Dei, coactione non tollitur, nec ex-
 piatur, sed solum pœnitentia voluntaria, & valet
 emendari: sed culpa quæ contra charitatem pro-
 ximi directe committitur, etiam legibus tam di-
 vinis, quam humanis coercenda est. Quia ergo vi-
 sium usuræ directe est contra charitatem Dei, qui
 ipsam in lege sua prohibet, & condemnat, & etiam
 contra charitatem proximi, quibus pœnis sit coer-
 cendum, videamus. Ad quod intelligendum, scien-
 dum est quod generaliter pœnæ publicæ solum vi-
 tiis publicis sunt infligendæ, & ideo usurarii pu-
 blici pœna juris coercendi sunt, & aliquando pro-
 pter contumaciam comitantem, est etiam pœnæ
 iudicis adjungenda. Pœna vero juris triplici coer-
 centur, scilicet quod prohibentur ad sanctam com-
 munionem recipi, & ne similiter recipiantur eo-
 rum oblationes in altari, & ne recipiantur in
 Christianorum sepultura: & hæc tria habentur ex-
 tra cap. Quare in omnibus ferè. Et insuper ad-
 ditur pœna his qui contra fecerunt, scilicet sus-
 pensionis, nisi per arbitrium Episcopi sui prius sa-
 tisfecerunt, & insuper etiam per accidens conse-
 quuntur tales notæ infamæ. Unde & usurarii pu-
 blici quando propter usuras pecunias ab alio, quas
 dederant, reperunt, repelli possunt per exceptio-
 nem, donec prius ipsi de usuris satisfecerint, ex-
 tra, eod. cap. Quia frustra leges. Specialiter na-
 tem super his pœnis possunt clerici jure ab offi-
 ciis suspendi, si fuerint usurarii, extra, eodem
 cap. Plures clericorum. Contumaces vero qui nec
 propter pœnas predictas corriguntur, debet & po-
 test iudex per suspensionis, & depositionis senten-
 tiam coercere: laicos vero per excommunicationis
 sententiam cohibere, ut habetur extra eodem cap.
 Predicti. Item, si non sufficit iustitia Ecclesiasti-
 ca,

ea, debet iustitiam laicalis in auxilium advocari, extra. Deinde. Cum vero ab homine, distinct. 17. Nec licuit. In foro autem poenitentiali, ubi de correctione peccati agitur, maxime in quantum est contra legem Dei, sic compellendi sunt usurarii ad restitutionem, ut beneficium absolutionis eis deperatur, nisi restitutionem faciant plenam, quantum potuerint, aut dilationem petierint ab his quibus tenentur restituere. Aut si pauperes, & impotentes sunt ad restitutionem faciendam, promittant Deo, & confessori suo, quod si aliquando ad frugem prosperitatis venirent, se restituros pro sua facultate. Aut certe remissionem postulabant ab his, quibus restituere tenentur, alias non debent absolvi in foro poenitentiae. Et haec omnia probantur beati Augustini auctoritate, qua dicitur quod non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Sicut ergo confessor ostendit absolutum a Deo quem absolvit verbo, ita non debet absolvere verbo, nisi eum videt signa restitutionis ferenda in confitente, quae signa determinata sunt in his quae praediximus secundum diversos status restituentis. Haec sunt dicta circa usurarum vitium, quantum ad ipsas usuras in communi, & usurarios contractus, & usurarum restitutiones, quantum Deus inter parvitati dignatus est donare. Quod si quid male, vel minus bene dictum est, veniam peto, correctionem sustineo: scio enim quod homo sum infirmus minor ad intellectum iusti iudicii, & legum, & ignorantiae tenebris circumdatus, & involutus. Quare ipsum lumen vitae, quod in tenebris lucet, semper imploro ut illuminando cor meum, tenebras peccatorum, & errorum in me purget, & ad perfectionem aeternae vitae perducere dignetur, Qui vivit & regnat cum Patre unum, aeterno connexus, & consubstantiali Sancti Spiritus amabile, Deus unus in secula seculorum, Amen.

FINIS ULTIMI TOMI.

428.599 IN.

499

I N D E X

OMNIUM OPUSCULORUM

D. THOMÆ AQUINATIS

Prout per singula Volumina distributa sunt .

Ut antiqua series Opusculorum , quæ in aliis editio-
nibus præstat , intacta maneret , adnotavimus
etiã quæ in hac selectiori editione amissa
sunt , & asterisco signavimus .

IN PRIMO VOLUMINE.

C ontra errores Græcorum . Opusc. 1.	Pag. 15
Compendium Theologiæ . Opusc. 2.	p. 71.
Declaratio quorundam articulorum contra Græcos, Armenos , & Saracenos . Opusc. 3.	p. 378.

IN SECUNDO VOLUMINE.

D e duobus præceptis Charitatis , & decem Legis præceptis . Opusc. 4.	p. 7.
De articulis Fidei , & Sacramentis Ecclesiæ . Opusc. 5.	p. 64.
Expositio Symboli Apostolorum . Opusc. 6.	p. 90.
Expositio Orationis Dominicæ . Opusc. 7.	p. 145.
Expositio Salvationis Angelicæ . Opusc. 8.	p. 180.
Responsio ad Joannem Verceilensem de articulis con- tentiis & octo . Opusc. 9.	p. 187.
Responsio ad eundem de articulis quadraginta duo- bus . Opusc. 10.	p. 224.
Responsio ad lectorem Venetum de articulis triginta sex . Opusc. 11.	p. 242.
Responsio ad lectorem Bisuntinum de sex articulis . Opusc.	

- Opusc. 12. P. 259.
- De differentia verbi Divini, & humani.* Opusc. 13. P. 263.
- De natura Verbi intellectus.* Opusc. 14. P. 268.
- De Angelis, seu de substantiis separatis.* Opusc. 15. P. 278.
- * *De unitate intellectus contra Averroistas.* Opu. 16.
- Contra retrahentes homines ab ingressu religionis.* Opusc. 17. P. 369.

IN TERTIO VOLUMINE.

- D**E perfectione Vitæ Spiritualis. Opusc. 18. P. 3.
- Contra impugnantes Religionem.* Opusc. 19. P. 100.
- De Regimine Principum.* Opusc. 20. ob ipsius prolixitatem translatum est in quartum Volumen. P. 3.
- De Regimine Judæorum.* Opusc. 21. P. 303.
- De forma absolutionis.* Opusc. 22. P. 370.
- Expositio prima Decretalis.* Opusc. 23. P. 385.
- Expositio secunda Decretalis.* Opusc. 24. P. 407.

IN QUARTO VOLUMINE.

- D**E Regimine Principum ad Regem Cyprî. Opusc. 20. P. 3.
- De Sortibus ad Dominum Jacobum de Burgo.* Opusc. 25. P. 247.
- De judiciis Astrorum.* Opusc. 26. P. 269.
- De aternitate Mundi.* Opusc. 27. P. 271.
- De Fato.* Opusc. 28. P. 280.
- * *De principio individuationis.* Opusc. 29.
- * *De ente, & essentia.* Opusc. 30.
- * *De principiis nature.* Opusc. 31.
- * *De natura materie, & dimensionibus interminatis.* Opusc. 32.
- * *De mixtione elementorum.* Opusc. 33.
- * *De occultis operibus nature.* Opusc. 34.

* De

- 442
- * *De motu cordis*. Opusc. 35.
 - * *De instantibus*. Opusc. 36.
 - * *De quatuor oppositis*. Opusc. 37.
 - * *De demonstratione*. Opusc. 38.
 - * *De fallaciis*. Opusc. 39.
 - * *De propositionibus modalibus*. Opusc. 40.
 - * *De natura accidentis*. Opusc. 41.
 - * *De natura generis*. Opusc. 42.
 - * *De potentiis animæ*. Opusc. 43.
 - * *De tempore*. Opusc. 44.
 - * *De pluralitate formarum*. Opusc. 45.
 - * *Opusc. 46. idem tractatus est cum Opusc. 32. sed antiquitus in duo dividebatur.*
 - * *De natura Syllogismorum*. Opusc. 47.
 - * *Aristotelis Logica summa*. Opusc. 48.
 - * *De sensu respectu singularium, & intellectu respectu universalium*. Opusc. 49.
 - * *De inventione medii*. Opusc. 50.
 - * *De natura luminis*. Opusc. 51.
 - * *De natura loci*. Opusc. 52.
 - * *De intellectu, & intelligibili*. Opusc. 53.
 - * *De quo est, & quod est*. Opusc. 54.
 - * *De universalibus*. Opusc. 55.
 - * *Item de universalibus*. Opusc. 56.
 - Officium de Corpore Christi*. Opusc. 57. P. 304.
 - De Sacramento Altaris*. Opusc. 58. P. 323.

IN QUINTO VOLUMINE.

- D**E Sacramento Eucharistiæ ad modum decem predicamentorum. Opusc. 59. P. 3.
- De humanitate Jesu Christi*. Opusc. 60. P. 32.
- De dilectione Christi, & proximi*. Opusc. 61. P. 212.
- De Divinis moribus*. Opusc. 62. P. 392.

IN SEXTO VOLUMINE.

- D**E beatitudine. Opusc. 63. P. 3.
- De modo confitendi, & puritate conscientie*. Opu-

	443
Opusc. 64.	p. 56.
<i>De officio Sacerdotis.</i> Opusc. 65.	p. 103.
<i>De expositione Missæ.</i> Opusc. 66.	p. 137.
* <i>De emptione, & venditione ad terminum.</i> Opusc. 67.	
* <i>De modo acquirendi Divinam sapientiam.</i> Opusc. 68.	
opusculum istud brevissimum, & nihil animad- versione dignum continens ommissum est.	
* <i>Super Boetium de hebdomadibus.</i> Opusc. 69.	
<i>Super librum Boetii de Trinitate.</i> Opusc. 70.	p. 150.
<i>De vitiis, & virtutibus.</i> Opusc. 71.	p. 307.
<i>De concordantiis suis ipsius.</i> Opusc. 72.	p. 327.
<i>De usuris in communi.</i> Opusc. 73.	p. 356.

F I N I S.

